Cele două morţi ale lui Socrate

IGNACIO
GARCÍA-VALIÑO

Ignacio García-Valiño

CELE DOUĂ MORȚI ALE LUI SOCRATE

Traducere din limba spaniolă și note
IOANA VOICA

rao internațional publishing company
noiembrie 2006

Pentru Nieves

Îi mulţumesc în mod special lui José Solana Dueso, care m-a inspirat prin originala sa viziune istorică.

În viaţa unui om, epoca în care trăieşte este o clipă, iar judecata lui – slaba strălucire a unei lumânări de seu.

MARC AURELIU

Caldă şi bălaie, nubilă şi tristă, Oh tu, puternicie a păşunilor fierbinţi, pasul uşor ţi l-ai oprit să-ţi picure-n ureche vechiul flaut al zeului ce-n aerul crescând în blinda adiere rămas e; şi ştiu că mintea-ţi fuge la zeiţa deslușită.

ALBERTO CAIERO

CRONOGRAMĂ[1]

469 î.H. Se naşte Socrate.
465 î.H. Se nasc Aspasia din Milet şi Prodicus.
449 î.H. Aspasia soseşte la Atena.
445 î.H. Penele se căsătoreşte cu Aspasia.
429 î.H. Moare Pericle.
417 î.H. Neobula se alătură Milesienei.
410 î.H. Neobula pleacă împreună cu Alcibiade.
407 î.H. Întoarcerea Neobulei la Atena 406 î.H. Dezastrul naval de la Arginuse şi procesul amiralilor 399 î.H. Moartea lui Socrate

PRIMA PARTE

Capitolul I

Cea mai grea lecţie de viaţă a învăţat-o Neobula la doisprezece ani, pe când nu ştia încă nimic despre sex. Era o copilă zveltă, urmărită de privirile desfrânate ale bărbaţilor şi de curând plecată de acasă, fără gândul de a se mai întoarce vreodată. Ciuma o băgase în mormânt pe maică-sa, iar taică-su pierise cu doi ani înainte în gropile carierelor de piatră din Siracusa, unde fusese deportat de spartani ca prizonier al marelui război. Cei doi unchi ai ei avuseseră parte de aceeaşi soartă, unul, în bătălia de la Amphipolis, celălalt, nu se ştie pe unde. Nu rămăsese nimeni care să-i poarte de grijă, în afară de o mătuşă îndepărtată, prea bătrână ca să se mai poată ocupa de ea, aşa că a fost vândută Aspasiei pentru a fi transformată în hetairă de lux.

Neobula auzise vorbindu-se de stăpâna bordelului, Aspasia din Milet, văduva lui Pericle, pe seama căreia circulau o mulţime de poveşti contradictorii: influenţa pe care o avea în anumite cercuri de bărbaţi, cultura sa, o aură de legendă presărată cu istorii tulburi şi, înainte de toate, afacerea sa care, sub simpla aparenţă a unei case de plăceri, ascundea o adevărată şcoală de femei.

Aspasia avea patruzeci şi doi de ani când a însoţit-o pe Neobula la templul Afroditei. Aici, copila aşează o coroană de flori la picioarele zeiţei, după care îşi dădu jos tunica. Aspasia o cântări din priviri: trupul, încă de copil, promitea să o transforme în cea mai frumoasă fată care călcase vreodată pragul localului. Ochii ei aveau strălucirea dură a unui safir. Odată împlinit, acest trup avea să fie tulburător, şi până atunci Aspasia spera s-o înveţe tot ce era important să ştie despre cum trebuie să se poarte cu bărbaţii şi despre sex. O preveni că statutul de hetairă aducea cu sine multe greutăţi şi că supravieţuirea însemna isteţime şi voinţă de fier. De-acum încolo trebuia să fie supusă şi respectuoasă. Ea o va învăţa să gândească, să se facă inimoasă, să-şi cultive sensibilitatea prin dans, poezie, muzică şi s-o iniţieze, de asemenea, în tainele scrisului. Acolo, la Milesiana, întotdeauna avea să aibă un acoperiş deasupra capului, mâncare şi protecţie, toate acestea în schimbul muncii sale. Neobula se mulţumi să încuviinţeze. Aspasia continuă:

— Acum o să ai primul tău client. A plătit mult, pentru că eşti virgină. Trebuie să te previn că prima ta experienţă va fi dureroasă. Dar ţine minte asta: în sex, tot ceea ce doare este bun.

Neobulei nu-i era frică. Se gândea că lăsase în urmă tot ce era mai rău odată cu pierderea părinţilor şi acum găsise o nouă familie, care să-i poarte de grijă şi să o înveţe să fie femeie. Făptura ei delicată se întrezărea printre apele transparente ale lenjeriei, avea privirea pierdută, sfârcurile întunecate şi puful negru conturându-se prin albul inului, sub privirea scrutătoare a primului ei client.

Se dezbrăcă fără entuziasm şi fără prea multă graţie în iatacul din Milesiana, ca într-un ritual fără sens. Pudoarea primei dăţi îi înfioră toţi porii, fără să se poată controla. El avea vreo treizeci de ani, era bine făcut, cu barba îngrijită, îmbrăcat într-o tunică de in, iar în picioare purta nişte ghete solide. Neobula îşi dădu seama că era foarte bogat după mâinile fine. Îl dezbrăcă privindu-l fix în ochi, fără să arate prea multă complezenţă şi fără să zăbovească prea mult asupra mădularului gata de luptă. Schiţă, pentru o clipă, un surâs timid, înainte ca acesta să i-l şteargă de pe buze cu o încruntare posacă.

Odată dezbrăcaţi, o puse în patru labe pe divan şi se aşeză în spatele ei. Fata îşi arcui instinctiv spatele şi îşi înălţă fesele. În faţa ei se afla o oglindă din cupru şlefuit, în care se putea privi, aproape absentă, iar în spatele ei, figura bărbatului, a cărui mână urca pe adâncitura şirei spinării, ca o limbă uscată, către ceafă. Simţi o unsoare călduţă în jurul vaginului, zăbovind pe fiecare centimetru de piele, apoi brusc, o durere care nu venea din pântec, ci dintre fese, îşi făcu loc din ce în ce mai adânc, copleşind-o cu o căldură insuportabilă care-i înlăcrimă ochii. Genunchii i se înmuiară. Bărbatul o apucă de coapse, apăsând-o, susţinând-o într-un echilibru instabil, înălţând-o ca să o străpungă şi mai mult. Presiunea apăsării era atât de mare, încât ajungea să-i strivească obrazul de rama oglinzii, iar el împingea, şi împingea, şi împingea. O sfâşia ca pe un burduf de piele, şi divanul se mişca cu scrâşnet de oase. Atunci, după ce o pătrunse cu totul, începu să o răscolească cu mişcări circulare, îndesându-şi mădularul în mod convulsiv, ritmic, cu lovituri de pelvis, împingând, împingând fără să o slăbească din strânsoare, cu unghiile înfipte în piele, lăsându-se cu toată greutatea, ajungând să o strivească. Braţele i se îndoiseră, incapabile să mai susţină

partea superioară a corpului, mistuită, umilită. Se abandonă cu totul agresiunii, timp care i se păru o agonie fără sfârşit.

Într-un final, bărbatul îşi scoase penisul dintre fesele ei, lăsând să-i scape un grohăit de satisfacţie, şi îi eliberă coapsele. Rămase ghemuită de durere, dar imediat bărbatul o ridică din nou, întorcând-o cu faţa spre el. O luă de păr, îi puse înaintea ochilor penisul încă erect şi plin de sânge şi de fecale, şi îi strigă să deschidă gura.

— Deschide gura! Ea închise ochii şi simţi, tare, în gură, sexul fierbinte şi gustul fetid amestecat cu sânge, iar apoi pe cel al spermei călduţe ţâşnind.

„În sex, tot ceea ce doare este bun.”

Bărbatul îşi scutură ultimele picături, strângând între degete glandul roşu, încă tumefiat:

— Acum eşti o târfă cu adevărat.

A fost mai rău decât un viol, pentru că nu-i rămânea nici măcar consolarea morală de a fi fost forţată, împotriva propriei voinţei, şi rămase plângând, lipită de peretele scorojit, în timp ce bărbatul ieşea satisfăcut, iar peste ea se revărsa în valuri umbra infamiei.

În zilele următoare se gândi cum să supravieţuiască, în ciuda a tot şi a toate. Se simţea nenorocită şi vulnerabilă. Nu avea prietene, nici familie unde să caute sprijin. Curând îşi găsi refugiul în propriul orgoliu, fierbinte ca focul mocnit, de o forţă până atunci nebănuită.

Dacă e adevărat că virginitatea nu se pierde dintr-odată, ci printr-o acumulare de decepţii succesive, Neobula hotărî să izgonească şi cea mai mică urmă de inocenţă care-i mai rămăsese, să o reteze de la rădăcină, ca pe o buruiană rea, împreună cu întreaga sa copilărie. Se dedică acestui lucru cu sârg şi cu înverşunare: niciodată nu avea să mai fie înşelată, umilită, învinsă.

În anii ce urmară îşi va folosi trupul ca armă împotriva bărbaţilor, propriul trup o va ajuta să se întreţină şi să fie dorită, un trup de animal erotic. Milesiana va fi de acum încolo vizuina ei nocturnă, şcoala unde va deprinde arta seducţiei. Va aştepta momentul potrivit şi va ataca, va răni. Îşi va refuza orice dorinţă carnală, orice sentiment care ar putea-o face vulnerabilă, dependentă. Niciodată nu se va mai lăsa atrasă de un bărbat; va învăţa să-i manipuleze cu pântecul său, să-i facă dependenţi de plăcerea pe care le-o oferea. Îi va arde. Îi va umili. Îi va încolăci ca un şarpe. Un animal cu o inteligenţă lubrică.

Tot ca urmare a acestei experienţe, a învăţat trei lucruri pe care nu avea să le mai uite vreodată. Mai întâi, că viaţa înseamnă dominaţie, iar ea nu voia să fie dominată. Apoi, că fesele erau partea cea mai râvnită a trupului ei. Ultimul lucru era o maximă: „Niciodată să nu-ți golești vintrele înainte de a începe treaba”.

Pe bărbatul care îi distrusese inocenţa îl chema Anytos, fiul lui Antemion. Peste douăzeci de ani urma să-şi dea ultima suflare chiar aici, în acest bordel. Dimineaţa devreme, cu puţin înainte de revărsatul zorilor, aveau să-l găsească întins cu faţa-n jos, cu un pumnal împlântat până la mâner în inimă.

Capitolul II

Atunci când Neobula devenise ucenică de hetairă, Milesiana exista deja de douăzeci şi nouă de ani şi se găsea în plin declin. Se bucurase de epoca de glorie, precum cetatea, poezia şi misterul, şi pe acolo trecuseră bărbaţi distinşi din Atena şi chiar din cetăţi îndepărtate, atraşi de faima femeilor care, după cum se spunea, nu aveau pereche.

După ce Aspasia înfiinţase bordelul, urmaseră ani de prosperitate; navigatorul sosit la Atena de pe alte meleaguri putea să se consoleze după lipsurile călătoriei pe mare, trăgând la o casă de toleranţă de îndată ce punea piciorul în portul Pireu; pentru un obol, se bucura de o primire călduroasă, iar pentru încă unul, putea să se culce cu oricare dintre prostituatele sclave. Se găseau printre atenieni şi unii care glumeau spunând că, dacă, în timpul călătoriei sale, Ulise ar fi trebuit să debarce în Atena şi să petreacă noaptea într-un bordel din port, nu i-ar fi venit la fel de uşor să se elibereze din ghearele acestor femei ca din mrejele lui Circe, ale Nausicăi şi ale altor vrăjitoare, pentru că aceste prostituate aveau toate bolile venerice pe care le-ar fi putut lua cineva de la Cartagina până la Chersonesul tracic.

În schimb, dacă acel călător avea gusturi ceva mai rafinate şi îşi preţuia sănătatea, le dădea cu tifla femeilor care îi ieşeau în cale pe cheiurile şi digurile portului şi îşi vedea de drum, traversând strada Marilor Ziduri până la porţile cetăţii şi, odată ajuns acolo, în Cartierul Olarilor, putea să găsească localuri unde se servea un vin bun de Chios şi femei dispuse să-l facă să uite, măcar pentru o noapte, de lungile neplăceri ale călătoriei. Acolo, pentru cincisprezece oboli, putea să aibă o amantă curată, îmbietoare şi ceva mai exersată în artele erotice decât necioplitele din port. Dar, dacă era vorba de un vizitator cult, distins şi bine informat, acesta, fără a zăbovi prea mult, se ducea să vadă cât de adevărate erau minunile care se povesteau despre Milesiana, casa rău famată, având cea mai bună reputaţie din întreaga Eladă.

Aşezată la poalele Colinei Nimfelor, în apropierea Areopagului, fusese fondată de Aspasia din Milet pe când aceasta nu avea decât nouăsprezece ani. În afară de asta, mai exista o singură şcoală de femei, creată în Lesbos de Safo cu un secol înainte, care nu-şi închisese încă porţile. Pe acolo trecuse Aspasia în timpul tinereţii, ca să studieze poezia, muzica şi artele plăcerii. Acolo prinsese contur visul ei de a ajunge în cetatea înţelepciunii şi

de a pune bazele unui aşezământ în care femeile să poată deveni independente, fără să mai trăiască la cheremul bărbaţilor.

Aspasia ajunsese la Atena pe când avea şaisprezece ani, însoţită de o soră, doi nepoţi şi un cumnat, un atenian care se întorcea după zece ani de exil. Aspasia reunea trăsăturile orientale specifice frumuseţii ioniene: ten măsliniu, chip oval, ochi fierbinţi ca de cărbune şi, în special, o educaţie aleasă. În acelaşi timp, femeile ioniene erau cunoscute drept necredincioase, zgârcite şi viclene. De aceea, la început nu i-a fost deloc uşor să-şi croiască un drum. Când o auzeau vorbind corect şi îngrijit, bărbaţii îşi dădeau seama că se aflau în faţa unei altfel de femei, tulburătoare, în care, cu siguranţă, nu era bine să te încrezi.

Pe atunci nu-şi căuta nici soţ, nici amant. Se lăsase pe deplin şi de timpuriu în voia plăcerilor carnale, încât acum, în floarea primei tinereţi, sexul nu mai ascundea niciun secret pentru ea. Iar în ceea ce privea dragostea… deocamdată nu intra în planurile ei. Îşi dorea nespus să-şi desăvârşească educaţia primită de la tatăl ei înainte ca acesta să moară, educaţie care îi dezvăluise de timpuriu secretele lecturii, ale scrisului şi ale euritmiei. Cunoştea toate figurile de dans, de la cele de curtezane până la cele religioase. Faptul de a profesa meseria de hetairă era în detrimentul reputaţiei sale, dar ce altceva putea să facă? Doar ca hetairă avea acces la lumea artelor şi a minţilor luminate, exclusiv masculină.

Timp de trei ani câştigase suficient incit să-şi permită o viaţă de huzur, ca însoţitoare la diverse simpozioane, dând culoare agapelor masculine din andronuri[2] şi banchetelor nupţiale, fiind însoţită de alte modele şi dansatoare de rang inferior, care, alăturându-i-se, nu făceau decât să-i pună în valoare calităţile. Simplul fapt de a fi femeie, prin natura şi condiţia ei, o făcea să fie tratată ca o persoană a cărei existenţă de împrumut era subordonată necesităţilor bărbatului; la rândul ei, cum nu îşi dorea nici să se mărite, nici să-şi întemeieze o familie, nu era altceva decât un instrument al plăcerii bărbaţilor. Aspasia din Milet credea că profesia de hetairă, pe lângă faptul că era bănoasă, era una foarte demnă, dar suferea atunci când era tratată ca un cetăţean de a doua categorie, fără drepturi, pentru că nu se simţea defel inferioară celorlalţi. Era suficient de luminată pentru a putea discuta, de la egal la egal, cu bărbaţii, dar cum să o demonstreze dacă nici măcar nu i se dădea prilejul?

Când rostea cuvinte pe care nu erau obişnuiţi să le audă ieşind din gura unei femei, râdeau şi o luau ca pe un rafinament erotic, ca pe o subtilitate exotică a unei hetaire de vază, ieşite din şcoala ioniană. Din acest motiv, în primii ani petrecuţi în Atena, tânăra din Milet depinsese de bărbaţi mult mai mult decât şi-ar fi dorit, dat fiind că avea neapărată nevoie să le trezească respectul şi consideraţia; demnitatea o ajutase să câştige încrederea celor pe care îi considera importanţi şi să se integreze cu abilitate în viaţa bărbaţilor. Ea, care din amor propriu detesta supunerea, se supunea astfel fără să-şi dea seama, şi tocmai dorinţa ei de a se face remarcată ca o femeie specială era cea care o transforma, într-un fel, în obiectul capriciilor masculine.

Îşi găsise repede un protector. Aristocrat sexagenar şi văduv, Conos era pasionat de vin şi de femei; dădea bani cu împrumut şi avea numeroase proprietăţi. Îi plăcea să invite, în somptuoasa lui casă, personaje ilustre şi înţelepţi atât din Atena, cât şi din alte locuri şi să stea la taifas cu aceştia în andronul său, fie şi numai pentru a-şi atrage faima de bărbat important şi cu gusturi excentrice.

Aspasia din Milet nu juca, în aceste întruniri, rolul de ornament sau de fată care poartă craterul[3]; era un element integrat, originalul aport al lui Conos, care voia să compenseze astfel spiritul său puţin luminat, având în grija sa o femeie frumoasă, care, atunci când îi acorda el permisiunea, era capabilă să vorbească şi să îşi spună părerea, înţelegând tot ce se discuta, fără a interveni într-o manieră inoportună. Astfel, amfitrionul dovedea culţilor săi invitaţi că şi el era un bărbat cu idei înalte şi că era proprietarul unei piese rare aduse din Ionia, căreia îi acorda un tratament aparte. Dacă scurta intervenţie a Aspasiei se dovedea pe gustul invitaţilor, toţi îl felicitau pe Conos. Acest lucru o rănea în amorul propriu, dar o consola faptul că era prezentă pentru a putea asculta spusele bărbaţilor cosmopoliţi despre alte popoare şi culturi din Pelopones.

Odată, Conos invită un cunoscut sofist, care avea faima de a fi cel mai înţelept bărbat din Elada: Protagoras din Abdera. Acesta sosi împreună cu elevul său, Prodicus din Cheos, un tânăr plin de graţie, de aceeaşi vârstă cu Aspasia. Ea puse ochii pe el imediat, şi, când privirile li se întâlniră, se fâstâciră amândoi. După ospăţ, la care s-au servit stridii şi anşoa din belşug, începură să discute despre politică, mai precis despre guvernarea lui Pericle, aflat pe atunci în fruntea aripii democrate. Unul dintre comeseni era Anytos.

Se afla printre ei și un tânăr căruia tocmai i se reprezentase cu mult succes o comedie: Aristofan.

Prodicus din Cheos își amintea foarte bine acel simpozion despre democrație, în care spiritele se încinseseră mai mult decât de obicei, și aproape toți îl bârfiseră după plac pe Pericle, mai puțin maestrul său, care pusese în balanță spiritul pluralist al acestuia și talentul cu care adusese la maturitate un regim ce reprezenta, ca niciodată până atunci, voința populară. Iată deci marele vis umanist: sfârșitul stăpânilor și al supușilor.

Aristofan își opri un râgâit și replică:

— Prieteni, unii dintre voi veniți de departe și admirați democrația atenian ca pe ceva exotic și rafinat. Se întoarse spre Protagoras. Vă uitați la noi cum ne băgăm nasul în urne, dându-ne cu părerea despre una sau alta, și vă spuneți: iată ce stat avansat, fiecare cetățean își exprimă părerea și participă la luarea deciziilor, nu trăiește sub jugul unui tiran. Poate vă gândiți că suntem cu toții școliți în politică și în arta guvernării, dar, în realitate, nu avem nici cea mai mică idee despre ce votăm. Ne întâlnim de atâtea ori pentru a vota, că nu ne mai rămâne timp să ne dăm seama ce anume votăm. Pretenția ca poporul să decidă asupra atâtor lucruri este de-a dreptul hilară, când adevărata lui preocupare este dacă iapa a rămas sau nu gestantă sau dacă găina vecinului face mai multe ouă decât a lui.

— Asta e clar! îi ținu Conos isonul.

— Nu înțeleg, comentă Anytos, de ce se spune că Pericle ar fi atât de inteligent. Un om deștept nu ar încredința niciodată poporului deciziile importante. În realitate, nu-i nimic mai periculos decât să ții seama de părerile celor din jur.

— Dar este prețul reprezentativității, obiectă Protagoras. Înțelegerea între cetățeni și egalitatea se bazează pe participarea colectivă. În caz contrar, poporul poate avea impresia că este guvernat fără să se țină seama de el.

— Poporul este ignorant și primitiv, spuse amfitrionul, și aproape niciodată nu știe ce este în folosul său.

— Atunci, zise Protagoras, trebuie găsit un echilibru în reprezentativitate: în ce măsură este capabil și se cuvine ca poporul să participe la deciziile suveranilor săi? O implicare prea mare a poporului poate fi la fel de nocivă ca nesocotirea, din partea conducătorilor, a opiniei cetățenilor.

Acest raționament nu a fost pe placul majorității, care înclina în favoarea tezei lui Conos: guvernul trebuie epurat de parveniți, iar locul acestora

trebuie lăsat bărbaţilor capabili să conducă ţara cu mână de fier. Dar cine erau bărbaţii care să-şi asume responsabilitatea guvernării? Majoritatea înclinau pentru oamenii bogaţi şi influenţi ai cetăţii, pentru aristocraţi. Protagoras obiectă deoarece nu credea în alt gen de aristocraţie decât în cea impusă de meritele personale.

La rândul său, Conos dezvoltă teza conform căreia un bun guvernant trebuia să ridice ambiţiile poporului, pentru că poporul este josnic şi condus de interese meschine. Cei mai mulţi au fost de acord cu acest punct de vedere.

— Este exact ceea ce face Pericle, sublinie Protagoras. Cetatea s-a schimbat. Am văzut-o schimbându-se în ultimii ani, dar niciodată nu a înflorit ca acum. Sau nu vedeţi lucrul ăsta?!

— S-au înmulţit monumentele, admise Aristofan. Au făcut un templu foarte frumos la intrarea în Acropole. Foarte scump, desigur. Dar trebuie să recunosc că sânii Atenei au ieşit minunat. De fiecare dată când trec pe-acolo admir arta desăvârşită a lui Fidias.

— Piesele tale se joacă graţie democraţiei, spuse Protagoras. Iar faptul că stăm aici şi-l judecăm pe Pericle se datorează tot democraţiei. Pentru că democraţia implică egalitate şi libertatea.

— Ei! Egalitate, libertate… Conos făcu un gest de lehamite. Nu sunt altceva decât nişte cuvinte! Şi, înainte de toate, de ce le puneţi mereu unul lângă celălalt? Ele se exclud, de fapt. Dacă cineva este liber, atunci nu aspiră să fie egal cu ceilalţi. Aspiră să le fie superior.

— Ei bine, tocmai aici se află delicatul echilibru, surâse Protagoras. Sunt liber să-mi exprim părerile, dar, pentru atâta lucru, n-o să-mi arog şi dreptul de a le impune.

Prodicus din Cheos nu spunea nimic, asculta doar ce se vorbea, privind când la unul, când la celălalt. Era mult prea tulburat de frumuseţea Aspasiei, care se afla undeva în spate, în al doilea plan, având grijă să toarne vin înainte ca acesta să se isprăvească din cupe. Prodicus era sigur că urmărea discuţia şi că înţelegea fiecare cuvânt rostit.

— Dragă Protagoras, nu se lăsă Conos, tu, care ai călătorit atât de mult, pui pe picior de egalitate un sclav şi un metec[4], un metec şi un om liber?

— Egali prin natură, diferiţi prin condiţia socială, în conformitate cu normele în vigoare. Dar normele se schimbă. Şi, într-o bună zi, sclavul se

va ridica împotriva stăpânului. Așa funcționează dreptul natural.

Cea din urmă observație încălzi atmosfera. Anytos îl dădu exemplu pe Protagoras pentru pericolul reprezentat de idealul democratic: dădea frâu liber haosului. Dimpotrivă, el era pentru o oligarhie organizată și autoritară. Întotdeauna este de preferat unei tiranii, pentru că, astfel, era neutralizată ambiția unui singur bărbat. Prodicus ilustră această idee dând ca exemplu ce se întâmpla atunci când i se arunca un os bun de ros unui grup de patru câini înfometați.

— Singura diferență între o tiranie și o democrație, spuse Aristofan, este că, în prima, suntem conduși, iar în cea de-a doua, duși de nas. Conduși sau duși de nas, iată limitele libertății noastre de alegere.

— Atunci tu ce regim politic susții? se interesă Anytos.

— Niciunul. E o chestiune care mă lasă rece. Nu fac niciodată politică. Cel puțin nu atunci când sunt printre persoane decente.

Toți izbucniră în râs. Aristofan continuă, foarte însuflețit:

— Să ne închipuim că ne hotărâm să abolim toată încrengătura asta politică, așa că formăm un clan, chiar acum, în această minunată casă, adică o mică societate dreaptă, egalitară și, mai ales, apolitică; să dizolvăm orice ierarhie, de acord? Nimeni nu poruncește, nimeni nu îndeplinește ordine, conducem toți în același timp, ne responsabilizăm reciproc. Știți ce s-ar întâmpla? își lăsă privirile să-i cuprindă pe cei prezenți. Vă spun eu: în doi timpi și trei mișcări, ne-am trezi din nou organizați și supunând la vot cine să curețe casa, cine să dea de mâncare cailor, cine să facă cumpărăturile, cine să poruncească și cine să execute.

— Îmi place propunerea, spuse Conos. Dar mi-ar plăcea să știu ce fel de decizii trebuie luate în această mică societate.

— Dacă funcționează cum trebuie, spuse Aristofan, am putea să votăm posibilitatea de a ne implica într-un război complicat.

— Minunat, eu aș vota pentru, mărturisi Anytos.

— Am putea supune la vot, continuă Aristofan, dacă pot fi admiși noi membri în societate sau numai câțiva cai în plus în grajduri. Unii ar vrea mai mulți bărbați, alții – mai mulți cai. Soluția? Centauri.

În această atmosferă festivă, Aspasia nu se putu abține să nu pună jar pe foc:

— Și femeile, ar fi și ele reprezentate în vreun fel în această mică societate sau ar fi ținute numai de prăsilă?

Râsetele încetară brusc. Neașteptata intervenție îi făcu pe toți să se întoarcă spre ea în același timp, ca și cum tocmai făcuse bucăți cel mai prețios crater. Se lăsă o liniște incomodă.

— Oh, iertați-o, se repezi Conos, cu un surâs chinuit. E foarte stângace, dar trebuie să recunoașteți că e frumoasă.

— Ce ai vrut să spui? se interesă Protagoras.

— Că democrația trebuie să țină seama și de noi, femeile, replică ea.

— Iată încă un lucru pe care trebuie să-l supunem la vot, spuse Aristofan, pentru a dezgheța atmosfera.

Dar nu mai era nimeni interesat de glumele comediografului. Cei doi sofiști o fixau cu privirea ca și cum tocmai ascultaseră o muzică încântătoare.

— Și poți să-mi dai un motiv suficient de întemeiat pentru asta? întrebă Conos, supărat.

Aspasia privi drept la Prodicus și răspunse cu multă siguranță:

— Ei bine, reprezentăm jumătate din populație. Și ar fi o eroare să ne închipuim că există suficienți bărbați capabili.

Sofiștii rămaseră plăcut impresionați de acest comentariu.

— Este ideea cea mai interesantă pe care am auzit-o de multă vreme, surâse Prodicus.

— Și cu atât mai mult cu cât vine chiar din partea unei femei, spuse Protagoras.

Conos nu știu ce să spună. Se simțea într-un fel gâdilat în amorul propriu, dar găsea, în același timp, că Aspasia întrecuse măsura și comentariul ei era jignitor. Îi ceru părerea lui Aristofan, și acesta admise că femeia extraordinară din fața lui tocmai îi insuflase ideea pentru o viitoare comedie. Iar acest comentariu, care nu era făcut în glumă, fu întâmpinat cu hohote de râs de Conos și de Anytos.

Capitolul III

Pentru prima oară de când sosise la Atena, cu doi ani în urmă, Aspasia se simțea tratată corect.

În ziua imediat următoare banchetului din salonul lui Conos, primi neașteptata vizită a lui Prodicus. Îi aducea cadou un manuscris al lui Protagoras. Era, pentru ea, o onoare prea mare și, cu siguranță, nemeritată. Prodicus arătă un interes neobișnuit, nu numai pentru frumusețea ei; îl încânta ideea de a da peste o inteligență sofistă încarnată într-o femeie. Urmările acestei descoperiri erau evidente în răspândirea conceptului de egalitate. Autodidacticismul Aspasiei demonstra, înainte de toate, cât de falsă era concepția primatului bărbaților și incompleta cunoaștere a naturii umane și a posibilităților ei. „De acum înainte, glumise Protagoras, trebuie să ne căutăm și eleve, dacă nu vrem să persistăm în această greșeală.”

Au rămas singuri doar câteva momente, suficiente pentru a aprinde în ei o flacără ce nu avea să se mai stângă vreodată.

Explicându-i felul în care un bărbat devine sofist, Prodicus îi dezvălui tactica folosită de maestru în selecția discipolilor săi: le punea la încercare simțul logic. Astfel, Protagoras îi înmână un pergament îndoit pe care scrisese:

AFIRMAȚIA DE PE CEALALTĂ FAȚĂ ESTE FALSĂ

Și pe partea cealaltă se putea citi:

AFIRMAȚIA DE PE CEALALTĂ FAȚĂ ESTE ADEVĂRATĂ

Era suficient să observi reacția persoanei la citirea acestor propoziții.

Prodicus o supuse pe Aspasia la aceeași probă, și ea, după ce citi ambele fețe ale pergamentului, izbucni în râs și spuse:

— E total absurd și imposibil.

Prodicus îi spuse, cu admirație, că de acum înainte o considera o sofistă. Prima femeie sofistă. Această probă demonstra tocmai dacă aspirantul observa nonsensul și, înainte de toate, dacă se delecta cu relațiile logice ciudate și cu paradoxurile.

Aspasia se simți foarte mândră și un pic copleșită de un asemenea compliment. Pentru a îndepărta un pic discuția de la persoana ei, îl întrebă

dacă scrisese, asemenea lui Protagoras, vreo carte. Prodicus îi răspunse că, atunci când o va face, ea va fi prima sa cititoare. „Așa că ai un motiv în plus să o scrii, știind că o voi aștepta cu nerăbdare”, îi spuse ea. Cu aceste cuvinte se despărțiră, deoarece Prodicus și Protagoras plecau din Atena în aceeași zi, pentru a se întâlni în Leontinoi cu un alt sofist.

Vizita lui Prodicus și Protagoras reînvie dorința de cultură a Aspasiei, pentru a se ridica la înălțimea acelor bărbați. Noaptea, la lumina opaițului, îi citea în secret pe cei mai importanți înțelepți din biblioteca lui Conos; multe dintre opere erau dăruite chiar de autorii înșiși, ca Anaxagora sau Sofocle, cărora le purta o admirație plină de respect. Spiritul său era ca un burete care absorbea totul, și se bucura de cele mai mici detalii. Cu cât învăța mai multe, cu atât îi creștea dorința de cunoaștere.

Tot cu ocazia unui banchet organizat de Conos, îl cunoscu pe Fidias. Era un bărbat introvertit, absorbit de propria muncă și nu foarte sociabil. Talentul lui îi trezea o admirație plină de respect. Deși fizic i se părea urât și prost proporționat, faptul de a fi atinsă de mâinile care îi sculptau pe zei, întrecându-i în frumusețe, o făcea să viseze cu ochii deschiși. La început, când o descoperi pe Aspasia, Fidias fu interesat mai degrabă de fizicul ei decât de cuvintele și de felul ei de-a fi. O invită în casa-atelier de la poalele colinei Areopagului, și acolo o dezbrăcă pentru a-i servi drept model al unei sculpturi care o reprezenta pe Afrodita. Ea vorbea tot timpul atunci când îi poza. Acel loc pierdut într-o dezordine bizară și fecundă, plin de opere pe jumătate terminate, de forme divine care se întrezăreau în blocurile de marmură sau schițate în argilă, îi provocau o excitație de nestăvilit. Aspasia îi vorbea despre tot ceea ce îi sugerau acele sculpturi, despre arta sublimă care îi îmbăta spiritul, dar Fidias nu împărtășea entuziasmul prietenei sale și, în realitate, nu simțea nici cea mai mică fărâmă de interes sau de atașament pentru operele sale deja terminate. Le considera simple schițe ale unor lucrări începute și se descotorosea de ele pe cât de repede putea, preocupat fiind de finalizarea unor proiecte de mai mare anvergură, își concediase majoritatea învățăceilor, chiar și pe aceia care dăduseră dovadă de talent. Se simțea incapabil să-i formeze, să le explice diferența între ceea ce făceau și ceea ce ar fi trebuit să facă. Pierdea mai mult timp corectându-le greșelile decât luând pe umerii lui toate comenzile.

Între Aspasia și Fidias a existat numai o intimitate fizică. Ea simțea că o trata doar ca pe o femeie frumoasă, sursă de plăcere în pat și care îi servea

drept model. Fidias asculta tot ce spunea cu foarte mult interes, dar numai atunci când nu se interpunea cu preocuparea pentru opera sa, bineînțeles, fără însă a intra vreodată într-un dialog, fapt pentru care Aspasia își imagină că o considera prea ignorantă pentru a discuta serios cu ea pe o anumită temă. Acest lucru o îndurera, dar îi accepta cu umilință superioritatea și se culca cu el de fiecare dată când i-o cerea. La urma urmei, era un privilegiu să te culci cu un asemenea geniu, chiar dacă era atât de urât și de posac. Erau momente când simțea că îi vorbește unui zeu mut, capabil să facă să izvorască din mâinile lui cea mai pură frumusețe, dar incapabil de o conversație normală, într-o zi, nu mai putu și se revoltă:

— Poate nu ți-ai dat seama că sunt ceva mai mult decât o hetairă? îi spuse. Fidias rămase foarte surprins la auzul acestor lucruri și îi mărturisi că o considera cu mult superioară lui în inteligență și în ușurința cu care se exprima, într-atât încât se rușina de el și de incapacitatea lui de a vorbi fără să dea dovadă de stângăcie.

— Atunci de ce te arunci pe mine de fiecare dată când ai ocazia? îl întrebă.

— Ce altceva aș putea să fac? îi replică el, foarte serios.

Aspasia din Milet nu era nici de viță nobilă și nu avea nici drept de cetățenie. Era femeie, necăsătorită, avea optsprezece ani, venetică și pe deasupra ioniană. Nu avea familie care să o întrețină. Cu aceste recomandări avea foarte puține perspective de a prospera sau chiar de a atinge o anume respectabilitate în sânul comunității. Se bucura totuși de două avantaje: strângea bani foarte repede și era purtătoarea secretului care captiva în cea mai mare măsură sensibilitatea atenienilor – simțul frumosului.

În timpul celor doi ani cât a rămas sub auspiciile mentorului său, a câștigat îndeajuns cât să-și asigure independența și să-și pună bazele propriei afaceri, lucru care ar fi scutit-o de a mai profesa ca hetairă, indispensabil câștigării respectului social. Ideea ei de a fonda o școală de hetaire de lux cărora să le predea, în același timp, și alte discipline improprii condiției de femeie, cum ar fi cititul și scrisul, era atât de contrarie obiceiurilor și tradițiilor polisului, încât încă de la primele tatonări se lovi de obstacole majore în obținerea licenței de deschidere a localului. Îi scrise o scrisoare lui Protagoras, și acesta se înfățișă în persoană peste o săptămână, însoțit de Prodicus, pentru a interveni în favoarea ei. Sofiștii îi

convocară pe bărbaţii cei mai influenţi ai cetăţii, între care se numărau Fidias şi Pericle. Acest eveniment îi atrase şi pe sofiştii Gorgias, Hippias şi Prodicus, şi cu toţii îşi puseră la bătaie influenţa pe care o aveau asupra consiliului şi puterea de convingere, pentru a risipi neîncrederea şi a le demonstra că proiectul Aspasiei servea intereselor Atenei şi ale trezoreriei publice, de vreme ce avea să atragă crema comercianţilor din toate colţurile lumii. Cu un astfel de sprijin, ideea a putut fi continuată, şi Aspasia fondă o casă care-i depăşea până şi cele mai îndrăzneţe fantezii. Radia de bucurie şi se simţea profund îndatorată prietenilor ei, cărora pentru nimic în lume nu dorea să le înşele aşteptările. Încercă să dea localului un aer rafinat, curat şi distins, propice desfătării simţurilor, dar şi muzicii, poeziei, conversaţiei şi companiei de calitate, în care hetairele să nu fie sclave, ci adevărate tovarăşe, prietene şi dulci amante, înzestrate cu talent pentru muzică şi pentru dans, gata să dea un sfat şi să consoleze pe cine ar fi avut nevoie sau, pur şi simplu, gata să ofere o noapte de plăcere nebună. Le învăţă pe elevele sale tot ce ştia din istorie, astrologie, filosofie şi geometria compatriotului său, Thales.

Curând se duse vestea localului său, şi Aspasia fu nevoită să-şi mărească alaiul de femei pentru a satisface o clientelă din ce în ce mai numeroasă. Multe veneau din Milet, unde primiseră bazele unei educaţii intelectuale. Locul cel mai căutat din Milesiana era salonul de lirică, o îmbinare insolită de poezie, muzică, dans şi sex. Curând începu să circule o legendă:

Atena se poate făli cu a sa Acropole,
Şi cei de dedesubt, cu Milesiana.

Rafinarea stilului curtezanelor din localul său i-a luat Aspasiei mai mulţi ani. În realitate, avea în minte mult mai mult decât să creeze un lupanar exotic sau rafinat: voia să semene sămânţa revoltei în penumbra caselor, în colţurile mute în care femeile trebăluiau de colo-colo, anonime, în fiinţele care se ocupau de cămin, de familie şi care nu erau decât nişte prizoniere, ignorate de bărbaţi, propunându-şi, de asemenea, să demonstreze că o femeie bine instruită poate concura cu bărbaţii în acele domenii ale intelectului în care li s-a refuzat întotdeauna accesul sau din care au fost alungate, tratate ca inferioare prin natură şi condiţie, să rupă jugul care le supunea economiei masculine. Era ferm hotărâtă să demonstreze că femeile

puteau fi mai inteligente, mai culte, superioare în arta conversaţiei şi capabile să-şi facă o idee mai exactă asupra problemelor cetăţii şi ale guvernării. Idealul său era să formeze nu doar o şcoală de hetaire, ci o şcoală de femei, în care să fie educate atât celibatarele, cât şi femeile măritate, şi să semene astfel prima sământă de revoltă prin intermediul acestui sistem de propăşire culturală creat de sofişti. Acesta era planul său. Iar Milesiana trebuia să fie primul loc în care femeile îi puteau domina pe bărbaţi, prin intermediul celor mai de jos pasiuni şi al instinctelor atavice, locul în care le puteau afla secretele şi puteau cunoaşte cheile puterii.

În afară de artele Afroditei, le învăţa bunele maniere, discreţia, retorica, poezia, muzica, cântecul şi dansul, precum şi secretele cosmeticii şi ale machiajului. Singura muncă domestică practicată era confecţionarea prezervativelor din maţe de animale. Aspasia alegea numai femei libere aflate la prima tinereţe şi care nu fuseseră marcate de muncă sau de boală. Nu le cerea bani la intrarea în local, şi nici ulterior, pentru educaţia pe care o primeau, ci doar promisiunea ca, în viitor, să îi restituie integral câştigurile primului trimestru de activitate. Era o investiţie inteligentă, şi curând li se oferi privilegiul de a desfăşura o activitate lucrativă fără medierea a nici măcar unui singur bărbat.

În acea epocă, graţie prieteniei sale cu Fidias, îl cunoscu pe Pericle, conducătorul guvernului. Sculptorul era implicat în proiectul cel mai ambiţios al vieţii sale: ridicarea pe Acropole a unui templu consacrat zeiţei Atena, care să fie în acelaşi timp un simbol al cetăţii înţelepciunii. Parthenonul era visul lui Pericle, opera cu care voia să încununeze marele proiect al reformei Atenei, deşi nu era deocamdată decât o idee în faşă, fără contur. I-o împărtăşi lui Fidias, singurul capabil s-o transforme în realitate (deşi cu nişte costuri apreciabile). Mai mult cu entuziasmul decât cu ştiinţa sa, Pericle reuşi să stârnească interesul unui Fidias puţin înflăcărat; zi după zi, îi împărtăşea grandioasa viziune a templului, până când sculptorul o adoptă în totalitate.

Aspasia petrecea multe nopţi în casa lui Fidias şi îi vedea discutând ore în şir, febril, pe marginea proiectelor şi a planurilor prezentate de acesta din urmă. Pentru ea era o adevărată plăcere să-i asculte. Pericle nu înţelegea tehnicismele lui Fidias, dar, tot explicând, folosindu-se de cuvinte simple, reuşea puţin câte puţin să descifreze desenele şi, prin intermediul lui, Aspasia reuşea la rândul ei să-şi reprezinte cât de cât minunatul templu.

Pericle era atât de absorbit de muncă, încât abia îşi dădu seama la început de prezenţa Aspasiei. Lucrul se întâmplă în prima zi în care urcară pe Acropole, pentru a situa şi a trasa primele linii imaginare, când Pericle îşi aţinti ochii asupra prezenţei feminine, despre care ştia numai că era amanta prietenului său.

— Ce fel de femeie e? îl întrebă confidenţial.

— Să-ţi povestesc despre Aspasia mi-ar veni încă şi mai greu decât mi-a fost să-ţi explic planurile Parthenonului meu. De fapt, nici măcar n-o înţeleg.

Ceea ce urmă n-a fost un act premeditat, nici măcar forul ei cel mai intim nu ascundea o asemenea fantezie ambiţioasă. În acel moment, Aspasia trecea printr-o perioadă din viaţa ei când, integrată social şi cu o muncă solicitantă, se lăsa mai mult în voia întâmplării, neîncercând să înţeleagă ce i se întâmpla, nici să controleze ceea ce urma să vină. Se lăsa dusă de val. Lucrurile i se întâmplau de pe o zi pe alta, de parcă prietenoasa Fortuna s-ar fi hotărât să facă risipă de surprize: noi prieteni, zile petrecute într-o companie plăcută. Aşa că radia şi se lăsa dusă de val. Ajunsese să atingă cel mai înalt grad de libertate şi de autonomie la care putea aspira. Şi astfel, aproape fără să-şi dea seama, simţi că Pericle o iubea. Iar sentimentul era unul împărtăşit.

Capitolul IV

Timp de un an, sofistul Prodicus din Cheos se dedică scrierii primei lui cărţi, despre gândirea maestrului Protagoras din Abdera, al cărui discipol nu mai era, deşi avea doar douăzeci de ani. Atinsese o suficientă autonomie intelectuală, dar era încă atât de marcat de acesta, încât nu găsise o modalitate mai bună de a-şi exprima recunoştinţa decât aceea de a începe să scrie despre el. După ce învăţase tot ceea ce un discipol poate învăţa de la cel mai bun dintre maeştri, ceea ce-i rămânea pentru a se asemui lui depăşea orice învăţătură: era vorba despre calitatea interioară a unui bărbat împăcat cu viaţa, ca Protagoras, o senină acceptare dincolo de raţiune şi de cunoaştere, aspect pe care Prodicus nu avea să-l moştenească, oricât şi-ar fi dat silinţa, oricâţi ani ar fi petrecut alături de el. Protagoras obişnuia să-i spună că în el exista un simţ tragic neconsumat, care reprezenta, potrivit înţelegerii sale, o calitate care îl ajuta să perceapă latura dureroasă a naturii umane şi, în acelaşi timp, era incapabil să acţioneze din compasiune. Poate că distanţarea sceptică faţă de lume, faţă de orice încercare de a îndrepta natura umană, idee întâlnită şi la Protagoras, nu-i aducea lui Prodicus senina detaşare a sofistului din Abdera, ci o revoltă frustrată, o resemnare neîmpăcată.

Pe timpul izolării sale pe insulă, dedicându-se studiului şi pregătindu-şi pergamentele, nu încetă niciun moment să se gândească la extraordinara femeie pe care o cunoscuse la Atena şi căreia îi promisese că îi aduce manuscrisul, odată terminat. Era flacăra care strălucea într-un colţ întunecat al minţii atunci când îl copleşea descurajarea sau când potrivirea cuvintelor devenea o luptă epuizantă. Era convins că, fie şi o singură femeie ca ea în toată lumea, şi tot era suficient pentru a merita un astfel de efort. Şi nu voia să-i înşele aşteptările, deşi câteodată îi era teamă că ea nici măcar nu-şi mai amintea de promisiunea făcută. Dacă aşa stăteau lucrurile, nu avea să mai scrie nicio altă carte.

În mod paradoxal, odată terminată, începu să se întrebe dacă era o idee bună să o supună judecăţii Aspasiei. El însuşi nu era în întregime satisfăcut de rezultat sau, în orice caz, nu era sigur că acesta corespundea viziunii sale iniţiale, lucrului pe care îşi propusese să îl realizeze. Înainte de toate, îl chinuia gândul că ar putea să o dezamăgească pe prietena lui. Îşi corecta şi revizuia cartea în mod constant şi, cu cât o analiza mai mult, cu atât îi

descoperea mai multe slăbiciuni. Pe de altă parte, trecuseră mulţi ani de la promisiunea făcută Aspasiei. Acestea erau subiectele lui de meditaţie atunci când îi ajunse la urechi vestea că acea tânără, care însufleţea banchetele din casa lui Conos, devenise soţia celui mai important bărbat din cetate. Se simţea derutat. Nu putea să înţeleagă de ce îl afecta atât de mult această veste, ce dorinţe inconştiente fuseseră reprimate. Brusc, îşi abandonă planul de a-şi face publică scrierea şi renunţă să se mai întoarcă la scris vreodată.

Îşi reproşa slăbiciunea de a-şi conştientiza propriile sentimente şi de a le pune în practică acţionând în consecinţă, în loc să se izoleze pe insula sa pentru a scrie o carte.

Hotărârea lui Pericle de a se căsători pentru a doua oară cu o femeie a cărei reputaţie era atât de controversată agită întreaga cetate. La aceasta, se adăuga faptul nu mai puţin semnificativ că Aspasia nu era o soţie ca toate celelalte. Respectată şi iubită de soţul său, se bucura de o libertate şi de o autonomie de neconceput pentru oricine altcineva. Invita oameni culţi şi distinşi, întreţinea legături cu cine voia, se plimba prin cetate însoţită de sclavele ei, etalându-şi independenţa şi libertatea. Asista la întruniri exclusiv masculine şi se dedica unor activităţi improprii femeilor. Nu numai Pericle părea să o considere egala lui, dar ea însăşi se comporta de parcă ar fi fost. În public sau în particular, se despărţeau întotdeauna cu un sărut. Părerile despre aceste aspecte conjugale, şi multe altele, întăţeau polemicile.

Oricum, libertatea şi consideraţia de care se bucura Aspasia din partea autocratului era văzută ca o dovadă de slăbiciune, improprie condiţiei de conducător al statului, şi ca o ofensă adusă bunelor obiceiuri. Sectorul cel mai conservator şi partizan al oligarhiei găsi astfel ocazia de a dezavua democraţia printr-o campanie împotriva lui Pericle, bazându-se pe relaţia lui cu miletiana, pe care o numeau „prostituata ioniană”. Ea era cea care, din umbră, îl manipula pe Pericle şi, prin extensie, întreaga Atenă, implicând-o în războaie împotriva duşmanului lacedemonian.

Aspasia era considerată o femeie vicleană şi ambiţioasă, a cărei voracitate sexuală era pe măsura a ceea ce demonstrau toate celelalte faţete ale personalităţii ei. Şi, ca şi cum toate aceste lucruri nu ar fi fost de ajuns, controversata căsătorie făcea dovada dezlănţuirii sexuale a lui Pericle, a voinţei sale bolnave şi supuse plăcerilor prostituţiei. Puţin câte puţin, această viziune câştigă teren în societatea atenian, iar poeţii comici se

folosiră de ea pentru a lansa insulte pline de sarcasm şi pentru a-şi câştiga faima cu ironii la adresa omului de stat, înfăţişat ca o marionetă, al cărui mădular erect era manipulat de o femeie cu unghii lungi şi lăcuite. Îi acordau, măcar atât, meritul unui mădular bine proporţionat:

Cu scroafa ţepoasă se însură Pericle,
şi-i mai maşteră-n amor ca perversa Circe,
mădularul de comandă ţeapăn i-l apucă
şi cu mare-ndemânare într-un nod ionian i-l înfurcă.

Obiectivul era clar: să-l aşeze pe Pericle în banca acuzaţilor, pentru a-i distruge reputaţia politică. Nu avea să fie uşor, în lipsa probelor directe, şi mai ales dacă se ţinea cont de popularitatea de care se bucura în cetate şi de cât de bun orator era. În schimb, pentru ca o femeie să fie trimisă în judecată, era suficient cel mai inofensiv cuvânt. Şi, dacă Aspasiei nu-i era permis să se apere, cine s-ar hazarda să susţină pledoaria apărării? Evident că soţul ei.

Concret, o acuzară pe Aspasia de impietate şi de coruperea soţului ei, precum şi de procurarea de femei libere – soţii ale altor atenieni – pentru soţul ei. Procesul – orchestrat de cercurile cele mai reacţionare – a încins la maximum spiritele politice, într-un vacarm de păreri venite din toate direcţiile ideologice şi, astfel, ridica un prim semn de întrebare în legătură cu regimul pe care autocratul îl înnobilase prin mandatul său.

Duşmanii nu se înşelaseră asupra pronosticului. Riscându-şi cariera, Pericle veni la tribună. Acuzatorii erau poeţii comici Hermippos şi Estempsycoros, doi dintre cei care aveau de tras cele mai multe foloase de pe urma situaţiei. Pericle nu era dispus să cedeze: în loc să se coboare apărând onoarea soţiei sale, scoase în evidenţă faptul că acel proces era îndreptat împotriva democraţiei înseşi, ca o strategie de subminare a încrederii poporului în propriul conducător, şi, cum nu reuşiseră să aducă argumente serioase, bazate pe gestiunea şi pe guvernarea sa, o făceau acum cu argumente hilare, de cea mai joasă speţă, punându-se ei înşişi într-o lumină ridicolă. Recită în public cele mai obscene versuri ale acuzatorilor săi, care îşi arogau acum rolul de judecători ai bunului-gust şi de cenzori ai dezlănţuirilor sexuale. Efectul fu demolator: Pericle învăţase pe de rost poezii întregi, şi selecţia sa a fost fără cusur. Un prieten îi făcuse rost de

câteva manuscrise care nici nu fuseseră făcute publice, atât erau de obscene. Nu omise, în declamaţia sa, niciun artificiu, nicio grosolănie. Odată provocate ura şi patriotismul atenienilor, îşi înarmă discursul cu instrumentul cel mai persuasiv dintre toate: râsul. Hermippos şi Estempsycoros nici nu visaseră vreodată să stârnească, într-o asemenea măsură, hohotele unanime. Erau pe culmile gloriei. Aspasia fu achitată, şi Pericle îi câştigă până şi pe cei mai inflexibili dintre atenieni.

Capitolul V

În timpul marelui război erau vremuri grele. Ciuma făcea ravagii în cetate. Ciuma aducea șobolanii sau șobolanii aduceau ciuma. Soseau în valuri, ca o viitură, din sat în sat, intrau în hambarele de grâne, fugeau din grajdurile în flăcări, se cățărau pe zidurile cetății, se împrăștiau pe străzi, prin gunoaie, se înmulțeau prin cotloane, la adăpostul întunericului, prin beciurile și pivnițele de sub culcușurile bolnavilor, în camerele în care mirosea a pustule și a sudoare, mișunând pe bârne, infectând tot și pe toți. Bărbații plecau pe front ca să lupte cu spartanii și se întorceau ca să fie îngropați în împrejurimi, sub zidurile cetății. Incendii, jafuri. Comerțul maritim se văzu practic asfixiat și toate nenorocirile își făcură loc între zidurile Atenei, ca la confluența unor nuri turbulente.

Obosită de războiul interminabil, Atena se vedea din ce în ce mai încolțită de spartani și de dușmanii din interior. Trebuia găsit un vinovat. Bărbatul, cândva atât de iubit și de respectat de poporul său, Pericle, se stinsese fără glorie și fără onoruri, răpus de ciumă, și avusese parte de niște funeralii austere, la care, cu câțiva ani în urmă, ar fi asistat sute de persoane: prieteni, rude din stirpea alemeonizilor, tovarăși din aripa democrată, magistrați, toți cei care i-au fost alături, contribuind la realizarea proiectelor sale și care i-au cunoscut calitatea umană. Și-ar fi Scut apariția, de asemenea, oficial, colegiul strategilor și al arhonților și câțiva reprezentanți din Consiliul celor Cinci Sute. Cu siguranță, Atena își pierduse memoria. Și semnul nenorocirii se abătuse ca o pâclă deasă peste conștiința colectivistii. Umbla zvonul că, prin ambiția și aroganța sa, Pericle ar fi provocat mânia lui Zeus, cel care stăpânea peste toate bolile, furtunile și calamitățile. Puțini își mai aminteau de Pericle ca de bărbatul care crease un stat bazat pe rațiune; de genialul orator, de omul politic luminat care visase o mare cetate locuită de bărbați stăpâni pe propriul destin, eliberați de hazardul zeilor.

Aspasia căzu pradă unei profunde dezolări.

Numirea sa în funcția de ambasador în Cheos îi fu de mare ajutor lui Prodicus în încercarea de a trece peste profunda decepție. Începu să lucreze ca diplomat exact în momentul în care Egeea era o acumulare de conflicte generate de cele două puteri aflate în război. Acea insuliță din Arhipelagul Cicladelor, nu mai mult decât un port de tranzit, fusese intens implicată în

ultimele decade în războaiele navale, din cauza apartenenţei la Liga din Delos şi a alianţei sale cu Atena. Mai mult, pentru că se afla exact în mijlocul mării, era o enclavă strategică în lupta pentru controlul rutelor comerciale. Acolo, practic insignifiantă, rezista ca o charibdă[5] stâncoasă, care ieşea din mare pentru a primi tăvălugul valurilor şi al vânturilor înfuriate.

Ca ambasador, Prodicus descoperi că politica era cel mai bun antidot împotriva nostalgiei. Decepţiile i se ştergeau din minte când îşi ducea la îndeplinire misiunile diplomatice, ocupat fiind cu rezolvarea interminabilelor ciondăneli legate de frontierele stabilite de noul echilibru de puteri. În acele momente, cel mai mult îl preocupa să vorbească aşa cum îl învăţase Protagoras, folosindu-se de arta persuasiunii pentru a-şi atrage de partea sa voinţa celor de care depindea poporul, pentru a păstra alianţe şi a negocia acorduri de suveranitate. Îi era dor să se întoarcă la Atena, dar veştile despre ciumă îl ţineau departe.

Într-o zi, în liniştita-i insulă ajunse din Ciclade vestea morţii lui Pericle, şi Prodicus reveni la vechea lui obsesie pentru Aspasia. „Trebuie că a fost o lovitură foarte grea pentru ea, se gândi sofistul, dat fiind tot ce avea de pierdut odată cu această moarte: dragostea şi marele proiect căruia îşi consacrase talentul.” Aşa că decise că era momentul indicat pentru a-i face o vizită de curtoazie şi a-i transmite condoleanţele şi sprijinul său şi pentru a-i face un dar, ţinându-şi astfel o veche promisiune, făcută atunci când se cunoscuseră.

Proiectată de arhitectul Hippodamos din Milet la cererea lui Pericle, vila Aspasiei era una dintre cele mai frumoase şi mai cunoscute din oraş. Se găsea aşezată la apus faţă de strada Panatenaika, aproape de agora. Era orientată către miazăzi, iar drumul de acces traversa o grădină cu un puţ şi nenumăratele barăci ale sclavilor, lipite de grajdurile de cai. De afară, părea formată din trei case unite între ele, zidite în piatră şi cu acoperişurile de înălţimi diferite. Odată intrat, te întâmpina tăcerea marmurei. Ferestrele de la mansardă erau tivite cu marmură de Păros, atât de translucidă, încât lăsa să treacă lumina ca printr-o sită trandafirie. Saloanele erau decorate cu mozaicuri şi coloane ionice, şi în fiecare extremitate, casa adăpostea vaste săli pentru banchete.

Aspasia din Milet îi făcu sofistului o primire atât de călduroasă şi de specială, că reuşi să-i reînvie acestuia vechile speranţe. Nu numai că nu uitase de promisiunea făcută, dar aştepta în fiecare zi îndeplinirea ei. El o găsi la fel de frumoasă precum şi-o amintea, cu seninătatea pe care o imprimă maturitatea şi faptul de a fi depăşit cea mai grea încercare a vieţii. Avusese nevoie de multă forţă pentru a nu se lăsa descurajată, şi acum simţea mai mult decât oricând lipsa prietenilor. Din acest motiv, vizita lui Prodicus era ca o rază de lumină în plină noapte.

Prodicus din Cheos plănuise să rămână o zi şi, până la urmă, rămase toată iarna acelui an în primitoarea ei casă. Ardea de dragoste pentru Aspasia. Poate şi pentru că avea o slăbiciune pentru persoanele care îşi dedicau viaţa, cu dârzenie şi curaj, unor proiecte irealizabile.

Ciuma bântuia dincolo de zidurile casei, aruncându-şi zarurile invizibile. Casa era dezinfectată în fiecare zi cu găleţi de apă fierbinte, conform prescripţiilor medicului Aspasiei; fuseseră arse perdele şi ţesături, sacrificaţi caii, curăţate grajdurile, iar sclavii care ieşeau pentru cumpărături purtau bandaje pe gură şi erau ţinuţi sub observaţie câteva zile după ce se întorceau, într-o încăpere special amenajată. Pe străzi se simţea frica, oamenii încercau să iasă cât mai puţin posibil, şi, chiar şi aşa, epidemia continua să răărească rândurile populaţiei puţin câte puţin. Mulţi se simţeau mai în siguranţă pe mare şi se alăturau trupelor decimate în lupta împotriva spartanilor. Se aduceau ofrande zeilor pentru a le domoli mânia, iar la sfârşitul iernii, ciuma părea să fi uitat de ei, deşi nimeni nu putea şti când avea să se întoarcă.

Aspasia a vrut ca relaţia cu oaspetele ei de onoare să fie diferită de cele avute cu ceilalţi bărbaţi din viaţa ei. Amândoi aveau treizeci şi şase de ani: timpul dragostei oarbe trecuse. Ea îşi dorea ca întreaga lor intimitate să se construiască într-un plan spiritual, şi plăcerea conversaţiei să nu fie umbrită de plăceri carnale. Se simţea atrasă de el, dar ştia că, dacă îi acorda acelaşi tratament, această dorinţă avea să fie banalizată de obişnuinţă, ca atâtea altele. Nu ştia ce gândea Prodicus despre asta şi nici nu avu vreodată curajul să-l întrebe. Nici el nu făcu vreun pas în căutarea unei apropieri trupeşti, nu o deranja niciodată când ştia că se dezbracă sau că se bucură de o baie, nu o căuta niciodată la ea în cameră când ştia că se odihneşte în pat, dar privirile îi trădau dorinţa. Pe de altă parte, Aspasia era încă afectată de moartea lui

Pericle şi se simţea rănită de ingratitudinea unui popor care trecuse atât de uşor de la veneraţie la dispreţ, numindu-l emisar al nefericirii.

Citi cu aviditate cartea lui Prodicus, în care era vorba despre gândirea lui Protagoras în materie de relativism: imposibilitatea de a întrevedea vreo certitudine dincolo de aparenţă; limbajul ia forma realităţii aşa cum apa ia forma vasului de lut.

Ei îi plăcu mult opera şi făcu numeroase observaţii. Ca rezultat al lungilor conversaţii avute şi al reluării obiceiului de a scrie pe parcursul întregii ierni, Prodicus reuşi să dea un nou stil reflexiv şi „relativist" operei sale, prin care niciuna dintre supoziţiile lui Protagoras nu era considerată adevărată sau falsă fără drept de apel, şi astfel reuşi să armonizeze forma şi conţinutul.

Aproape în fiecare după-amiază avea loc în salonul vilei, după banchet, o *tertulia*[6]. Aspasia se străduia să îi atragă în divanele sale pe cei mai buni vorbitori ai Atenei (cei pe care nu-i deranja, bineînţeles, să primească o invitaţie venită din partea unei femei), şi astfel Prodicus putu să cunoască şi să discute cu câţiva obişnuiţi ai casei, precum Aristofan, Euripide, Demostene, Socrate şi alţii, care îşi făceau apariţia în vreo după-amiază, aşa cum făcea sofistul Gorgias. Întrunirile reuşite erau un spectacol foarte interesant, vorbele zburau de la unul la altul şi uneori se dezbătea cu o adevărată ferocitate. Aristofan şi Euripide nu erau niciodată de acord şi se tot înţepau; primul, cu felul lui de a vorbi dintr-o bucată, parodic, cel de-al doilea, cu stilul îngrijit şi oarecum afectat; Demostene avea strălucirea cuvântului pronunţat cu stângăcia unui bâlbâit; Gorgias râdea tot timpul şi era în stare să detecteze o contradicţie mai repede decât zborul unei muşte; Aspasia media discuţia, arătându-se uneori condescendentă cu Euripide, iar Socrate punea întrebări neobişnuite şi complicate.

Pentru Prodicus, Socrate era un om ciudat, unul dintre cei mai ciudaţi pe care îi întâlnise. Sofistul nu ştia niciodată dacă ceea ce purta cu el se puteau numi dialoguri, monologuri sau interogatorii. Oricum ar fi fost, îi stârnea o imensă curiozitate, pentru că nu era deloc uşor să-şi da seama ce vrea să spună. Obişnuia să se uite la cei din jur cu o expresie blajină, de mulţumire. Nu glumea niciodată, nici nu lua seama la glumele făcute de alţii, cum ar fi fost cele ale lui Aristofan. Parcă îi lipsea şi cea mai mică urmă de frivolitate. Întreba mult, prea mult, era foarte interesat de părerile celorlalţi.

Cea din urmă trăsătură sărea cel mai mult în ochi. Era întotdeauna doritor să cunoască părerile celorlalţi, dar, de fapt, nu dădea doi bani pe ele.

La început, Prodicus se simţise foarte atras de metoda utilizată de filosof, având la bază întrebarea, folosită pentru a obține o anumită puritate conceptuală, pentru definirea termenilor și șlefuirea raționamentelor, metodă care mergea mină în mână cu propriul caracter, cu dragostea lui pentru exactitate lingvistică și pentru claritate. Curând începu totuși să fie decepționat, dându-și seama că investigația nu era determinată de logică sau de o minimă rigoare, ci de analogii aparente. Se folosea excesiv de exemplele capcană (în sensul de inexacte) și, într-un final, îți dădeai seama că nu era vorba de nicio investigație, de vreme ce premeditase cu bună știință pe ce cărare a labirintului să o apuce și la ce bifurcație să-l piardă definitiv pe celălalt. Moment în care se oferea interlocutorului să-i fie ghid.

Sofistul își dorise cu ardoare să lege prietenie cu el, dată fiind apropierea lui de cercul Aspasiei și excelenta reputație de care se bucura filosoful, în ciuda manierelor lui puțin rafinate. Prezența sa la un banchet era o mare onoare. I se dusese faima de bărbat înțelept, iar felul său enigmatic de a fi plăcea tuturor, mai ales amfitrioanei. Deși nu se pronunța niciodată asupra vreunui lucru, nimeni nu se îndoia că părerea lui era valoroasă și sigură pentru orice problemă discutată. I se arăta acel respect reverențial inspirat de cei care se exprimau în termeni metaforici și difuzi, a căror semnificație nu se dezvăluia niciodată în întregime. Nu pierdea nicio ocazie de a-l amesteca pe Prodicus în dialogurile sale și arăta un interes deosebit pentru a ști în ce constă idealul sofistului. Prodicus încercă să-i explice, în toate felurile posibile, că se baza pe transmiterea cunoașterii, dar filosoful nu înțelegea că puteau fi numite *cunoaștere* tehnica oratorică, politica, arta de a scrie sau cultura și istoria popoarelor. Le considera abilități practice, de categorie medie și foarte îndepărtate de cunoașterea fundamentală. Și, cum nu înțelegea nici la ce folosea răspândirea lor, îl ironiza spunând că, pentru a asculta un discurs interesant al lui Prodicus, trebuia să-i plătească acestuia expunerea cu cincizeci de drahme. Insistând cu acest comentariu, îl transformă într-o glumă primită întotdeauna cu râsete. Într-una din aceste ocazii, Prodicus îi replică:

— Nici pentru o mie de drahme n-aș reuși să te învăț ceva folositor.

Filosoful contracarase printr-o abilă eschivă: după părerea lui, care erau învățăturile folositoare omului? Dacă Prodicus apăra însemnătatea oratoriei,

Socrate aducea în discuție demagogia și arta de a înșela în fața tribunalului; dacă acesta apăra cunoașterea legilor, Socrate opunea legea, justiției; dacă se apropia de scris, Socrate îi trecea repede în revistă patru citate din cea mai proastă literatură la modă, cum ar fi poezia bufă, foarte pe gustul vulgului; dacă sublinia importanța economiei, Socrate îi știrbea strălucirea aducând exemplul avariției și al lăcomiei. Până la urmă, părea să vrea să demonstreze că niciunul dintre acele bunuri nu era valid prin el însuși și pentru toți. Prodicus se săturase până peste cap.

— Tu nu dialoghezi, Socrate, tu concurezi. Nu-ți face griji, ești cel mai bun.

— Voi, sofiștii, știți să vă folosiți limba numai ca să spuneți ce vă convine.

Fu momentul în care Prodicus realiză un fapt aparent banal: urâțenia lui Socrate. Că era urât la chip, îți dădeai seama dintr-o privire. Dar acum vedea un pic mai departe; își dădu seama că semăna leit cu o capră.

În salonul vilei Aspasiei erau interzise discuțiile pe ton răstit. Socrate și Prodicus se urau cordial.

Prodicus înțelegea cu tristețe că în barca lui Socrate nu e loc și pentru el. Era barca certitudinii. Naufragiat purtat de colo-colo de valuri, sofistul ardea de dorința de a ajunge la ea, iar acesta îi întindea o mână. Atunci Prodicus își dădea seama că barca de salvare era, în realitate, târâtă de un curent inexorabil către un mal întunecat, de unde nu mai exista cale de întoarcere.

Capitolul VI

Neobula, cea mai tânără dintre hetairele din Milesiana, învăţa deosebit de repede. Compensa lipsa de experienţă cu un temperament arzător şi impulsiv. Avea fizicul unei nubile pudice, dar, odată ajunsă corp la corp, îşi scotea unghiile lungi şi ascuţite, mai mult dinţi decât buze, mai mult încleştări decât îmbrăţişări, ciupituri în loc de aşteptate mângâieri şi strigăte răguşite în loc de gemete. Aspasia încercă să tempereze asemenea comportament până când descoperi cum clientela se delecta cu apucăturile ei de pui de leoaică, cu maniera ei de a face sex, prin care îşi manifesta întreaga ostilitate faţă de bărbaţi şi faţă de lume. Nu se prefăcea.

Sexul şi urmările lui îi pervertiseră în aşa măsură personalitatea, încât vedea în orice relaţie umană manifestarea ascunsă sau directă a pulsiunilor atavice ale bărbaţilor, şi ea însăşi ajunsese să creadă că numai prin sex avea să reuşească să se elibereze de blocajele şi slăbiciunile minţii: reveriile şi lucrurile imaginate de fetiţa care fusese, aspiraţiile sale de a iubi şi de a fi iubită de un bărbat adevărat şi de a face din viaţa ei un lucru frumos şi plăcut castei zeiţei Atena. Cu câtva timp în urmă, îşi spunea că virginitatea zeiţei era un model de virtute; acum era convinsă că aceasta o folosea pentru a obţine mai multă plăcere, refuzându-şi cu perfidie farmecele celor care râvneau la ea, nebuni de dorinţă, decât abandonându-se în braţele oricărui amant. Senzualitatea era o plăcere efemeră, incomparabil inferioară puterii conferite de statutul de obiect imposibil al dorinţei, împietrit şi, tocmai prin asta, de neatins.

Ea nu putea urma exemplul zeiţei, pentru că fusese atinsă de sămânţa atâtor bărbaţi vulgari şi necioplţi, mai ales odată cu prima şi traumatizanta sa experienţă ca prostituată, dar îi rămânea perversitatea de a-i face să sufere alte lipsuri şi privaţiuni sexuale; cine se bucura de ea rămânea marcat de sexul ei pentru totdeauna, dependent de dulcele venin picurat.

Descoperirea sexului Iară limite îi călăuzi paşii Neobulei pe un drum tenebros, în continuarea unor experienţe care îi satisfăceau anumite dorinţe cărora nu le putea da curs nici măcar ca prostituată, în căutarea înstrăinării de propriul corp, de celălalt capăt al conştiinţei, în braţele delirului. Începu prin a participa ca hetairă la orgiile care aveau loc în Pireu, ocazie cu care îşi făcea apariţia şi o orchestră care dezmorţea atmosfera de început cu sunete de lire, ţitere şi oboaie. La aceste orgii participau curtezanele cele

mai de soi din casa Aspasiei, care dansau goale pentru bărbaţii bogaţi, iar apoi se dedau celor mai felurite plăceri. Se bea atât de mult, încât, atunci când urechile nu mai erau capabile să asculte, fanfara se retrăgea cântând tot drumul cu însufleţire, pe strada Marilor Ziduri, ca într-o procesiune de fauni excitaţi de lună. Acolo întâlni Neobula un bărbat care o iniţie în ceremoniile nopţii, ca slujitoare sacră a misterelor eleusine[7]. Curând intră în riturile iniţiatice, şi nu trecu mult până cunoscu transa nebuniei divine din Sanctuar – o poiană în mijlocul pădurii, înconjurată de torţe, unde nisipul era stropit cu sânge. Dansurile le excitau simţurile până ce simţeau cum stelele boitei cereşti le intră în ochi. Se trecea de la angoasă la extaz. Transa îi ducea în Hades, unde stabileau contacte cu morţii.

După Eleusis, treapta următoare a haosului a fost iniţierea în riturile lui Dionysos. Orgiile canibale, paroxismul sângelui şi al spermei fură punctul final al unei coborâri neîntrerupte, care avea ca scop descoperirea limitelor realităţii şi căreia i se consacră timp de câţiva ani. Văzu cum spiritul dement îi domina pe prietenii ei până la nimicirea propriei voinţe. Înnebuniţi, rătăceau într-o perpetuă noapte. Majoritatea bacantelor nu supravieţuia multă vreme; sfârşeau pierdute, incapabile să revină la viaţa de dinainte.

Acesta fu motivul pentru care se hotărî să se întoarcă în lumea aparentei civilizaţii. Astfel, Neobula se întoarse la Atena după ce gustase din fructul oprit, din delir şi din fulgerătoarea clipă a disperării. Dar simţea că viaţa mai avea încă multe să-i ofere, şi pe acel drum nu ajunsese decât până la marginea prăpastiei.

Într-o zi, aflându-se în vizită în atelierul lui Fidias, rămase fermecată de chipul unei sculpturi. La început, se gândi că îl reprezenta pe Apolo, datorită mândriei şi perfecţiunii trăsăturilor, a figurii bine proporţionate, a luminii care cădea pe chipul fin. Îl contemplă o clipă, extaziată, şi începu să distingă, puţin câte puţin, o anumită îngâmfare mult prea umană în curba buzelor, o străfulgerare de viclenie în expresie, puţin potrivită cu seninătatea atribuită imaginii zeilor. Acea operă de artă nu fusese făcută din imaginaţie, ci copiind un model cu siguranţă vizibil, muritor. Discipolul lui Fidias îi confirmă suspiciunile, explicându-i că sculptura reprezenta un bărbat. Maestrul Fidias o smulsese din marmură cu zece ani în urmă, şi tânărul îi servise drept model, gol, chiar în acest atelier.

— E posibil să fi fost atât de frumos? întrebă ea. Nu l-a înfrumuseţat Fidias?

— Cine l-a cunoscut spune că este un portret fidel, răspunse sculptorul.

— Şi cine era acest bărbat?

— *Este* Alcibiade, din spiţa alemeonidă, nepotul lui Pericle.

— Mai trăieşte?

— Desigur. Luptă plin de curaj împotriva spartanilor.

— Unde îl pot întâlni?

— Acolo unde sunt trupele noastre, cu flota de la Samos.

Neobula rămase alături de Alcibiade în timpul campaniilor militare din anii care urmară. Aflat la conducerea flotei, alemeonidul luptă înverşunat cu spartanii, fără a le lăsa o singură zi de odihnă. Fiecare navă căreia îi dădea foc îi întetea ura împotriva Spartei. Îi urmări pe pământ şi pe mare până la graniţele imperiului.

Sufletul i se scindase între ea şi furia bătăliei. Neobula vedea dispărând în zare negrele vele, ieşind din strâmtori pentru a se năpusti asupra duşmanului. O parte din ea îşi dorea să plece cu ele, să-i fie alături bărbatului ei.

Nu exista muzică mai dulce pentru Alcibiade decât zgomotul vâslelor care deschideau trupul mării pentru a ajunge mai repede la întâlnirea cu duşmanul; îl învrăjbea şi mai mult sunetul metalelor atingându-se, scrâşnetul scuturilor în ritm de ciocan de fierărie, şuieratul săgeţilor care zburau descriind un cerc larg în văzduh; vântul care umfla pânzele navei era acelaşi cu cel care îi umplea pieptul în momentul victoriei, nu exista pentru el nectar mai dulce decât sângele şiroind din pieptul duşmanului după ce-l va fi străpuns în inimă, vuietul oştilor sărind din nave era tam-tamul vieţii înseşi, putea să audă pământul zdruncinându-se sub scuturile cailor care traversau păşunile şi putea să simtă mirosul acru al incendiilor. Nu exista desen care să întreacă în perfecţiune alinierea flotei în poziţie de atac, nici sculptură ca aceea schiţată de fina siluetă a unui arcaş. Mâna îi fusese făcută anume pentru spada fumegândă, pentru sânge; picioarele, pentru a zdrobi sub tălpi bulgării de pământ sau pentru a da pinteni calului. Neobula era nebună după el, pentru că vocea i se născuse liberă în gâtlej, aparţinea spaţiilor largi, sărate şi bătute de vânturi. Era mai viu decât oricine altcineva pe care îl cunoscuse vreodată. Neobosit, trăia ca şi cum fiecare nu pe care îl traversau, fiecare câmpie pe care o lăsau în urmă şi fiecare zi smulsă

providenţei îl arunca în mijlocul luptei, ca să nu se irosească; se ţinea cu dinţii de lumina zilei, până la ultima zvâcnire a ultimei raze şi încrederea în sine pe care o nutrea iradia cu o strălucire care îi cuprindea pe toţi cei din jur, însufleţindu-i. Împreună bătură Egeea în lung şi-n lat, sub căldura unui soare difuz şi prin furtuni, lăsând în urmă, peste tot pe unde treceau, un prăpăd fără seamăn.

Pentru Alcibiade, ea era misteriosul Sfinx, umană doar înjumătăţea superioară, unde se cuibăriseră cunoaşterea şi raţiunea, încă impenetrabile, în vreme ce de la bust în jos era doar sălbăticiune, animal de pradă cu gheare ascuţite, un vânător tăcut şi mortal. Relaţia lor era o continuă luptă corp la corp.

Trăi alături de el trei ani grei pe câmpurile de luptă, unde rămâneau în urmă sute de cadavre, prieteni şi duşmani deopotrivă, hrană pentru câini şi pentru păsările de pradă, în timp ce prădau cetăţile în goana cailor. Neobula învăţă că, din tot ce fierbea, se zbătea şi se agăţa de viaţă, omenesc fiind, nu rămânea nimic, îl sufla vântul fluierând printre spice; supravieţuitorii adunau resturile şi se întorceau acasă; bărbaţii îngropau alţi bărbaţi, îi boceau, şi întotdeauna setea de răzbunare se întorcea să semene război în altă parte, căci era în natura omului să se întâmple aşa. Neobula astupa cu sărutări şi cu răşină rănile de luptă ale iubitului ei şi îl copleşea cu îmbrăţişări în scurtul răgaz de odihnă, acolo unde se lăsa să cadă, frânt de oboseală. „Inegalitatea este inerentă naturii noastre, îi spunea Alcibiade, este legea care guvernează universul. Când s-a văzut o mare perfect calmă? Ce animal e la adăpost de prădători şi de foame? Lupta pentru supravieţuire ascute ingeniozitatea şi simţurile şi ne împinge spre progres, cel puternic îl dărâmă pe cel slab, şi aşa a fost dintotdeauna, pentru muritori şi pentru olimpieni deopotrivă. Democraţia este o înşelătorie şi nu va întârzia să cadă. Nimeni nu visează să fie sclav şi să-şi plece grumazul, dar este în firea lucrurilor să existe sclavi şi stăpâni, chiar atunci când va veni ziua în care nu va mai exista sclavie. Niciodată o societate nu se va putea conduce după principiul egalităţii, atâta timp cât va fi o societate a bărbaţilor, diferiţi ca ambiţie şi ca înzestrare naturală, aşa cum nu e posibilă nici pacea în prosperitate sau în imperiu, iar navele înarmate până-n dinţi n-ar trebui să lipsească din portul nici unei cetăţi care vrea să dăinuiască. Ne-am născut în mişcarea continuă, asemenea focului, şi ne consumăm în flăcările lui, şi prin vene ne curg cărbuni aprinşi, iar a trăi înseamnă a purta un război

permanent în care ne zbatem să câştigăm în faţa providenţei. Anii trec, ne luptăm cu vitregiile sorţii, unii se încred în soartă, alţii se tem de ea. Eu mi-am înarmat navele, mi-am uns curelele scutului ca să-mi protejeze bine pieptul, mi-am ascuţit sulițele din lemn de frasin şi am bătut bine bronzul spadei, şi n-am încredere să las pe nimeni, nici măcar pe propria mamă, să-mi vegheze somnul agitat de întunecata dorinţă a celor care-mi urzesc moartea. Aşa am supravieţuit comploturilor şi conspiraţiilor şi am sfârşit întotdeauna singur, fugind din locul în care am fost trădat ca să caut refugiu în altă parte, mereu fugar, ca o stea căzătoare. Nimeni nu-mi este domn şi stăpân.”

Capitolul VII

Neobula rămase alături de Alcibiade, departe de patrie, până la vârsta de douăzeci şi doi de ani. Marele război era pe sfârşite şi Atena făcea eforturi disperate pentru a-şi recupera o parte din imperiul maritim, sărăcit în ultimii cincisprezece ani. Dar declinul era de neoprit: principalele surse de bogăţie – cum fuseseră minele din Dekelea – căzuseră în mâinile duşmanilor, la fel şi insulele cel mai bine situate din punct de vedere strategic; flota aproape că nu mai exista şi mii de bărbaţi pieriseră în luptă. Situaţia era disperată. De când fusese numit strateg, Alcibiade recuperase ceva teren şi condusese unele dintre bătăliile de succes care înviaseră speranţa cum că încă nu era totul pierdut. Dar comisese o greşeală fatală: ambiţia neţărmurită şi egolatria sa îi atrăseseră atâţia duşmani, încât alesese să trădeze, mai degrabă decât să se supună conducerii altui general. Îi voiau capul. Atena nu se va mai încrede niciodată în el.

Aşa începu ultima perioadă a vieţii sale. Refuză să se întoarcă plin de ruşine şi umilit. Nu-i rămânea altceva de făcut decât să fugă din nou, undeva departe, unde nu s-ar mai fi obosit să-l caute. Plecă pe o navă, însoţit numai de sclavii care vâsleau şi de Neobula, până undeva lângă Chersonesul tracic, unde avea o mică fortăreaţă.

Nevoit să stea departe de luptă, deveni ursuz, chiar şi cu Neobula. Nu mai suporta pe nimeni, nici măcar pe el însuşi. De-abia deschidea gura. Singura lui preocupare era să urmărească de departe cursul războiului.

Avea patruzeci şi şase de ani şi trăise prea mult. Timpul care-i mai rămânea i se părea de neîndurat. O alungă pe Neobula, spunându-i că n-o mai iubea şi poruncindu-i să se întoarcă la Atena. Neobula înţelese că nu mai putea face nimic pentru a-i însenina viaţa. Se resemnă şi-l părăsi pentru totdeauna.

În timpul îndelungatei călătorii de întoarcere la Atena, însoţită de numeroşi sclavi folosiţi ca vâslaşi şi de oameni de pază, Neobula reflectă la viaţa ei de până atunci. În mod aproape inexplicabil, copilăria îi rămăsese îngropată undeva în fundul memoriei. Mai răzbătea, din când în când, murmurul unor voci familiare dintr-o casă de la poalele unei coline, o grădină însorită în care se auzea cântecul păsărilor dimineaţa devreme, smulgând-o din somnul adânc, mirosul pieii de capră care-i acoperea patul,

vocea îndepărtată a sacagiului, clinchetul care venea dinspre fierărie, un scorpion negru ieşind din vizuina lui pe nisipul pietros, un câmp cu spice de înălţimea ei, unde greierii cântau în miezul zilei; lumina densă a grajdurilor, razele care pătrundeau prin uşă dând strălucire firelor de praf din aer, cârâitul ciorilor atunci când mătuşă-sa murise ucisă de o lovitură de copită în piept şi zilele care urmară morţii mamei sale, când a trebuit să purifice casa. În sfârşit, îşi aminti de coroana de flori depusă la picioarele Afroditei înainte de a-şi scoate tunica ce-i acoperea pubertatea şi de a-şi oferi goliciunea privirilor experte ale Aspasiei.

Moartea era cea care secase fântâna copilăriei până când nu mai rămăsese nimic din ea. Tot ce mai rămânea era un loc plin de pietre şi de uitare, incapabil să reînvie fetiţa care dormea înăuntru, dacă mai era încă în viaţă şi dacă se cuvenea s-o trezească. Simţea că propria viaţă era ceva de mult apus.

Se întorcea la Atena gândindu-se la bărbatul pe care îl lăsase în urmă, la o cotitură a drumului, singur cu nefericirea lui, pentru totdeauna. Nu voise să-l vadă dispărând în propria negură, să vadă stingându-se acel foc divin care îi arsese cu atâta forţă cândva în piept. Rămânea, pentru Neobula, amintirea celui care încordase până la capăt arcul vieţii, bărbatul care se bucurase deplin de fiecare clipă petrecută cu ea, care golise de fiecare dată cupa, pe cea a răzbunării, pe cea a ambiţiei, pe cea a puterii şi pe cea a pasiunii. Nici el nu îşi dorise să fie cunoscut altfel, preferind să se îngroape în singurătatea exilului.

Atena regăsită de Neobula era atât de schimbată, încât simţi un fel de sfârşeală nostalgică la vederea ei. Fusese plecată numai trei ani, dar războiul schimbase fizionomia cetăţii ca şi cum ar fi trecut mult mai mult timp. Totul, încă de la intrarea în port, fusese reconstruit. Casa îi fusese incendiată şi distrusă în timpul războiului. Nu avea cămin, nu avea familie, nici prieteni. Spera ca Aspasia să fie încă în viaţă şi, dacă era aşa, cu siguranţă că avea să o primească în Milesiana.

Un sclav îi deschise uşa, o recunoscu imediat şi o invită înăuntru. Neobula respiră aroma suavă de santal din vestibul, se lăsă descălţată de către sclav şi aşteptă să fie primită de stăpâna casei, îi auzi vocea încă dinainte de a o vedea intrând, rostindu-i numele cu bucurie nedisimulată. Simţi cum îi dispar ultimele urme de ranchiună la apariţia ei, cu braţele deschise, bucuroasă şi îngrijorată, îmbrăcată cu o tunică de mătase de

culoarea lavandei care-i ajungea până la glezne şi cu părul strâns în legături de piele. Se îmbrăţişară şi se sărutară cu efuziune.

Aspasia îşi dădea bine seama de situaţie şi se grăbi să-i ofere adăpost până când avea să şi-l permită singură. Neobula observă că siguranţa Aspasiei în ceea ce privea câştigurile sale, suficiente cât să-şi permită propria locuinţă, excludea din start posibilitatea ca Neobula să facă altceva decât să se prostitueze, sau o lăsa să înţeleagă tacit că orice alt proiect care nu ar fi implicat Milesiana era de neconceput pentru o femeie ca ea. Totuşi, Neobula nu se simţi ofensată de această formă de a-i oferi de lucru, din contră, era dispusă să accepte cu bucurie. Acel stil de viaţă îi oferea incontestabile avantaje şi oricum nu mai era în stare să trăiască fără ca aceasta să implice o relaţionare asiduă cu bărbaţii. De-abia aştepta să-i strângă din nou între chingile coapselor sale.

— Cu siguranţă ai multe lucruri să-mi povesteşti, îi spuse Aspasia cu bucurie.

— Şi tu să mă pui la curent cu mersul lucrurilor pe aici.

— Începând de când?

— De când am plecat din Atena.

— Ei bine, nu sunt multe de povestit. O grămadă de războaie pierdute, deşi se spune că ar fi fost unul singur, mai multă sărăcie, şi noi tot aici, înseninându-le viaţa bărbaţilor noştri.

— Şi cum merge treaba cu Milesiana? La fel de bine?

— Este singurul lucru care nu se schimbă niciodată. Unica noutate e că au venit două fete noi, foarte tinere, care rezistă fără probleme până dimineaţa: pe una o cheamă Timareta şi pe cealaltă, futila. O să fie încântate să te cunoască. După cum vezi, am revenit la conducerea localului, având în vedere că nimeni nu-mi oferă o ocupaţie mai interesantă. Am încercat să-mi deschid o şcoală clandestină pentru femei, în care să le învăţ să scrie şi să citească, dar nu venea decât văduva Perictione; celelalte nu aveau curajul să se apropie. În plus, ştii foarte bine că femeile măritate nu prea ne au la inimă, de vreme ce le furăm bărbaţii în fiecare noapte. În ceea ce o priveşte pe Perictione, a învăţat atât de repede să citească, încât ne petreceam dimineţile trăncănind. Aşa că am închis şcoala, iar acum nu mai predau decât pentru noile eleve ale Milesienei.

Aspasia nu se obosi să o întrebe despre anii petrecuţi cu Alcibiade, trăind sfârşitul războiului, pentru că ştia că nu vorbea niciodată despre lucruri

personale. Cunoştea bine limitele unei discuţii cu ea. Şi putea să-şi imagineze, în linii mari, ce fel de viaţă dusese cu un bărbat ca Alcibiade. O vedea robustă, numai fibră, cu pielea înăsprită şi tăbăcită de intemperii, mai femeie şi mai dezirabilă ca niciodată. Era conştientă că, la cei douăzeci şi doi de ani ai ei, îi va atrage mai mulţi clienţi decât oricare dintre hetairele mai tinere. Când râdea, gura i se deschidea ca un izvor proaspăt; era, în definitiv, tot ceea ce Aspasia pierduse, coapsele în floare care se deschideau ca nişte plante carnivore, pielea fină care răspândea arome de femelă şi de sex, un păr negru şi bogat, corpul scânteietor al unei muze şi o inteligenţă pătrunzătoare.

Neobula obişnuia să facă o plimbare înainte de căderea nopţii, bucurându-se de lumina difuză după o zi întreagă de somn şi având înainte câteva ore libere înainte să se întoarcă la muncă. Ieşea cu chipul acoperit de un văl pentru a nu fi recunoscută şi era însoţită de un sclav fenician solid, care lucrase într-o carieră de piatră. Îi plăcea acea clipă de pace, când lumea se aduna pe-acasă. Câteodată, plimbându-se în partea meridională a cetăţii, prin cartierul cel mai luxos, Skambonidai, se oprea pentru a trage cu urechea la câte o ceartă violentă între tată şi fiu, care avea loc într-un patio din apropiere. Zbieretele lor vădeau o ură animalică, de-abia ţinută în frâu, care o cutremură. Ascultă zgomotul de obiecte sparte, plânsul unei femei care trebuie că era mama, lovituri în mobile, din nou strigăte şi ameninţări furioase. Într-un final, fiul părăsi casa cu un răcnet răguşit. Trecu prin faţa Neobulei fără să o vadă şi se îndepărtă spre capătul străzii care urca, cu capul plecat şi cu pumnii strânşi. Urmară câteva momente de linişte, în care nu se auzea decât plânsul femeii. Apoi tatăl ieşi să îl cheme înapoi, cu un ton care se voia prietenos şi împăciuitor, dar care suna fals, forţat. Şi, cu toate că nu-l mai putea auzi, continua să-i şoptească numele, acum cu tristeţe şi cu regret pentru cele întâmplate. La lumina lunii, Neobula recunoscu în cele mai mici detalii chipul bărbatului. Era Anytos, cel care o violase în Milesiana cu zece ani în urmă, distrugându-i copilăria şi marcând-o pentru totdeauna.

Neobula, însoţită de sclavul său, porni pe urmele tânărului fiu al lui Anytos, de-a lungul străzilor care duceau spre cartierele mai modeste şi mai oprimate, unde localurile mai erau încă deschise şi atmosfera încinsă. Nu ştia de ce îl urmărea, ce voia să obţină de la el; îşi asculta pur şi simplu instinctul. O mişcaseră furia sa împătimită, caracterul rebel şi individualist,

acea dorinţă care transpărea din ameninţările sale cu moartea, cu fuga şi cu izolarea. Ajunse, într-un final, într-un fel de baracă unde se servea vin cu mirodenii şi unde, judecând după familiaritatea cu care fu întâmpinat, trebuie că era un obişnuit. Neobula preferă să nu intre – ştia că, în ciuda sclavului său, bărbaţii nu aveau să îi dea pace, mulţi dintre ei fiindu-i clienţi aşa că îi ordonă sclavului să intre să îi spună tânărului că voia să-i vorbească în altă parte. După ce ascultă invitaţia, se întoarse spre uşă şi observă silueta întunecată a unei femei cu chipul acoperit. Dădu pe gât vinul, se ridică, plăti şi ieşi.

Neobula îşi descoperi chipul. Amândoi se măsurară din priviri în tăcere, faţă în faţă, o scurtă perioadă de timp, citindu-şi unul în ochii celuilalt semnele febrei. Îi dădea vreo şaptesprezece ani, un caracter rebel şi sălbatic, ceva curaj şi niciun fel de experienţă cu femeile. La sfârşit, îi făcu semn să o însoţească într-un loc liniştit. Începură să meargă unul lângă celălalt; sclavul îi urma, păstrând o distanţă plină de respect pentru a nu-i deranja.

— Eşti hetairă?

Ea încuviinţă.

— Bănuiam eu, spuse cu oarecare solemnitate puerilă. Prea încrezută, prea frumoasă.

— Te deranjează?

— Dimpotrivă. Nu am fost niciodată într-un bordel, dar probabil că o să mă duc atunci când o să am chef. Cauţi clienţi?

Vorbea ca un bărbat, cu inflexiuni de infatuare.

— Da, minţi ea. Eşti tânăr şi arătos. Cum te cheamă?

— Antemion, nepotul lui Antemion.

— De ce îl aminteşti pe bunicul şi nu pe tatăl tău?

— Nu-l recunosc pe cel care spune că e tatăl meu… îşi dădu seama că afirmaţia lui putea părea cam bruscă şi nelalocul ei, aşa că adăugă repede: Ceri mult?

— Depinde de client şi de dorinţele lui, încercă ea să se arate veselă şi fără griji pentru a-i inspira încredere. Urâţilor le cer mai mult.

— Serios? Nu mi se pare corect.

— Ah, nu? îi scăpă un râs care îl nelinişti un pic pe tânăr. Altora, în schimb, le dau banii înapoi ca să îmi poată plăti încă o partidă.

Artemion o privea cu un interes crescând, imaginându-şi poate lucrurile mult râvnite pe care le ascundea pe sub haine. Neobula era amuzată numai

imaginându-şi lucrurile pe care ar fi putut să i le arate tânărului doar într-o singură noapte.

— Trebuie că ai mulţi clienţi.

— Nu mă plâng. Nu munca îmi lipsește.

— Atunci de ce îi mai cauţi în stradă?

Neobula surâse; fusese prinsă cu ocaua mică. Trebuia să fie mai atentă.

— De fapt, nu făceam decât să mă plimb. E timpul meu liber. Când treceam pe lângă casa ta, te-am auzit vorbind cu tatăl tău şi m-am gândit că ți-ar prinde bine o alinare, așa că am avut chef să-ți aduc puțină ușurare.

— Și de ce crezi că îmi poți aduce ușurare?

— Sunt o femeie de moravuri ușoare, nu uita.

— N-am uitat! râse el.

Ajunseră la un micuț promontoriu străbătut de grădini terasate, de unde se zăreau, la lumina lunii, prelungirile unor locuințe, flăcările torţelor şi fumul coşurilor. Briza aducea miros de volbură albă. Se aşezară unul lângă altul, cu spatele sprijinit de zidul scund al unei despărțituri, savurând căderea nopții. Luna, răsărind într-un colț de orizont, printre crengile unui copac din apropiere, părea umflată și imensă. Neobula simțea trupul tânărului înfiorându-se.

— Am fost o vreme plecată din Atena, spuse ea. M-am îndepărtat de prietenii de aici.

— Unde ai fost plecată?

— Peste tot. Însoțeam un bărbat, un negustor. A murit.

— Și mie mi-ar plăcea să ies din Atena și să cunosc alte cetăți, alte culturi. Mă îndoiesc că a noastră e singura bună.

— Nu ai fost la război?

— Ba da, am luptat la Aegos-Potamos și în alte locuri asemănătoare, dar n-a fost tocmai o călătorie de plăcere.

— Ai destui bani ca să poți călători după voia inimii.

— Banii îi are tatăl meu, nu eu. Dacă i-aș fi avut, aș fi plecat de mult undeva, cât mai departe de el.

— Cu ce se ocupă?

— Face comerț cu piei. Moștenire de la tatăl lui, dar e adevărat că el a triplat-o. Piei, vite, vopseluri, tot ce are păr și miroase a animal. Vrea să lucrez pentru el, să-i iau locul când va îmbătrâni și va trebui să se retragă, să duc mai departe afacerea familiei.

— E normal. Nu văd nimic rău în asta.

— Așa e. Și nici nu-i o viață grea. Eu n-ar trebui să tai piei, ci să negociez cu negustorii de animale. Aș cunoaște o grămadă de lume, aș fi respectat și bogat.

— Și totuși nu te entuziasmează perspectiva, spuse ea, cu un oarecare aer matern.

— Problema e că n-aș putea renunța la asta niciodată. Nu mi-aș putea face niciun alt plan, iar când voi avea suficienți bani, mă voi trezi privat de libertatea de a-mi alege propriul drum, de a călători, și așa mai departe, aș fi legat de tăbăcărie pentru tot restul vieții mele, pentru ca, într-o bună zi, să o dau mai departe fiului meu, așa cum tatăl meu a făcut cu mine – suspină cu un aer îngândurat. Tonul vocii îi devenise mult mai sincer și mai convingător decât la început. Dar nu am instinctul negustoresc al tatălui meu, nu mi se potrivește, tăbăcăria mă lasă indiferent și, peste toate, mă înspăimântă perspectiva de a fi la ordinele lui.

— Cei mai mulți oameni nu au această problemă, pentru că nu au de ales.

Antemion păru să n-o mai asculte. Adoptă un aer ușor solemn și dramatic.

— Dacă aș ști ce să fac cu viața mea… suspină. Nu știu ce alegere să fac pentru a fi sigur că e drumul cel bun.

— Cred că știu cine te-ar putea ajuta, spuse Neobula. Ai auzit de Socrate?

— Sigur că da. Toți cei care luptă în arenă îl cunosc. E un atlet neîntrecut. Are curajul, la cei șaizeci de ani ai lui, să lupte cu cel mai tânăr dintre noi. Dar nu-l cunosc prea bine.

— Cred că este omul de care ai nevoie.

— Ce te face să crezi asta?

— Specialitatea lui e să descopere ce fel de viață e potrivită pentru fiecare.

— Se povestesc o grămadă de lucruri despre el, multe dintre ele contradictorii.

— Ca și despre noi, e ceva rău în asta?

Antemion încuviință, privind-o fix pe hetairă, de data aceasta lăsând drum liber dorinței.

— N-am cunoscut niciodată o femeie ca tine.

Schiță un surâs grăbit, un pic violent și speriat.

Pe Neobula o amuză stângăcia complimentului.

— E o aluzie?

Antemion o cuprinse în brațe, fără să găsească curajul de a o săruta. Ea îi ușură sarcina în continuare. Întotdeauna când dădea de un tinerel căruia de-abia îi dăduseră tuleiele, simțea un fel de fior de satisfacție, de parcă l-ar fi pervertit. Se auzea din depărtări, din stejăriș, cântecul unei cucuvele.

Capitolul VIII

Cartierul Olarilor era în fierbere la prima oră a după-amiezii. De-a lungul străzilor mărginite de copaci, negustorii îşi strigau marfa şi preţurile cu voci monotone, fără niciun fel de inflexiune. Lumina reverbera pe tarabele unde era expus peştele, în vasele umede de lut pline de ulei de măsline, şi se reflecta într-un fond purpuriu pe bronzul bazarului. Mirosea a fermentaţie, a fructe putrezite, a oameni asudaţi şi a urină de câine. Pe-acolo se învârtea o mulţime deloc grăbită, dând târcoale fără nicio ruşine, în stare să se târguiască pentru orice fleac ore-n şir.

Îmbrăcat într-un tribon[8] din pânză aspră, Socrate îl asculta cu interes pe băiatul care mergea alături de el şi care îi povestea drumul pe care îl urmase în viaţă până atunci, neînţelegerile avute cu tatăl său şi îndoielile care nu-i dădeau pace, cea mai importantă dintre ele fiind legată de tatăl său, şi anume dacă acesta avea sau nu dreptul moral de a-i cere să intre în negoţul de familie. Filosoful se desfăta cu frumuseţea şi inteligenţa tânărului şi îl întrerupse doar pentru a-i spune:

— Dragul meu Antemion, eşti atât de absorbit de vorbele tale şi aproape că nu ne dăm seama de toate câte se întâmplă în jurul nostru, de parcă ne-am plimba printr-un deşert nelocuit. Şi totuşi, uită-te în jur, totul e plin de viaţă şi de zarvă, de oameni fierbând de dorinţe şi de probleme. Observă, ascultă toate câte se întâmplă şi vei învăţă lucruri noi şi importante.

Se opriră în mijlocul pieţei, atenţi la ceea ce se întâmpla în jurul lor. Un sacagiu trecu prin faţa lor purtându-şi cobilița pe cap, iar printre ţăranii arşi de soare îşi făcură loc precupeţele cu coşurile de răchită care cântăreau, adulmecau, atingeau, nu-l atinge, coniță, totul e de cea mai bună calitate şi proaspăt, trei drahme, una, trei, două, în aerul îmbâcsit se respira acea pestilenţă organică şi dulceagă, peştii se înşirau pe tarabele mustinde, totul se cocea sub umbra alungită a ţiglelor de pe acoperişuri: potârnichi, heringi, turte şi pâini, aici se schimbă o găină îndopată pe o podoabă, colo se verifică dinţii unui măgar, dincolo se bagă un deget într-un kilix[9] de ulei de măsline; praful străzii, stârnit de atâtea perechi de bocanci şi de sandale, se depusese pe locurile unde se aşeza marfa, pe barăcile de lemn, pe umbrarele curbate – mici adăposturi împotriva arşiţei.

Un predicator orfic, îmbrăcat în zdrenţe şi cocoţat pe o ladă de fructe, le vorbea ţăranilor umili care se opriseră să asculte mesajul mântuirii prin purificare şi dietă vegetariană. Nişte băieţi se distrau aruncând cu pietre în el şi reuşiră să-l alunge din piaţă. Scena stârni hohote şi care cum trecea pe lângă el îi dădea cu tifla.

— Lyctias, îi strigau, de ce se ţin muştele după tine?

Orfistul se întoarse ameninţând cu pumnul şi declamă răguşit:

— Muştele simt mirosul de mortăciune!

Socrate şi Antemion îşi continuară drumul către locuri mai liniştite unde să-şi vadă mai departe de discuţia lor.

— Ai văzut ceva care să-ţi atragă atenţia? întrebă filosoful.

— E ca nisipul unei arene în care oamenii se bat pentru o mână de smochine uscate.

— Crezi că toţi aceşti oameni se întreabă în sinea lor pe ce dram să apuce în viaţă?

— Nu cred, răspunse Antemion. Sunt mai degrabă preocupaţi de cum să-şi câştige pâinea de fiecare zi, şi pentru asta se zbat şi îşi consumă întreaga energie.

— Asta e ceea ce te preocupă şi pe tine?

— Dacă ar fi aşa, ar fi suficient să-i fac pe plac tatălui meu în dorinţele şi planurile pe care le are pentru mine şi m-aş bucura de bunurile care ne aparţin.

— Atunci înseamnă că, într-un fel, eşti diferit de toţi aceşti oameni care n-ar sta pe gânduri să facă o muncă precum cea a tatălui tău, bucurându-se astfel de toate avantajele. Sau crezi că nu eşti diferit?

— Eu cel puţin mă simt diferit de ei. Fiul fierarului învaţă meşteşugul fierăriei urmărind munca tatălui său; fiul păstorului îşi însoţeşte tatăl cu turma pe munte. Şi, în timp ce toţi aceştia învaţă meserie de la părinţii lor, nu se întreabă dacă asta este ceea ce îşi doresc cel mai mult, ceea ce i-ar face fericiţi, ştiu pur şi simplu că le va fi de folos, şi poate că au dreptate. Mie nu-mi este de ajuns să am o meserie utilă. Visez la ceva mai mult, deşi nu ştiu la ce anume.

— Este o întrebare importantă, fără îndoială, încuviinţă filosoful. Dar, înainte, cred că se cuvine să lămurim o alta, ceva mai simplă. De ce se întâmplă ca, în mod excepţional, un tânăr să ezite să calce pe urmele tatălui său, dacă drumul cu pricina promite să fie cel al prosperităţii?

— Se poate întâmplă ca tânărul să-şi fi pierdut judecata.

— Judecata este capacitatea de a lua hotărâri. Şi care nu este tocmai capacitatea de a lua hotărâri cea care îi strecoară tânărului toate aceste îndoieli?

— Rectific atunci. Îşi foloseşte judecata.

— Bine grăit, iscusite Antemion. Judecata este facultatea care ne distinge de creaturile vulgare. Dar trebuie să ştii să o foloseşti cu rost, fără să cazi în capcana autoamăgirilor şi a pretextelor, dacă vrei să acţionezi fără părtinire.

— Poate că nepărtinirea, în acest caz, ar face din mine tocmai fiul pe care tatăl meu şi-l doreşte.

— Hai să vedem. Respectul filial şi supunerea sunt virtuţi importante. Trebuie atunci să ne întrebăm dacă este potrivit ca fiul să facă întotdeauna ceea ce îi spune tatăl. Tu ce crezi?

— Eu cred că da, Socrate.

— Să ne imaginăm că tatăl tău ar tăia animale într-un abator şi ţie ţi s-ar face rău de fiecare dată când intri într-un abator, cum li se întâmplă unora. Ar fi corect ca tatăl tău să te oblige să ucizi şi să jupoi vite alături de el?

— Cred că nu, Socrate. În cazul acesta, tatăl meu ar greşi cerându-mi-o.

— Şi ce spui de un tată care şi-ar obliga fiul să se căsătorească cu o femeie care-i repugnă?

— Aş spune acelaşi lucru, că ar fi nedrept.

— Şi, dacă există mai multe cazuri în care regula nu este valabilă, şi îmi pare mie că sunt o mulţime, putem oare să tragem o concluzie mai generală?

Antemion nu ezită nicio clipă când răspunse:

— Că taţii nu trebuie întotdeauna să decidă pentru fiii lor. Şi chiar mi se pare că nu ar trebui s-o facă niciodată, deşi, în majoritatea cazurilor, se urmează tocmai această tradiţie.

— Bine, dragul meu Antemion. Sunt la fel de convins ca tine că virtuţile respectului şi ale ascultării filiale, corect înţelese, nu înseamnă ca fiul să facă tot ceea ce îi cere tatăl său. Înlăturată această îndoială, poate că vei putea reconsidera libera alegere pe care o ai de făcut.

— Admirabile Socrate, raţionamentul tău este corect, răspunse tânărul din ce în ce mai mulţumit de cât de bine avansau lucrurile.

— Neliniştea şi incertitudinea asupra propriului viitor sunt de înţeles, dar, cine ştie, poate că ar trebui să ţi le conturezi ceva mai bine. De exemplu, ce

anume ţi se pare dezagreabil în negoţul cu piei: munca în sine sau perspectiva de a lucra cot la cot cu tatăl tău?

Antemion rămase un moment pe gânduri. Nu-şi pusese niciodată până atunci cele două probleme separat. Merseră o bucată de drum în linişte, urcând pe străduţe înghesuite, îndepărtându-se de viermuiala pe care o lăsaseră în urmă. Socrate îi propuse să se imagineze muncind într-o tăbăcărie asemănătoare cu cea a tatălui său, dar care să nu-i aparţină acestuia. Cum i s-ar părea? Continua să simtă respingere, dar mult mai puţin. Aşa că trase concluzia că prezenţa tatălui său, faptul de a-l avea ca şef, era un factor determinant, şi aşa îi prezentă situaţia şi lui Socrate, cu toată sinceritatea. Recunoscu că lucrul care îl deranja la tatăl său era stilul autoritar al acestuia, prejudecata lui cum că un fiu nu ştie ce are de făcut până nu-i spune tatăl lui ce să facă.

— Bine, până aici e clar, spuse Socrate. Acum să uităm pentru o clipă de tatăl tău şi să ne concentrăm pe ceea ce îţi doreşti tu să faci.

— M-am gândit mult la asta, mărturisi, şi nu ştiu ce vreau, nici nu ştiu cum să-mi dau seama de ceea ce vreau.

— Poate că ar fi cazul să începem prin a lua urma a ceea ce nu vrei. Cine ştie dacă nu reuşim astfel să prindem firul a ceea ce vrei să faci. Să vorbim acum despre tăbăcărie. Ce îţi inspiră?

— Să înmoi piei în hârdaie pline de esenţe de pin până ţi se zbârcesc degetele, să miroşi întotdeauna a vită, să răzui peri de animal până ţi se jupoaie pielea de pe mâini, să te mânjeşti din cap până-n picioare de vopseluri greţoase, să trebuiască să mergi la târgurile de vite pentru a mirosi şi a pipăi piei; să tai, să retezi, să tunzi, să pui la macerat, toate astea an de an, fără să te opreşti.

— Ceva avantaje trebuie că are meseria, nu-i aşa?

— Poate fi o ocupaţie care să-ţi permită să relaţionezi cu multă lume.

— Să relaţionezi cu multă lume, repetă Socrate, gânditor. Sunt feluri şi feluri de a relaţiona şi de a-i cunoaşte pe cei din jur. De exemplu, crezi că felul în care discutăm noi doi în acest moment, plimbându-ne, este foarte asemănător cu felul în care discută două persoane interesate de cumpărare şi de vânzare într-un negoţ? la să vedem dacă mă poţi lămuri asupra acestui punct.

— L-am însoţit de multe ori pe tatăl meu pe când discuta cu neguţătorii de vite şi de piei şi întotdeauna aveau un singur scop: acela de a face

comerţ.

— Aşa e şi normal, de vreme ce motivul pentru care se întâlneau era că amândoi aparţineau breslei tăbăcarilor. Acum ai putea să-mi spui ce înseamnă a face comerţ?

Înseamnă a obţine un beneficiu dintr-o cumpărare sau dintr-o vânzare.

Vrei să spui că este o relaţie din care fiecare caută să obţină un beneficiu, sub forma unei sume de bani, în urma acestui schimb?

— Tatăl meu mi-a spus odată că arta negocierii constă în a fi mai inteligent decât celălalt – rămase o vreme pe gânduri. Ştii, de fapt, este un om fără prieteni, deşi întotdeauna e înconjurat de oameni. Cred că singurul lucru care-l interesează sunt banii.

— Din tot ce-mi povesteşti mi se pare că reiese în mod clar că îţi place să relaţionezi cu cei din jur, dar nu în felul în care o face tatăl tău. Aşa este sau nu am înţeles eu bine?

— Chiar aşa este, Socrate. Mi-ar plăcea să muncesc în ceva care să-mi permită să am de-a face cu oamenii într-un fel mai apropiat şi mai sincer.

— Cu orice fel de oameni? Gândeşte-te, de exemplu, la un păstor necioplit care n-a auzit în viaţa lui vorbindu-se de Eschil sau de Sofocle, surâse el.

— Dacă nu a auzit vorbindu-se nici de Eschil, nici de Sofocle, îmi poate povesti ceva interesant despre capre, glumi Antemion.

— Cu siguranţă, admise filosoful cu delicateţe, dar nu despre teatru. Totuşi, fără îndoială că există şi ceva interesant în munca pe care ţi-o propune tatăl tău.

— Nu cred. Şi acum mi se pare foarte clar că nu ar trebui să lucrez cu tatăl meu.

— Bine, dar să nu ne precipităm cu concluziile. Încă nu am dat de urma tuturor dorinţelor care te animă şi nu am aflat care din ele sunt cele mai cinstite. Sau poate eşti dispus să admiţi cu toată siguranţa că nu vrei să lucrezi în negoţul tatălui tău?

— Nu, nu sunt, răspunse el cu un aer preocupat. Pentru că, dacă îmi spun mie însumi că am luat hotărârea să nu lucrez cu tatăl meu, tot nu mă simt liniştit şi mulţumit.

— Aşa mi se părea şi mie. Cred că este important să descoperim motivul, încuviinţă el.

— Nu este pentru că m-aş simţi vinovat că-i înşel aşteptările, de asta sunt sigur, spuse tânărul. Tatăl meu nu are dreptul să mi-o ceară, după cum am convenit. Şi nici nu mă simt îndatorat lui.

— Atunci, ce anume te preocupă?

— Acum chiar că mă simt pierdut, şopti Antemion.

— Nici chiar aşa. Tocmai ai descoperit că, în fond, şi dincolo de faptul că dorinţele tale sunt diferite de ale tatălui tău, nu eşti convins că vrei să renunţi la negoţul de familie. Mi se pare că, dacă descoperim cauza care te face să te simţi astfel, am da peste o cheie importantă în luarea deciziei.

— Bănuiesc că mi-e frică, dar nu ştiu de ce anume.

Spunând acestea, rămase destul de descurajat. Socrate îl bătu pe umăr şi îi surâse încurajator.

— Dragul meu Antemion, eşti tânăr, dar curajos. Ştiu din experienţă că, atunci când cuiva îi este frică de ceva, ştie care este lucrul care îl sperie, deşi nu are curajul s-o recunoască. Mi se pare, prietene, că tu ascunzi răspunsul undeva în tine, dar a-l scoate la lumină implică un anumit efort de onestitate.

— Ajută-mă atunci.

— Poate că, în ciuda tuturor lucrurilor, vezi vreun avantaj în ceea ce face tatăl tău. Să vedem dacă-mi poţi lămuri această îndoială.

— Am analizat-o deja şi răspunsul este nu.

Socrate îi aruncă o privire scrutătoare, peste umăr.

— Îţi place casa în care trăieşti?

Antemion întârzie câteva momente cu răspunsul.

— E o casă foarte comodă, recunoscu.

— Să vorbim deci despre casa ta. Cred că ne poate lămuri cu câte ceva.

— E mare, răcoroasă şi liniştită. Avem o herghelie de cai buni. Îmi place să călăresc prin pădurea de stejari. Are şi un patio foarte mare, unde pot să trag cu arcul. Câteva zile pe săptămână se serveşte la masă vânat, care mie îmi place foarte mult, stropit cu un vin bun. Pot să practic sporturile pe care vreau să le practic şi mi se face masaj. Avem propria fântână, aşa că nu trebuie să cărăm apa de cine ştie unde. Acestea şi alte lucruri mă determină să îmi placă unde stau, în ciuda prezenţei tatălui meu.

— Ştii că foarte puţină lume din Atena se bucură de facilităţile pe care mi le-ai descris.

— Aşa este.

— Cum te-ai simți văzându-te privat de tot confortul acesta? Ți-ar păsa?

Recunosc că da – tânărului i se deschiseseră ochii și i se făcu rușine.

— Dar ce, e ceva rău în a duce o viață modestă și fără atâtea plăceri?

Antemion avu bănuiala că era o întrebare capcană. Dar nu era sigur de ceea ce voia să audă celălalt. Căută un răspuns în interiorul lui.

— Bănuiesc că nu, Socrate. Nu văd însă ceva rău nici în a trăi bine.

— Problema de fond, aceea de care ne apropiem prin această discuție, este să știm ce anume înseamnă să trăiești bine, cum spui, și ce înseamnă să nu trăiești bine. Nu ți se pare?

— Ba mi se pare, Socrate.

— Acum îmi spui că, pentru tine, a trăi bine înseamnă a nu renunța la plăcerile și la facilitățile proprietății care aparține familiei tale, dar poate că acest lucru intră în contradicție cu dorința ta de a trăi bine, alegându-ți în mod liber o ocupație care să-ți placă și către care să te simți înclinat prin natura ta.

Antemion rămase de această dată fără răspuns. Socrate îl lăsă să mediteze o clipă asupra problemei. Pe ultima bucată de drum nu vorbiră, asurziți de răgetul unui măgar dintr-un grajd. La puțină vreme, tânărul recunoscu că vedea mult mai limpede care era problema.

— Bine, spuse Socrate oprindu-se la o răscruce de drumuri, am ajuns la o răscruce dificilă, dar necesară. Să lăsăm lucrurile aici, pentru moment, să crească dilema și, dacă vrei, vom continua discuția altădată.

Antemion avu sentimentul că Socrate îl citise încă de la început, de la prima sa întrebare, și că îl condusese, premeditat, către marea lui contradicție interioară. Era plin de admirație față de înțelepciunea, delicata grijă și discreția arătate de filosof prin felul lui de a-l ajuta, fără a-i oferi vreun răspuns sau vreun alt indiciu în afară de întrebările alese cu abilitate pentru a-l obliga să delibereze asupra problemei și să o aprofundeze. Se simțea rușinat pentru că își dorise să facă pe onestul și pe liberul cu el, pe cel care voia să se elibereze de legăturile familiale, iar acum sfârșea cu nasul într-un zid. Tocmai își dăduse seama că era, în fond, la fel ca oamenii de rând, la fel ca toți aceia care se agitau în piața mare a cetății: preocupat de subzistență. O lecție meritată care îl aducea cu picioarele pe pământ. Înaintea seninătății lui Socrate, a privirii lui pătrunzătoare, se simți gol și demascat, plin de slăbiciuni.

Începând de atunci, nu încetă să cultive prietenia cu el, să se plimbe prin agora absorbiți de o discuție care aproape întotdeauna începea cu întrebarea lui Socrate: „Crezi că viața aceasta este una bună?” la care nu găsea niciodată răspunsul potrivit. Antemion nu văzuse niciodată ce alte modalități de a trăi în lume existau, în afara de alegerea unei munci prin care să-și câștige existența. Prin aceste dialoguri înțelegea că adevărata alegere mergea mai departe decât cea de a călca sau nu pe urmele tatălui său. I se deschidea în față un labirint de noi şi complicate necunoscute. Se simțea neputincios şi foarte dezorientat, dar se consola știind că nu-l va lăsa baltă sau pradă incertitudinilor. Socrate știa cum să1 ghideze. Avea o încredere oarbă în el, așa cum un copil se încrede într-un părinte atotcunoscător. Și își dorea foarte mult să fie discipolul lui.

Frecvent, Neobula îi observa de la distanță, fără să-i piardă din vedere. Era la curent până şi cu ultimul detaliu din evoluția lui.

Capitolul IX

Timareta avea ochii migdalaţi, şi trupul mirosind a mosc îi era împodobit cu inele şi cu brăţări de aur; Eutila dansa cu graţia unei lebede şi pântecu-i neted i se înfiora sub dulcile mângâieri. Clais, cea care cânta la oboi, avea o piele albă cu inflexiuni trandafirii de marmură, ca şi cum soarele nu ar fi atins-o niciodată. Dar favorita lui Aristofan era Neobula, pentru caracterul ei ireverenţios şi pervers şi pentru că avea insolenţa de a se vinde pentru fabuloasa sumă de trei sute de drahme, bani care o făceau cu atât mai râvnită şi mai inaccesibilă. Îi plăcea să savureze senzaţia maliţioasă de a-şi jupui adoratorii, ca o zeiţă care se complace în sângele sacrificiilor care îi scaldă picioarele. Aristofan ştia şi că Neobula era numele unei muze care îl inspirase pe poetul Arhiloh din Pharos, aşa că, lungindu-se alături de ea, obişnuia să-i recite aceste versuri:

O, de mi-ar fi fost îngăduit a Neobulei mână s-ating,
în amforă să mă scobor, pe fapte pus,
coapsă peste coapsă, dulcele-i pântec sub al meu simţindu-l.

Primul lucru pe care îl făcea clientul, odată intrat în Milesiana, era să treacă pe la spălător, unde fetele îl dezbrăcau şi îl frecau cu spor – şi nu întotdeauna cu delicateţea dorită – cu buretele aspru, îmbibat în leşie. Clienţii obişnuiau să iasă din local mult mai curaţi decât intraseră, şi regula de igienă era respectată cu atâta scrupulozitate, încât umbla vorba prin cetate că atunci când un atenian se purta curat şi aranjat era pentru că se îngrijiseră de el şi de la buric în jos. Se bea atât cât o îngăduia stăpâna localului şi, la un semn al acesteia, clientului nu i se mai turna vin, pentru a evita comportamentele jenante şi, înainte de toate, grosolane. Nu erau acceptaţi nici clienţii care veneau deja beţi. La intrare, o matroană cu braţe puternice îi verifica fiecăruia gradul de alcool punându-l să sufle şi, dacă se dovedea că băuse, îl trimitea înapoi acasă sau la bordelurile din cartierul Olarilor. Acest lucru era posibil şi pentru că localul nu ducea niciodată lipsă de clienţi, iar prin asta se câştigau şi câteva avantaje importante, cum ar fi conservarea în bună stare a mobilierului stilat şi a unui ambient de plăcută coabitare, esenţial pentru ca femeile să aibă încredere în comportamentul clienţilor, fără să se simtă forţate în niciun fel. Era o casă foarte civilizată. În cazul în care, refuzată fiindu-i intrarea, clientul insista bătând în poartă,

una din hetairele de la primul etaj îi vărsa în cap cu amabilitate o oală plină de urină sau de fecale.

Hetairele Aspasiei erau femei atât de orgolioase, încât mărturiseau că o făcea atât pentru bani, cât şi pentru plăcere. Demnitatea le împingea să demonstreze că erau stăpâne ale propriului destin şi, dat fiind faptul că a-şi câştiga cu sacrificii pâinea însemna, pentru spiritul aristocrat, o oarecare dezonoare, puneau asupra profesiei lor gajul de necontestat al Afroditei. Descoperiseră că nimic nu era mai specific naturii bărbatului atenian decât să-şi imagineze că femeile erau posedate de un desfrâu fără margini. Dimpotrivă, dacă această credinţă nu ar fi fost atât de învederată în rândul bărbaţilor, şi-ar fi dat seama cu mai mare uşurinţă atunci când o hetairă se prefăcea. Aspasia le învăţase pe elevele ei că bărbaţii nu erau capabili să distingă între orgasmele prefăcute şi cele reale, nici măcar atunci când simularea era stângace, pentru că acest lucru contravenea vanităţii masculine şi iluziei de supremaţie erotică. Celălalt secret al succesului era să-l facă pe fiecare client să se simtă special şi de neînlocuit, să creadă că îi dădea hetairei o plăcere cu totul deosebită prin felul lui de a face dragoste cu ea. În aparenţă, părea simplu să-şi dea seamă că li se vindeau gogoşi, dat fiind numărul clienţilor, în general, şi, în particular, al celor care treceau pe la o hetairă într-o singură noapte, dar intervenea din nou vanitatea fiecăruia, vanitate care se cerea satisfăcută. Astfel, obişnuiţii Milesienei erau fericiţi imaginându-şi că hetairele îi aşteptau în fiecare noapte cu picioarele desfăcute, iar ele se amuzau dovedind de fiecare dată naivitatea fără margini a bărbaţilor şi cât de uşor le era să-i înşele şi să-i satisfacă.

În salonul cel mare se juca *cotabo*[10] erotic, ca preludiu al unor plăceri ceva mai intime. Un bărbat râdea făcând să se învârtă discul de joc pe pântecul gol al unei hetaire. Într-un colţ se dansa şi se cânta la ţiteră şi la oboi, la lumina tremurătoare a opaiţelor. Aristofan era cu Neobula, amândoi tolăniţi pe un divan primitor. Când era puţin beat, Aristofan devenea retoric:

— Eşti atât de frumoasă, Neobula, că-ţi poţi permite luxul de a-ţi vinde frumuseţea, şi nici aşa nu pare să se termine. Pe măsură ce plătesc mai mult, sunt tot mai convins că o să mă ruinezi înainte de a apuca să văd înflorind un rid pe chipul tău.

— Mai bine ai scrie ceva frumos despre mine.

— Știi bine, draga mea, că eu nu scriu lucruri frumoase, ca Euripide, doar farse banale și grosolane pentru a amuza vulgul.

— Să știi că am un prieten, discipol al lui Fidias, care o să se inspire din formele mele pentru o statuie a Afroditei.

— Pentru a trezi invidia zeiței?

— Pentru a trezi desfrâul lui Aristofan.

— Nu știu cum se face că Zeus n-a coborât încă să se bucure de tine sub forma unui client al casei, așa ca mine.

— Dacă Zeus s-ar fi bucurat de mine, cred că mi-aș fi dat seama, râse ea. Ar fi fost cel puțin o experiență diferită.

— Te referi la mărime?

— Bineînțeles. Visul meu e să fiu violată de un Zeus olimpian.

— Dacă o are așa de mare, atunci va lua înfățișarea mea, eu fiind cel care îi seamănă cel mai mult.

Neobula zâmbi din nou malițios.

— Dacă mă uit mai bine la tine, nu cred că ești Zeus ascuns sub înfățișarea lui Aristofan. Aș spune mai degrabă că ești urâtul și ușuraticul Pan, cel aflat mereu în căutarea unei frumoase păstorițe.

— Iar eu sunt convins că nu ești Neobula, ci Afrodita.

— Cât de atent ești cu mine, Aristofan.

— La cât ești de scumpă…

— Ar trebui să ai mai multă grijă cu cheltuielile tale; cheltuiești cu mine tot ce-ți dă patroana în schimbul comediilor scrise.

— Sunt banii cel mai bine cheltuiți. Alții își risipesc averea pe plăceri meschine sau îngrășând porcii.

— Dar nu te gândești și la viitor? Proprietarul casei în care stai te poate da afară oricând pentru că nu ți-ai plătit chiria.

— Aici e casa mea. Ce-mi pasă de ziua de mâine?

Neobula se îndepărtă puțin de Aristofan pentru a-l putea privi în ochi.

— Îmi place la nebunie să am remuşcări pentru că te ruinez.

— Mă bucur că simți asta. Să nu mai vorbim de lucruri serioase, să vorbim mai degrabă de banalități, cum ar fi căsătoria. Vrei să te măriți cu mine?

— Pe toții zeii! Atât de puțin mă iubești încât îți dorești să mă transformi într-o sclavă și să-ți însușești bogățiile mele?

— Nu mă înțelege greșit, Neobula. Singurele bogăţii pe care le vreau de la tine sunt nurii tăi. Sânii tăi au un gust mai bun decât ambrozia și fundul tău este mai fraged decât carnea de turturea.

— Dar ce-ți veni, Aristofan, cu cererea asta la ceas de noapte? Te pomenești că te-ai îndrăgostit de mine?

— Mi se face dor de tine în timpul zilei, Neobula. Pentru mine nu mai există zi, doar noapte. Căută în sacul său de artificii poetice și adăugă: Pieriți din ochii mei, raze ale lui Helios, ființa-mi tânjește după chipul Selenei care…

— Las-o baltă, îl întrerupse ea. Lirica nu e punctul tău forte. Problema ta este că stai toată ziua cu fierbințeala sub buric, așteptând să se deschidă casa asta.

— Dar nu simți chiar nimic pentru mine, Neobula? Te las oare atât de indiferentă?

— Știi prea bine, Aristofan, că ești unul dintre clienții pentru care simt o afecțiune dintre cele mai adevărate. Îmi place să fii sclavul meu mai mult decât oricine altcineva.

El îi sorbi cuvintele ca pe o apă vie. Dar încă nu auzise finalul frazei: — Deși ești de acord cu mine, n-o să las totul pentru tine. Acum sunt o femeie liberă. Nu am nicio intenție să mă căsătoresc, transformându-mă într-un cetățean de mâna a doua, și să-mi petrec restul zilelor într-un gineceu, născând Aristofanei.

— Oh, ce nedreaptă ești cu mine spunând asta! Eu n-aș fi niciodată un soț ordinar. În plus, ține cont că destinul ne-a unit. Am probe.

— Ce probe?

— Oare nu ne întâlnim aici în fiecare noapte?

Neobula surâse și-l trase ușurel de urechile mari și păroase.

— Ceva adevăr e în ceea ce spui. Totuși, nu mi se pare un motiv suficient pentru a ne căsători. Dacă m-ai iubi cu adevărat, n-ai încerca să mă arunci în brațele sclaviei, făcând din mine o nevastă, fie ea și a ta.

— Eh, am găsi noi o soluție originală pentru a fi amândoi la fel de liberi. Cu talentul meu și frumusețea ta, sigur ar ieși ceva grandios.

— „Talentul meu și frumusețea ta”, repetă Neobula cu sarcasm. Tu pui – își îngroșă vocea-*geniul,* oh, inteligența. Și eu, frumusețea, singurul lucru la care poate aspira o biată femeie. Tu ai contribui, pe lângă geniu, și cu marea ta urâțenie. Mă refer la năsucul ca un tubercul – își astupă gura să nu râdă –

şi la urechiuşele astea. Dar niciuna nu egalează burdihanul care ţi se balansează ritmic atunci când mă încaleci.

Aristofan râse zguduindu-se din tot corpul lui masiv pentru ai atrage atenţia vecinului de divan, Cinesias, care tocmai se bucura de un minunat masaj oriental sub mâinile experte ale Claisei.

— Ai auzit, Cinesias? Draga de Neobula spune că avem o părere greşită despre ele.

Amicul începu şi el să râdă în hohote. Neobulei îi veni cheful să-l ia la palme pe Aristofan, dar ştia că aşa nu ar fi obţinut efectul dorit.

— Ba pe mine să mă scuzaţi, spuse Cinesias încercând să-şi stăpânească râsul. Atâta vreme cât voi avea bani suficienţi pentru a-mi susţine familia, nevastă-mea n-o să iasă din gineceu. Nu am încredere în ea: e prea nestatornică, o poate înşela oricine. Nu vreau să mă trezesc ridiculizat, ca atâţia soţi pe care-i ştim cu toţii, îi făcu el cu ochiul lui Aristofan, care murea de râs.

— Dă-mi voie să te întreb ceva, Cinesias, continuă Timareta. Ce vorbeşti cu soţia ta atunci când sunteţi amândoi acasă?

— Prostii, ce altceva?

— Cu voi nu se poate vorbi, de-aia! spuse Neobula. Nu aveţi niciun fel de înţelegere.

— Femeia a fost dintotdeauna egală, spuse Cinesias, aprobat de amicul său: nestatornică, trădătoare şi uşuratică. Uitaţi-vă la antecesorii noştri! Ce personaje feminine au rămas în istorie? Deianeira, care şi-a ucis bărbatul, pe Hercule, din gelozie; vrăjitoarea aia de Medeea, care şi-a trădat fratele şi propriul tată pentru a-l ajuta pe Iason…

— Şi şi-a omorât copiii! râse Aristofan.

— Elena, soţia regelui Menelau, continuă primul, care a fugit cu amantul, provocând astfel războiul troian; fratele Agamemnon, asasinat tot de o femeie; Clitemnestra, care şi-a găsit şi un amant cu ocazia asta şi, continuând în spiritul prolificei familii, fiica ei Electra, care l-a instigat pe Oreste să o ucidă pe propria mamă. Circe a vrut să-l otrăvească pe Ulise şi, nereuşind, l-a ademenit în patul ei. Şi Calipso, care l-a ţinut timp de şapte ani de zile.

— Nu uita de drăgălaşele sirene şi de harpii!

— Şi o grămadă de alte scorpii şi zgripţuroaice pe care n-are rost să le mai amintim.

— Şi Penelopa, nevasta lui Ulise? spuse Timareta. Nu i-a rămas ea fidelă, în Itaca, pe când el îşi împrăştia sămânţa în dreapta şi-n stângă?

— Ai auzit-o? Comediograful se întoarse către amicul pe care îl apucase sughiţul de atâta râs şi care avea ochii în lacrimi. Întreabă… de… Penelopa!

— Ah, da, aia cu cei o sută… douăzeci şi nouă de peţitori! hohotea Cinesias.

— Dar care e treaba cu cei o sută douăzeci şi nouă de peţitori? surâse Neobula.

Aristofan, înecându-se de râs:

— Spune-i tu, Cinesias… Pe barba lui Zeus! Spune-i cum şi-o trăgea cu ai ei o sută douăzeci şi nouă de peţitori!

Neobula îşi disimulă dezgustul şi se alătură râsetelor, în vreme ce îi mângâia sexul într-un fel care îi plăcea lui Aristofan. Imediat după ce îşi simţi din nou sexul erect, comediograful uită de Penelopa pentru a-şi concentra toată atenţia asupra Neobulei. Ea îi spuse la ureche: — Astăzi o să-ţi fac ceva care o să-ţi placă mult.

Aristofan ridică întrebător din sprâncene şi ochii îi scânteiară.

Se lăsă dus de mână de hetairă într-o rezervă de la primul etaj, unde nu mai fusese niciodată.

— Ai grijă cu devoratoarea asta de bărbaţi, râse Cinesias.

— Zeii îmi pregătesc cea mai plăcută dintre morţi! se despărţi el, surâzând.

Era o încăpere nemobilată, cu podeaua căptuşită cu un covor de lână şi cu perne pe jos. Din perete ieşeau patru lanţuri prevăzute cu cătuşe, două scurte, pentru mâini şi două mai lungi, pentru picioare. Aristofan ştia că aceea era încăperea pentru care plăteau cei bogaţi sume fabuloase, de neatins pentru clienţii mai puţin solvenţi şi la care austerul lui buget nu-i permisese niciodată accesul. Acum, graţie generozităţii Neobulei, putea să se bucure de experienţa cea mai râvnită din Milesiana, un secret rezervat iniţiaţilor. Ea adoptase un aer solemn, ritualic, care îl excita încă şi mai mult. Se lăsă dezbrăcat şi înlănţuit de încheieturile mâinilor şi de glezne.

— Devine interesant, spuse el.

Era în patra labe, pe jos, iar lanţurile de-abia îi permiteau să se mişte, erau mult prea scurte şi deja bine întinse. În spatele lui, Neobula îşi plimba mâinile de-a lungul trapului său şi pe pântec. Aristofan îi simţea sânii lipindu-i-se de spinare şi acea mână care cobora ca un şarpe către sex şi

care îi făcea pielea de găină. Îi trecuse cheful de vorbă şi de glumă. Femeia îi apucă cu delicateţe testiculele şi le strânse uşurel. Aristofan trase aer în piept, înfiorat.

— Eşti sclavul meu sexual.

— Sunt sclavul tău, stăpână.

Simţi ca o uşurare când mâna îi dădu drumul şi îi strânse baza penisului, umplându-l de o plăcere care îl făcu să geamă. Dar, tocmai când îşi dorea mai mult să nu se oprească, poziţia mâinii se schimbă şi începu să o treacă printre fese, parcurgând spaţiul dintre coapse, de parcă ar fi fost cea mai încântătoare dintre texturi. Se simţi alunecând într-o mare de argilă călduţă. În acel moment trapul ei se despărţi de al lui.

— Ce se întâmplă?

— Am nevoie de grăsime de cal. Aşteaptă puţin.

— Grăsime de cal?! se sperie el.

Neobula îl abandonă acolo singur, în patra labe, tânjind. Aristofan îşi privi mâinile şi picioarele înlănţuite şi preferă să nu se gândească la asta. Curând intră cineva, dar nu era Neobula. Era un râs de bărbat, şi-l recunoscu înfiorat, înainte de a-şi întoarce grumazul suficient pentru a-l vedea: era Anytos, unul dintre cei mai temuţi creditori ai săi. Anytos se aşează călare pe el şi-i trase capul pe spate, ridicându-i bărbia.

— Mă bucur să te întâlnesc aici, atât de receptiv, spuse Anytos cu vocea îngroşată de sarcasm; e ceva vreme de când mă eviţi.

— Păi, tocmai te aşteptam, nu mă vezi?

— Perfect. Îmi dai înapoi cele trei mii o sută de drahme pe care mi le datorezi?

— Atât de mult? Credeam că sunt doar trei mii.

— Erau trei mii anul trecut. A trecut ceva timp de-atunci.

— Da, nu-ţi face griji. Săptămâna asta ţi le plătesc.

— Sper ca de data asta să fie de-adevăratelea, pentru binele tău.

— Da, da, te asigur. Am totul sub control.

Anytos îi dădu dramul la păr, dar nu i se dădu jos de pe spinare. Câteva momente fu liniște. Aristofan se întreba ce nou supliciu îl aştepta acum. Curând află: urina caldă îi coborî pe şira spinării şi i se scurse pe gât şi pe cap.

Se auzi din nou râsul sonor al călăului său.

În momentul acela se deschise uşa. Aristofan nu putu să-şi întoarcă chipul, de frică să nu-i intre în ochi urina, dar simţi apăsarea tăcerii: Anytos se ridică şi ieşi fără să scoată niciun cuvânt.

Comediograful rămase impresionat de autoritatea pe care Neobula o avea asupra lui.

Aceasta îi curăţă urina cu o cârpă şi se interesă dacă se simţea bine.

— Aş prefera să-mi dai drumul, nu mai am chef de jocuri, draga mea.

— Nici să n-aud, Aristofan. Eu, ce încep, termin.

Între timp, Neobula ungea cu cealaltă mână un penis artificial cu grăsime de cal. Şi, după ce îl lubrifie bine, i-l introduse cu violenţă în anus. Aristofan ţipă şi se întoarse, dar lanţurile îl împiedicară să facă mai mult, iar Neobula fu mai rapidă decât el şi, lăsându-se cu toată greutatea, împinse obiectul lung şi gros în interiorul anusului, ţinându-i coapsele încleştate între ale sale, ca într-o luptă corp la corp. Aristofan simţi o durere ascuţită şi mugi răguşit, încercă să dea din picioare, se întoarse şi, pentru o clipă numai, se auzi zgomotul lanţurilor care scrâşneau, lovindu-se unele de celelalte. Curând nu mai opuse niciun fel de rezistenţă şi rămase imobil, plângând, cu penisul încă erect şi cu penisul artificial împlântat până în plăsele în anus.

— Gata, lasă-mă! Nu mai pot! gemu el.

Ea se aplecă şi-i şopti la ureche:

— În sex, tot ceea ce doare este bun.

Şi îşi însoţi vorbele cu o mişcare de du-te-vino, imitând mişcările pelviene ale unui bărbat, în vreme ce îi frământă penisul cu cealaltă mână. Un fir de sânge începu să se prelingă vizibil pe grăsimea care lucea între fese. Gemetele amândurora se uniră într-unul singur; ale ei erau de plăcere. Cu puţin înainte de a atinge orgasmul, Neobula îl scoase şi i-l puse înaintea buzelor întredeschise.

— Ia-o în gură sau te omor!

Înainte să poată reacţiona, acel obiect i se introduse până în gât şi un spasm îi străbătu stomacul, într-un acces de greaţă, deşi nu putu să vomite. Simţi că toate forţele îl abandonaseră. Ea îl întoarse împingându-l cu piciorul, îl întinse cu faţa în sus şi se urcă pe el, strecurându-şi sexul încă erect între coapse, şi începu să se agite din ce în ce mai repede, mai repede, până când gâtlejul său eliberă un scâncet violent, de pisică în călduri.

Palid și cu chipul descompus, Aristofan se întâlni cu Cinesias la ieșirea din local și încercă să meargă cu ceva mai multă demnitate, pentru ca acesta să nu-și dea seama de durerea pe care o simțea între fese.

— Cum merge treaba? îl bătu acesta pe spate.

— Fantastic. Nu am avut parte de atâta plăcere în viața mea, surâse el cu o față cadaverică. Face tot ce-i ceri.

— Și chiar mai mult de atât.

Lui Aristofan i se păru că distinge o undă de ironie în răspuns. Se întrebă dacă știa ce se întâmplase de fapt. Dar îl durea prea tare fundul ca să mai încerce să afle ceva.

În frigul de afară, cei doi prieteni se îmbrăcară cu ce le mai rămânea de îmbrăcat din hainele îmbibate de tot felul de sudori – ale lor și ale celorlalți. Umăr la umăr, clătinându-se – Cinesias pentru că era prea băut și Aristofan pentru că își simțea șezutul pulsând ca o bășică în carne vie înaintau pe strada care cobora abrupt, de-abia târându-și sandalele prin praful drumului. Luna nu strălucea prea tare, dar cunoșteau bine dramul; drept înainte, în întuneric, până ce dădeau de un zid.

— Mă duc acasă, Cinesias, spuse comediograful. Mă simt rău. Sunt ruinat.

— Să fie oare posibil?

— Nu-mi poți împrumuta cinci sute de drahme, prietene?

— Cinci sute de drahme! sări în sus acesta, scandalizat.

— Bine, să zicem atunci patra sute nouăzeci și cinci.

— Așa, carevasăzică îți jupoi prietenii?

— Am niște probleme. Dar îi fac la loc repede, de îndată ce termin o comedie foarte amuzantă la care lucrez, și o să ți-i înapoiez, ți-o jur pe Zeus.

Cinesias suspină și scoase niște monede de argint din pungă, în total, vreo sută de drahme.

— Mai bine ai merge la curve cu mine în loc să te ții de prostii.

Aristofan îi sărată mâna.

— Ești cel mai bun prieten al meu.

Cinesias dădu din cap dezaprobator și fiecare își văzu de drum.

Capitolul X

Mulţimea care aştepta nerăbdătoare în portul Pireu sosirea navelor era compusă în special din femei, bătrâni, copii şi sclavi care nu erau apţi pentru a merge la război. Se adunau în mici grupuri, pe familii, şi nu încetau să murmure şi să se plângă de cele întâmplate, relaxând puţin atmosfera tensionată. După furtunile din ultimele zile, marea era liniştită şi valurile abia dacă se spărgeau de diguri. După-amiaza întindea pe cer un covor violet de nori care se desfăşura până la linia orizontului unde se profilau siluetele corăbiilor. Toţi ochii erau îndreptaţi către ele, le numărau cu nelinişte o dată şi încă o dată şi nu ieşeau niciodată la numărătoare. Se întorceau întotdeauna mai puţine decât plecaseră.

În cele din urmă intrară în dană o sută douăzeci de trireme[11]. La bordul lor ardeau torţe şi fluturau pânze negre, în semn de doliu pentru celelalte douăzeci şi cinci, scufundate în timpul bătăliei. Se apropiară şi acostară în linişte. Mulţimea izbucni în strigăte de disperare şi în plânsete. Mâhniţi, soldaţii debarcară târându-şi armele şi muniţiile, renunţând să mai afişeze imaginea de războinici. Suspinând, femeile îşi făceau loc printre supravieţuitori şi strigau numele soţilor şi ale fiilor, căutându-i cu disperare în mijlocul tumultului.

Într-un sfârşit, Aspasia simţi cum i se taie picioarele când îşi văzu fiul, Pericle, apărând între amirali. Alergă să-l îmbrăţişeze, şi ochii i se umplură de lacrimi. Pericle era abătut şi de-abia răspundea efuziunilor mamei.

În zorii zilei următoare, cei şapte amirali responsabili de dezastrul naval de la Arginuse[12] compărură în faţa adunării pentru a răspunde pentru cele întâmplate. Erau în mod vizibil extenuaţi după zilele în şir petrecute pe mare, fără provizii şi cu sufletul negru de supărare. Conducătorul aripii conservatoare, participant la bătălie în calitate de trierarh, se absolvi de orice responsabilitate şi aruncă vina pe amirali, cărora le dăduse ordin şi nave bine echipate în vederea misiunii de a aduna supravieţuitorii naufragiaţi. Îi acuză că nu-şi făcuseră datoria, speriaţi fiind de furtună, şi că refuzaseră să-şi ajute tovarăşii, preocupaţi fiind înainte de toate de salvarea propriilor vieţi.

Acuzaţii se apărară cu înflăcărare în faţa adunării, în ciuda oboselii fizice şi morale pe care o resimţeau. Spartanii îi blocaseră în apropierea

Lesbosului, şi atenienii începuseră o luptă grea, înclinată în favoarea lor în momentul în care se stârnise teribila furtună. Câteva dintre nave se zdrobiră de roci, şi altele fură târâte de curenţii puternici. Vântul mătura catargele şi prorele corăbiilor. Spartanii se retrăseseră, iar ceilalţi încercară să pună la adăpost flota rămasă, lăsând o parte din corăbii pentru salvarea naufragiaţilor. Era misiunea amiralilor, care încercaseră să se îndrepte spre locul în care se scufundaseră corăbiile, dar nu era chip să le poată controla pe cele pe care se aflau. Un vârtej de aer îi prinsese ca într-un cleşte, şi negurile începuseră să se ridice din adâncurile Tartarului. Întuneric şi haos peste tot. Nu se mai auzeau între ei nici dacă strigau cât puteau de tare. Timonele nu răspundeau la comenzi. Se agăţau de ce puteau, în vreme ce apa îi mătura de pe punte; mii de forţe se uniseră pentru a-i smulge de pe unde găsiseră vreun punct de sprijin şi a-i arunca pradă furiei valurilor. Singura formă de a scăpa cu viaţă fusese să navigheze pe direcţia vântului, urmând linia coastei, şi să caute un colţişor mai ferit. Dacă nu ar fi acţionat astfel, numărul celor dispăruţi ar fi fost mult mai mare. Acesta fu discursul purtătorului de cuvânt al celor opt amirali.

Unul dintre acuzatori, membru al aripii conservatoare, luă cuvântul. Spuse că felul în care procedaseră amiralii a fost unul laş şi nedemn şi făcu referire la delictul de stat pe care înalta trădare a încrederii poporului îl implica, trădare de care se făceau vinovaţi printr-un astfel de act, nerespectându-şi responsabilităţile impuse de conducerea flotei. Primiseră ordine exprese de salvare a echipajelor celor mai expuse intemperiilor, a celor naufragiaţi. Şi, în loc de asta, optaseră pentru a-şi pune la adăpost propriile vieţi şi pentru a-i lăsa astfel să piară.

Sesiunea adunării fu întreruptă de vuietul mulţimii, care cerea sacrificarea celor incriminaţi. Se formă un zid de protecţie, care să îndepărteze masa de spirite agitate, iar şedinţa fu suspendată pentru deliberare.

Aspasia se grăbi să caute ajutor, în faţa turnurii dramatice pe care o luau lucrurile. Se adresă, în primul rând, ambasadorului Prodicus, invocând prietenia care îi unea. El îi ascultă implorările, sincer mişcat de nefericirea femeii, şi îi promise să intervină pe lângă consiliu şi să facă tot ceea ce îi stătea în puteri. Cu toate acestea, ştia că posibilităţile lui de a influenţa acel proces erau nule. Orice acţiune ar fi întreprins în favoarea lui Pericle contravenea funcţiei sale de ambasador şi ar fi fost văzută ca o încălcare a

regulilor şi ca un amestec în treburile interne ale Atenei. Nu numai că nu ar fi obţinut nimic în favoarea lui Pericle, dar şi-ar fi pus în pericol propria poziţie de ambasador.

— Nu-mi pasă! strigă Aspasia, furioasă. Fă în aşa fel încât fiul meu să nu fie executat!

Şi începu să-l lovească cu pumnii în piept, aproape fără vlagă, descărcându-şi întreaga furie şi frustrare, până ce i se tăiară genunchii. Prodicus o strânse la piept câteva momente şi, simţindu-i unghiile înfipte în carne, observa cum, cu fiecare gâfâit extenuat, furia femeii ceda locul disperării. Când se desprinse de el, adunându-şi forţele slăbite, încă suspinând, se sprijini de perete cu privirile în pământ. Rămaseră astfel amândoi vreme de câteva clipe, speriaţi şi neputincioşi. Prodicus şopti că, orice-ar fi, avea să se adreseze consiliului.

Nu reuşi nici măcar să intre în Bouleuterion, unde erau adunaţi reprezentanţii consiliului pentru a delibera asupra a ceea ce era de făcut. Gărzile care apărau intrarea în templu îl împiedicară să intre. Dinăuntru se auzeau discuţii aprinse. Prodicus se gândi cu luciditate la ce avea de făcut, simţea că era pe cale să comită o greşeală şi, pe deasupra, inutilă. Prezenţa sa nu ar fi fost bine primită acolo. Spiritele erau foarte aprinse, şi el nu ar fi făcut decât să înrăutăţească situaţia. Se aşeză pe scările de marmură aşteptând şi gândindu-se, maniera sa de a nu face nimic. O văzu pe Aspasia venind cu ochii în lacrimi; fără să-i arunce o privire măcar, intră. Era singura femeie din Atena căreia i se permitea să pună piciorul în acest tribunal. La puţină vreme, ieşi însoţită de Socrate, care era unul dintre membrii consiliului.

Aspasia şi filosoful avură puţin timp la dispoziţie pentru a discuta. Procesul amiralilor se reluă foarte curând, în mijlocul unei debandade populare. Se întâmplă atunci un fapt neaşteptat. Se prezentă un martor care declară sub jurământ că supravieţuise naufragiului şi că nu existase nicio tentativă de a-i salva. Văzuse cu propriii ochi cum se înecau prietenii lui în mijlocul furtunii, până când valurile îl purtaseră în apropierea unei corăbii de unde îl culeseseră. Ceva în felul de a povesti al martorului o făcu pe Aspasia să suspecteze că era vorba de un impostor, că fusese plătit pentru a depune mărturie împotriva amiralilor. Prodicus avu aceeaşi impresie. Dar mărturia fu hotărâtoare. Poporul cerea dreptate. Acuzaţii, puşi în lanţuri în prezenţa consiliului, trebuiră să asculte vuietul mulţimii care cerea

condamnarea lor. Pentru că erau acuzaţi de o crimă împotriva Atenei, pedeapsa nu putea fi decât moartea.

Socrate fu singurul care avu curajul să sară în apărarea acuzaţilor, în mijlocul agitaţiei generale. Acuză procedura neobişnuită a acelei judecăţi sumare, în care amiralii, trataţi ca nişte condamnaţi, nu avuseseră posibilitatea de a se apăra individual, ci fuseseră expuşi fără ruşine furiei colective şi trecuţi prin foc şi sabie.

Acuzaţiile sale de ilegalitate fură acoperite de strigătele de indignare ale mulţimii. Socrate rămase singur în faţa unui consiliu incapabil să acţioneze. Cei opt amirali avură parte de aceeaşi acuzaţie şi de aceeaşi pedeapsă[13]. La căderea nopţii, au fost aruncaţi de pe stânci.

Prodicus nu avea să uite niciodată reproşul Aspasiei, rece, irevocabil:

— Tăcerea poate fi o formă civilizată de cruzime.

În ziua care urmă execuţiei amiralilor, Prodicus se îmbarcă pe micuţa corabie a ambasadei în direcţia Cheos, din Arhipelagul Cicladelor. Ea nu mai voia să-l aibă aproape.

Avu parte de o despărţire sobră şi rece, în care cuvintele potrivite nu îi veniră pe buze. Era dezolat şi fără nicio speranţă. Era conştient că aveau să treacă ani înainte ca el să se poată întoarce la Atena, dacă avea să o mai facă vreodată.

Ea îl scosese din inima ei. Pericle, fiul, şi Prodicus, sofistul, fuseseră aruncaţi în acelaşi timp într-o groapă. Fiul Aspasiei îşi lăsase acolo viaţa. Sofistul, inima.

Dar Aspasiei îi păru imediat rău de ceea ce făcuse.

Capitolul XI

Pe tot parcursul anului următor, sofistul se strădui să reapuce frâiele propriei vieţi fără să cadă în capcana amintirilor. Tristeţea împovărătoare îl însoţea la tot pasul. Se dedică muncii de ambasador, aflat la ordinele lui Anaxandros, guvernatorul Cheosului. Îi dărui lui Protagoras un exemplar al cărţii dedicate gândirii acestuia. Darul îi prilejui maestrului unul dintre cele mai fericite momente ale vieţii sale. Acest lucru îi insuflă dorinţa de a continua să scrie. În casa lui din Iulis, unde se născuse, scrise şi alte cărţi, între care una intitulată *Despre natura umană* şi alta *Anotimpurile,* în care dădu mai degrabă măsura scriiturii decât a gândirii sale. Din când în când, discuta cu prietenul său Gorgias. Acesta prefera frazele mai degrabă lungi şi bombastice decât cele uşor sentenţioase şi concise ale lui Prodicus. Polemicile dintre ei ascuţirii în sofistul din Cheos înclinaţia către rigoarea termenilor, fapt care îl conduse către conceperea unei opere mai întinse, de maturitate intelectuală, care reflecta interesul său pentru limbaj. O intitulă *încercare asupra sinonimiei,* şi aceasta îi captă multă vreme atenţia, dat fiind că îi putea adăuga în permanenţă noi meditaţii despre utilizarea improprie a limbajului, atât de uşor de descoperit până şi la cei mai buni oratori, ca Democrit şi Antisthene. Maestrul său avu acces la unele dintre primele sale manuscrise, mai degrabă schiţe decât texte finale, şi îi insuflă curajul de a face pentru prima dată o adevărată analiză logică a limbajului, care ajungea să precizeze valoarea cuvintelor cu semnificaţie asemănătoare, dar nu identică. Amândoi erau convinşi că bogăţia limbii elene ascundea un filon de cunoştinţe neexplorat încă şi că, în limitele sale, se ascundeau înseşi limitele cunoaşterii.

Din nefericire pentru Prodicus, Protagoras din Abdera nu mai apucă să vadă cartea terminată: muri într-un naufragiu tocmai când acesta voia să i-o trimită.

Prodicus se simţea sofist mai mult prin identitate şi predispoziţie decât prin exerciţiul său obişnuit. Iar eşecul sentimental suferit cu femeia pe care o iubea atât de mult îi schimbase caracterul. O oarecare mizantropie puţin potrivită cu spiritul unui maestru: îi lipsea răbdarea şi afecţiunea adevărată faţă de elevii săi şi, nu de puţine ori, refuzase să se coboare la nivelul de bază necesar educaţiei lor. Prefera să-şi petreacă timpul cu ascultători de un anumit calibru, pentru a-şi ţine lecţiile numai pentru nivel avansat, fapt care

– o ştia prea bine – era împotriva spiritului sofisticii. Avu norocul ca, printre discipolii săi, să se numere oameni cu adevărat talentaţi, ca Tucidide şi Euripide. Şi, bucurându-se de asemenea elevi, nu se mai mulţumi cu alţii de o mai mică valoare, aşa că nu trecu mult şi abandonă învăţământul.

Pe de altă parte, talentul de a se amesteca în intrigile politice îi producea o satisfacţie mai intimă, aproape perversă, şi, din acel moment, dedică cea mai mare parte a eforturilor sale atent raţionalizate misiunilor cu care îl însărcina guvernatorul insulei.

În adâncul lui, când avea timp să coboare până acolo, simţea cum ceva intim de tot, şi fără de care nu se putea, ar fi rămas parcă îngropat acolo, departe, la celălalt capăt al mării.

De aceea, la un an de la întâmplare, Prodicus hotărî să-şi încerce norocul.

Un anume apărător al înţelepciunii Absolute şi-ar fi manifestat dispreţul faţă de sofistică spunând că, imediat după ce un sofist te convinge de adevărul unei teze, încearcă apoi să te convingă de contrariul ei. Ei bine, era o maximă de care nu puteai fi altfel decât mândru. De ce se dăduse la fund? De ce căzuse în dizgraţie? Refuzând să-i apere fiul în faţa comisiei notabililor, îi dovedise că nu-i merita stima. Acum era nevoie să o convingă de faptul că, tocmai pentru că nu intervenise, merita mai mult ca oricând dragostea ei. Dacă, prin argumente potrivite, cel mai rezonabil dintre oameni putea fi convins de faptul că o broască ţestoasă aleargă mai repede decât un iepure, oare nu putea să convingă o mamă să-l ierte pe cel care nu împiedicase moartea fiului ei?

Sofistul din Cheos se dedică în totalitate acestui scop şi trasă principala linie argumentativă: de moartea lui Pericle, fiul Aspasiei, nu era vinovat nici el, nici adunarea care l-a judecat şi l-a condamnat, ci războiul în care Atena fusese în mod absurd implicată, sacrificându-se în întregime.

La o lună după plecarea din Atena, luă pana în mână pentru a-i scrie Aspasiei şi invocă următoarele motive:

> Dragă Aspasia,
>
> Deplâng din tot sufletul moartea fiului tău şi, dintr-un oarecare punct de vedere, mă simt responsabil. Dar deplâng încă mai mult faptul că această întâmplare a afectat atât de mult prietenia noastră.
>
> Am încercat să-ți explic în Atena de ce m-am abținut, dar nu mă puteai asculta. Poate o poți face acum.
>
> Reprezint, după cum știi, o insuliță din Ciclade. Avem o poziție instabilă, și diplomația noastră s-a bazat întotdeauna pe o alianță neutră. Atena insista că neutralitatea este

inacceptabilă: sau eram cu ei, sap cu dușmanii lor. Atunci, noi le-am spus: De acord, suntem aliați, dar aliați neutri. Din prudență, preferam să nu ne opunem nici uneia dintre părți. Așa că am semnat această prietenie cu Atena, care ne scutea de a lua parte la război. Dar poziția noastră a rămas dintotdeauna extrem de delicată.

Cererea ta de ajutor a iscat în mine un conflict de interese. Interesul meu individual era să te ajut și să-i influențez pe cei care au luat parte la proces, dar interesul colectiv îmi cerea să mă țin deoparte. Iar tu îmi cereai să bag mâna în cușca cu lei. Crede-mă că decizia mea a fost dureroasă și îmi pare rău că a trebuit să o iau.

Sper numai să pot obține iertarea ta și să-ți recuperez afecțiunea, care îmi este atât de dragă.

Al tău pentru totdeauna,

Prodicus.

Răspunsul sosi după o lună.

Pentru Prodicus, ambasadorul insulei Cheos, sofist:

Nu îți va servi la nimic să-mi dai dreptate, Prodicus. Jocul tău de inversare a termenilor nu dă rezultate cu mine. Prea rece, prea intelectual.

Totuși, apreciez onestitatea intenției și curajul de a-mi scrie, după toate cele întâmplate.

Nici eu nu te-am uitat.

Aspasia

Antemion descoperi repede în Socrate un adevărat tată. Pe de altă parte, nu uita că acesta era un om sărac, trăia din te miri ce, purta un chiton[14] ponosit și murdar, iar de adăpost îi servea o cocioabă incomodă aflată într-un cartier umil, înconjurat de gunoaie și de grajduri, și fără niciun sclav. Era subiect de batjocură și de comentarii care circulau prin cetate, mai ales de când fusese satirizat de Aristofan în *Norii,* o farsă dintre cele mai populare.

Lucrurile nu erau ușoare pentru fiul lui Anytos. El își dorea o soluție în acord cu interesele lui, care să nu-i compromită excesiv actualul mod de viață, în care practicarea sporturilor și îngrijirea propriului trup ocupau un loc important. Și totuși, sacrificiul reprezentat de renunțarea la tot ceea ce îi aparținea prin naștere era prea mult pentru el. Pur și simplu nu se simțea pregătit pentru schimbarea radicală pe care ar fi adus-o ruptura cu tatăl său. Pe de altă parte, Anytos îi spusese foarte clar: sau punea mâna să muncească alături de el, sau îl dădea afară din casă. Și nu era dispus să își dea binecuvântarea pentru o altă ocupație, chiar dacă ar fi intrat ca ucenic, ocupație care să nu implice negoțul de familie, față de care trebuia să-și asume o dată pentru totdeauna responsabilitatea. Singura modalitate prin care își putea păstra privilegiile era să accepte condițiile pe care Anytos i le impunea și față de care acesta nu îngăduia nici cea mai mică îndoială sau

concesie. Dacă o ținea pe-a lui, ca să-și urmeze propriul drum, o făcea fără niciun sprijin din partea tatălui său.

Nici Socrate nu dori să-i insufle speranțe deșarte. Nu îi spuse nimic din ce ar fi vrut să audă: pretexte, consolări sau soluții facile. Se limită la a face în așa fel încât Antemion să fie conștient de legăturile lui familiale și să admită că, într-adevăr, nu putea trăi fără plăcere și fără bogăție, și că prin asta nu se deosebea de tatăl său. Antemion înțelese cât era de slab și de dependent, și se simțea umilit atât de tatăl său, cât și de Socrate, deși admitea că filosoful avea dreptate. Socrate nu lua partea nici unuia, nici a celuilalt, nu cădea în capcana de a-i lua apărarea, ci pur și simplu îl ajuta să suporte dura realitate pe care el se încăpățâna la nesfârșit să o ascundă. Nu avea scăpare. Trebuia să ia o hotărâre.

Îi era totuși frică de o decizie irevocabilă, care să nu-i mai dea posibilitatea să se răzgândească. Atunci optă pentru o nouă strategie: discută cu tatăl său pentru a-l convinge că nu avea dreptul să-i ceară să ducă aceeași viață pe care o dusese el, și se folosi pentru asta de dialectica socratică. Fu cea mai mare greșeală. Felul de a vorbi adoptat de fiul său îi era familiar: îi amintea de un anume personaj supranumit „tăunul din Atena”, fără altă glorie sau ocupație decât aceea de a judeca viața celor care, asemenea lui Anytos, își câștigau cinstit, prin muncă, pâinea de toate zilele.

Bănuielile nu întârziară să-i fie confirmate: câțiva prieteni îi aduseră la cunoștință că, în ultimul timp, îl văzuseră discutând îndelung cu filosoful. Anytos se duse personal la acesta și îl amenință cu luarea unor măsuri foarte dure împotriva lui, dacă mai vorbea cu fiul său. Socrate rămase foarte surprins de neașteptata vizită. Dar nu renunță să se vadă cu Antemion, fără a-i păsa că mai târziu urma, probabil, să se pomenească din nou cu tatăl mânios, după cum se și întâmplă în lunile următoare. Anytos nu ajunse niciodată să-l agreseze fizic, pentru că ar fi fost rău văzut să lovească un bătrân, și nici nu putu să-i distrugă bunurile personale, dată fiind sărăcia în care trăia. Chiar și așa, Anytos avea un plan și îi jură că va termina cu el, o dată pentru totdeauna.

„Asta vrei să fii, un leneș și un inutil ca Socrate? îi striga el fiului său. Ce vrei să ajungi, un cerșetor fără nicio socoteală? Ești dezonoarea familiei!”

Incapabil să rezolve în vreun fel conflictul cu tatăl său și mai înstrăinați ca niciodată, Antemion hotărî să-și caute un refugiu în afara căminului, în ceva ce l-ar fi putut ține departe de casă o bună parte din zi. Îi observa pe

oamenii care munceau, dar nu găsea nimic care să-l intereseze cu adevărat, atâta vreme cât toate erau munci manuale, grele, la îndemâna orișicui. Rătăcea de colo-colo toată ziua, meditând, intra în taverne și bea fără măsură și se întorcea acasă târziu, suficient de beat pentru a nu mai fi afectat de reproșurile tatălui său, iar câteodată și acesta renunța să-i mai amintească greșeala pe care era pe cale să o comită. Văzându-l în starea lamentabilă în care se afla, Anytos îl obligă să pună mâna să muncească în atelierul de tăbăcărie, dar nu reuși să-i înfrângă cerbicia: continua să o șteargă ori de câte ori avea ocazia pentru a da o tură cu prietenii, prin taverne.

Se convinsese pe el însuși de faptul că era prea inteligent pentru a se dedica unei meserii atât de vulgare ca tăiatul pieilor sau negoțul. Avu câteva tentative timide în domeniul artelor, dar muzele păreau să fugă îngrozite, imediat ce acesta le invoca.

Își găsi un sprijin în prietenul său cel mai bun, Aristocles, mai cunoscut decât Platon. Trăiau în același cartier, iar acesta aparținea uneia dintre cele mai notabile familii de aristocrați, descendentă din regele atic Codrus. Mama sa, Perictione, dintr-o familie înrudită cu Solon, era prietenă intimă cu mama lui Antemion. Rămăsese văduvă de primul soț, Aristion, un democrat foarte influent. Pierderea tatălui îl marcase pe Platon din fragedă copilărie, și poate tocmai acest sentiment de orfan se afla la baza prieteniei pe care o legase cu Antemion.

Platon și Antemion erau prieteni de la zece ani. Pe vremea aceea, mergeau împreună să se joace în agora, alergau printre neguțători, se luau la trântă pe nisipul arenei, practicau diverse sporturi și cultivau poezia. Platon era mai bun decât el la lupte și la lansarea discului. Era un băiat robust, orgolios și simțea că e făcut pentru un destin important. Avea cincisprezece ani când câștigă primele medalii și era atât de lat în umeri, încât prietenii îi puseră porecla pe care urma să o poarte de-atunci înainte. La puțină vreme, Platon renunță la sport și se iniție în poezie. Critias, unchiul său, îi predă primele noțiuni de elegie și hexametru, discipline la care se dovedi foarte talentat.

Tocmai în acea vreme îl cunoscu Antemion pe Socrate, și era atât de încântat de descoperirea sa, încât nu se putu abține să nu-i povestească totul lui Platon, molipsindu-l astfel de febrila sa admirație. Se întâmpla la momentul oportun, pentru că Platon începuse să-și depășească maestrul, pe

Critias, şi căuta un model care să-l satisfacă pe deplin. Îl întâlni în Socrate. Avea optsprezece ani când se apropie de cercul filosofului şi deveni discipolul său preferat. Antemion, pe de altă parte, suferea văzându-se respins şi fiind martorul ascensiunii prietenului, pe care îl urmărea crescând în înţelepciune. Se simţea în plus şi începu să vadă în Platon un rival. Ultima picătură în paharul invidiei şi al resentimentelor fu prilejuită de o ceartă între cei doi, din care Antemion ieşi cu un braţ rupt şi cu hotărârea de a se îndepărta de el pentru totdeauna.

Antemion începu să bea fără măsură. Fără prieteni, abandonat de Socrate şi de propriul tată, se simţea fără rost. Din când în când, mai bătea în poarta maestrului, implorându-l, dar nu reuşea decât să se compromită şi mai mult. Continuă să bântuie de colo-colo, între două beţii, dacă tatăl său nu reuşea să-l prindă şi să-l bage în casă, nu atât pentru el, cât pentru a-şi proteja reputaţia: hotărâse să continue să-l întreţină, pentru ca acesta să nu sfârşească prin a deveni un cerşetor sau un răufăcător. Nu fusese cine ştie ce de capul lui nici ca soldat.

În ceea ce-l priveşte, Anytos continuă să prospere. Ştiuse să se înconjoare de administratori pricepuţi şi să se asocieze cu persoane influente. Aspiraţiile lui mergeau ceva mai departe de statutul de simplu neguţător; luă lecţii de oratorie şi de politică şi îşi dezvoltă relaţiile cu sectoarele ideologice care păstrau vie flacăra democraţiei. Ambiţia lui era să fie ales strateg. După dezastrul marelui război şi instalarea tiraniei în Atena, odată cu regimul Celor Treizeci, cinci mii de democraţi luară drumul exilului, dar Antemion nu dori să-şi urmeze tatăl. Un an mai târziu, democraţii exilaţi aveau să-şi formeze o armată condusă de Trasibul. Anytos se afla la conducerea frontului de recucerire a Atenei şi luptă cu mult curaj. Acele succese marcară începutul ascensiunii sale continue în cercurile cele mai influente, din perioada restaurării democraţiei. Era lucru ştiut că respectase viaţa prizonierilor şi promulgase amnistia pentru cei răsculaţi, cu atât mai merituos cu cât el însuşi suferise mari pierderi de proprietăţi sub uzurpările consiliului Celor Treizeci.

Nu uită niciodată ofensa adusă de Socrate şi era dispus să meargă până la capăt în dorinţa de a-i face rău. Cu ceva timp în urmă, iniţiase o campanie de defăimare, sprijinit de alţi tovarăşi care se simţiseră în vreun fel lezaţi sau umiliţi de filosof. Anytos începu să investigheze cu scrupulozitate viaţa lui Socrate de îndată ce află că nu fugise în exil odată cu democraţii, în

timpul guvernării Celor Treizeci. Acest lucru era un indiciu clar de condescendență față de tirani. Dovada era faptul că aceştia îi cruțaseră viața. Își dădu seama că fusese maestrul, cu ani în urmă, al celui care urma să fie căpetenia regimului și cel mai sângeros dintre toți: Critias. Și, când consideră că adunase suficiente probe pentru a-l acuza de lipsă de loialitate, de trădare și de coruperea tinerilor prin învățături dăunătoare, îl chemă înaintea tribunalului. Simțise că avea în sfârșit șansa de a-și satisface dorința de răzbunare și de a-și reface onoarea știrbită. Credea că îl poate învinge, că îi poate demonstra vinovăția și îl poate condamna la moarte. Pentru asta, își pregătise în cel mai mic detaliu apariția în fața judecătorilor. Venise, în sfârșit, și momentul său.

Capitolul XII

De câteva săptămâni nu se mai vorbea despre altceva. Vestea trecuse din gură în gură prin toată cetatea, provocând tot felul de reacţii: satisfacţie răutăcioasă, uşurare, uimire, indignare sau tristeţe, dar niciodată indiferenţă. Fără îndoială, persoana cea mai afectată fu Aspasia.

Speriată, aceasta îi făcu o vizită. Îşi amintea foarte bine cum făcuse tot posibilul pentru a-i salva fiul şi se simţea profund îndatorată faţă de el. Ştia că viaţa prietenului său era în pericol, deşi el nu părea sau nu voia să înţeleagă.

Îl găsi întins la soare în patio, în vreme ce soţia lui, Xantipa, încerca să liniştească plânsetele copilului, în interiorul cocioabei. Bătrânul era foarte liniştit, ca şi cum nimic din cele care se întâmplau nu ar fi avut vreo legătură cu el, nici scâncetele copilului, nici crisparea soţiei, nici ameninţarea procesului. Aspasia îl întrebă dacă îşi pregătise apărarea.

— Apărarea mea este viaţa mea, răspunse el.

În zadar încercă să-l facă să vadă că această pledoarie era insuficientă în faţa tribunalului. Socrate nu era deloc îngrijorat, nu avea nimic de ascuns şi era sigur că injuriile şi calomniile vor dispărea pur şi simplu. Aspasia vedea lucrurile dintr-o perspectivă ceva mai realistă: îl cunoştea pe Anytos şi ştia ce urmărea.

— Nu vreau să-ţi ascund nimic, Socrate. Ai duşmani puternici. Ştii ce acuzaţii ţi se aduc?

— Cum aş putea să le cunosc?

Femeia i se aşeză alături. Medita înainte de a-i spune ce avea de spus. Voia să găsească cuvintele cele mai potrivite, pentru că ştia că va fi foarte greu să-l convingă. Continuă când se simţi pregătită să o facă:

— Ascultă, Socrate. Ştiu că seninătatea este proba virtuţii tale, asta o ştim noi, prietenii tăi, şi am încredere că ea îi va convinge şi pe judecători. Dar ştiu şi cum sunt aceste procese, aminteşte-ţi că am simţit pe pielea mea urmările unuia dintre ele. Aminteşte-ţi ce s-a întâmplat cu Protagoras sau cu Euripide[15]. E o capcană mortală. Se vor arunca asupra ta. Şi au argumente care îţi pot face mult rău, nu contează că sunt false. Câteodată este suficient să se insinueze în mintea judecătorului cea mai mică urmă de îndoială, Socrate, iar acuzaţiile sunt foarte grave şi implică un risc pentru stabilitatea polisului; deşi nu există probe concrete, n-o să stea pe gânduri. Ştii cum

sunt lucrurile acum, oamenilor le e fiică, nu mai au încredere în nimic şi nu vor să li se mai întâmple nenorociri ca acelea pe care le-au suferit nu cu mult timp în urmă. Am aflat câte ceva din argumentele acuzării, şi sunt de ordin politic. Sunt hotărâți să-ți vină de hac. Îți cunosc punctele cele mai slabe, vor insista asupra relației tale cu Alcibiade și cu Critias. E suficient să se audă rostindu-se cele două nume într-un tribunal pentru ca toți să se cutremure. Acest Anytos s-a pregătit foarte bine și are aliați. E puternic, o știi prea bine. O să trebuiască să dai tot ce ai mai bun din tine ca să te aperi. Sunt foarte îngrijorată.

— Sunt doar calomnii, draga mea Aspasia. Pe cine crezi că vor impresiona?

— Socrate! Aspasia nu-şi putu stăpâni un suspin. Trebuie să-ți pregătești apărarea!

El o privi în liniște, compătimind-o și neștiind ce să facă. Aspasia îşi recăpătă stăpânirea de sine şi scoase un sul de pergament pe care îl ascundea într-un săculeț de pânză, pe sub haine. I-l desfăşură înaintea ochilor. Socrate îşi dădu seama dintr-o privire că era vorba de o pledoarie de apărare.

— Citește-l cu atenție! Este scris de Lysias, logograful.

— Nu trebuia să te deranjezi, Aspasia.

— Citește-l odată, te implor!

Socrate făcu ce-i cerea Aspasia. Prima parte era o expunere formală a patriotismului şi a fidelității sale faţă de Atena şi, negând categoric acuzaţiile aduse împotriva lui, trecea la demontarea lor printr-un final cu note sentimentale:

> Aşa că, atenieni, este falsă ideea conform căreia aş fi incitat tinerii împotriva sfintelor tradiţii religioase şi democratice. Din contră, este momentul să recuperăm încrederea în noi înşine şi să ne punem în mâinile zeilor care veghează la păstrarea păcii şi a înţelegerii, recuperând spiritul lui Perlele pentru a reconstrui cetatea şi a-i reda vechea splendoare. Iubesc Atena, aşa cum ştiţi cu toţii, şi nu m-am îndepărtat niciodată de la sânul ei, decât atunci când am fost chemat la război, să o apăr. Nu am dat niciodată dovadă de impietate şi, în dialogurile mele cu tinerii mei prieteni, nu am îndrăznit să pun la îndoială principiile polisului, ci dimpotrivă, să-i conduc pe drumul virtuții şi al moderației, pentru a servi cu demnitate divina noastră cetate, şi pentru asta invoc în voi înţelegerea şi clemenţa. Mi-aţi ascultat cuvintele, admirabil juriu. N-am avut niciodată motive să mă ascund, şi cu atât mai puțin acum. Dar nu vorbesc numai în numele meu. Soția şi fiii mei suferă din pricina acestui afront încă şi mai mult decât mine, care sunt în vârstă, iar viaţa mi se apropie de sfârşit. Gândiți-vă că am familia de care trebuie să mă ocup, şi mai ales îl am pe fiul meu

cel mic. Meditați la toate acestea și judecați dacă merit acest proces și atâtea insulte dureroase pentru mine, fiindcă nu există calomnie mai prejudicioasă pentru onoarea unui bărbat decât aceea de a pune la îndoială credința mea față de cetatea Atenei, cea plină de înțelepciune și teribilă în mânia sa față de cei care ar trăda-o. Atena, cetatea cea mai frumoasă pe care a mângâiat-o vreodată privirea omenească.

Socrate ridică privirea, care i se întâlni cu aceea întrebătoare a prietenei sale. Întregul său trup, imobilizat în așteptare, părea că exprimă dorința fierbinte ca Socrate să accepte introducerea discursului în pledoaria sa de apărare.

— Cum ți se pare?

— E abil, elocvent și mișcător. Îți mulțumesc sincer, dar știu să mă apăr și singur, Aspasia.

Ea își dădea seama că îi displăcuse profund; atunci când spunea elocvent, voia să spună artificial, iar prin mișcător voia să spună înșelător și lingușitor. De asta îi fusese teamă încă de la început.

Se așeză lângă el și îi înfruntă cu fermitate privirea, lucru destul de inutil, pentru că Socrate nu avea obiceiul să evite privirea celorlalți.

— Ascută-mă bine, Socrate, și nu fi încăpățânat. Nu e suficient ca tu să fii convins de nevinovăția ta. Trebuie să-i convingi și pe judecători de acest lucru. Iar juriul nu va fi impresionat în niciun fel de faptul că tu alegi propria viață ca exemplu de virtute și de fidelitate față de Atena. Trebuie să o demonstrezi acum, ca și cum nu ai fi făcut-o niciodată înainte, ca și cum ar trebui să iei totul de la capăt. Nu te gândi că știu ce ai făcut, gândește-te mai bine că acești bărbați, care te vor asculta și vor trebui să dea verdictul nevinovăției sau al vinovăției tale, te privesc cu neîncredere, oricât de ciudat ar părea, o neîncredere a cărei natură nici măcar nu o poți bănui. Va trebui să îți susții sus și tare nevinovăția, prin fiecare cuvânt pe care îl vei pronunța, prin fiecare respirație. Argumentele tale trebuie să fie mai bune decât cele ale acuzării, mai solide și mai convingătoare și, în același timp, să lupte împotriva raționamentelor lor. Și asta, Socrate, înseamnă că trebuie să te servești de cea mai iscusită dintre oratorii.

— O oratorie iscusită nu este cea pusă în slujba înșelării judecătorilor, servindu-te de artificii, așa cum ar face Prodicus.

— Artificii?! suspină Aspasia, descumpănită. Se ridică și făcu câțiva pași, meditând la ceea ce tocmai auzise. Făcu un nou efort pentru a se calma. Cum putea fi atât de încăpățânat?! Se întoarse spre el cu privirea numai

lapte şi miere: Socrate. Te rog, tu nu înţelegi lucrurile astea, ascultă-mă şi nu trata cu dispreţ ce-ţi ofer, înainte să fi meditat îndelung la asta. Amintește-ți că este în joc viața ta și amintește-ți, de asemenea, de fiul tău. Nu-ți cer să faci din apărarea ta o urzeală ordinară, îți cer pur și simplu să o pregătești, pentru că mi-e teamă că metoda aleasă de tine nu-ți va fi de prea mare folos la tribunal. Știm amândoi că Lysias are un mare talent de a convinge și de a emoționa, dar, grație lui, mulți acuzați au scăpat de la moarte. Și ăsta este exact lucrul de care avem nevoie.

— Dacă un discurs bine ticluit poate convinge juriul de nevinovăţia unui criminal sau de vinovăţia unui nevinovat, acelaşi lucru ar trebui aplicat discursurilor care apără nevinovăția nevinovatului sau vinovăția vinovatului: toate sunt înșelătoare, de vreme ce eliberarea sau condamnarea lor depinde de capcanele retoricii.

— Nu-ți va aduce niciun folos să fii atât de puritan, Socrate. Judecăţile sunt pline de impurităţi. Autenticitatea pretinsă de tine este o himeră, un lucru imposibil. Fii realist, te rog!

— Toată viaţa am apărat ceea ce-ţi spun acum, Aspasia. Numi poți cere acum ca, de frică, să adopt o conduită contrară principiilor mele.

— Înțeleg ce vrei să spui. Îți cunosc prea bine reticența față de retorică și am vorbit mult despre asta cu sofiști ca Prodicus sau Protagoras, în saloanele casei mele. Dar acum suntem într-o situație de viaţă şi de moarte. Și trebuie să-ți amintesc că retorica este, fie că îți place sau nu, baza oricărui sistem legal. Pentru moment, nu există altă formă, mai eficientă, de a apăra sau de a acuza. Niciodată nu vom avea la dispoziţie suficiente probe materiale pentru a nu mai fi nevoie de cuvinte. Adevărul ne-ar scăpa printre degete, alunecos ca un pește. Ne apropiem de el cu stângacele noastre raționamente, încercând să-i înfigem harponul raţiunii, şi descoperim că peștele nu era acolo unde îi văzusem reflexia.

— Se poate să ai dreptate, Aspasia, dar știi prea bine că înțelepciunea practică nu a fost niciodată prima dintre virtuţile mele.

Într-un sfârşit, înţelese că Socrate renunțase să-i mai explice poziţia lui, pe care nu era dispus să o abandoneze, şi că acum continua discuţia doar din amabilitate. Aspasia simți un val de furie şi de neputință; ținea prea mult la el pentru a-l lăsa să cadă în capcana care îi fusese întinsă. El încercase să-i apere fiul în acel proces infam, şi ea se simțea obligată acum să-şi plătească datoria. Ar fi făcut orice pentru a evita deznodământul care se apropia

inexorabil. Dar fermitatea filosofiei prietenului său se baza pe intransigența acestuia. Niciodată nu va reuși să-l facă să se răzgândească. Bătălia era pierdută.

PARTEA A DOUA

Capitolul XIII

Din înălțimile promontoriului din Cheos se vedeau răspândite micile ambarcațiuni ancorate la țărm, între stâncile roșietice și pescarii care-și pregăteau năvoadele. Ceața estompa albastrul mării, transformându-l într-un gri metalizat. Vila guvernatorului insulei era un loc de unde se putea ține sub observație întreaga linie a orizontului; cetatea lui Iulis se întindea la picioarele sale și era protejată de suflul zefirului de o colină despădurită, unde supraviețuiseră, nevătămați, doar câțiva măslini. Drumul de acces urca sinuos de undeva din preajma falezei. La jumătate de oră de mers se ridica colosul de piatră a cărei formă aducea cu aceea a unui leu gigantic, în amintirea unei vechi legende potrivit căreia nimfele trăiseră fericite în Cheos până la apariția unui leu, când se refugiară pe coasta Eubeei. Fără muze care să-i inspire operele, insula supraviețuia foarte bine din minele de argint, de cupru și de obsidian[16]. Pe creastă, iarba era uscată și rărită de caprele care pășteau pe versanți, dar mai întâlneai pe ici, pe colo câteva fire de leandru și câte-un mac rătăcit printre vrejuri și mărăcini.

Prodicus suia coasta șchiopătând și ștergându-și sudoarea de pe frunte cu o bucată de pânză. Lumina ardea printre crengile pinilor. Pășea din ce în ce mai rar și era atât de vlăguit, încât erau momente când părea că nu înaintează. La cei șaizeci de ani ai săi, Prodicus ura efortul fizic, deși medicul i-ar fi spus că fiecare pas făcut îi prelungea viața cu câteva clipe. Soarele ajunsese aproape de miezul zilei și făcea să fiarbă aerul. Câțiva nori se răzlețeau pe cer, dar nu păreau dispuși, pentru moment, să lase să se aștearnă vreun petic de umbră. Pe măsură ce te apropiai de marginea falezei, vuietul răgușit și cadențat al mării se auzea tot mai deslușit și aerul era sărat și cu miros de alge.

Trecuseră șapte ani de când sofistul aflase că tăcerea putea fi o formă civilizată de cruzime. Nu era zi fără să-și amintească acest lucru.

Acum se gândea numai la guvernatorul Cheosului, și schiță un zâmbet la trecerea pe sub arcada de la intrarea în patio. Se opri pentru câteva clipe în penumbra răcoroasă a intrării, cu spatele sprijinit de peretele de piatră, și își adună puterile înainte de a ieși din nou în soarele orbitor. Grădina de

caprifoi moțăia sub zăpușeala din miezul zilei. Sclava Alcipe stropea pe jos cu apă de izvor pentru a răcori aerul din încăperile din interior. O salută cu gestul afabil și cam mecanic al obișnuinței. Ea se zăpăci puțin și plecă ochii. Prodicus își amintea foarte bine momentul în care îi mângâiase subsuorile și fesele, pe când nu era decât un băiat vesel și zvelt, iar ea, o sfioasă păstoriță de capre care purta în piele aroma măslinilor. Se văzuseră crescând și îmbătrânind ca doi martori fără glas, care își dădeau întâlnire în acest patio pavat de piatră și caprifoi, scăldat de soarele care nu se grăbea niciodată. Acum era la fel, plină de ridurile vârstei și ale intemperiilor.

Trecu prin patio și începu să urce scările umbroase care dădeau în salonul de primire, precedat de una din gărzile care îl așteptau. Știa că guvernatorul îi va cere încă o dată să-și reconsidere decizia și că se va folosi, pentru asta, de cele mai eficiente trucuri persuasive și de oferte încă și mai generoase decât acelea cu care reușise să-l mențină în postul de ambasador alți cinci ani de zile. Încercă să-și imagineze – pentru a se pune la adăpost în fața unei asemenea eventualități – cum i se deschidea un cufăr înaintea ochilor; se pregăti pentru o nouă desfășurare orbitoare de bogății și de bijuterii, prăzi de război sau chiar acele daruri fastuoase sosite de pe alte meleaguri și de la alte popoare, pe care i le trimiseseră cei mai puternici dintre vecini, pe timpul când ducea la bun sfârșit misiuni de mediere în calitate de ambasador. Se pregăti să asculte discursul obișnuit, despre golul imposibil de umplut pe care îl lăsa în urmă, despre lipsa candidaților demni de încredere pentru a ocupa acest post, despre situația politică delicată a Cheosului, despre cât de urgente și de importante erau misiunile pe care le abandona și despre o mulțime de alte asemenea lucruri.

Acea bucată de pământ vulcanic supraviețuise aproape nevătămată cutremurelor și nenumăraților ani de război, menținând o politică inteligentă bazată pe pacturi și pe negocieri diplomatice; pe acolo trecuseră întregi populații deportate, armate, pirați, barbari, și acum, când în sfârșit era pace – pacea de după furtună Prodicus era mult prea obosit ca să mai reziste istoriei și voia să-și dedice timpul rămas filosofiei. De această dată, renunțarea lui la funcția de ambasador avea să fie fără drept de apel.

Plecându-și puțin fruntea sub pragul de sus al ușii, cu un zgomot înfundat al sandalelor pe lespezile pe care pășea, intră în vestibul, ceru să fie anunțat în sala de audiențe și fu condus de doi sclavi nubieni cu busturile unse cu ulei. Guvernatorul tocmai înfășură niște pergamente în spatele unei mese

flancate de nişte vase uriaşe. La vederea lui, îi îndepărtă cu un gest pe cei doi sclavi şi îl invită să ia loc, îndepărtând pernele de pe un divan. Şi guvernatorului îi albise părul şi, în ciuda faptului că era cu cincisprezece ani mai tânăr decât Prodicus, timpul îşi pusese mai apăsat amprenta asupra lui. Un puf alb şi mătăsos îi acoperea chelia pătrăţoasă. Era îmbrăcat în haine din pânză de in, fără multe podoabe.

— Mi s-a spus că vrei să mă vezi, spuse Prodicus cu amabilitate.

— Un trimis cu înfăţişare de eunuc a adus asta de la Atena. Ridică un sul de pergament şi-l privi de parcă ar fi fost un obiect straniu. Credeam că e o carte, dar se pare că este o scrisoare. O scrisoare foarte lungă. Imaginează-ţi ce decepţie am avut când am aflat că nu mi-era adresată mie, ci unui oarecare ambasador din Cheos.

Guvernatorul Anaxandros pregătea nişte cupe de vin. Prin grilajul ferestrei ajungea până la ei finitul somnolent al greierilor.

— O scrisoare?

Sofistul ridică din sprâncene.

— Şi încă una cu un scris foarte frumos.

Prodicus primi cupa pe care i-o oferea celălalt şi luă o înghiţitură. Drumul până acolo îi uscase gâtlejul.

— Trebuie că vine de la cineva care îţi poartă o deosebită consideraţie, afişă acesta un surâs infantil.

Prodicus nu se arătă foarte interesat. Anaxandros schiţă gestul de a-i întinde voluminosul sul, dar se răzgândi. Prefera să prelungească suspansul.

— Spune-mi, prietene Prodicus, aşteptai un mesaj important?

— Eu nu aştept nimic important, dădu acesta din cap.

— Nu ştii despre ce e vorba? Mai nou vrei să-mi ascunzi mesajele care-ţi vin din exterior?

— Cine a vorbit de a ascunde ceva? Nici măcar nu ştiu ce ai în mână, dragul meu Anaxandros.

— Pui la cale vreo conspiraţie, pe la spatele meu? glumi el, desfăşurând pergamentul.

Cu siguranţă, gândi sofistul, guvernatorul simţea nevoia vreunei intrigi politice care să-l mai scoată din letargie şi să-i dea un subiect de gândire, pentru că treceau lunile şi el nu se obişnuia cu noua stabilitate.

Sofistul deschise scrisoarea şi rămase foarte surprins la vederea expeditorului. La citirea numelui chipul i se lumină; mai întâi tresări, şi apoi

îl străbătu un fior de fericire. Nu se aştepta să vină tocmai de la singura persoană din lume de la care tânjea să primească o scrisoare. Ochii îi trădară nerăbdarea. Anaxandros era încă şi mai intrigat. De-abia îşi putea disimula curiozitatea.

— Cineva influent?

Prodicus surâse, întorcându-i spatele. Era rândul său să-l fiarbă puţin.

— Cineva influent, aprobă el.

— Raţiuni politice?

— Tot ce e posibil.

— Cum adică… tot ce e posibil? îmi spui odată despre cine e vorba sau nu? îl bodogăni el.

— Nu cred.

— Şi se poate şti de ce anume?

— Tu o cunoşti pe această persoană.

Ah, da? Ar fi putut să-mi scrie mie atunci. De unde este?

— Atenianã.

Vrei să mă faci să o iau pe ghicite?

— A fost, în politică, la fel de cunoscută ca însuşi Penele.

Guvernatorul rămase tăcut, clipind des câteva momente, un tic de-al lui atunci când îl deruta ceva.

— Niciun politician nu a fost la fel de celebru ca Pericle, cel puţin nu dintre cei vii.

Sofistul surâse amintindu-şi şi spuse:

— Pericle nu ar fi fost niciodată cel care a fost fără influenţa acestei persoane.

— Serios? surâse şi el, scuturând din cap neîncrezător. Cineva care i-a fost apropiat lui Pericle? Măi, măi… cine ar putea fi?

Ambasadorul îşi trosni încheieturile, distrat, în vreme ce îl fierbea pe Anaxandros cu ghicitorile sale.

— De fapt, chiar îi scria discursurile lui Pericle.

— Vorbeşti serios? Un politician la fel de important ca Pericle şi, pe deasupra, îi mai scria şi discursurile? îl cunosc? Atunci ce-oi mai fi căutând pe insula asta, pe barba lui Zeus!

— Ei bine, spuse Prodicus, te laşi bătut?

— Spune-mi odată, până nu mă înghite Hadesul!

— E o femeie.

Guvernatorul rămase cu gura căscată. Apoi surâse şi-şi trecu mâna peste chelie.

— Aspasia din Milet! Ce prost sunt! Cum de nu mi-am dat seama înainte?!

Prodicus se apropie de el şi-i ciocăni uşurel în craniu, ca şi cum ar fi bătut la o poartă.

— Îţi spun eu de ce, prietene. Nici nu ţi-a trecut prin cap că putea *să nu fie* un bărbat.

— Evident că nu. Cum aş fi putut bănui o asemenea… extravaganţă?!

— Jumătate din umanitate este parte femeiască, nătărăule.

Anaxandros izbucni în râs de parcă tocmai auzise o poantă bună şi îşi turnă încă o cupă de vin, gândindu-se posomorât la nevasta lui, care în acel moment ţesea la război.

Ambasadorul mângâie pergamentele apropiindu-şi-le de chip de parcă ar fi putut simţi, în slovă, mirosul mâinii care o aşternuse pe hârtie. Anaxandros îi ghici gândurile.

— Sper că nu te gândeşti să pleci la Atena şi să-ţi abandonezi obligaţiile.

Prodicus se întoarse către el şi îi aruncă o privire somnolentă.

— Încă nu ştiu dacă o să plec undeva, dar cu regret te anunţ, Anaxandros, că obligaţiile mele faţă de tine au luat sfârşit.

— Ce spui? se alarmă acesta.

— Demisionez. Definitiv.

Simţi o bucurie interioară, un fel de eliberare infantilă, şi, luând un ciorchine de pe o tavă, şi-l duse la gură, sfidând indignarea prietenului său cu gura plină.

— Nu te las. Te-am numit în funcţie pe viaţă!

Prodicus consimţi, amuzat la auzul replicii sale, o dizertaţie asupra drepturilor şi responsabilităţilor sale, asupra sensului fidelităţii, asupra misiunii care i-a fost hărăzită fiecăruia dintre noi. Puţini ştiau să o facă aşa de bine ca el. Continuă să mănânce struguri o vreme, şi, la final, când celălalt se opri, îi spuse că politica îl plictisea, că îl plictisise dintotdeauna şi că singurul lui motiv de a continua fusese distracţia, nu obligaţia.

— Nu te distrezi aici, cu mine? spuse Anaxandros, cu disperare.

— Ce viitor mă aşteaptă dacă rămân aici, ca fidel ambasador? Acela de a-mi petrece timpul vorbind cu tine despre vremurile apuse, despre minunatele noastre înfăptuiri, pentru a ne consola şi a ne anchiloza amândoi

puţin câte puţin, până ce ne vom fi transformat în doi ramoliţi demni doar de milă. Nu, mulţumesc, nu vreau să putrezesc aici, pe insula asta unde nu s-a mai întâmplat nimic de la erupţia ultimului vulcan.

Guvernatorul se ridică în picioare, profund contrariat şi neplăcut impresionat, fapt care-i urâţea şi mai mult chipul îmbătrânit.

— Nu ţi-a trecut prin cap să-ţi pui întrebarea cum o să rezolv eu toate problemele astea fără tine? Pe cine să pun în locul tău?

— Tuturor ne vine timpul, Anaxandros. Ai putea să te retragi şi tu.

— Ca să fac ce? Să mă închid în casă cu nevastă-mea, să-mi adulmece în fiecare zi suflarea ca să vadă dacă am băut?! Şi cine să se ocupe de guvernarea insulei?

Prodicus schiţă un gest vag, de nepăsare.

— Insula o duce foarte bine în mijlocul mării, sub razele soarelui. Nu are nevoie de noi.

Celălalt lăsă să-i cadă braţele, descurajat.

— Şi cu ce ai de gând să te ocupi, Prodicus? Cu scrierea a încă unei cărţi pe care nu o înţelege nimeni?

— Mereu e ceva de făcut. A îmbătrâni şi a fi un moş sunt două lucruri foarte diferite.

Încăperea se întunecă brusc la dispariţia soarelui. În spatele lor, în patio, se îngrămădeau umbrele. Anaxandros înainta către el, căutând în repertoriul său un argument solid cu care să-l poată convinge. Îl împunse în piept cu un deget acuzator.

— Te cunosc prea bine, prietene. Eşti din rasa păsărilor de pradă migratoare, care nu suportă să stea mai multă vreme într-un cuib. Dar nu mai eşti tânăr, şi vei reveni înainte de întoarcerea ploilor. Ce-o să faci atunci? O să stai în casă aşteptându-ţi moartea?

Anaxandros nu era prost. Ştia că, numai pomenindu-i moartea, reuşea să-i inducă o anumită confuzie. Prodicus nu căzu în capcană.

— Să o aşteptăm deci cu seninătate, spuse, fluturând o mână a despărţire, în timp ce se întorcea cu spatele şi se îndrepta către ieşire.

Cine ştie, se gândi el, dacă primul pas pentru a-şi putea asuma ideea de moarte, care îi repugna până în străfundurile fiinţei, nu era să o exprime, să îi dea glas în vreun fel, pentru ca ea însăşi, printr-un straniu mecanism, să ajungă să îl convingă de adevărul incontestabil pe care îl reprezenta. Ar fi, astfel, un vecin în plus pe insulă, s-ar plimba pe faleză până ar începe să

simtă amândoi dureri în oase și s-ar închide în casă, pentru ca, în numai câteva luni, să dea uitării cu viteză uimitoare toate cuvintele pe care le-a scris, toate ideile care și-au găsit izvorul în mintea sa, toate misiunile realizate. Așa își imagina el ultima bucată de viață, o probă detestabilă și neliniștitoare.

— Trădător nerecunoscător, auzi în spatele lui! O să te întorci în genunchi, implorându-mă să te primesc înapoi!

Capitolul XIV

De la Aspasia, din Atena, pentru Prodicus, în Cheos: sănătate şi bucurie.

Şapte ani fără nicio veste de la tine, Prodicus. Nu-ţi port pică pentru asta, dar mă doare. Nici nu uit că ţi-am scris când încă nu se făcuse anul de când plecaseşi din casa mea, pentru a te întoarce pe insula ta, iar mesagerul mi-a confirmat că ţi-a înmânat scrisoarea. Înţeleg că nu ai vrut să mă onorezi cu vizita, dar, cunoscându-te, nu pot înţelege cum ai putut să stai atâta timp departe de Atena. Sper că nu din cauza mea, dacă îmi pot permite vanitatea. Oricum, sper că eşti sănătos. Pe mine mă îngrijeşte Herodicos, un medic excelent recomandat de prietenul nostru comun Gorgias, înainte de toate pentru că e fratele lui, dar şi pentru că ştie să se poarte cu femeile, virtute rară în rândul bărbaţilor, până şi în cetatea care preţuieşte atât de mult frumuseţea şi rafinamentul. Herodicos mi-a prescris repaus total, măsură exagerată pentru o simplă febră şi o uşoară şubrezire a oaselor. Toate neplăcerile pe care le acumulezi de-a lungul vieţii se pun parcă de acord pentru a glăsui împreună la bătrâneţe, într-o pălăvrăgeală ameţitoare, din care nu înţelegi mare lucru şi care te oboseşte, dar nu vreau să-i bun beţe-n roate lui Herodicos şi să mă expun astfel mâniei sale, aşa că nu ies prea mult din casă şi, pentru a mă bucura de acest răgaz, am hotărât să dau curs unei dorinţe mai vechi de a-ţi scrie, ca răspuns la grăitoarea-ţi tăcere, şi de a te pune la curent cu întâmplările importante din ultima vreme, care nu sunt tocmai dintre cele mai îmbucurătoare.

După cum ştii, au fost ani grei. Dovadă a cât de rău ne-au lovit: a trecut atâta timp de la pierderea marelui război, şi noi tot ne mai plângem. Şi deja nu mai contează sutele de corăbii scufundate, minele jefuite, zidurile căzute, comorile furate, căile comerciale pierdute sau fermele incendiate; cel mai rău ne-au lovit demoralizarea abătută asupra poporului, lipsa de încredere în democraţie şi teama cuibărită în suflete. Înainte, credeam că duşmanul venea din afara zidurilor, că erau persanii, spartanii, barbarii de tot felul. Ne simţeam în siguranţă unul cu celălalt, numindu-ne atenieni, ca în sânul unei mari comunităţi unite întru democraţie şi cultură. Nu ne puteam imagina că tot ce era mai rău se urzea între ai noştri. Şi iată că, odată pierdut războiul şi abandonaţi fiind, s-au ridicat dintre noi trădători şi tirani care au făcut din Atena o nouă Spartă, dărâmată fiind şi cea din urmă bogăţie care ne mai rămăsese: tăria polisului. Atunci a început o nouă perioadă de execuţii,

epurări politice, exilări şi, într-un final, am recuperat o democraţie zdruncinată, zgâlţâită şi şovăitoare, dar poporul nu va putea recupera niciodată credinţa avută în visul lui Pericle. Nimeni nu-şi mai aminteşte de el. Ne-am întors la democraţie convalescenţi. Ne-a rămas o cetate săracă, îndurerată şi plină de inechităţi. Am pierdut războiul, şi acum trebuie să ne câştigăm pacea.

Ai ştiinţă, cu siguranţă, Prodicus, de pericolele care ameninţă acest stat, în lipsa unui conducător capabil să-şi asume un program politic coerent şi să deschidă un nou drum. Această democraţie este o rămăşiţă a tiraniei, reactivă la tot ce este încă proaspăt în amintirea noastră. S-a transformat într-o stare de alertă faţă de posibilii insurgenţi. Ne concentrăm eforturile în direcţia apărării faţă de duşmani ipotetici, în loc să punem bazele a ceva nou. Suntem dezamăgiţi. Nu avem încredere în guvern. Se pun la îndoială înseşi bazele polisului. Crisparea populaţiei reînvie frica de revolte.

Alcibiade a fost îngropat acum câteva luni, a dispărut în cele din urmă şi singurul om care ar fi putut să reînvie ambiţia colerică a grupărilor oligarhice şi a aristocraţilor, a tuturor duşmanilor egalităţii, a nobililor plini de resentimente faţă de pierderile suferite care aşteptau întoarcerea fostului general pentru a pune capăt democraţiei. El ar fi fost singurul în stare să trezească în popor credinţa într-un destin glorios al Atenei. Moartea sa le-a adus o sănătoasă resemnare atenienilor: s-a terminat cu conducătorii semidivini, s-a isprăvit cu visurile măreţe. Dar nu suntem încă liniştiţi. Persistă un regim de delatori (delatori de fantome), de împroşcători cu noroi, de calomniatori, de impostori, de suspecţi de conspiraţie, de suspecţi de suspiciune şi, peste toate, de indivizi care prosperă, animaţi de unicul ţel de a isca şi de a câştiga procese.

Ultima victimă a acestui ultraj a fost Socrate. Sper că nu sunt prima care-ţi dă vestea proastă. Bătrânul înţelept a fost condamnat să bea cucută în urma unui proces dintre cele mai extraordinare şi nedrepte din câte am avut de suferit până acum. Mai ceva decât cel instrumentat împotriva lui Sofocle. Mai ceva decât cele ale lui Fidias sau Euripide. Mai ceva decât al lui Protagoras. Suntem cu toţii răvăşiţi şi reuşim cu greu să ne explicăm cele întâmplate. Poate ştii că s-a decretat o amnistie care interzice aducerea în judecată pe motive politice a oricărui cetăţean. Aveam nevoie de această garanţie a păcii şi a stabilităţii. Se simţea nevoia să întoarcem foaia într-un capitol atât de negru al istoriei noastre. Atena trebuie să-şi depăşească

greşelile trecute şi să-şi recupereze demnitatea. În mod paradoxal, s-a încălcat amnistia tocmai pentru a condamna un om care şi-a petrecut toată viaţa, în mod public şi deschis, slujind căutării şi cunoaşterii adevărului. Dar încă şi mai neobişnuită şi deconcertantă a fost maniera în care s-a desfăşurat procesul. Mă refer la apărarea aleasă pentru sine de Socrate.

Acest proces controversat reprezintă, mai bine ca orice, sămânţa discordiei semănate între atenieni. Cred că imensa greşeală comisă prin acest proces va atârna greu multă vreme în conştiinţa noastră şi a generaţiilor viitoare. Am fost neplăcut impresionată şi nu mă simt pregătită să purific imaginea cetăţii cu ofrande de corăbii sacre, plecate către Delos. Problema pe care Atena a încercat să o rezolve prin execuţia lui Socrate se va transforma în capul unei Hidre care, odată tăiat, nu va înceta să se înmulţească inexorabil. Responsabilitatea verdictului merge mult mai departe decât judecarea unui singur om. Atena a aşezat în banca acuzaţilor democraţia însăşi.

Îndrăznesc să afirm (şi nu-mi pasă ce crezi tu, dragă Prodicus) că animozitatea personală stârnită de Socrate îşi are izvorul în sentimentul cel mai înrădăcinat în conştiinţa atenienilor: mândria. Socrate semăna îndoiala, apoi confuzia şi, în final, ruşinea de a te recunoaşte slab şi lipsit de onestitate, sclavul plăcerilor, al dorinţelor dintre cele mai sterile sau stupide. Lucru care i-a iritat pe foarte mulţi. Ca orator, Socrate încălca regula de aur a persuasiunii: să nu facă auditorul să se simtă nedemn de a asculta.

Pe lângă ultrajul procesului în sine, continuă să mă uimească atitudinea adoptată de acesta încă de la început, refuzând să se apere în adevăratul sens al cuvântului. La început, a refuzat să folosească un discurs eficace pregătit pentru el de Lysias, la cererea mea, invocând motivul că prefera să se apere singur, simţindu-se protejat de raţiune şi fiind sigur pe el. A adoptat, pe toată durata procesului, un stil de apărare arogant şi punitiv, care nu a fost pe gustul publicului, pentru că, în afară de a face spectacol, nu făcea deloc dovada nevinovăţiei sale, nici ale bunelor sale intenţii. Dar şi mai surprinzătoare a fost decizia de vinovăţie dată de tribunal. I s-a oferit ocazia să-şi reducă pedeapsa, de la cea cu moartea la una mai puţin radicală, cum ar fi exilul pe viaţă, şi el a spus că i se părea cel mai corect, drept „condamnare”, să fie găzduit pe spezele statului în Pritaneu[17], sălaş al campionilor olimpici, până la sfârşitul zilelor sale.

Răspunsul lui Socrate e o enigmă pentru mine. Unii cred că a fost un sarcasm, o insultă plină de dispreț față de judecători, dar, cunoscându-l, m-ar mira să fi fost așa. Lăsând la o parte ipoteza că ar fi fost vorba de o glumă, rămâne de crezut că vorbea cu toată seriozitatea și se pune întrebarea: în ce scop? S-o fi spus oare cu sinceritate, deși știa că avea să fie considerată culmea aroganței și putea să-l coste viața? Dacă așa s-a întâmplat, atunci a fost într-adevăr un act suicidar. Sau poate prefera moartea exilului, neputându-se imagina trăind în afara zidurilor Atenei sau pentru că, văzându-se destul de în vârstă, nu-i mai păsa de cât îi rămăsese de trăit și alesese să-și scuipe în față călăul, în loc să ceară milă. Mi-ar plăcea să aflu ce crezi tu despre asta.

În sfârșit, trebuie să adaug un ultim fapt celor de mai sus: aflasem că prietenii lui puseseră la cale un plan pentru a-l elibera din închisoarea în care era întemnițat. Datorită sărbătorilor delice[18], Socrate s-a văzut obligat să aștepte în închisoare, timp de douăzeci și cinci de zile, momentul în care va bea cucuta. Așa că prietenii săi au avut timp să pregătească totul până-n cel mai mic amănunt. Mituiseră câteva gărzi. Totuși, el a refuzat orice implicare în planul acestora, motivând că, dacă ar fi fugit de lege, acest lucru ar fi demonstrat că acuzațiile care-i fuseseră aduse erau adevărate: că era împotriva legilor Atenei. Așa că a refuzat una după alta toate posibilitățile de a ieși cu viață din această încercare. Cei apropiați lui, care îl vizitau în fiecare zi, îmi spun că era foarte senin, compunând strofe muzicale pentru a-și trece timpul atunci când era singur și acceptându-și soarta fără rezerve. Va muri peste trei zile.

Va muri fără onoruri, în afară de cele oferite de prietenii săi, care vor fi dintre cele mai simple, și va fi îngropat într-un mormânt oarecare. M-am gândit să-i pun pe piatra de mormânt un epitaf care să vorbească despre demnitatea și înțelepciunea sa, dar nu găsesc fraza potrivită. Poate mă ajuți tu.

Nu vreau să termin această misivă fără să-ți fi vorbit despre o altă dramatică întâmplare care poate avea legătură cu iminenta moarte a lui Socrate. Acum trei zile a fost găsit înjunghiat Anytos, chiar într-un iatac din Milesiana, cu puțin înainte de răsăritul soarelui. Trebuie să știi că Anytos, în afară de a fi principalul acuzator al lui Socrate și cel care a instrumentat procesul, era un bărbat foarte influent în cetate, cu relații în cercurile cele

mai importante şi un candidat sigur la funcţia de strateg, însărcinare pentru care acumulase o mulţime de merite, mai ales pe timpul conflictelor civile care aveau ca scop răsturnarea regimului Celor Treizeci şi reinstaurarea democraţiei.

După cum îţi poţi imagina, misterioasa crimă a trezit mânia guvernului şi teama că tot ce se descoperise ar fi – încă o dată! – sămânţa unei conspiraţii politice urzite de fracţiunile oligarhice. Toate hetairele şi eu însămi am fost chemate să dăm declaraţii în faţa Consiliului Areopag şi a trebuit să suportăm tot soiul de acuzaţii şi de insulte. Onoarea mi-a fost pusă la mare încercare. Bătrânii areopagiţi nu văzuseră niciodată cu ochi buni deschiderea localului meu, iar acum şi-au găsit scuza perfectă pentru a-l închide. O vor face dacă nu le predau vinovatul, având în vedere că investigaţiile de până acum nu au dus la niciun rezultat. Mi-au dat răgaz până la prima lună nouă din *pyanepsion*[19] să le dau numele vinovatului. În mod naiv, îşi imaginează că în Milesiana nu mişcă nimic fără ştirea mea. Probabil că, pasându-mi mie problema, speră să se descotorosească de responsabilitate şi să ascundă ridicolul propriilor acţiuni şi investigaţii inutile. Numai nedreptăţi!

Dacă închid Milesiana, n-o să mai avem nicio şansă. Trebuie să salvăm efortul atâtor ani.

Închei aici scrisoarea cu care mi-am ocupat zilele de convalescenţă. Starea de sănătate mi s-a ameliorat. Ce mă întristează cel mai mult este să-mi văd saloanele goale şi triste, fără prezenţa bunilor mei prieteni. Atena a rămas fără bărbaţii ei cei mai importanţi. Şi eu rămân aici, ca să-mi amintesc de ei. Vino repede.

Prietena ta care nu încetează să se gândească la tine.

Aspasia.

Capitolul XV

Aşezat pe o micuţă colină la vest de Acropole, tribunalul pe probleme criminale de pe lângă Areopag era un mic consiliu alcătuit din unsprezece bătrâni aristocraţi, însărcinaţi, în principal, cu judecarea cazurilor de omucidere din culpă. Înainte de Pericle, funcţionase ca organ executiv al guvernului, dar îi fură retrase atribuţiile politice de către primii conducători democraţi, şi în special de către Pericle, în favoarea Consiliului celor Cinci Sute şi a Adunării Populare. Acum nu mai erau decât condamnaţii la moarte şi ucigaşii cei care urcau sinuosul şi spinosul drum către vârful colinei, însoţiţi de gărzi, în aşteptarea judecăţii finale.

Odată cu descoperirea cadavrului lui Anytos, reveniseră zvonurile cu privire la o conspiraţie politică a sectoarelor reacţionare pline de resentimente. În Consiliul Strategilor, din care Anytos făcea parte, impactul crimei încă neelucidate fu considerabil. De aceea, se făcură mari presiuni asupra tribunalului areopagiţilor; atât din partea influenţilor prieteni ai victimei, care cereau să se facă dreptate, cât şi din cauză că se bănuia că nu era vorba despre un act izolat, ci despre o parte dintr-un plan de răsturnare a reprezentanţilor democraţiei.

Areopagul întreprinse fără zăbavă demersurile unei anchete juridice, dar cercetările se înfundară într-o serie interminabilă de interogatorii – având în vedere că suspecţii erau prea mulţi, toţi clienţi ai bordelului şi niciunul mai puţin suspect decât altul care nu duseră decât la proteste slabe faţă de interogatoriile dezonorante la care fuseseră supuşi, făcându-i să apară vinovaţi pentru simplul fapt că mergeau la curve.

Atâtea indispoziţii aţâţară criticile, care vorbeau despre ineficacitatea acestui tribunal de arhonţi, pe care mulţi îi găseau prea bătrâni pentru a mai avea vreo capacitate de discernământ. Răutăţile mergeau şi mai departe, şi se auzeau comentarii incisive conform cărora curtezanele din Milesiana erau capabile să semene confuzia printre bătrânii magistraţi, folosindu-se de meşteşugurile meseriei lor, şi alţii vorbeau despre localul Aspasiei ca despre sediul în care anumite grupări rebele îşi ţineau întrunirile secrete. Asemenea zvonuri nu făcură decât să îngroaşe rândurile clientelei, mereu dispusă să simpatizeze cu orice fel de conjuraţie condusă de aceste răutăcioase şi intrigante feline şi să sufere pe pielea lor furia conspirativă. Începuse deja să se vorbească despre închiderea Milesienei şi, concomitent cu criticile,

crescu mai mult ca niciodată şi numărul celor care le luau apărarea, cu mult mai zgomotoşi decât primii. Locul părea să se transforme într-o scenă de luptă, unde, în spatele discursurilor mai mult sau mai puţin patriotice, mai mult sau mai puțin democratice, singurul lucru de apărat era dreptul la plăcere. Așa se și oglindi într-o inscripție pe peretele exterior al Milesienei, atribuită lui Aristofan (neconfirmată):

CEI UNȘPE HODOROGI CU PUȚA SEACĂ
PLĂCEREA NOASTRĂ VOR S-O TRAGĂ-N ȚEAPĂ

Prodicus ştia prea bine ce ar fi însemnat închiderea localului. Hetairele de lux nu constituiau în niciun caz un grup reprezentativ pentru condiţia femeii în Atena; ocupaţiile lor ţineau într-o prea mare măsură de plăcerea şi de recreerea bărbaţilor, iar influenţa lor în societatea masculină se reducea la circulaţia informaţiei, la relaţiile personale, prin intermediul cărora Milesiana se bucura de o existenţă aproape exclusiv nocturnă, a cărei efecte se disipau odată cu ivirea zorilor. Însumând toate acestea, era o primă sămânţă a ceva ce era pe cale să se nască, o timidă, dar nepreţuită demonstraţie conform căreia exista inteligenţă şi în afara lumii bărbaţilor liberi.

Pe timpul marelui război, când cei mai mulţi dintre bărbaţi nu se aflau în oraş, hetairele încercaseră să intre în contact cu femeile libere pentru a le face conştiente de necesitatea unei schimbări, dar, odată cu sfârşitul războiului şi cu întoarcerea bărbaţilor lor, acestea se retrăseseră din nou în spaţiul recluziv al căminului, fiindu-le imposibil să scape de vigilenţa bărbaţilor fără a risca pedepse severe.

În încercările ei de a rezolva problema, Aspasia îşi amintise de Prodicus şi hotărâse că era investigatorul perfect pentru rezolvarea acestui caz. Şi nu se înşela: era bătrân, inteligent, analitic, fusese respins de femeia pe care o iubea şi era plin de resentimente. Avea spirit de observaţie, era laş şi nu era capabil nici să respire fără să descopere câte ceva. Era amator de ghicitori, leneş şi, ca toţi iubitorii de logică, un singuratic. Ca sofist, cunoştea pretextele în spatele cărora se putea ascunde un om, sub masca vorbelor. Ca ambasador, era familiarizat cu încrengăturile politice din Atena. Şi se transformase într-un bătrân melancolic, avea nevoie de o misiune care să dea sens şi substanţă ultimelor sale zile.

Urmase, în tinereţe, cărarea înţelepciunii, crezând că avea să întâlnească, într-o zi, dacă nu fericirea, atunci cel puţin tăcerea inimii: deplina acceptare a incertitudinii, raportarea la viaţă de la distanţa de neatins la care se afla. Principalul său scop, niciodată atins, fusese acceptarea faptului că într-o zi trebuia să moară. Dar nici acum, ajuns la anii senectuţii, nu se simţea pregătit pentru asta. Toată averea adunată de-a lungul vieţii nu îi era suficientă pentru a plăti sumbrul vâslaş către celălalt tărâm.

Începuse să creadă, cu ceva timp în urmă, că nu avea să fie niciodată pregătit pentru moarte. Acum spera să găsească în Atena tăria de caracter care-i lipsea.

Nici nu termină bine de citit scrisoarea Aspasiei, că se şi aşternu la drum către Atena, luând cu el doar câţiva sclavi vâslaşi. Se simţea din nou în viaţă, plin de speranţă. Navigau de-a lungul unei coaste stâncoase, dublând capul Sounion, un loc care vara părea o oază de pace, dar toamna şi iarna era o trecătoare aproape imposibil de depăşit, din cauza curenţilor veniţi de o parte şi de alta a capului pentru a se întâlni aici; multe corăbii fuseseră târâte de valurile necruţătoare până la digurile de la poalele templului lui Poseidon care se ridica acolo. Vara, vânturile băteau din nord şi uşurau trecerea prin acea zonă, singura primejdie fiind piraţii, dar ambarcaţiunea lui Prodicus era una mică, cu însemnele ambasadei, nu transporta bogăţii, fapt dovedit şi de lipsa escortei. Îşi propusese să viziteze şi mormântul filosofului despre care mulţi, inclusiv Aspasia, povesteau că murise cu vitejie. O vitejie care lui îi lipsea. I se părea abominabilă ideea de a trăi lăsându-te târât de un curent în largul mării, la voia întâmplării. Discutase îndelung cu Protagoras despre teama lui de moarte, şi acesta i-a spus, în concluzie: „Nu vei întâlni altă pace decât aceea de a fi conştient de destinul tău. Atunci vei vedea că moartea este sora ta, o vei putea săruta, o vei putea mângâia pe păr, o vei putea lua de mână când pleci, pentru că ea îţi este alături încă din momentul naşterii tale”. Lui Prodicus îi plăcu metafora, dar doar cu atât s-a ales.

Oficial, fusese ambasadorul Cheosului în Atena, dar, în inima lui, se simţise întotdeauna ambasadorul Atenei în Cheos. Sediul său era în casa Aspasiei, în saloanele ei, cele din care, cu mult timp în urmă, se autoexilase, în urma nefastului proces al amiralilor şi a executării lor în groapa Barathros. Aici se bucurase de acea audienţă care îl interesa cu adevărat:

conversaţiile cu Euripide, Fidias, Philolaos din Crotona, matematicianul Theodor, Herodot din Halicarnas, Gorgias… Când era departe de Atena, se simţea expatriat, pentru că oricare altă cetate sfârşea prin a deveni, în imaginaţia lui, o Atenă a visurilor sale, idealizând-o, transformând-o într-o simplă amintire a Aspasiei. Şi, în exilul său interior, nu întâlnea niciodată altceva decât propriile vechituri, acoperite de praful nostalgiei. Oriunde ar fi fost, îşi amintea de pământul lui Pallas, pământul Aspasiei.

Prin ceaţa deasă, străluceau ghirlande de pescăruşi survolând bărcile de pescari, care-şi aruncaseră năvoadele aproape de coastă. Strigătele lor semănau cu chiotele de bucurie ale unor copii. Ceea ce de departe, în strălucirea soarelui, înflăcăra imaginaţia, de aproape nu erau decât nişte scârboşi şobolani.

Soarele dimineţii era pe jumătate ascuns după nori şi, când îşi arăta chipul, culorile mării se schimbau ca prin minune, argintându-se. Viaţa sa, se gândi el, era ciudată, îl plimbase de ici-colo, fără odihnă, deşi el, de fapt, avea un spirit sedentar şi vlăguit. Viaţa lui şi cea a Aspasiei apucaseră pe căi diferite, se întâlniseră la câteva răscruci de drum şi se despărţiseră din nou. Acum, ingrata bătrâneţe venea să le unească din nou destinele.

Scrisoarea Aspasiei îl lăsase măcinat de o plăcută neliniște, făcând să dispară, dintr-o trăsătură de penel, aburul de indolenţă care îl învăluia; îi trezi cheiul să se pună în mişcare şi să se amestece în noi probleme, să-şi găsească noi ocupaţii care să-i ia gândul de la el însuşi, de la plicticoasa îndeletnicire de a contempla curgerea rahitică a propriei existenţe senile. Fără îndoială, moartea lui Socrate era sfârşitul unei epoci şi începutul alteia. Trebuia să fie acolo, în Atena, martor al acestei schimbări transcendentale. Şi, mai mult decât orice, era nerăbdător să se întâlnească din nou cu ea; simţea în stomac simpla iminenţă a acestui fapt.

Scrisoarea era o dovadă că-şi păstrase luciditatea, dar femeia pe care avea să o întâlnească acum nu era aceeaşi cu cea de ultima dată. Era prea lung timpul scurs de la ultima lor întâlnire, prea multe cele întâmplate în răstimp. Până şi Protagoras murise, înecat într-o furtună, sau cel puţin aşa se povestea. Altă lovitură a sorţii. Marele maestru îşi lăsase succesorii orfani, dar mai uniţi între ei. Sofiştii Hippias şi Gorgias îl ţineau cât de cât la curent cu ce se întâmpla cu Aspasia. Gorgias îi povestise într-o scrisoare că o găsise dezamăgită de viaţă, de politică, de toate lucrurile rămase îngropate în trecut. După pierderea fiului, şi apoi a celui de-al doilea soţ, dispăruse de

pe scenă şi se retrăsese într-o intimitate întunecată, de penumbre şi lumânări, într-o tăcută şi plină de resentimente renunţare la toate proiectele pe care le scosese la lumină. Îşi stricase legăturile cu clasa politică, în care îşi pierduse toată încrederea. Gorgias insinua că începuse să dezvolte o pasiune excesivă pentru iarba lui Circe, preparându-şi ea însăşi poţiuni din suc de rădăcină de mandragoră. Câteodată o amesteca cu vin şi-şi ducea zilele într-o somnolenţă tulbure.

Dar nu asta îl neliniştea cel mai mult, nici măcar convingerea că Aspasia nu va mai fi niciodată femeia care încă îi înflăcăra imaginaţia, ci frica de a se vedea din nou împreună. Amestecată cu toate acestea era şi înclinaţia lui de a hrăni speranţele deşarte pentru recuperarea timpului pierdut, când viaţa îi arătase, Iară nicio milă, că aceste aşteptări nu aveau să se împlinească niciodată.

La toate astea medita sprijinit de proră, cu valurile dansând în jurul chilei. Boreas le era favorabil, întinzând velele şi ajutându-i pe vâslaşi. Îl relaxa să urmărească cadenţa ritmică în care înaintau vâslele, căutând pielea albastră a mării, pentru a se scufunda în sinea lui şi a trasa scurtul drum al unei mângâieri, pentru ca apoi să se ridice din nou, lăsând în urmă o rană înspumată care se închidea imediat. Umbra corpului său se reflecta pe suprafaţa unduindă, dar nu şi-o recunoştea. Putea fi a oricărui alt bărbat aplecat peste bord. Până şi el însuşi putea fi oricare dintre umbrele care dansau pe luciul mării.

Capitolul XVI

Își amintea foarte bine ultima dată când acostase în portul Atenei: o imensă flotă de trireme cu prorele înălțate se alinia de-a lungul întregului golf. Escadrila navală, mândria Aticei, bastionul imperiului. Odată ajuns la țărm, era imposibil să nu te impresioneze piața fastuoasă a capitalei, unde puteai întâlni tot ce era mai bun din produsele fiecărei regiuni: covoare din Babilonia, pietre prețioase din Persia și Sciția, în din Amorgos, geme indiene, parfumuri corintiene, esențe orientale de cânepă, nard, scorțișoară, sacâz, mir, toate aduse din ținuturile hiperboreene în coșuri de răchită, mătase din Kos[20], amfore cu vin, țesături fine, fildeș, ambră, lapislazuli, bijuterii de argint, rafinate țesături înmiresmate, cu marginile de purpură… Se vorbeau zeci de limbi, dar totul se cumpăra și se vindea în moneda reprezentând bufnița zeiței Atena, și acel spectacol îi părea lui Prodicus imaginea vie a imperiului în fruntea căruia se afla cetatea Atenei. Acum, războiul pierdut lăsase în urmă numai ruine. Dădu în port peste pescari ocupați cu năvoadele lor, rămășițele unei flote de război, iar la chei nu se descărnau decât saci cu grâne. Pescărușii își împărțeau un festin al săracilor: pește putred, fructe călcate în picioare, boabe de ovăz, trista ofrandă a valurilor care se izbeau de chei și de diguri. Centrul comercial maritim se mutase la Délos.

Prodicus le spuse sclavilor să-l aștepte pe corabie. Prefera să facă restul drumului singur, amintindu-și de bătrânul filosof cu chip de capră. Era îmbrăcat cu o tunică neagră și avea pe cap o pălărie de pâslă cu boruri largi. Marile ziduri care străjuiau Pireul erau în reconstrucție pe o bună bucată de drum, acoperite cu schele de lemn și de bambus. Văzu un șir de căruțe în care se încărcau pește și saci cu grâne. Era vremea cositului. Fortificațiile cetății fuseseră descoperite, iar grădinile, transformate în cimitire care se întindeau unul după altul. Nu rămăsese piatră pe piatră. Cum a fost posibil să sfârșească astfel cea mai mare dintre civilizațiile cunoscute? Mergea încet, târându-și sandalele, nelăsând să-i scape niciun detaliu din cele văzute. Multe dintre morminte nu avea nici pietre funerare, nici monumente; o grămăjoară de pământ însemna locul. Cimitirul din Cartierul Olarilor se extinsese pe terenurile alăturate, dărâmând împrejmuirile de lemn, iar urnele înnoroite împânziseră locul. O mulțime de ferme incendiate fuseseră abandonate și, din loc în loc, se ridicaseră colibe cu acoperișuri de

piei întinse între câţiva stâlpi, altele erau în reconstrucţie, iar în mărăcinişurile din jurul cetăţii era în toi activitatea: oameni transportând pietre şi chirpici, însemnând locul bârnelor, consolidând bietele cocioabe pe cât le stătea în puteri.

Vederea acestor lucruri îl amărî peste măsură când intră în cetate prin poarta Dipilon. La poalele Acropolei, traversă terenul sterp pe care rămăseseră împrăştiate pietrele fortului tiranilor. Dădu o raită prin piaţă şi prin Cartierul Olarilor, care nu-şi pierduseră nimic din animaţie şi din tumult. Îl întrebă pe un sacagiu cu cobilița unde era mormântul lui Socrate. Îi răspunse că nu știa.

Ceva mai încolo, puse aceeași întrebare unui tânăr care trăgea de căpăstru un măgăruș încărcat cu o legătură de lemne. Nici acesta nu știu să-i spună. Întrebă un bătrân care părea una cu banca de piatră gri din propriul patio și avu parte de o privire neîncrezătoare, care îl făcu să se simtă ca un străin. Insistă în dreapta și-n stânga, pe lângă un tăbăcar cu șorțul pătat de vopseluri, pe lângă un fierar… Nimeni nu știa! îi răspundeau cu un gest imprecis și aproape toți îl priveau cu o fixitate plină de antipatie, ca și cum s-ar fi întrebat cine mai era și străinul ăsta care venea cu asemenea întrebări. Sofistul nu-și putea reveni din uimire. Cum era posibil ca nici măcar un singur atenian să nu-i poată spune unde fusese îngropat omul cel mai cunoscut din cetate?! S-or fi pus oare cu toţii de acord să păstreze secretul?

Vestea morţii lui Socrate traversase marea şi, după cum părea, aici nimeni nu se deranjase să participe nici măcar la înmormântare. Cu asemenea gânduri, ajunse la lupanarul Milesiana din centrul Atenei.

Lângă intrare, văzu inscripția săpată într-o bucată de marmură. De fiecare dată când ajungea aici, se oprea să o recitească, pe sub pleoapele somnolente, cu o ușoară tresărire de orgoliu în fața mesajului al cărui autor era, care rezistase peste ani:

FII BINE-VENIT, AICI E CASA TA
DAR CASA TA NU E ACEASTA:
SUNT CÂTEVA REGULI PE CARE TREBUIE SĂ LE RESPECȚI.
E INTERZISĂ INTRAREA ÎN STARE DE EBRIETATE
ȘI IEȘIREA ÎN STARE DE LUCIDITATE.
INTERZIS SĂ FACI SCANDAL.
INTERZISE RELAȚIILE ÎNTRE CLIENȚI.
INTERZIS SĂ INSULȚI FEMEILE.

INTERZISĂ PLECAREA FĂRĂ SĂ PLĂTEȘTI.
RESPECTĂ ACESTE REGULI, ȘI NOI TE VOM FACE FERICIT.

Ușa masivă cedă sub apăsarea mâinii sale. Penumbra din interior îi aduse mirosul de oameni închişi laolaltă, amestecat cu parfumuri afrodiziace, saturate, plutind pe deasupra duhorilor acre de sudoare şi de grăsime arsă. Prodicus înaintă călcând pardoseala mozaicată dintre divanurile răsturnate; din vestibul înaintă ocolind cupele împrăştiate pe covor, vasele de vin, tunicile şifonate şi călcate în picioare, lumânările de seu aproape stinse de pe lângă pernele de pe jos, lighenaşele de *cotabo* aruncate peste tot… Cuverturile alunecau de pe divanele dispuse de-a lungul pereţilor şi nu se auzeau decât sforăiturile mai multor bărbaţi adormiţi prin câte un colţ, cufundaţi în semiîntunericul nepăsător. Un bărbat gras, întins cât era de lung pe pardoseala anticamerei, bloca intrarea. Pentru a deschide uşa, se văzu obligat să-l mişte, apucându-l de picioare. Bărbatul se trezi, se ridică fără să-l bage în seamă, clătinându-se, şi se aplecă cu greu să-şi culeagă tunica mototolită sub un divan. Pe când se îmbrăca, ţopăia de pe un picior pe altul, chinuit de nevoia de a urina. În sala de banchete dădu peste acelaşi peisaj dezolant de după bătălie. Flautul şi ţitera prezidau, de pe scena micuţă, peste un lăcaş al îmbuibării. Pe jos, printre mozaicurile în alb şi negru, erau întinşi pe perne supravieţuitorii, câţiva cu picioarele desfăcute sprijinite de vreun spătar.

Sofistul petrecu o bucată de timp descoperind cu ironie neînsemnatele schimbări pe care le cunoscuse localul în ultimii ani şi se pregătea să plece, când auzi pe cineva intrând. Se întâlniră în prag. Era o femeie de treizeci de ani, de o frumuseţe aspră ca a unui safir, însoţită de un sclav bine făcut, cu tenul gălbui. Se putea ghici că era o hetairă a Aspasiei după bijuteriile preţioase, lanţul de aur cu smarald care îi înconjura gâtul delicat, brăţările din jurul gleznelor şi cerceii de rubin din lobii urechilor descoperite de părul strâns la ceafă. Era Neobula. Trecând prin faţa lui, îi spuse: — Bun venit la Atena, sofistule.

Capitolul XVII

Corpul neînsufleţit al lui Socrate fusese înmormântat noaptea, pentru a nu profana cu imaginea morţii razele lui Helios. De la casa mortuară îl transportară într-un car tras de boi. În fruntea cortegiului se afla Xantipa, plângând şi vorbind de una singură, urmată de prietenii lui Socrate. Nu apăru niciun cântăreţ din oboi pentru a-şi oferi serviciile, de teamă să nu fie prost văzut. Cortegiul ieşi dintre zidurile cetăţii la lumina torţelor, într-o noapte neagră ca smoala. În afară de soţia şi fiii săi, mai participau Aspasia, Gorgias, Apollodor, Eschines şi Antisthene. Ceilalţi prieteni ai defunctului, ca Phaedondas, Euripide şi tânărul Platon, se refugiaseră în Megara după eşuarea tentativei de eliberare şi ordinul de a fi capturaţi. Regimul oligarhic din Megara oferea cu plăcere azil atenienilor care fugeau de democraţie.

Ceremonia fusese tristă şi sărăcăcioasă. În lipsa bocitoarelor, a oboaielor, a tragerii de inimă pentru a face cu chiu, cu vai libaţiile în onoarea defunctului, prietenii îşi luară adio de la maestru, pe fundalul bocetelor Xantipei, care nu încetase să plângă pe toată durata celor două zile de pregătire a funeraliilor. Discursurile au fost scurte. Antisthenes rosti, cu vocea sugrumată: „A trăit întru adevăr şi a murit pentru adevăr”. Eschines vorbi şi el puţin:, Aici odihneşte cel mai lucid dintre greci”. Apollodor plânse neconsolat pe toată durata ceremoniei şi la sfârşit şopti, printre lacrimi: „A trăit mai bine ca noi toţi; a murit cu simplitate şi cu măreţie. Moartea sa dă întreaga dimensiune a existenţei sale”.

După mişcătoarea ceremonie, prietenii neconsolaţi s-au retras unul câte unul, până ce în faţa mormântului nu rămăsese decât văduva lui Socrate, şi acolo o găsi şi Prodicus. Înainte de a o vedea, auzi de departe un bocet zgomotos şi înfundat, un fir de voce care urca şi cobora din adâncul pieptului, odată cu respiraţia, ca suspinele pentru sine ale copiilor obosiţi de atâta plâns şi cărora nu le mai pasă dacă îi ascultă sau nu cineva.

Sofistul fu impresionat în faţa acestei dureri însingurate, cea a unei femei mari şi durdulii, la prima vedere în jur de patruzeci de ani, şi urâtă cu adevărat. Dar i se topi toată compasiunea, gonită de o senzaţie cu mult mai directă şi mai puternică: mirosul acid, animalic răspândit de subsuorile femeii.

Ridică spre el doi ochi bulbucaţi, umezi şi înroşiţi.

— Du-te să te odihnești, suflet bun, îi spuse Prodicus, du-te spre casa pe care trebuie să o purifici.

Ea nu răspunse. Stăteau acolo amândoi, fără să se privească, ca doi necunoscuți care nu aveau în comun decât cadavrul de dedesubt, cu câmpul deschis care li se așternea în fața ochilor, abia vălurit de o briză (spre disperarea lui Prodicus), pătat de roșul câtorva maci, de cioburile unor ulcele sparte și de umbra salcâmilor. În depărtare cânta un cocoș.

Își căută locul într-o bancă, cu pălăria așezată pe genunchi.

— Oamenii se nasc și mor singuri, șopti.

Xantipa își întrerupse suspinele și îi aruncă o privire rea, cu fața încrețită udă de lacrimi.

— Oi fi vreun politician?

Pronunțase cuvântul „politician” ca și când ar fi fost cea mai mare insultă posibilă.

— Ce te face să crezi asta?

— Felul tău de a vorbi, atât de sentențios.

— Sentențios?

Prodicus găsi comentariul irezistibil.

— Da, sentențios și grandilocvent, ca toți politicienii.

Ambasadorul se gândi că trebuia să dea un răspuns, dar încă nu-i era foarte clar dacă era sau nu un politician – și încă și mai puțin unul grandilocvent –, și, dacă ar fi fost așa, cum să-și justifice în ochii ei lipsa de merite.

— Ar trebui spânzurați cu toții de limbă.

— Care toți? se miră Prodicus.

— Toți politicienii.

Sofistul o întrebă dacă se referea la vreunul în special. Ea păru să nu-l audă.

— Așa i-a trebuit, dacă a fost prost! Sughiță de câteva ori și-și trase mucii zgomotos. Nu-și dădea seama de nimic! Eu îi spuneam: „Taci din gură, că ți-o cauți cu lumânarea, nu te mai băga în toate prostiile astea pe care nici tu nu le înțelegi, că n-o să-ți aducă nimic bun”.

— Ce prostii?

— Atâta vorbărie și desăvârșire în cunoașterea subtilă și la ce i-a servit? Nici măcar n-a știut să se apere. N-a învățat niciodată să spună ceva care să-i aducă vreun folos sau care să nu fie la sensul figurat. Ca să vezi ce prost a

fost! Suspină adânc, înainte de a-şi continua cicăleala. Of, măi Socrate, de ce aveai tu mania asta, la cât erai de bun?! Ce-ţi venea să te plimbi de colo-colo, împungând în stânga şi-n dreapta, printre fiii vecinilor, cu întrebările tale impertinente care nu-ţi aduceau decât belele?! Ce te durea pe tine dacă oamenii din jur trăiau bine sau rău, când viaţa pe care o duceai tu era dintre cele mai bune, huzurind pe la banchetele bogaţilor?!

Sofistul surâse. Scormonea distrat în ţărână cu toiagul, aşteptând trecerea unui şir de omizi care se îndreptau foarte încet către ei, mişcând din spinările mici şi păroase.

— Idei şi aiureli! Destul că se plimba de colo-colo, prin sălile de gimnastică şi prin arene uitându-se la tinerei, ca dup-aia să-i ia cu el şi să le împuie capul cu peroraţii. Şi, între timp, noi ăştia care nu avem de nici unele ne vedeam de ale noastre, adică ne speteam şi trăgeam din toate părţile pentru o bucată de pâine. Viaţa nu mi-a adus nicio bucurie, niciuna, mereu singură, ocupată cu copiii şi cu casa, cu un bărbat care nu m-a înţeles niciodată şi de care am avut grijă pentru ca acum să mi-l ia în felul ăsta.

În cele din urmă, se ridică clătinându-se. Puse bărbia în piept, respiră zgomotos, adulmecă aerul dimineţii şi-şi adună forţele ca să plece. Se aşternu la drum, balansându-şi trupul corpolent, şi îi aruncă un gest de adio grosolan. Prodicus încercă un sentiment de milă şi de uşurare şi îşi dădu seama că nu putea spune dacă tocmai ascultase un formidabil discurs sau o formidabilă imbecilitate, dacă Xantipa era o femeie înţeleaptă sau o mare ignorantă, sau poate amândouă.

Cu aceste gânduri, urmări cu privirea imensa femeie îndepărtându-se cu mersul ei legănat. Şirul de omizi îşi urma lenta înaintare către mormânt. Aproape fără să se mişte, despărţi de şir prima omidă, care le conducea pe toate celelalte. La ruperea şirului, cea de-a doua rămase dezorientată şi începu să se învârtă, moment în care cele din urmă îşi pierdură şi ele reperele şi, foarte curând, şirul se împrăştie într-o confuzie totală, în care se amestecau unele cu altele, haotic. Lui Prodicus nu-i rămase decât să ridice talpa sandalei şi să le zdrobească după cum avea chef.

Capitolul XVIII

Din frumusețea de altădată, marea doamnă nu-și mai păstrase decât distincția și intensitatea privirii. Celelalte nuanțe fuseseră estompate în paleta tenului său. Se recunoscură și se îmbrățișară cu emoție. Mâna lui Prodicus alunecă de-a lungul tunicii de in și simți, ca un scârțâit în oasele spinării pe care o mângâia, imponderabilitatea crocantă a unei frunze uscate și delicate. Sau poate era inima lui cea care scârțâia.

La puțin timp, roțile căruței urcau fără grabă coasta de zgură presărată cu pietre, pe sub umbra precară a pinilor negri, și se opriră odată ajunse la baza scărilor monumentale, care flancau poarta Propilee de la intrarea în Acropole. Acolo le spuseră sclavilor să-i aștepte la baza zidului care se învecina cu micuțul templu al zeiței Atena Nike. Începură să urce scările, încet, ea sprijinindu-se cu o mână în baston și cu cealaltă de brațul lui Prodicus. Purta părul alb strâns într-o eșarfă de mătase, era veselă și plină de amabilitate, atentă la fiecare detaliu. Primele cuvinte au fost unele călduroase, de salut, pline de bucuria reîntâlnirii. Aveau atâtea să-și povestească, încât nici nu știau cu ce să înceapă. Dar nu era nicio grabă.

Sofistul se lăsă în voia simțurilor sale. Era și nu era aceeași. Părul era acum de culoarea osului, fără zulufii dintotdeauna, dar îi recunoscuse imediat mirosul, încă de la prima îmbrățișare, și, odată cu recunoașterea, i se redeschiseseră dintr-odată toate rănile, pentru ca apoi să se ascundă din nou sub vechile cicatrici.

Ochii, în schimb, îi spuneau altceva. Recunoscuse fructul aurit de soare, de neatins, așezat pe creanga cea mai înaltă. Lăsase însă în urmă verile fertile și câmpurile unduitoare de spice, iar strălucirea estivală de acum nu era decât o anticipare a iernii ce urma să vină. I se trezi în suflet un sentiment de milă pentru ea, dar încă și mai mare îi era autocompătimirea.

Prodicus nu număra, printre calitățile sale, și pe aceea de a fi prea umblăreț; dimpotrivă, obișnuia să evite pe cât posibil plimbările. Așa fusese în tinerețe, iar acum, că îl dureau oasele, încă și mai abitir. Câțiva nori se milostiviseră să acopere soarele și temperatura scăzuse puțin. Briza aducea miresme de rășină și de levănțică. Trecură repede în revistă anii în care nu se văzuseră și schimbară câteva noutăți care influențaseră devenirea fiecăruia. Aspasia observă că Prodicus nu-și luase nicio soție. El preferă să evite răspunsul, referindu-se evaziv la numărul însemnat de femei drăguțe

de care te poți bucura în viață atunci când nu ești legat de vreo obligație matrimonială. Aspasia trecu și ea cu vederea simplitatea răspunsului și schimbă vorba.

— Crezi că bătrânețea are ceva bun? întrebă Aspasia.

— Faptul că încă nu ai murit, probabil, surâse el.

— Și avem mai multe amintiri.

— Nu-i pasă nimănui de amintirile noastre.

— Eu și Pericle obișnuiam să venim deseori aici, spuse ea. Era locul nostru preferat de plimbare. El spera ca, încet-încet, și alte cupluri să facă același lucru și să înceteze să mai considere că o pereche decentă nu trebuie să vină să se plimbe pe Acropole.

— Așa că au găsit un motiv și mai întemeiat să nu vină, spuse Prodicus: faptul că o pereche indecentă se plimba pe Acropole.

Surâseră. Aspasia îl strângea drăgăstos de braț. Se plimbau încet, cu un fel de lene estivală.

— Cum găsești cetatea?

— Adevărul e că nu prea grozav.

— Trebuie să o luăm de la început. Nici Atena nu mai e tânără. A devenit irascibilă și neîncrezătoare. Și-a strâns rândurile, l-a condamnat pe Socrate și l-a îngropat departe și fără onoruri.

Sofistul își trase pe ochi borul pălăriei, ca să evite razele oblice de soare care începuseră să-i supere ochii. Vântul uscat al amurgului sufla dintr-o parte. Prodicus îi acoperi Aspasiei mâna cu mâna sa, de parcă ar fi adăpostit o vrabie zgribulită de ploaie, își dori să se afle împreună pe o corabie solitară, pierdută în mijlocul mării, lungiți amândoi pe punte, la soarele care i-ar fi întinerit. Corabie avea, mare avea, iar soarele continua să strălucească în înălțimi.

— Mă plictisesc de ani de zile în Cheos. N-ai să-mi încredințezi vreo misiune? Parcă spuneai ceva de asta în scrisoare.

— Am câteva misiuni pentru tine, și nu dintre cele mai ușoare.

Se bucură să afle acest lucru. Ea continuă:

— Vreau să comand o piatră funerară cu o inscripție care să cinstească memoria lui Socrate. Problema este că, deși m-am tot gândit, nu-mi trece nimic potrivit prin cap. Cred că-mi cam pierd luciditatea. Mă rog, ideea e că m-am gândit la tine.

— Mi-e teamă că nu sunt chiar cea mai indicată persoană. În plus, sunt ani buni de când i-am pierdut urma. Nu mai sunt la curent cu ultimele lui isprăvi.

— M-am gândit deja la asta și vreau să te pun în legătură cu cel mai bun istoric al nostru, Xenofon. Bun prieten al lui Socrate. Acum e ocupat cu continuarea povestirii marelui război de unde a lăsat-o Tucidide când ne-a părăsit. O mare responsabilitate.

— Am auzit de el. De ce nu-l pui pe el să facă epitaful? Așa te asiguri că va fi unul elogios, fără niciun fel de ambiguitate.

Își dădu seama că, involuntar, lăsase să transpară ranchiuna din tonul său. Îl lăsă să depășească momentul.

— Tocmai pentru asta prefer să risc cu tine.

— Nu înțeleg ce vrei să spui.

— Demult, când scriai cartea despre Protagoras, pe care o păstrez cu drag în bibliotecă, mi-ai spus că textul final nu e niciodată la fel de valoros ca procesul de a-l gândi și de a-i da o formă.

Prodicus consimți. Acum îi înțelegea intenția.

— Și ce poate fi mai omagios, continuă ea, decât epitaful scris de un sofist, cunoscute fiind „neînțelegerile” dintre voi.

În ciuda celor două motive invocate, Prodicus nu-i acceptă invitația. Și nu pentru că voia să se scutească de un efort, ci pentru că nu se simțea capabil să fie elogios cu Socrate. Fapt pentru care cea mai potrivită inscripție funerară care-i venise în minte era – îi mărturisi el – următoarea:

AICI ZACE CORPUL LUI SOCRATE:
ASTFEL GĂSIT-A ADEVĂRUL.

Aspasia medită un moment și îi spuse că era o afirmație sofistă, nu una care să reflecte gândirea filosofului.

— Profiți de faptul că nu îți mai poate da replica, protestă ea.

— Ba îl cred în stare să vină tocmai din Hades ca s-o facă.

N-o amuză deloc aluzia. Prodicus recunoscu că avea dreptate: la ce bun să complice și mai mult lucrurile?!

— Și totuși, fraza nu e rea. Poate o pun deoparte pentru mormântul meu: „Aici zace corpul lui Prodicus. A găsit în sfârșit adevărul”.

— Întotdeauna ai fost plin de resentimente vorbind despre el. Chiar şi acum.

Prodicus simţea că intrau în miezul problemei. Aspasia începuse să taie în carne vie cu forţa unui parlagiu. Rămăseseră prea multe răni deschise şi, cu cât începeau mai repede să le închidă, cu atât mai bine.

— Nici bătrâneţea nu te-a făcut să uiţi, suspină el.

— Să nu vorbim despre asta.

— Da, mai bine să nu vorbim, spuse Prodicus.

— Cu siguranţă. Nici măcar să nu deschidem subiectul.

— Îţi propun ceva: nu te gândi în acest moment la un elefant mare şi albastru într-o groapă cu noroi.

— De acord. Închise ochii. Nu mă gândesc la un elefant mare şi albastru într-o groapă cu noroi!

— Fals: tocmai la asta te-ai gândit.

Ea râse şuierat.

— Prea bine atunci, dacă tot vorbim despre asta de ceva vreme, de ce să nu continuăm? Era fiul meu, şi asta nu se poate uita. Am fost totuşi prea dură cu tine, recunosc.

— Ai fost, cu siguranţă.

— Dar tu ai făcut o greşeală. M-ai decepţionat.

— Nu cred în greşeala care poate dezlănţui un tăvălug de alte greşeli, obiectă el, răbdător, acea greşeală care îţi poate întoarce cursul vieţii pe o cale greşită.

Ea rămase o vreme liniştită, privind în depărtare.

— Pe deasupra, spuse Prodicus, întorcându-se spre ea, eu nu eram bărbatul potrivit, Aspasia. Nu te-aş fi făcut fericită.

— Dar mă iubeai. Nu ai avut niciodată curajul să faci pasul.

— Cum de eşti aşa de sigură că te iubeam?

Ea simţi o înţepătură de melancolie. I se puse un nod în gât şi nu putu răspunde. Prodicus era conştient că începuseră şi că nu mai puteau da înapoi. Era mai bine aşa.

Aspasia îşi acoperi faţa cu mâinile şi se îndepărtă de el.

Soarele se pierdea la orizont, lăsând în aer o strălucire violet. Aspasia din Milet se duse să se aşeze înaintea Parthenonului, a cărui înfăţişare îi picura balsam în suflet. În primele momente, îşi examină orgoliul rănit, de parcă l-

ar fi putut extrage din propria fiinţă, şi constată că rămăsese acelaşi de-a lungul anilor. Acelaşi amor propriu copilăresc.

Întotdeauna când se afla în faţa frizelor Parthenonului îşi amintea cu melancolie de Fidias şi de zilele în care ea şi Pericle se cunoscuseră. Pericle spusese: „îţi dai seama, Fidias, că acest templu o va egala pe divina Atena în perfecţiune şi în frumuseţe?” „Prietene, îi răspunsese Fidias, uiţi că nu cred în zei?” „Nici eu, şi ce dacă. Pentru cetatea Atenei va fi cea mai maiestuoasă dovadă a divinităţii. Iar pentru noi, dovada că omul îşi construieşte propria istorie fără supravegherea zeilor.”

Fidias, eternul solitar. Iată-i autoportretul: bătrân, chel şi melancolic. Le arunca priviri batjocoritoare din piatră. Simţi o frică subită că toate acestea aveau să dispară. Îl căută cu coada ochiului pe Prodicus, fără să-l găsească. Simţea o furnicătură în stomac, ca un fel de bucurie la gândul că el se întorsese, în sfârşit, iar neînţelegerile trecutului nu vor întârzia să se risipească. De-abia aştepta să-i fie alături, şi era sigură că şi el simţea acelaşi lucru.

Cât timp femeia admira templul, el trăgea cu ochiul la cetatea de dedesubt. Spre deosebire de Acropole, restul cetăţii i se înfăţişa ca o îngrămădire haotică de case şi de colibe, o masă de prisme de culoarea noroiului, confundându-se cu străzile dintre ele, şi unde mişuna o mulţime care-şi făcea de lucru. Acel labirint de străduţe se tot extindea, dezorganizat, ascultând numai de necesităţile construcţiei, cu excepţia străzii principale, calea Panatenaika, care traversa în diagonală cetatea de la poarta Dipilon până la Acropole, lăsând într-o parte altarele şi templele, şi în cealaltă parte, atelierele meşteşugarilor şi tarabele. Mai încolo de cetate se zăreau câmpurile cultivate cu orz, acum secerate, stejarii brumării şi rândurile de măslini patriarhali, al căror verde bătea în argintiu.

Sofistul din Cheos se întoarse către Aspasia, îi luă mâna, dar ea îl respinse, cu un gest mai degrabă de ofensă decât de respingere.

— Bine, o să fiu cuminte. O să mă străduiesc să găsesc epitaful potrivit.

— M-am răzgândit. Mai bine i-o cer altcuiva.

— Nu voiam decât să fiu cinstit cu tine.

— Păi, m-ai convins, surâse ea cu o urmă de tristeţe.

Se lăsă luată de braţ. Se plimbară puţin, întorcându-se la locul unde îi aşteptau sclavii cu căruţa. Nu începuseră bine, şi Prodicus regreta sincer, dar se consola gândindu-se că oricum altfel nu ar fi fost credibil. Măcar

erau din nou împreună. Urcară în căruţă şi se lăsară duşi. Aspasia îşi strânse părul şi îi aruncă o privire, cu un gest de înstrăinare, ca acela cu care se pune capăt unei discuţii. Mai avea o însărcinare pentru el, şi Prodicus ştia. O crimă de rezolvat, uciderea lui Anytos, bărbatul care îl învinsese la tribunal pe Socrate, cel care amestecase cucuta în cupă. Prodicus era nerăbdător să înceapă să lucreze la caz. Avea nevoie de un mister cu care să-şi ocupe mintea pentru a alunga ideea chinuitoare a morţii.

Capitolul XIX

În dimineaţa următoare luă micul dejun împreună cu Aspasia, într-o încăpere cu divane pufoase şi la fel de tăcută ca fundul unei peşteri. Sofistului îi plăcea să aibă linişte şi pace când se trezea. Pentru el, forma ideală de a începe o zi însemna o tranziţie subtilă, de o leneşă încetineală, care, atunci când era singur, se putea prelungi până la prânz. Obiceiurile sale de gânditor leneş, spunea el, l-au făcut să trăiască măcar vreo câţiva ani în plus. Aspasia, în schimb, fusese dintotdeauna neliniştită şi activă. Două temperamente diferite. Oare ar fi putut să conviețuiască? N-o va afla niciodată.

Era îmbrăcată cu o cimberică[21] neagră şi confortabilă şi se machiase pentru a-şi ascunde cearcănele. Prodicus se arătă amabil şi împăciuitor. Îl animă o neobişnuită, pentru el, stare de bună dispoziţie, pe care abia putea s-o ascundă. Îi admiră sincer gustul cromatic din legăturile veşmântului, regăsit şi în mobilierul casei. Admiră tot ce putu găsi demn de admiraţie în jurul său, deşi, în adâncul sufletului său, ea era cea vizată.

Sclavii le aduseră lapte, brânză, curmale, smochine, struguri şi turte de susan şi apoi se retraseră în linişte. Erau amândoi într-o dispoziţie conciliatoare, şi Prodicus îşi dorea o apropiere, acum, că dăduseră cărţile pe faţă şi trecuseră prin ritualul micuţei răzbunări cotidiene, care era drumul către împăcare.

Sofistul din Cheos îşi dorea să atace cât mai repede subiectul asasinatului lui Anytos. Avea nevoie de mai multe detalii.

— Mi-au dat un termen, spuse Aspasia. Până la prima lună nouă din *pyanepsion*. Dacă până atunci nu le dau numele vinovatului, vor închide Milesiana.

Prodicus îşi termină laptele din vas şi medită pe îndelete la această problemă. Închiderea Milesienei nu i se părea uşor de înfăptuit. Ar fi avut de-a face cu multe proteste. Aspasia răspunse că era o decizie politică şi că, atunci când deciziile vin de sus, poporul amuţeşte.

— În fond, e un pretext ca oricare altul pentru a ne astupa gura, nouă, celor care mai avem ceva de spus, continuă ea. Se vede treaba că le suntem ca un ghimpe în coastă.

El făcu un gest de aprobare. Era important acum să cunoască circumstanţele în care a avut loc crima, în ce moment şi în ce loc s-a

produs, cine era de față, cine depusese mărturie, ce anume declaraseră, când și unde fusese văzut viu Anytos pentru ultima dată, cât timp se scursese între acest moment și acela al descoperirii cadavrului și în ce poziție fusese găsit.

— A fost groaznic, începu Aspasia. S-a întâmplat acum douăzeci de zile. În zori, o gardă a cetății a venit să mă caute acasă, spunându-mi că trebuia să-l însoțesc la Milesiana. Philippos, cel care păzea intrarea, dăduse alarma la găsirea cadavrului lui Anytos într-unul dintre iatacuri. Când am ajuns eu, încă nu-i schimbaseră poziția. Era întins cu fața în sus, pe un pat, cu un pumnal implântat până-n plăsele în piept. Lama îi străpunsese inima. Avea mâinile încleștate pe mâner, de parcă și l-ar fi înfipt chiar el.

— Și n-ar fi putut fi vorba de o sinucidere?

— Anytos era stângaci. Așa ne-am dat seama că fusese asasinat. Mâna care era în contact direct cu mânerul pumnalului era cea dreaptă; stânga era așezată deasupra. Fiind stângaci, ar fi fost logic ca mâna care ar fi înfipt arma să fie cea stângă. Concluzia a fost că asasinul dorise să lase să se creadă că murise de propria mână, dar nu știuse să o aleagă pe cea potrivită.

— Și că nu știa că Anytos era stângaci.

— Mai mult, o sinucidere într-o loc de plăcere și de distracție, unde e mereu cineva cu tine… Nu e foarte credibil.

— Bine, putem să dăm deoparte ipoteza sinuciderii. Am dat de prima greșeală a asasinului. Iar cel care a făcut o greșeală va fi făcut poate mai multe.

— Dacă a fost așa, noi n-am mai descoperit niciuna.

Trecură în revistă scena asasinatului. Anytos obișnuia să fie printre ultimii care părăseau localul, la închidere. În noaptea morții sale fusese văzut dând pe gât ultimele cupe de vin, foarte amețit, în salonul pustiu. Era cu puțin înaintea răsăritului soarelui, majoritatea clienților fuseseră serviți, rămăseseră doar câțiva întârziați. Aproape toate hetairele plecaseră acasă să se odihnească, terminându-și munca. La ora la care Anytos fusese văzut în viață, mai rămăseseră patru clienți: Aristofan, Diodor, Cinesias și Antemion, fiul lui Anytos, în afară de ea și de trei hetaire: Neobula, Timareta și Clais, fără a-i uita pe Eutila, cea care turna vinul, și pe Philippos, paznicul intrării.

— Nu ar fi putut să intre altcineva în Milesiana, fără să-și dea cineva seama?

— Milesiana e un loc închis, răspunse prietena sa. După cum ştii, nu are decât o intrare, tocmai pentru a evita ca vreun client să iasă fără să plătească. Nu are ferestre şi nici coşuri. Din acest motiv, ştim foarte bine cine era înăuntru când a avut loc crima.

— Asta dacă şi numai dacă au fost supravegheaţi toţi cei care au intrat şi au ieşit.

— Philippos al nostru îi înregistrează pe toţi cei care intră şi nu se dezlipeşte niciun moment de intrare. Ultima dată când l-am văzut pe Anytos, înainte de a-l găsi mort, acesta intra cu Neobula într-una din camere. Nu rămăseseră decât Aristofan, Diodor, Cinesias şi fiul lui Anytos la momentul respectiv. Eu am ieşit, undeva între plecarea lui Cinesias şi cea a lui Aristofan. Philippos îşi aminteşte când au ieşit primii trei şi, ducându-se să aranjeze lucrurile pentru a închide, ştia că mai erau înăuntru Anytos şi fiul său, ultimul probabil adormit, mort de beat, în vreun divan, după cum îi era obiceiul. De multe ori trebuise să-l trezească în felul acela.

— Nu s-ar fi putut întâmpla ca un alt client să fi intrat mai devreme şi să fi rămas ascuns pe undeva?

— Am încredere în memoria lui Philippos. Lucrează de mulţi ani cu noi ca paznic al intrării tocmai pentru că nu-i scapă nimic. Ţine evidenţa tuturor celor care intră; ia banii, îi descalţă şi îi verifică dacă sunt băuţi. Astea sunt regulile, şi el le respectă cu strictеţe. Nu am nicio îndoială că nu rămăseseră înăuntru decât cei patru despre care ţi-am spus, în afară de victimă. Chiar dacă ar fi fost ascuns pe undeva, l-ar fi văzut intrând, aşa că *ar fi ştiut* că era înăuntru.

— Nu e greu să te ascunzi în Milesiana. Sunt multe cotloane greu de cercetat. Caz în care asasinul ar fi ieşit la revărsatul zorilor, după ce Philippos se dusese să-i anunţe pe Cei Unsprezece.

— Philippos îşi amintea numele tuturor clienţilor din noaptea respectivă. Şi, tocmai în cazul în care mărturia lui nu ar fi fost suficientă, am luat declaraţii tuturor şi fiecăruia dintre ei, întrebându-i pe cine au văzut intrând şi ieşind din Milesiana. La numărătoarea finală s-a dovedit că toţi clienţii prezenţi, cu excepţia ultimilor patru, au de partea lor câte un martor care i-a văzut ieşind. Dintre cei rămaşi la producerea crimei, l-am dat deoparte pe Cinesias. Eutila, Philippos şi eu însămi l-am văzut ieşind cu Timareta. Are un bun alibi. La ieşirea celorlalţi trei nu am asistat, am plecat şi eu la scurt timp.

— Înțeleg. Și ce ai să-mi spui despre hetaire?

— Le cunosc de multă vreme. Pe fete, de la pubertate, iar pe Philippos, de douăzeci de ani. Ar fi incapabile să facă așa ceva. Neobula, în schimb, e o femeie misterioasă. Nu suntem prietene, dar avem o relație bună de muncă, iar până acum mi-a fost de neînlocuit. Exercită o putere ciudată asupra bărbaților. Este stâlpul Milesienei, și o știe prea bine.

— Bănuiesc că a fost interogată.

— De multe ori, dar nu am găsit niciun indiciu care să o incrimineze. Ne bazăm pe faptul că, în momentul în care Anytos a fost înjunghiat, ea n-a petrecut nici măcar o clipă singură. Am reconstituit momentele respective pas cu pas. După ce s-a culcat cu Anytos, s-a dus la baie, unde s-a întâlnit cu Clais. Anytos era încă viu în acel moment, pentru că băuse vinul adus de Eutila. Și tot Eutila a văzut-o ieșind de la baie și îndreptându-se direct către ieșire, fapt confirmat de Philippos. Cum era foarte târziu, Neobula s-a dus acasă, iar Anytos a continuat să bea, singur, în acelaşi iatac în care intrase cu Neobula.

— Să ne concentrăm atunci asupra principalilor patru suspecți.

— În ceea ce-i privește pe Aristofan, pe Diodor și pe Antemion, fiul lui Anytos, niciunul dintre ei nu are un temperament violent. Aristofan îi datora lui Anytos o sumă fabuloasă, mai mult de trei mii de drahme, contravaloarea unui vechi împrumut, și, în ultimul timp, Anytos făcea multe presiuni pentru a-și recupera banii. Cât despre Antemion, știm că era în termeni foarte răi cu tatăl său, de ani de zile, și nici măcar nu-și vorbeau. Antemion e un băutor înrăit și de-abia e capabil să aibă relații cu hetairele. Corpul său e un burduf care cere vin cu nesaț, până nu mai poate duce. Moment în care adoarme. Pentru Anytos, fiul său era dezonoarea familiei; îl repudiase.

— Iată că avem un suspect adevărat.

— Asta credeam cu toții. Dar se pare că, la acele ore înaintate ale nopții, Antemion era atât de beat, că nici nu se putea ține pe picioare, așa că este greu de imaginat că ar fi comis o crimă cu atâta sânge rece.

— Bine. Ce poți să-mi spui despre acest Diodor?

— Diodor este felcer. Are dugheana în apropierea pieței centrale și nu duce lipsă de clienți. E un bărbat foarte inteligent și foarte cultivat. Timareta îl cunoaște bine. Se pare că a fost discipolul iubitului nostru Protagoras. Dar a hotărât să nu-i calce pe urme. A rămas cu gustul pentru conversațiile

rafinate. Slăbiciunea lui sunt femeile. Pe mine a încercat să mă dezbrace pentru a-mi scoate o măsea, pretextând că o infecţie în gură poate provoca neplăceri la nivelul pielii, dar i-am râs în nas. Cu acelaşi text a reuşit până acum să dezbrace majoritatea femeilor frumoase din Atena, şi nu pentru că îl credeau, ci pentru că îi făceau jocul cu plăcere. E un bărbat frumos, holtei şi ştie să gâdile vanitatea unei femei mai bine decât orice soţ. În plus, ştii ce slăbiciune avem pentru medici – surâse ea maliţios. Cert e că i-a trecut cheful să dezbrace femei măritate în ziua în care cineva a venit peste el să-i scoată şi lui câteva măsele. Nu avem niciun indiciu care să ducă de la el la Anytos, dar nici nu putem dezminţi existenţa vreunuia. E un client fidel al Milesienei, şi nu este dintre cei care pleacă cu puţin înainte de închidere. Se poate spune că a făcut o excepţie în acea zi. S-a declarat nevinovat, la fel ca Aristofan şi, bineînţeles, amicul său Cinesias.

— Din câte îmi dau seama, asasinul a trebuit să aştepte până foarte târziu pentru a-l prinde pe Anytos singur şi fără apărare, de vreme ce moartea nu a fost, după cum pare, rezultatul unei încăierări, caz în care s-ar fi auzit. Totul ne îndeamnă să credem că a fost o crimă tăcută şi premeditată. Asasinul cunoştea obiceiurile lui Anytos în bordel. Probabil îl văzuse deja adormind sub efectul vinului.

— Presupun că ucigaşul, oricine ar fi fost, hotărâse că aici era locul în care l-ar fi putut omori cu cea mai mare uşurinţă. Zăcea întins pe pat, cu faţa în sus. Până şi o femeie nepriceputǎ poate înfige un cuţit bine ascuţit în pieptul unui bărbat adormit. Cel mai greu e să acţionezi discret, fără martori, într-un loc ca Milesiana. Dar mult mai dificil ar fi fost să-l asasineze intrând noaptea în propria casă. Are o vilă foarte frumoasă, cu o poartă solidă, care nu se poate deschide fără a face o imensă hărmălaie. Aceasta i-ar fi trezit pe Anytos şi pe fiul său, care, la cei douăzeci de ani ai lui, e un tânăr robust şi foarte capabil să-şi apere familia. Afară din casă era şi mai greu să-l întâlnească singur. Îi plăcea să se înconjoare de lume influentă.

— În concluzie, spuse Prodicus, nu era un om uşor de ucis.

— Cu siguranţă că nu. Aproape că singurul loc în care putea fi omorât era localul meu.

— Nu încetează să fie o alegere riscantă, având în vedere că aici e aproape imposibil să acţionezi fără martori care să fie capabili să afirme cel puţin că te-au văzut la locul faptei.

— Trebuie că avea un motiv foarte întemeiat pentru a-l ucide, dacă şi-a asumat un asemenea risc, spuse ea.

— Poate a fost răzbunare. Am înţeles că… „că prietenii lui erau o adunătură de fanatici”, gândi el.

— Că… ce?

— Că Socrate avea prieteni capabili să facă orice pentru el.

— Nu cred că a fost unul dintre prietenii lui. E doar o intuiţie.

— Este posibil ca asasinul să fi avut ceva în comun cu Socrate. Aici trebuie să începem să cercetăm, de la prietenia filosofului cu vreunul dintre cei cinci suspecţi, poate dăm peste ceva interesant.

După micul dejun, Prodicus însemnă pe un sul de pergament misterul care făcea obiectul cercetărilor sale: întrebarea la care trebuia să răspundă. Lăsă să alunece cu grijă pe suprafaţa poroasă a papirusului vârful înmuiat în cerneală:

PRIMA ENIGMĂ:
Cine l-a omorât pe Anytos?

PATRU IPOTEZE:
Aristofan. Diodor. Antemion. Neobula.

Până aici, i se părea clar că metoda de urmat era să decanteze fiecare dintre ipoteze sau, altfel spus, să-i interogheze unul după altul pe cei patru suspecţi, până la demascarea vinovatului. Cum va proceda pentru a-i interoga în modul cel mai eficient şi pentru a descoperi adevărul ascuns într-o mărturie falsă constituia deja o întrebare posterioară şi secundară. Meditând la obiectivul specificat şi dacă situaţia era acoperită în întregime de acesta, ajunse la concluzia că era incomplet. Nu era suficient să afle cine a făcut-o. Trebuia să descopere şi de ce. Aşa că adăugă:

PRIMA ENIGMĂ SECUNDARĂ:
De ce a fost omorât Anytos?

CINCI IPOTEZE:
Pentru a-l răzbuna pe Socrate.
Mobiluri politice (erodarea democraţiei).
Ura unei hetaire (pasional).

Ura filială.
Economic: anularea unei datorii.

Reciti cele scrise şi se simţi satisfăcut. Se întrebă dacă era tot ce voia să afle sau mai era ceva. Într-un final, luă din nou pana în mână şi adăugă:

A DOUA ENIGMĂ SECUNDARĂ:
A fost corect procesul lui Socrate?

DOUĂ IPOTEZE:
Anytos vinovat (acuzaţie falsă, condamnare nedreaptă).
Socrate vinovat (acuzaţie adevărată, condamnare nedreaptă).

Hotărî să înceapă cu a doua întrebare secundară, pentru că răspunsul l-ar fi ajutat să descopere mobilul crimei (prima întrebare secundară) şi, odată cu acesta, spera să poată să contureze chipul asasinului.

Capitolul XX

Zorii zilei începuseră să se reverse de pe piscurile munților Himeto. Cetățenii Atenei se reuniseră în agora pentru a forma grupul de bărbați care urmau să decidă asupra nevinovăției sau vinovăției unuia dintre ei. Tragerea la sorți se desfășură cu cea mai mare viteză posibilă și fără incidente. Nu protestă nimeni. Când primele razele de soare ajunseră în piață, cei o mie cinci sute de membri ai tribunalului fuseseră deja aleși.

— Proteste? Ce relevanță au? întrebă Prodicus.

Xenofon făcu semn că înțelege și răspunse:

— Să ai norocul să fii membru al tribunalului nu este un lucru pe placul tuturor, după cum știi. De aceea a fost neobișnuit să nu se audă niciun protest și să nu abandoneze nimeni, așa cum se întâmplă de obicei. Mulți trebuie că s-au simțit onorați să facă parte dintre cei care aveau să-l judece pe Socrate. În definitiv, un tribunal popular imparțial ar fi fost imposibil de format.

— Antipatia personală față de acuzat cântărea prea mult ca să se poată întâmplă asta.

— Așa este: antipatia, răspunse istoricul. Să nu o confundăm cu ura sau cu setea de răzbunare. Să nu uităm că era viața unui om în joc.

Mulțimea ocupase amfiteatrul, cu murmure confuze, și cu greu se făcu liniștea necesară pentru ca heraldul să înceapă ritualul de purificare și rugăciunea, în picioare, în loja de onoare, pe care arhontele *basileus* o găsi satisfăcătoare. Un nou val de șoapte salută intrarea celor trei acuzatori: Anytos, Meletos și Lycon, și se intensificară și mai și când apăru Socrate, însoțit de două gărzi, senin și aproape trufaș, cu barba albă îngrijită, în vechiul său tribon, de data aceasta curat și aranjat. Luă loc în banca acuzaților, după ce dădu la o parte cuvertura de lână dărăcită.

— Acest detaliu i-a făcut pe mulți să surâdă, își aminti Xenofon. Îi era caracteristic să renunțe la micile comodități, pentru a-și păstra spiritul treaz.

— Pe scurt, avem un Socrate autentic, surâse Prodicus.

— Cel mai autentic cu putință.

Arhontele *basileus*[22] deschise procesul, declarând că se reuniseră cu toții acolo pentru a-l judeca pe Socrate, fiul lui Sophroniscos, acuzat de impietate și de alte delicte împotriva cetății. Ceru publicului să-și păstreze calmul și liniștea în băncile amfiteatrului. La cel mai mic incident, agitatorii aveau să fie dați afară din tribunal. Decizia stătea pe umerii juraților, care trebuiau să fie cât mai obiectivi și mai imparțiali, și îi îndemna să judece cu simțul dreptății. Astfel, aminti jurământul tăcut, acela de a vota în acord cu legile atunci când existau legi, iar, dacă nu existau, să voteze cât mai drept cu putință.

Arhontele dădu cuvântul acuzării. Anytos urcă la tribuna oratorilor şi îşi trecu privirea cu gravitate peste băncile juriului. Se exprimă cu o voce moderată, fermă. Făcu o introducere prin care fixa problema şi clarifica acuzaţiile care i se aduceau învinuitului. Spuse că Socrate este un gânditor şi un orator priceput. Nu i se cunoştea altă ocupaţie decât aceea de a dezbate cu cei tineri pe marginea virtuţii. Unii vedeau în el un înţelept, alţii, un simplu şarlatan, dar nu aceasta se judeca acolo, ci dacă, concret, acuzatul propaga sau nu învăţături care ar fi putut să corupă gândirea discipolilor săi, conţinând idei şi valori contrare principiilor statului.

Anytos şi Meletos explicară juriului cum ajunseseră la convingerea că acuzatul era un impostor. După ei, sub aparenţa de flecăreală sporadică se ascundea, de fapt, o metodă perversă de persuasiune. Îi aducea unde voia pe toţi interlocutorii săi. Mai întâi, semăna confuzia, îi prindea în capcană, apoi îi seducea, îi instruia conform doctrinei sale, îi transforma în fanatici şi îi corupea.

Aşa se termină primul discurs al lui Anytos, rostit de la tribuna acuzării. Sosise momentul replicii. Socrate se apropie fără să se grăbească de tribună. Nu părea afectat de gravele acuzaţii aduse. Tonul vocii sale reflecta impasibilitate, însă nu şi indiferenţă.

— Nu ştiu, atenieni, dacă mă cunoaşteţi şi dacă iubiţi adevărul, de vreme ce aţi suportat cuvintele acuzatorului meu. Ei bine, nu mă recunosc în ele, nu ştiu despre cine este vorba de fapt, deşi mi-am auzit numele pronunţat de mai multe ori. Mă simt străin de acest loc. Nu am mai fost chemat înaintea judecătorilor, nu înţeleg delictele pentru care sunt acuzat şi nu regăsesc nicio urmă de onestitate nici în conţinutul, nici în forma discursului lui Anytos, abilul politician. Presupun că acum se aşteaptă din partea mea un discurs de apărare care să-l anuleze pe cel dinainte. Aşa se obişnuieşte în aceste cazuri, pare-mi-se. Sunt acuzat că sunt un şarpe şi mă văd pus în ciudata situaţie de a trebui să demonstrez prin cuvinte că nu am solzi, că nu mă târăsc pe pământ şi că gura mea nu este înveninată. Nu a trebuit niciodată până acum să rostesc un discurs atât de straniu, pe un subiect atât de străin mie, aşa că nu ştiu ce să spun. În plus, nu mă pricep să ţin discursuri înflorite în faţa tribunalelor, nu ştiu decât să dialoghez. Asupra acestui punct, Anytos nu se înşală. Îmi place să vorbesc cu oamenii, cu oricine îmi caută prezenţa. Mă exprim prin cuvinte simple, ca acelea pe care le folosesc în agora. Nu am nimic de ascuns. Mă puteţi vedea oriunde, în arena de gimnastică, pe străzi, în piaţa publică, acolo unde sunt oameni. Ştiţi despre ce vorbesc. Mulţi dintre cei prezenţi au dialogat cu mine. V-aţi simţit ameninţaţi sau corupţi de mine? V-am transmis vreo urmă de dispreţ faţă de valorile sau de instituţiile noastre? Făcu o pauză şi continuă. Ştiu că am fost obiectul calomniilor, dar cred că este un risc la care se expune oricine vorbeşte liber în această cetate; e imposibil de evitat ca vreun netot să nu-ţi răstălmăcească spusele sau să nu te ridiculizeze. Aşa lucrează şi Anytos, spunând neadevăruri. Căci, spre deosebire de cei care predică şi corup, trăgându-şi câştiguri din asta, eu nu predic nimic, caut doar să cercetez subiectele virtuţii şi ale înţelepciunii, despre cum putem să fim mai buni, mai liberi şi fericiţi. De pe această poziţie, îl provoc pe bunul şi patriotul Anytos să demonstreze cum am corupt un singur tânăr şi cer venerabilului arhonte să-mi permită să susţin un dialog cu acesta, în loc să ţin discursuri fără şir.

Arhontele *basileus* îi chemă la el pe cei trei acuzatori pentru a le afla părerea. După scurte deliberări, acceptară această variaţie în procedura de judecată. Socrate mulţumi pentru bunăvoinţă, cedându-i cuvântul lui Anytos.

— Te-ai exprimat foarte bine, Socrate, spuse Anytos, şi te felicit pentru discurs. Se poate vedea încă odată cu claritate cum simulezi ignoranţa şi ştii să o faci cu multă pricepere. Putem s-o numim simulare înţeleaptă sau „prezumţie socratică”. Ceea ce

tocmai ai dezvoltat este un magistral discurs despre incapacitatea ta de a ține discursuri. Ne umple de încântare elocventa-ți supunere. Ne convinge și ne emoționează – aruncă o privire către public, trezind un val de râsete sufocate. Dar Socrate al nostru nu este umilul ignorant care se preface că ar fi. El trece prin mulțime purtând torța adevărului. Partea rea e că ne lasă în urmă cu bărbile pârlite!

Urmă un nou val de râsete amestecate cu murmure. Arhontele *basileus* ceru să se facă liniște. Impasibil în fața batjocurilor, Socrate luă cuvântul și se declară plictisit de felul în care Anytos înțelegea să-și concentreze vanele eforturi de a convinge publicul de talentul său de actor de comedie. Căci era o comedie pe care Aristofan o prezentase deja, cu mai mult succes. Și adăugă:

— Argumentele tale, Anytos, sunt la înălțimea meritelor tale personale. E ceva vreme de când ai rătăcit calea dreaptă și va trebui să te străduiești foarte mult să mă cobori în ochii juriului pentru a te avea pe tine deasupra.

Anytos îi spuse că nu era nevoie să dovedească el aroganța acuzatului, de vreme ce se părea că însuși acuzatul era dispus să-l scutească de efort. Era aroganța celui care se crede atât de înțelept, încât poate să decidă cine ar trebui să ne guverneze.

Socrate replică astfel:

— Mă întristează să constat, Anytos, că îmi atribui asemenea preocupări politice. Tocmai tu, care, nemulțumit de faptul de a te fi îmbogățit din comerțul cu piei, aspiri acum să fii ales strateg și frecventezi oameni importanți. De când ai devenit stăpân pe propria rațiune, nu ai făcut altceva decât să parvii cu orice preț, mai întâi în comerț, și acum în politică. Ai relații sus-puse, aparții cercului de strategi și nu pierzi nicio ocazie pentru a-ți mai adăuga câte un merit, chiar dacă asta înseamnă să te servești de minciună. Te cunoaștem prea bine, Anytos, nu ai credibilitate înaintea acestui juriu. Argumentele tale sunt deplorabile. Mă prezinți acum ca pe unul care corupe politica polisului, când nu sunt decât un modest cetățean care-și îndeplinește obligațiile. Cine m-a văzut căutând să ocup vreo funcție sau încercând să obțin contacte avantajoase?! Viața mea este un exemplu suficient al faptului că sunt străin de toate aceste lucruri. Și am încredere că, în lipsa argumentelor, se va pune punct acestui proces înainte de a se termina răbdarea tribunalului.

— Ba deloc, replică Anytos, îndreptându-se către juriu și întorcându-se cu spatele la acuzat. Mai sunt multe de spus. Să presupunem că Socrate nu a căutat niciodată puterea. Dintr-o serie de motive importante, printre care și faptul că nu se bucură de prea multă simpatie în rândurile noastre, a preferat să stea în umbră. Și tot din umbră a acționat, într-o încercare de a forma un succesor adecvat, pe bărbatul care, îndoctrinat de el, să apuce zdravăn frâiele guvernării. Pentru a fi mai exact, mă refer la influența exercitată, cu ani în urmă, asupra câtorva tineri iluștri și provenind din familii importante, cum au fost tiranul Critias și cel mai lipsit de milă și meschin dintre bărbații pe care i-a cunoscut această cetate: Alcibiade – atunci se îndreptă către Socrate și își înăspri tonul vocii într-o tiradă răstită: Ambii au fost elevii tăi, Socrate, și îți cer o explicație cu privire la acest lucru!

— Am petrecut multe ore conversând cu ei, e adevărat, și au învățat să-și folosească inteligența, dar nu și verticalitatea, și nici prudența. De fapt, tot ignoranți au rămas. Sunt eu vinovat pentru asta? Dacă am înțeles eu bine, ce spui tu este că anumiți tineri, deveniți ulterior trădători, au învățat de la mine să se comporte astfel, bazându-te pe ideea că tot ceea ce se învață este ceea ce se predă.

— Ce vrei să spui? Că nu e adevărat că tot ceea ce învățăm este ceea ce suntem învățați? interveni Lycon.

— Interesantă întrebare, Lycon. Chiar crezi că procesul de predare duce la învățare?

Întrebarea dezlănțui un val de murmure ironice.

— Și ce-ar putea să producă? Fasole? pufni Meletos.

Replica înteți murmurele. Socrate aşteptă să se facă din nou liniște înainte de a răspunde.

— Ai adus un exemplu foarte bun, Meletos. Procesul de predare poate fi comparat cu acela de însămânțare. Dar oare e tot atât de adevărat că din semințe crește fasole precum, de exemplu, că găinile fac ouă? Atât să-mi spui, Meletos.

— Pe Zeus! Unde vrei să mă aduci? Făcu un gest de nerăbdare. Crezi că nu știu că găinile fac ouă? Mă crezi prost?

Băncile amfiteatrului începură să se anime, și arhontele trebui să intervină pentru a cere să se facă liniște.

— Suntem deci de acord că găinile fac ouă, continuă Socrate pe un ton liniștit, împăciuitor, dar nu și că sămânța produce fasole și alte legume, după cum tocmai ai afirmat. Poți semăna fără să culegi nimic. Pentru că nu omul este ceea ce face să crească o plantă, ci fertilitatea seminței, a pământului, soarele și ploaia. Tot astfel, putem afirma că acela care îi învață sau zice că îi învață pe alții nu produce învățătură, adică nu îl face pe celălalt să învețe, atâta vreme cât doar el poate învăța, odată ajuns în stare să gândească pentru sine. Învățarea e un proces care are loc în interiorul cuiva, la fel ca amintirile. Cel care îi învață pe alții se limitează la a-i ajuta să scoată la lumină această învățătură.

Anytos începuse să se enerveze și se mulțumi cu a-și pune mâinile în cap, exprimându-și astfel batjocura, dar adevărul este că explicațiile acuzatului plăcură juriului, pentru că demonstrau fața lui cea mai cunoscută, cea a unui artist foarte talentat în a încâlci lucrurile pentru a scoate o semnificație originală și extravagantă, dar și pentru că reușise să-l scoată din pepeni pe Anytos. Filosoful termină:

— Nu recunosc să fi învățat pe nimeni. Credința mea este că a cunoaște nu este ceva ce se poate transmite, ci este ceva din interiorul fiecăruia dintre noi. Și cine afirmă că a învățat ceva nou de la mine minte.

Acuzatorii își dădură seamă că Socrate îi atrăsese pe terenul lor și se bucura de un avantaj clar. Meletos insistă că strategia acuzatului era aceea de a-i îndepărta de la temă și de a-i ameți cu banalități. Nu răspundea niciodată la întrebările sale. Fugea de fapte. Dar faptele erau cele care aveau relevanță. Anytos preluă ștafeta:

— Știm cu toții că tu i-ai învățat politică pe tiranii și pe dușmanii Atenei. Știm că nu împărtășești principiile democrației.

Socrate întrebă la ce principii se referea. Anytos dădu ca exemplu faptul că acuzatul criticase în multe rânduri sistemul juridic popular, argumentând că nu oricine poate fi autorizat să discearnă ceea ce e drept de ce nu este. A folosit aceleași cuvinte referindu-se la democrație ca la zgomotul produs de un cortegiu de muzicanți care nu au învățat niciodată să-și folosească instrumentele. Socrate nici nu aprobă, nici nu neagă.

— Te-am auzit, de asemenea, afirmând că ești singurul atenian care cunoaște cu adevărat arta politicii, spuse Anytos.

Socrate avea, de ceva vreme, întipărită pe chip o expresie absentă, ca și cum nici măcar nu s-ar mai fi obosit să asculte ceea ce se spunea împotriva lui. Când luă din nou cuvântul, se îndreptă direct către juriu, iar vocea i se înăsprise:

— Această cetate și-a propus să înnăbușe rațiunea atunci când se exprimă liber. Acum ne pare rău de procese cum au fost cele ale lui Fidias sau Euripide, ca și cel care a avut ca rezultat executarea amiralilor în urma dezastrului de la Arginuse. Sunt acuzat că acționez împotriva legilor statului nostru, de aceea vreau să amintesc aici că eu am fost singurul membru al consiliului care a denunțat ilegalitatea procedurii sumare și corupte adoptate în

judecarea amiralilor. Mai târziu, Atena a regretat ceea ce făcuse, dar atunci nimeni nu a catadicsit să mă asculte. Sunt acuzat acum în acelaşi fel, fără probe şi fără dreptate.

— Avem de partea noastră ceva mai mult decât o simplă mărturie, replică Anytos, ceva mai mult decât dovada că te-ai fi ocupat personal de instruirea lui Critias. Avem un fapt concret care poate fi confirmat de mulţi dintre cei care asistă la acest proces. Pe perioada sângeroasei tiranii a Celor Treizeci, ai rămas în Atena, în timp ce democraţii erau urmăriţi şi decapitaţi şi nu exista altă modalitate de a se salva decât aceea de a fugi din cetate. De ce ai rămas în Atena? Evident, pentru că erai prieten cu Critias, căpetenia tiranilor.

La acestea, Socrate replică:

— Bineînţeles că am rămas în Atena. Şi mulţi dintre oamenii de aici au fost martori ai felului în care Critias, pe scurta perioadă în care s-a aflat la putere, mi-a interzis să mai vorbesc cu prietenii mei. Şi el credea că influenţa mea asupra tinerilor era periculoasă şi aţâţa la revoltă. Şi acum se pare că, în numele democraţiei, sunt acuzat de îndoctrinarea tiranilor. Oare de ce cred toţi că fac exact contrariul a ceea ce fac? Uitaţi-vă bine la mine! E ceva în felul în care arăt care să producă teamă, care să mă facă să fiu acuzat de complicate conjuraţii politice, mai întâi împotriva tiraniei şi acum în favoarea ei?

Filosoful dădu roată adunării, cu pas liniştit şi privindu-i pe rând în ochi. Rezistenţa sa nu părea să se fi diminuat în tensiunea procesului şi în timpul scurs de la începerea dezbaterii.

— Aspectul tău nu ne impresionează, se aruncă Anytos. Nici cuvintele tale. Prezenţa ta în Atena în timpul regimului Celor Treizeci nu a primit nicio explicaţie. Să lăsăm deoparte faptul că tiranul Critias ţi-a interzis îndoctrinarea, lucru ce pare dovedit. Ceea ce ni se pare ciudat prin el însuşi este simplul fapt că tu ai ales să rămâi aici atunci când aveau loc execuţii – privi către juriu –, e trist pentru noi toţi să ne amintim, mai ales când amintirile sunt atât de proaspete. O mie cinci sute de atenieni au fost executaţi! Şi cinci mii am fost cei care am luat calea exilului pentru a ne pune la adăpost de furia tiranilor! De ce nu te-ai numărat şi tu printre cei cinci mii, dacă te consideri atât de democrat?

— Nu-mi place să fug. Şi nu mi-era teamă de Critias şi de clica sa.

— Acum ai spus-o verde-n faţă, Socrate. Aveai tu motivele tale să nu te temi de amicul tău Critias, nu-i aşa? Nu mai am nimic de adăugat.

Anytos se aşeză la locul lui şi, pentru scurt timp, nu se auziră decât murmure, şuşoteli, chipuri care se mişcau într-o parte şi-n alta, schimbând gesturi cu cel de alături. Situaţia începuse să se schimbe pentru acuzat. În sfârşit se decise să vorbească.

— Nu mă intimidaţi, Anytos, Meletos, Lycon! Vă văd dându-mi târcoale ca nişte păsări de pradă, aşteptând momentul potrivit pentru a vă arunca asupra mea. Dar acuzaţiile voastre nu sunt altceva decât calomnii. Viaţa mea face dovada suficientă a virtuţii mele. Despre virtute şi dreptate am vorbit cu prietenii mei; nu am încetat niciodată să le cercetez şi voi muri făcând acelaşi lucru. Vorbesc despre virtutea omului de rând, a meşteşugarului, a artistului, dar şi despre virtutea guvernanţilor care hotărăsc destinele cetăţii noastre. Vorbesc despre dreptatea pescarului, a comerciantului şi despre măreţia cetăţii, care stă în legile sale şi în funcţionarea lor. Acestea sunt conversaţiile pe care voi le numiţi politice. Nu există nimic pentru care ar trebui să mă apăr, dar, dat fiind faptul că păreţi hotărâţi să mă acuzaţi, vă previn că veţi comite o nouă nedreptate, pentru că nu executând bărbaţi nevinovaţi se ajunge la înţelegere. Dacă aceia care mă acuză cu prefăcute argumente pot transforma, în faţa unui juriu, nevinovăţia în vinovăţie, ne aşteaptă un viitor sumbru. Pentru că nu va exista nicio faptă bună care să nu poată fi prezentată ca perfidă, viciu ca virtute sau adevăr ca minciună. Mă trataţi ca pe un condamnat în faţa tribunalului morţii, doritori să mă vedeţi căzut în dizgraţie, dar ceea ce

face să se mişte mecanismul acestui proces este dorinţa arzătoare de răzbunare a lui Anytos, răsplata lui pentru că i-aş fi influenţat fiul. Dar toate acestea ascund o altă acuzaţie pe care nu îndrăzneşte să o scoată la lumină: aceea de a-i fi corupt fiul să nu urmeze drumul trasat de el. La asta se referă de fapt acuzaţia lui, potrivit căreia i-aş corupe şi i-aş îndoctrina pe tineri. O ştiţi prea bine: nu există nimic curat în acest proces. Dacă mă condamnaţi la moarte, nu mie îmi veţi face rău, ci vouă înşivă. Pentru că este mult mai rău să comiţi o nedreptate decât să suporţi una.

Iată-l deci pe Socrate, înălţându-se drept în sandalele lui, neîncrezător faţă de clepsidra care tocmai se golise. Ultimele sale cuvinte proclamaseră că o sentinţă împotriva lui ar fi însemnat condamnarea tuturor atenienilor. Dădea impresia că ştia deja care va fi verdictul sau că nu îi păsa de asta nici cât negru sub unghie.

Anytos se îndreptă spre juriu şi-şi înălţă privirea către arhonte.

Am auzit bine? Se pare că din acuzat s-a făcut acuzator! Vrea să ne apere de delictul de a-l condamna! N-am ascultat în viaţa mea o mostră de demagogie mai prăpăstioasă. Se autoproclamă reprezentantul virtuţii, exemplu de urmat de toţi atenienii, în insondabila sa umilinţă, dar cuvintele îi sunt pline de venin şi de trufie. Nici măcar apărându-se nu s-a putut abţine să nu ne atace, să nu ne ridiculizeze, să nu ne facă să părem ignoranţi faţă de el. Comportamentul său în faţa acestui tribunal este dovada îngâmfării şi a falsităţii sale. În niciun moment nu a respins acuzaţiile de a fi pregătit tirani şi de a fi propagat învăţături contrare statului nostru, s-a limitat să ne inducă în eroare printr-un discurs găunos şi plin de capcane. Rog juriul ca în virtutea faptelor sale să decidă dacă acest bărbat este vinovat sau nu.

Tribunalul şi publicul reîncepuseră să se agite. Arhontele *basileus* trebui din nou să ceară să se facă linişte. Nici Socrate nu mai avea nimic de adăugat, după cum el însuşi declară juriului. Aşa că se trecu la vot.

Acuzatorii reuşiră să întrunească mai mult de jumătate şi o cincime din voturi împotriva lui Socrate: două sute optzeci de voturi negre la două sute douăzeci albe. Cu doar treizeci de voturi în plus în favoarea sa, ar fi fost absolvit.

Procesul avea să continue până la căderea nopţii. Trebuia stabilită pedeapsa. Clepsidra fusese întoarsă şi reîntoarsă până la exasperare. Din banca acuzaţilor, Socrate însuşi dădea semne de oboseală. Fuseseră ascultate argumentele ambelor părţi. Celor care nu avuseseră urechi de auzit până atunci nu aveau să le crească de atunci încolo, orice s-ar fi spus. Acuzatorii – Anytos în special – îl supuseseră la o adevărată tortură morală în ultima parte a procesului. Ca răspuns, el renunţase să se mai apere, limitându-se să repete că viaţa lui a fost un exemplu suficient de virtute şi să ceară nu numai absolvirea de orice vină, ci… o pensie viageră. Ca pedeapsă, propuse să fie găzduit şi hrănit în Pritaneu, pe spezele statului, aşa cum se proceda cu eroii olimpiadelor. Demonstra astfel că în niciun caz nu avea să se coboare pentru a cere clemenţă. Atitudinea lui fu interpretată ca o dovadă de aroganţă şi de dispreţ.

— Trebuie să recunosc că gestul este impresionant, admise Prodicus, nu ştiu dacă trebuie văzut ca o dovadă de curaj sau ca una de nebunie, dar, oricum, demn de un maestru.

— Ne-a dat mult de gândit, pentru că, orice altă pedeapsă ar fi propus, viaţa i-ar fi fost respectată. Pare clar că, pe parcursul procesului, şi-a

schimbat atitudinea şi că în ultimul moment a preferat să nu se salveze. S-a sacrificat. Motivul pentru care a făcut asta rămâne un mare mister.

> Judecătorii, plini de furie, puseră punct: nu acceptau pedeapsa propusă de acuzat. Fu condamnat la moarte. Zarurile fuseseră aruncate. Nu-i rămânea decât dreptul la ultimele cuvinte.
>
> O tăcere speriată domnea acum în băncile amfiteatrului. Toate privirile erau îndreptate către el. Se aşeză din nou, din cauza oboselii, şi vorbi Iară să se ridice în picioare.
>
> — Văd că vreţi să reinstauraţi democraţia cu armele represiunii şi ale pedepselor, spuse el, trimiţându-i la moarte pe toţi cei care gândesc altfel decât voi. Sunteţi stăpâniţi de nesiguranţă şi de frică şi vă închipuiţi că acela care nu mănâncă la aceeaşi masă cu voi vă este duşman. Credeţi, în mod eronat, că moartea mea va soluţiona problemele Atenei, care sunt propriile voastre probleme. Dacă v-ar fi interesat dreptatea, m-aţi fi interogat cu mai multă onestitate şi cu mai puţine resentimente şi nu v-ar fi fost atât de frică să aflaţi adevărul. Dar aţi venit chitiţi să auziţi ieşindu-mi din gură lamentări şi implorări, şi poate că v-am înşelat aşteptările din punctul acesta de vedere, refuzând să mă umilesc înaintea voastră, cerându-vă iertare pentru delicte pe care nu le-am comis.
>
> Vârsta-mi avansată mă face să nu-mi pese că mor, dar mă doare să fiu astfel ultragiat de acest tribunal şi de cetatea pe care o iubesc şi căreia i-am oferit atât de mult. În vremurile de acum, sunt condamnat ca un trădător, dar… cine ştie ce va avea de spus viitorul despre asta.

— Mărturia ta despre judecată este foarte interesantă, fu de părerea Prodicus, şi face dovada calităţilor tale de istoric. Totuşi, rămâne ceva ce nu înţeleg şi aş vrea să mă lămureşti. Crezi într-adevăr că, spre finalul procesului, a refuzat să se mai apere?

— Aşa mi se pare. Am fost silit să cred că minciunile sfârşiseră prin a câştiga în faţa faptelor, în faţa vieţii înseşi. Fusese declarat vinovat. La ce bun să ceară o pedeapsă mai uşoară? Ar fi însemnat că acceptă un oarecare grad de vinovăţie.

— După mine, spuse sofistul, cea mai importantă datorie a unui om inteligent este să-şi păstreze viaţa, s-o pună înaintea demnităţii sau a oricărei alte valori.

Istoricul disimulă faptul că se simţea ofensat. Se îndreptă în scaun şi răspunse cu blândeţe:

— Dar el a ales să fie coerent până la capăt.

— În ce sens coerent?

— Să-şi accepte şi să-şi împlinească pedeapsa, chiar dacă era nedreaptă.

— Am auzit că prietenii săi îi pregătiseră o evadare.

— Aşa este, dar el a refuzat să evadeze.

— Ce tâmpenie!

Xenofon îi aruncă o privire severă şi profund dezgustată.

— Se pare că n-o să poţi înţelege niciodată sensul pe care îl dădea el integrităţii.

— Îl înţeleg, dar nu îl împărtăşesc. Şi nici nu cred că această atitudine de acceptare necondiţionată a condamnării a fost o dovadă de coerenţă cu sine însuşi. El nu credea că legile ar fi fost deasupra individului. Idealul său de înţelepciune era acela al unui om care căuta adevărul în interiorul său. Pe acest lucru îşi baza superioritatea morală. Dacă el se credea nevinovat, de ce să se supună moralei vulgului?

— Respectul pentru justiţia ateniană a fost cel care l-a determinat să ia decizia de a bea cucuta fără să opună rezistenţă.

— Vrei să spui respectul legilor, nu al justiţiei, îl corectă el. Socrate distingea foarte bine între lege şi justiţie.

Xenofon de-abia putea să-şi ascundă nerăbdarea. Bătea cu insistenţă dintr-un picior. Spuse:

— Atunci, după părerea ta, de ce a refuzat să evadeze?

— Poate că Socrate credea că Atena se va căi de crima sa şi că, prin gestul simbolic de a bea el cucuta, ar fi băut-o toţi atenienii. Poate şi-a dorit să fie o Antigonă, un apărător al justiţiei până la moarte, un erou care-şi dusese tragicul destin până la un final solemn. Să te sinucizi pare să însemne că, la urma urmelor, te iei în serios.

— El era împotriva sinuciderii.

— L-au sinucis, dacă preferi. Dar el ar fi putut să evite acest lucru. Poate tocmai eşecul său personal a fost cel care l-a făcut să prefere cucuta.

Aceste ultime cuvinte reuşiră să-l înfurie pe istoric. Îi aruncă o privire rece, necruţătoare:

— Avea dreptate când vorbea despre prostia sofiştilor.

— Poate că da sau poate că nu, cum ar fi spus Protagoras, surâse acesta.

— Bine, atunci noi doi nu mai avem nimic de vorbit, spuse Xenofon, înfăşurând manuscrisul înainte de a părăsi supărat salonul.

Capitolul XXI

Un alt motiv pentru a rămâne lângă Aspasia era, fără nicio îndoială, casa acesteia. Mare, luminoasă, mereu curată, te primea cu covoarele ei moi, cu colțișoarele ei răcoroase îmbrăcate în marmură pentelică. Avea una dintre cele mai bune biblioteci pe care le vizitase vreodată Prodicus. Sulurile, protejate de praf şi de umezeală în țesături de in, erau foarte bine conservate. Toate fuseseră citite de către Aspasia. Curtea interioară era unul dintre locurile cele mai plăcute în care puteai petrece orele înfierbântate ale zilei, la umbra tihnită a boitei de viță-de-vie care se întindea din atriu, unde urca plăcuta mireasmă de struguri fermentaţi a cramei şi, la primele ore ale dimineţii, mireasma cuptorului de pâine. Purtările servitorilor erau fără cusur, ca şi felul în care îşi îndeplineau îndatoririle, fără a fi excesiv de servili; ştiau să-i aranjeze barba, cei care turnau vinul erau experţi în amestecuri, capabili să treacă neobservaţi dintr-o încăpere în alta şi să se facă nevăzuţi cu discreţie. În general, Prodicus era servit de atâţia sclavi diferiţi, încât la chemarea lui nu se prezenta aproape niciodată acelaşi. Acest fapt îl făcea curios. Când, la cererea sa, tocmai i se adusese ceva în cameră, era tentat să sune din nou, doar pentru a vedea dacă, de această dată, se prezenta un alt nubian robust sau poate o frumoasă sclavă adusă din străinătate ca pradă de război. Mişunau prin reşedinţa Aspasiei ca nişte furnicuţe tăcute şi nu făceau zgomot decât în bucătărie, aflată în celălalt capăt al curţii interioare, aşa că abia dacă se auzea ceva în încăperile principale. Ajutoarele şi vâslaşii care-l însoţiseră în călătoria de la Cheos până aici fuseseră găzduiţi într-o dependinţă, împreună cu ceilalţi servitori şi cu cei care se ocupau de cai, şi păreau să fie încântaţi de felul în care erau trataţi.

Puțin câte puțin, încercă să țină o socoteală a sclavilor prezenți în casă și-și făcu în minte o listă interesantă. Erau doi dărăcitori, două fecioare care o pieptănau şi o îmbrăcau pe Aspasia, trei tineri paharnici, un portar, apoi cel care îi aducea cerneala, pana şi pergamentul pentru scris, cel care se îngrijea de bibliotecă, patru sclavi care îngrijeau grajdurile de cai, trei însărcinaţi cu amestecul vinurilor, doi cântăreți din lăută, cea care parfuma atriul cu lavandă şi măghiran, trei bucătărese, patru care turnau apă în lighenaşele de spălat pe mâini ale invitaților, cea care îngrijea florile din peristil[23], două care țeseau inul, trei care păzeau casa, doi care făceau cumpărăturile, alți

doi care făceau curat, una însărcinată cu îngrijirea şi administrarea argintăriei, un curier care făcea comisioane şi care obişnuia să o însoţească când ieşea în cetate… în total treizeci şi nouă, în majoritate sciţi, care erau vânduţi cel mai scump la licitaţiile de sclavi, dar erau şi beoţieni, traci, frigieni, carieni, armeni şi italici, cu toţii vorbind o elenă impecabilă. Paznicii casei fuseseră înainte în serviciul cetăţii şi fuseseră aduşi ca prizonieri de război. Nu găsise la niciunul semne de indolenţă sau de lipsă de respect; erau mereu cuviincioşi, serioşi şi discreţi. Aspasia se purta cu ei cu neobişnuită delicateţe. Se bucurau în casa ei de anumite drepturi, exista un spaţiu rezervat intimităţii şi vieţii sociale a fiecăruia dintre ei. Nu erau pedepsiţi niciodată, dar nici nu făceau vreodată în aşa fel încât să merite vreo pedeapsă. Fugile sau insubordonările erau străine de acest loc. Se simţeau mulţumiţi să servească în slujba unei doamne atât de distinse, care avea câteodată obiceiul să converseze cu ei. De atâţia ani în serviciul ei, îi erau foarte credincioşi, iar Aspasia avea atâta grijă de ei, încât, dacă unul se îmbolnăvea, era tratat de medicul ei personal.

Toate acestea – la care se adăugau pacea, liniştea şi independenţa oferite de amfitrioana sa – făceau ca Prodicus să se simtă cât se poate de în largul său. Patul din camera de oaspeţi care îi fusese rezervată era umplut cu puf amestecat cu lână. Avea la dispoziţie apă proaspătă în vasele de argilă arsă şi în lavaboul de la baie, vin aromatic şi turte de susan pe îndestulate. Se respira linişte, iar spaţiul deschis era ca un refugiu tihnit, departe de lume, în care prezenţa sa ca oaspete de onoare nu era numai bine-venită, dar şi dorită.

Tocmai luau micul dejun împreună în curtea interioară principală. Aspasia îşi puse mâna peste cea a lui Prodicus.

— Ieri, Xenofon a plecat destul de mânios.

— Da, aprobă el, îmi pare rău. L-a scos din pepeni faptul de a fi pus la îndoială virtutea lui Socrate.

— Iar tu te-ai distrat cum nu se poate mai bine făcându-l să turbeze, nu-i adevărat?

— Doar mă ştii cum sunt.

— Incorigibil.

Aspasia îi aruncă o privire maternă, de dojană drăgăstoasă, îşi ascunsese paloarea sub câteva straturi de machiaj. Părul era strâns într-un coc arătos şi

tunica de culoarea fildeşului avea o fibulă de aur, reprezentând bufniţa Atenei.

— Este un mare istoric, spuse ea. A învăţat mult de la Tucidide.

— Ştiu şi îl respect cu adevărat. Mărturia sa asupra procesului mi s-a părut foarte interesantă, deşi aş fi preferat să fiu eu însumi martor la cele petrecute, pentru a putea judeca. Găsesc pasionant felul în care a evoluat. Un proces extrem de atipic.

— Aş spune mai degrabă că tragic.

— Bineînţeles, prin tot ce a însemnat pentru voi, dar, văzut de pe o poziţie ceva mai impersonală, obiectivă, dacă se poate spune aşa, cu ce avem de-a face? Avem de-a face cu o ghicitoare bizară: un proces cu trei acuzatori şi un acuzat. Acuzatorii susţin că acuzatul minte, iar acuzatul îi acuză pe acuzatori de impostură. Cine spune adevărul? Cine este vinovatul?

— Da, răspunse ea, ştim care a fost rezultatul votului, dar asta nu demonstrează că soluţia a fost cea corectă. Juriul nu a avut parte de o informare completă.

— Este posibil ca acuzatul să fi crezut că spune adevărul, dar să fi minţit, afirmaţiile sale nefiind adevărate, sau poate afirmaţiile acuzatorilor erau corecte, dar nu şi adevărate, ci inspirate de dorinţa de parvenire politică sau de răzbunarea personală.

— Aceasta din urmă e sigură, cunoscându-l pe Anytos.

— Poate amândouă părţile minţeau sau aveau ceva de ascuns, scoţând la iveală doar partea interesată a faptelor şi trecând alte aspecte sub tăcere, observă Prodicus.

— Părerea mea este că nu a fost decât un singur mare manipulator. A prezentat o mărturie mincinoasă şi lipsită de orice respect pentru lege.

— Se poate. Dar ce e clar este că acuzatul nu a putut să demonstreze vinovăţia acuzatorului său.

Discuţia fu întreruptă de vizita lui Herodicos, medicul care îşi făcea în fiecare dimineaţă apariţia, pentru a-i cerceta starea de sănătate. Ea se ridică discret cu o scuză şi zâmbi, într-o încercare de a da mai puţină importanţă momentului.

— Nu-ţi face griji, i se adresă ea lui Prodicus, sunt vizite de rutină.

Dar Aspasia era mult mai bolnavă decât şi-ar fi putut imagina Prodicus la început. Dacă era să se ia după ce-i spunea ea, nu erau decât neplăcerile vârstei, nimic care i-ar fi putut pune, în mod serios, sănătatea în primejdie.

Bătrâna glumea cu Prodicus pe seama prescripţiilor medicului său, spunea că o supusese unei diete stricte, pe bază de vin de ovăz şi lapte fermentat de iapă. Şi, pentru a-şi demonstra vigoarea fizică, nu stătea niciodată locului, învârtindu-se mereu de ici-colo sau ieşind la plimbare cu sclavii şi cu prietenele hetaire atunci când Prodicus nu o putea însoţi. Boala Aspasiei era un secret prost păzit, care curând avea să iasă la iveală. Sofistul o ştia la fel de bine ca Herodicos. Câteodată, infuziile de ierburi şi calmante împotriva durerii umpleau cu aromele lor întreaga casă, şi erau dimineţi când se ridica din pat cu suferinţa întipărită pe chip, şi atunci se arăta morocănoasă şi încerca să-l evite, înainte de a ascunde sub cosmeticale ravagiile nopţii trecute.

Între timp, Prodicus lucra la caz fără să se grăbească. Îşi propusese să-şi confirme sieşi descrierea faptelor oferită de Aspasia. Voia să schiţeze cu ceva mai multă precizie ultimul moment în care Anytos fusese văzut în viaţă şi, dacă era posibil, clipa în care cineva se apropiase tiptil de el, ţinând în mână un cuţit, pe când el zăcea băut într-unul dintre culcuşurile bordelului. Poate că atunci, dacă ajungea să ştie ce anume se derulase în faţa ochilor lui Anytos, ar fi putut distinge o imagine, ultimul lucru văzut de el înainte de a închide ochii pentru totdeauna.

Petrecu o după-amiază întreagă în patio, interogându-l pe Philippos, portarul Milesienei. Avea un corp bronzat şi musculos, care lăsa să se ghicească un îndelung antrenament în arena de lupte. Nu îi lipseau ocaziile de a-şi folosi abilităţile cu prilejul nedoritelor altercaţii între doi sau mai mulţi clienţi; în numai câteva momente, scandalagiii erau reduşi la tăcere şi aruncaţi în stradă. Era un spectacol care făcea deliciul obişnuiţilor Milesienei. Una dintre glumele localului era, din acest motiv, următoarea:, Aveţi grijă că vine Philippos!” atunci când cineva făcea mai mult scandal decât era îngăduit. Se întâmpla chiar ca, minaţi de o curiozitate intrigantă stârnită de intervenţia în forţă a lui Philippos, deseori să se întâmple să fie simulate bătăi, pentru ca uriaşul să-şi facă apariţia din spatele cortinelor şi să se arunce asupra acestora, moment în care izbucneau toţi în râs. Departe de a se supăra, Philippos se alătura veseliei generale. Era un suflet simplu, dar nu chiar atât de îngrămădit încât să nu-şi dea seama când certurile erau simulate. La fel de adevărat e că le arunca participanţilor la farsă o privire încruntată, parcă prevenindu-i că, dacă nu aveau să înceteze cu bufoneriile, îi va lua în serios şi îi va arunca de-adevăratelea afară din local. Atunci, cei

care se amuzaseră punând la cale spectacolul, se mulţumeau să izbucnească în râs, spunând:, A veţi grijă că vine Philippos!”

Era un fel de uriaş blând, incapabil să-şi folosească forţa în vreun scop egoist sau distructiv. Hetairele erau drăguţe cu el, îi spuneau că era masculul lor preferat, iar Philippos se simţea fericit. Prodicus observă că avea o tablă de ceară şi un instrument ascuţit de care se servea pentru a nota cu scrupulozitate toate numele clienţilor care intrau în local. Aspasia îl învăţase să scrie. Mărturia sa fii foarte importantă pentru a înlătura orice urmă de îndoială asupra celor care ar fi putut fi prezenţi în Milesiana în momentul producerii asasinatului. Ceru, în zilele următoare, şi mărturiile Timaretei, lui Clais şi Eutilei, care erau în afara oricărei bănuieli.

Întrebările vizaseră toate mişcările hetairelor şi ale clienţilor la acea oră a dimineţii. Astfel, sofistul reuşi să recompună în detaliu unde şi cu cine se afla fiecare dintre ele. Ultima hetairă cu care se culcase Anytos fusese Neobula, într-un iatac din spatele casei, căruia Prodicus îi spusese, simbolic, „iatacul crimei”. Terminând cu acesta, Neobula ieşise şi se dusese direct în baia rezervată femeilor. Lucru confirmat de Eutila, cea care turna vin, pentru că Neobula se întâlnise cu ea imediat după ce ieşise şi îi spusese să-i ducă vin lui Anytos. Aspasia nu o văzuse totuşi. Eutila se dusese după un vas cu vin care se afla lângă baie şi o văzuse pe Neobula intrând. Până în acel moment, toţi paşii Neobulei erau controlaţi. Baia avea o singură uşă care servea de intrare şi de ieşire, aşa că nu putea oferi niciun acces la iatacul crimei. Cea care servea vinul i-l turnă unui Anytos, beat şi somnolent, şi se retrase imediat după aceea. Tocmai atunci, Clais terminase cu Diodor, felcerul, şi se îndrepta şi ea către baie, unde se întâlnise cu Neobula. Cele două schimbaseră câteva vorbe, şi Neobula fusese prima care ieşise după ce-şi terminase toaleta. Eutila o văzuse adunându-şi lucrurile şi îndreptându-se direct spre ieşire, unde schimbase câteva cuvinte cu Philippos înainte să abandoneze Milesiana.

Pe scurt, din momentul în care Neobula îl părăsise pe Anytos în iatacul crimei – viu, după cum putuse constata cea care îi servise vinul –, nu se mai apropiase de acesta şi nu avusese nici cea mai mică posibilitate de a o face fără să fie văzută. O punea însă acest lucru la adăpost de orice îndoială?

Întrebarea îl făcu pe Prodicus să formuleze alte două: Oare Eutila nu ar fi putut să o acopere pe Neobula, fiind amândouă hetaire? îi convenea Aspasiei ca fetele ei să se afle în afara oricărei bănuieli? Pentru a răspunde

la prima întrebare, trebuia să cerceteze relaţia dintre cele două hetaire, văzută prin ochii cuiva care nu lucra în Milesiana, un client frecvent, spre exemplu.

Pe de altă parte, în momentul producerii asasinatului, rămăseseră înăuntru patru bărbaţi: Diodor, Aristofan, Cinesias şi Antemion, fiul lui Anytos, ultimul cufundat într-un somn adânc, de beţie, în salonul principal. Dintre toţi, Cinesias era singurul care avea un alibi: Eutila îl văzuse ieşind dintr-un iatac împreună cu Timareta şi plecând împreună. Timareta îl însoţise o bucată de drum, după care fiecare îşi văzuse de drumul lui.

În schimb, nici Diodor, nici Aristofan nu aveau alibi. Exista un punct neacoperit, în care fiecare se afla singur şi fără martori, şi ar fi avut acces la „iatacul crimei”. Diodor se apăra spunând că ieşise din iatac şi se îndreptase către baia bărbaţilor (deşi nici pentru acest fapt nu avea martori). Ceva asemănător povestea Aristofan, care susţinea, în timpul interogatoriilor, că era mult prea beat ca să-şi mai poată aminti unde se afla în fiecare moment şi că era deja o realizare că reuşise să se orienteze fără niciun ajutor în acel labirint şi să-şi găsească drumul spre ieşire.

Diodor plecase la puţină vreme după Aristofan. Philippos îi deschisese poarta. Era liniştit şi afabil, ca întotdeauna. În acel moment, se dusese să-l trezească pe Antemion, pentru că urma să închidă; i se păruse că se trezea dintr-un somn adânc, aşa cum se întâmpla de obicei. Dar adevărul este că nu se putea ignora posibilitatea ca Antemion să fi simulat somnul şi chiar faptul de a fi fost la fel de beat ca în fiecare noapte. Cu toate acestea, Antemion mormăise puţin, se ridicase clătinându-se şi ieşise în stradă. În sfârşit, Philippos se dusese să-l trezească pe Anytos şi-l găsise mort. Aşa că alergase să anunţe întâmplarea. Se crăpa de ziuă.

Această reconstituire a faptelor îi permise lui Prodicus să-şi reprezinte locul şi să schiţeze un plan al propriei anchete. Aşa că luă lista unde notase întrebările principale şi secundare în vederea clarificării lor şi îi şterse pe Neobula şi pe Cinesias din rubrica „ipoteze” a întrebării principale. Ce rămase arăta aşa:

TREI IPOTEZE:
Aristofan. Diodor. Antemion.

Pe de altă parte, exista o legătură clară între moartea lui Anytos şi cea a lui Socrate. Ambii erau extremele aceleiaşi încrengături politice. Anytos reprezenta linia ortodoxă; Socrate – pe cea disidentă. Acesta din urmă era împotriva tezelor guvernului popular susţinut de Anytos; nu credea în sistemul adunărilor populare pentru luarea deciziilor, nici în priceperea politică a poporului, nici în tribunalele populare sau în comisiile publice. Susţinea ideea unei clase politice specializate, contrară amestecului vulgului, formată la şcoala filosofică şi a cunoaşterii esenţei legilor. Gândirea sa reprezenta o ruptură de fond cu polisul.

Dat fiind că Anytos fusese principalul acuzator al lui Socrate, Prodicus intuia că trebuia să caute mobilul crimei printre motive de natură politică: destabilizarea regimului democratic, sau, la fel de bine, sentimentală – răzbunarea morţii lui Socrate. Pe scurt, profilul asasinului începea să se contureze cu destulă claritate: cineva cu idei politice foarte apropiate de cele ale filosofului. Prin portretul ideologic al victimei se putea ajunge la portretul asasinului, de vreme ce lucrul pe care un asasin îl urăşte şi vrea să-l şteargă de pe faţa pământului este, mai degrabă, tot ceea ce reprezintă victima, nu numai un simplu trup născut din femeie care primise un nume oarecare.

Într-un anumit sens, Anytos întruchipa restaurarea democraţiei, construită pe cadavrele unor bărbaţi ca Socrate. Nimeni nu putuse să aducă o singură probă de duşmănie personală între Anytos şi Aristofan sau Diodor; poate că această duşmănie nici nu exista, ci un soi de duşmănie generică, ideologică, prin care se urma împiedicarea alegerii lui Anytos ca strateg al Atenei sau pentru a face rău Consiliului Strategilor. Pe de altă parte, prezenţa unui mobil era evidentă în cazul lui Antemion, şi nu era deloc greu de crezut ca acesta să fi simulat somnul profund după comiterea paricidului, folosindu-se de dependenţa sa de alcool drept camuflaj.

Lucrul de care Prodicus nu era deloc sigur era poziţia lui Aristofan şi a lui Diodor cu privire la democraţia reprezentată de Anytos. Aşa că se hotărî să înceapă cu asta, cu a descoperi modul în care gândesc cei doi suspecţi şi opiniile lor politice, în încercarea de a găsi vreo asemănare cu tezele socratice. În ceea ce-l priveşte pe Aristofan, în special, nu trebuia trecută cu vederea importanţa datoriilor sale şi gravitatea situaţiei sale.

Se impunea să acţioneze cu viclenie şi cu naturaleţe, fără să dea impresia că i-ar fi suspectat, pentru a nu-i pune în gardă, fără să forţeze lucrurile, ca

şi cum ar fi venit întâmplător vorba despre asta. Prezentarea sa ca un prieten al lui Socrate era de asemenea o manieră foarte bună de a înlătura suspiciunile şi de a facilita confidenţialitatea. Condiţia de străin era în favoarea lui: nimeni nu şi-ar fi putut imagina că lucra pentru guvern. Aristofan era primul pe care dorea să-l investigheze şi avea încredere că va putea să-l taie de pe listă, pentru că îl cunoştea şi îl aprecia sincer.

Capitolul XXII

Nicio persoană influentă nu reușise să-i închidă gura. Se abătuse ca o invazie de lăcuste asupra cetății, lansându-și diatribele mai întâi împotriva democrației, apoi împotriva războiului și, în sfârșit, împotriva tiraniei. Dar rămânea pe poziții, neînvins, el, genialul comediograf, nici mai mult, nici mai puțin decât un supraviețuitor al epurărilor politice la cei cincizeci de ani ai lui, uriașul cu înfățișare barbară, mai mult temut decât adulat. Nerușinatele lui glume făceau deliciul vulgului și faptul de a fi rămas în viață dovedea, poate, tocmai că democrația încă funcționa, deși el credea că democrației îi cruțaseră mai degrabă în mod ipocrit viața, pentru a lăsa poporal să creadă că exista libertate de expresie.

Cel mai rău lucru care putea să i se întâmple unui atenian era să fie transformat într-un personaj de comedie. Dar, văzut din alt unghi, era și cel mai bun lucra care i se putea întâmpla, de vreme ce constituia proba irevocabilă a celebrității sale și a perpetuării numelui său în istorie. Comediograful era înzestrat cu această putere divină de a acorda și a împărți gloria eternă între cei care aspirau să se bucure de un loc într-un suprapopulat Olimp al proștilor.

Prodicus crezuse întotdeauna că Aristofan și Sofocle erau prieteni, motiv pentru care nu reușea să înțeleagă de ce comediograful îl tratase cu atâta cruzime în piesa *Norii,* reprezentată cu câțiva ani în urmă. Lojele teatrului se cutremuraseră sub cascada de hohote atunci când în scenă intrase un actor, Aristofan însuși, deghizat în mod reușit, cu ajutorai machiajului, în filosoful nostru: nasul lui cel urât, barba în dezordine și aerul de lunatic. Apărase plutind în înaltul scenei, într-un coș imens atârnat de o coardă printr-un scripete. Ulterior, mulți povestiseră că fusese singura dată când îl văzuseră pe Socrate (aflat în rândurile publicului) râzând. Până și Prodicus își avusese porția lui când unul dintre personaje declarase: „Nu suntem dispuși să ascultăm de niciun celest filosof, altul decât Prodicus”.

În ciuda acestor lucruri, Aristofan nu-și ascunsese niciodată aprecierea sa pentru filosof.

Proprietatea comediografului – care nu îi aparținea, ci era închiriată – era așezată pe dealul Pnyx, înconjurată de un stejăriș. Era o casă maiestuoasă, una dintre cele mai distinse din Atena. Poarta fusese smulsă. În locul ei

fusese pusă un fel de scândură prost bătută în cuie. Prodicus nu bătu în poartă de teamă să nu o dărâme.

— Aristofan! strigă el.

Comediograful se afla la masa de lucru, în faţa unui sul de pergament plin de pete de cerneală, de grăsime şi de propriile bale, lăsate în timpul aţipelilor, precum şi de câteva urme de muşte care îşi găsiseră astfel sfârşitul. O ţinea aşa, împotmolit în cea mai cruntă disperare, de ore, zile şi chiar săptămâni în şir. Îi spuse sclavului său, Xanthos, să se ducă să vadă cine îl vizita. Sclavul Xanthos alergă la poartă, aruncă o privire şi se întoarse să-i spună stăpânului său că nu-l mai văzuse niciodată până atunci pe omul acela, dar că părea inofensiv. Aristofan îşi luă bâta, pentru orice eventualitate, şi se apropie cu grijă de intrare.

Prin scândură care servea drept poartă, Prodicus se trezi în faţa unei claie de păr alb zburlit şi a unei bâte uriaşe sprijinite pe umăr. Nişte ochi roşii priveau de sub o pereche de sprâncene zbârlite. Expresia lui leonină nu era tocmai prietenoasa primire de care sperase să aibă parte sofistul.

— Prodicus din Cheos, marele sofist! Chipul lui Aristofan îşi schimbă total expresia. Se îmbrăţişară cu putere. Sofistul simţi mirosul de vin degajat de respiraţia acestuia. Ce vânt te aduce pe-aici? Eşti în vizită oficială? Nu te-am văzut de ani de zile! Dar ce s-a întâmplat cu părul tău, ţi l-ai vopsit în alb, ca mine?

Râseră amândoi. Râsul lui Aristofan era spart şi puţin exhibiţionist, dar contagios. Îl bătu pe umăr cu atâta forţă, încât bătrânul simţi cum îi scrâşneau oasele, ameninţând să se facă bucăţi.

— Mi s-a spus că ai scris o carte nemaipomenită care nu mai ştiu cum se chema şi nimeni nu ştie despre ce e, adăugă Aristofan. Eu personal n-am citit-o, dar mi se pare minunat să scrii pentru a nu fi înţeles. Nu ca mine, care mă chinuiesc atâta să mă fac înţeles, că până şi ultimul prost ajunge să-şi dea cu părerea despre scrierile mele.

— Sper că nu te-am deranjat din lucru, spuse el cu amabilitate.

Sclavul îl descălţă la intrare pe Prodicus. Avea nişte ochi nevinovaţi de căţel şi ceva mişcător în expresia feţei. Aerul era proaspăt şi liniştit, în ciuda haosului din jur. Traversară un culoar scurt, străjuit de stucatele pictate ale unor acoperişuri, care ducea în curtea interioară, cea către care se deschideau toate încăperile acum golite de mobile, ca urmare a sechestrelor succesive.

— Să mă deranjezi din lucru? Eram chiar în mijlocul unei fraze când m-ai strigat! Dar n-are nicio importanță, am început-o de două luni și nu știu cum o s-o termin. Încă mai aștept muzele să-mi șoptească la ureche și altceva decât obscenități.

O grămadă de suluri și de manuscrise zăceau împrăștiate peste tot pe jos. Aristofan se obișnuise să treacă pe deasupra lor fără să le calce, ca și cum ar fi traversat în salturi un râu mâlos. În realitate, mirosul stătut, vâscozitatea aerului, starea de ponosire a tuturor obiectelor din casă, lumânările de seu care se scurseseră pe jos și pe pereți, pânzele de păianjeni din colțuri… suma acestor circumstanțe care făceau ca atmosfera să fie atât de greu de suportat avu un deosebit impact asupra sofistului; într-un fel sau altul, parcă știa să interpreteze acele semne, îi erau familiare. Era locul de lâncezeală al unui om.

— Stăpânul casei vrea să mă dea afară, îi mărturisi el. Tot el e proprietarul negoțului cu arme. Sunt câteva luni de când nu i-am putut plăti chiria și e hotărât să mă alunge cu forța, după ce cu vorba bună nu a reușit să mă convingă. Am crezut că ești una dintre gorilele lui, bine că nu te-am lovit. N-am fost niciodată partizanul celor care dau în sofiști, să știi. Ca să vezi de ce e capabil: noaptea, canalia vine să mă saboteze. A luat poarta, a astupat fântâna ca să mă lase fără apă și a venit să-mi ia țiglele de pe acoperiș. E atât de imbecil, încât e în stare să-și demoleze propria casă, numai să mă vadă afară din ea!

— Îmi pare rău să te găsesc așa. Oricum, există case de închiriat mult mai ieftine.

— Da, da, știu. Dar eu trebuie să-mi păstrez respectul publicului. Numele!

Și izbucni în râs, amuzat de propria parodie.

— E trist, spuse Prodicus, ca un celebru autor de comedii să sfârșească ruinat.

— M-au îngropat cu amenzile și cu denunțurile lor că nu mi-aș fi plătit impozitele, iar acum mă acuză că aș fi omorât un bărbat în Milesiana, pe mine, care n-am nevoie de cuțit dacă vreau să-l înfund până și pe cel mai înverșunat dușman. Și toate din vina acestui guvern nerușinat și corupt care-și spune democratic, dar nu e altceva decât o anarhie colectivă în care se lăfăie toți trădătorii, calomniatorii, lașii și hoții.

Prodicus cunoştea altă versiune, pe aceea a Aspasiei, potrivit căreia ceea ce-l minase pe Aristofan era obiceiul său de mulţi ani de zile de a-şi petrece nopţile în Milesiana.

— Tocmai am sosit în Atena, după o absenţă îndelungată. Nu mi s-a povestit decât că l-au omorât pe Socrate, minţi el.

— A fost un proces infam, crede-mă! Socrate era unul dintre puţinii oameni de valoare care ne rămăseseră. Acum nu mai sunt decât tâmpiţi şi demagogi.

Sofistul îşi plimbă privirea prin biroul lui Aristofan: o debandadă de suluri de pergamente, pene de scris turtite pe masă în accesele de furie, lumânări şi boluri cu resturi de mâncare uscate. Surâse la vederea unui *lutrophoros*[24] al cărui desen reprezenta Olimpul transformat într-o casă de toleranţă, condusă de stăpânul Zeus cu biciul sadicului său fulger.

— De unde până unde? îl întrebă sofistul, arătându-i-l.

— E bine să-ţi iei zeii ca modele, spuse Aristofan.

— Pentru ceea ce trebuie să faci sau pentru ce nu trebuie să faci?

— Iată întrebarea care rezumă toată problema moralei, surâse el.

Era şi o figurină reprezentând-o pe Thalia, muza protectoare a comediei, cu picioarele desfăcute. De masa de lucru era lipit un divan unde scria Aristofan atunci când obosea de atâta stat la masă şi o măsuţă joasă cu o călimară de lemn pentru diluarea cernelii solidificate, alături de un suport cu câteva pene de scris. Lumina pătrundea până aici din curtea interioară şi urca pe o scăriţă până la etaj, care se presupunea că ar fi fost rezervată sclavelor (în realitate, nu exista decât un singur sclav în toată casa). Lui Prodicus îi căzură ochii pe un pergament, dar nu reuşi să descifreze nimic printre mâzgăluri.

— O nouă satiră politică?

— Nu tocmai. O comandă.

— Scrii la comandă? se miră sofistul.

— Mi-au cerut-o nebunele Aspasiei. Mi-au dat şi o idee de piesă: femeile iau puterea şi îi expulzează pe bărbaţi din guvern. Ai auzit ceva mai aiuritor?!

— Nu fi aşa de sigur. Ştiu eu un loc unde se predă ginecocraţie.

— Ah, da?! Aristofan se scărpină în barbă destul de speriat. Cred că e un loc îngrozitor.

— Tu îl vizitezi în fiecare seară.

Acesta îi răspunse cu un hohot de râs zgomotos. Prodicus spuse:

— În ceea ce mă privește, voi putea spune că există egalitate între sexe în ziua în care cei care îi vor spăla la fund pe bătrânii noștri părinți vom fi noi, bărbații.

— Pe Zeus! Sper să nu apucăm niciodată o asemenea zi!

Sofistul aruncă o privire rapidă peste câteva suluri, dar totul era atât de plin de ștersături, încât nu se putea citi. Le înfășură la loc și îl apucă drăgăstos de barbă.

— Nu ți-e rușine să scrii la comandă, leneșule ce ești…?!

Aristofan îi smulse pergamentul și-l făcu bucăți, fără să-i fi aruncat măcar o privire, parcă pentru a demonstra cât de puțin îi păsa. Mormăi:

— Trăim vremuri grele, dar n-o să-mi vină mie de hac. Sunt mai rezistent decât Philippide[25]. Te servesc cu vin? Ridică din nou cupa de vin. Prodicus o refuză cu un gest. Vezi că nu e sănătos să te abții de la vin. Și e de Chios, fără arome sau alte prostii.

Prodicus plescăi din limbă pentru a-l degusta.

— Oh! Vinul ăsta nu e diluat!

— Să diluezi vinul, alt obicei abominabil! Atunci cum să ne mai diluăm tristețea, dragă Prodicus, dacă diluăm vinul?

Prodicus se bucură să iasă în curtea interioară, unde plămânii săi puteau respira în voie, eliberați de vâscozitatea aerului dinăuntru. Aici se găseau câteva scaune, și se lăsă să cadă pe unul dintre ele atât de apăsat, încât Aristofan își dădu seama cum se simțea. Imediat se prezentă Xanthos cu o tavă cu smochine, măsline și ceapă murată. Înainte de a-i servi, se așeză în genunchi în fața lor și le spălă mâinile într-un vas de pământ ars.

— Acum povestește-mi, Prodicus, la ce lucrezi?

— Scriu despre Socrate. Dar să nu spui nimănui.

— Poți să ai încredere în mine. Toată lumea știe că sunt discreția întruchipată.

Izbucniră în râs.

— E adevărat că erați prieteni? întrebă sofistul.

— Și de ce te îndoiești de asta?

— Mi se pare că i-ai făcut ceva măgării într-una dintre comediile tale.

— N-a fost decât o glumă, spuse Aristofan. Prietenii există pentru a profita de ei. Dar îţi spun că, în fond, îl admiram. N-au avut linişte până nu l-au omorât. În fine… Lansă un râgâit apatic. E suficient loc în Hades pentru toţi. În sănătatea Hadesului!

Ridicară cupele şi băură, deşi lui Prodicus nu-i făcu nicio plăcere să i se amintească de Hades. Studia fascinat una din urechile păroase ale lui Aristofan, care îl onora cu profilul său, şi se gândi că Hadesul poate fi ceva asemănător, o gaură lucioasă şi păroasă în fundul căreia ajungea cu greu murmurul de neînţeles al sunetelor de afară.

Aristofan conduse curând discuţia către ceea ce-l interesa şi către ceea ce nici lui Prodicus nu-i era indiferent. Îi recomandă să viziteze Milesiana şi să se grăbească, pentru că umbla zvonul că avea să fie închisă.

— Şi de unde ştii că n-am fost deja?

— Te-aş fi văzut, spuse Aristofan, chiar şi dacă n-ai fi intrat decât într-o singură noapte din cinci ani.

— Văd că mă aflu în faţa celei mai potrivite persoane pentru a mi se recomanda cea mai bună hetairă.

Binedispus de întrebare, comediograful îşi dezgoli nişte gingii roşii şi strălucitoare, ca ale unui cal plesnind de sănătate.

— Neobula! Nu mai este la fel de tânără ca restul, dar te asigur că nu ai avut niciodată parte de ceva asemănător.

— Acum, că îmi spui toate astea, cred că am auzit vorbindu-se de ea. Cred că de la prietena ei, cea care amestecă vinul, cum îi zice?

— Eutila? Dacă de la ea ai auzit, nu cred că ţi-a dat cele mai bune referinţe.

— Aşa este, n-au fost prea bune.

— Nu prea se înghit. Ce-i drept, Neobula nu se are bine cu niciuna dintre ele. O invidiază. Câştigă mult mai mult decât celelalte pentru că ştie mai multă meserie.

— Nu se înţelege bine cu niciuna? Nici măcar cu Clais?

— Doar Aspasia ţine la ea, pentru beneficiile pe care i le aduce. Dar cred că nici ele două nu sunt prea înnebunite una după alta. E un loc interesant, Milesiana; un material fantastic pentru o comedie. Ţi le imaginezi trăgându-se una pe alta de păr, dezbrăcate? Ce să mai spunem de momentul când clienţii se întorc acasă, unde le aşteaptă nevestele înveninate… Ar fi un

succes răsunător! Dar deocamdată scriu pentru Aspasia, aşa că nu trebuie s-o supăr.

Conversaţia se opri aici, chiar atunci auzindu-se paşii sclavului Xanthos traversând în fugă toată casa. Se năpusti în încăpere, vizibil agitat:

— Gata, vin, domnule! strigă el.

— Cine vine?

— Proprietarul, stăpâne! Proprietarul şi câţiva bărbaţi înarmaţi cu bâte! Nu par să aibă cele mai bune intenţii.

— Îi voi întâmpina cum se cuvine! mugi Aristofan.

Şi, apucându-şi măciuca, o luă la fugă către ieşire. Sclavul îl urmă la trap, gesticulând.

— Stăpâne, nu faceţi asta! Aveţi grijă!

Lui Prodicus îi luă câteva secunde să reacţioneze. Reuşi să-şi ajungă prietenul din urmă înainte să iasă din cameră şi îi ceru să fie prudent. N-ar fi mai bine să negocieze înainte?

— Să negociez?! se alarmă acesta.

În acel moment, chipul unui bărbat se întrezări prin deschizătura porţii ieşite din ţâţâni. De-abia avu vreme să deschidă gura pentru a spune ceva. Aristofan apucă măciuca şi începu să împungă cu ea în direcţia feţei, fără să reuşească să-l lovească bine, dar suficient pentru a-i da sângele pe nas. Faptul îl înfurie şi se dădu înapoi pentru a le arăta acestora că, dacă voiau să intre, nu puteau decât prin forţă.

— Duşmanului, niciun pahar cu apă! lovi el în placa de lemn a porţii căzute, pentru a se face bine auzit.

Sofistul înţelese că cel mai prudent ar fi fost să o zbughească repede de acolo, până nu se îngroşa gluma. Dar, înainte de a-şi salva propria piele, trebuia să salveze scrierile lui Aristofan, în cazul în care proprietarul casei nu i-ar fi dat nici măcar ocazia de a-şi recupera bunurile şi le-ar fi ars pentru a se răzbuna. Începu să adune cât putu de repede sulurile şi papirusurile împrăştiate peste tot, îngrămădindu-le într-un sac de cânepă pe care îl golise în prealabil de haine. Erau aruncate peste tot: pe sub mobile, amestecate cu tot felul de obiecte, mototolite sau făcute cocoloş, şi, fără să poată şti care meritau efortul şi care nu, le salva pe toate, la grămadă, în patru labe, suflând greu şi înjurând de mama focului. De afară se auzeau strigătele lui Aristofan şi ale proprietarului. Mai întâi fusese un schimb de insulte; comediograful se postase în faţa intrării şi părea dispus să-şi apere cu

unghiile şi cu dinţii teritoriul, fără să dea niciun pas înapoi în faţa furioaselor ameninţări. Se auziră câteva lovituri în scândura care ţinea loc de uşă şi care sfârşi prin a se dărâma cu un zgomot infernal, iar apoi strigătul sălbatic al prietenului său şi cel foarte ascuţit şi aproape simultan al lui Xanthos. Prodicus îşi umpluse sacul. Înaintă pe culoar, timp în care afară se aşternuse o tăcere, departe de a fi liniştitoare. Ajunse în sfârşit în faţa spărturii unde fusese poarta şi loviturile reîncepură, fapt care-l făcu să dea înapoi, dat fiind că lupta avea loc chiar acolo, în dreptul ieşirii. Aristofan intră rostogolindu-se înapoi; lovitura în cadrul uşii făcu să cadă tencuiala de pe buiandrug. Speriat, Prodicus făcu o mişcare instinctivă de retragere.

Aristofan se ridică plin de vigoare, cu faţa sângerândă şi cu o privire furioasă, dementă. Ridică de pe jos măciuca şi se aruncă din nou în luptă. Se iscase un nor de praf prin care cu greu se puteau ghici siluetele bărbaţilor. Unul fu aruncat la pământ, iar celălalt se năpusti asupra lui, amândoi rostogolindu-se în nisipul gălbui. Sclavul ţopăia de îngrijorare şi gemea, apropiindu-se de locul încleştării fără să îndrăznească să intervină. Se auziră câteva lovituri seci, şi Prodicus nu ştiu cine căzuse, până nu auzi strigătul lui Xanthos. Doi dintre bărbaţi ridicară corpul care continua să se zbată între proteste nearticulate şi spasme. Proprietarul casei le ordonă să îl lege şi să-l arunce în partea din spate a căruţei. Aerul se limpezise şi sofistul putu să vadă cum înfăşurau corpul suferind al prietenului său cu frânghii de cânepă, înainte de a-l arunca în căruţă ca pe un sac cu grâne. Se auzi un zgomot scurt, apăsat, apoi încetă să se mai zbată, nu se ştie dacă pentru că se lăsase păgubaş sau pentru că îşi pierduse cunoştinţa. Proprietarul rămase cu ochii aţintiţi la Prodicus cu un aer nedumerit, întrebându-se cine mai era şi ăsta şi dacă opunea şi el rezistenţă. Prodicus ridică o mână, împăciuitor, şi începu să se dea înapoi. Gorilele se urcară pe capra căruţei şi dădură bice măgarilor. Aşa dispărură cu Aristofan. Sclavul mergea în urma lor ca un câine credincios, chelălăind şi smulgându-şi părul din cap.

Capitolul XXIII

Un mare afiş bătut în cuie la poartă informa:

PREŢUL PENTRU EXTRAGEREA UNEI MĂSELE:
NEDUREROASĂ: 20 DRAHME
DUREROASĂ: 200 DRAHME

Prodicus surâse la citirea glumei şi împinse uşa.

Discipol al lui Protagoras, Diodor era ocupat cu extragerea a ceva extrem de bine ascuns în gura unui bătrân care se făcuse mic în scaunul incomod de răchită, cu capul pe spate şi cu ochii mişcându-i-se fără încetare dintr-o parte în alta, de parcă ar fi vrut să numere toate bârnele acoperişului. Bătrânul scăpă un strigăt de durere şi felcerul îşi întrerupse operaţia, spunându-i supărat:

— Te plângi? în cazul ăsta trebuie să te taxez la două sute de drahme.

Pacientul scutură din cap a negare, mormăind ininteligibil ceva de genul: „Nu mă doare”.

— Dacă nu te doare, atunci nu te mai plânge!

Îi deschise din nou gura şi începu să tragă de măsea, timp în care celălalt se zvârcolea spasmodic, fără să lase să-i mai scape însă niciun sunet.

Era prezent şi fiul bătrânului care suferea în tăcere. După eleganta hlamidă purpurie şi cizmele de piele lucrate în relief, Prodicus îşi dădu seama că era un aristocrat. Avea cu felcerul o conversaţie pe teme politice, care se transformase într-un acru monolog al nobilului.

— Conspiraţie împotriva democraţiei? îi spunea el felcerului. Vrei să zici că statul democrat e cel care conspiră împotriva noastră! Ne confiscă banii şi proprietăţile pentru a umple lăzile golite în timpul războiului. Îşi închipuie că suntem un sac fără fund de unde pot să scoată tot ce vor. Cine crezi că a plătit cheltuielile războiului? Legea nu ne mai protejează. Cum să avem încredere în democraţie când suntem exploataţi în asemenea hal?!

— Războiul l-am plătit noi toţi, dragul meu Xantipos, răspunse Diodor fără să se oprească din lucru, mai ales noi, cei care am fost la luptă.

— Şi eu am luptat, şi la ce mi-a folosit. Am pierdut tot. Iar acum vor să ne stoarcă şi pe noi, ăştia care încă mai avem ceva proprietăţi, prin impozitele ajunse apoi la trântorii care-şi spun săraci, fiindcă refuză să

muncească. Îl numesc salariul public, cică, o remunerație pentru faptul că stau degeaba. Dar, sigur, egalitatea…! Să împărți clor care nu au, jaf statal la drumul mare! Spune-mi tu cum o să ridice cetatea? își bat joc de noi sau își închipuie că banii ne cad din cer? Asta vor cu egalitatea lor, să ne facă pe toți la fel de săraci și de prăpădiți. Și, dacă protestezi, te amenință cu târârea prin tribunale!

— Și mie mi-au luat banii câștigați cu sudoarea frunții celorlalți și n-am zis nimic. Aha!

Diodor studie plin de încântare măseaua însângerată pe care tocmai o extrăsese apucând-o cu vârful cleștilor, ultima rămasă în gingiile bătrânului, care se limită să scoată un geamăt adânc și canin. Primi câteva palme de încurajare de la călăul său.

— Ai fost curajos, îi spuse Diodor. Îți iau banii pentru fără durere.

Aristocratul se ridică și el să se uite la măsea. Diodor o dăți într-un vas cu apă.

— Ca să vezi, era atinsă bine, blestemata. Una din alea care te fac să turbezi.

Acesta rămase convins că munca depusă își merita plata și îi numără cele douăzeci de drahme. Între timp, bătrânul își clătea gura de sânge într-un bol. Cât îi dezinfecta gingia cu câteva picături dintr-un vin foarte fermentat, felcerul îi făcu observație:

— Aveți dinții stricați din cauza tâmpitului obicei de a ține monede în gură. De fiecare dată când vă băgați în gură o monedă murdară, îmi dați mie de lucru și sfârșesc prin a vă lua banii.

Celălalt fu de acord, își luă tatăl de braț și îl scoase din cabinet cu pași mici. Diodor profită pentru a se spăla pe mâini lângă una din mesele unde își ținea materialul pentru plombe și proteze. Începu să discute cu Prodicus ca și cum ar fi vorbit cu oricine altcineva:

— Dacă oamenii ar fi mai curați și nu și-ar băga bani în gură, n-ar exista atâtea probleme. Dar așa suntem noi: încântați să admirăm frumusețea corpurilor atletice la jocuri, dar ne plimbăm pe stradă îngălați și plini de purici. Ne-am cocoțat idealul de frumusețe în cetatea de sus, în templele sacre, iar aici, unde trăim și muncim, casele și străzile sunt soioase, tarabele din piață miros urât, e plin de excremente oriunde privești și folosim aceleași străzi ca porcii noștri. Așa că nu mă miră că se lipesc de noi atâtea

molime şi boli. Termină de spălat pe mâini şi îşi îndreptă atenţia către Prodicus. Aşază-te aici. Nu te-am mai văzut până acum. Eşti străin?

Sofistul se lăsă cu o resemnare îndurerată în scaunul de răchită.

— Vin din Cheos, din Ciclade.

— Din Cheos! Atât de departe mi s-a dus proasta reputaţie?

— Vin la recomandarea lui Aristofan.

— Ah, am înţeles. Aşa, hai să vedem ce putem să facem pentru tine. Îi deschise brusc gura şi aruncă o privire. Aoleu! Avem ceva de lucru.

— Ce vrei să spui? se cutremură el.

Celălalt îi băgă mâna-n gură şi mişcă de o măsea care uneori îl durea destul de tare, făcându-l să mestece pe partea cealaltă, deşi nu-i dăduse cine ştie ce importanţă.

— E neagră. Trebuie scoasă. Te doare? îi apăsă cu putere măseaua, şi Prodicus se lăsă imediat pe spate în scaun. Bineînţeles că te doare. În plus, văd că ai gâtul iritat şi granulos. Poftim, bea asta!

Îi oferi o băutură ciudată, de culoarea mâlului, pe care sofistul o mirosi suspicios. Mirosea toxic. Ca să se asigure că nu voia să-l otrăvească, îl întrebă dacă depusese jurământul hipocratic, la care acesta izbucni în râs şi îi răspunse:

— E suc de muştar, curăţă mucusul şi inflamaţia amigdalelor. Nu trebuie să-l bei, la gargară şi scuipă-l aici.

Cu inima îndoită, Prodicus îl dădu pe gât şi începu să-l plimbe dintr-o parte în alta prin gură, umflându-şi obrajii, înainte de a-l scuipa în vasul care mai păstra resturi din sângele predecesorului său.

— Oricum, spuse Prodicus, o să mai aştept câteva zile înainte de a o scoate.

— De ce? Dacă tot eşti aici, te rezolv într-un moment.

— N-am venit decât pentru un control. Acum am nevoie de câteva zile pentru a mă obişnui cu ideea că trebuie să îmi scoţi una. Trebuie să mă pregătesc pentru momentul critic, înţelegi?

Diodor îl privi cu mirare şi se scărpină în ceafa.

— Eşti un pacient foarte ciudat. Cum te cheamă?

— Prodicus.

— Prodicus, sofistul?

— Chiar el.

Diodor se dădu un pas înapoi şi-l măsură din cap până-n picioare.

— Pe toți zeii! Ce surpriză! Zâmbi cu admirație. Am auzit vorbindu-se mult despre tine. Eu am fost foarte apropiat de Protagoras. I-am fost prieten și discipol. Marele Protagoras. Cel pe care Euripide l-a numit „privighetoarea muzelor”. Și recită, agitându-și cleștii: „L-ați ucis, Danaizi, pe cel înțelept, pe privighetoarea muzelor”.

— „Privighetoarea muzelor”, aprobă celălalt. E frumos spus.

Diodor se complăcu în amintiri.

— Da, domnule, Protagoras, ce înțelept! Eu visam să fiu ca el și să mă exprim în cuvinte care să farmece precum muzica lui Orfeu. A fost marele maestru sofist, fără îndoială. Cine l-a auzit vorbind nu l-a uitat niciodată. Până și pe mine m-a prins în mrejele lui. I-am cerut să mă învețe legile, deși nu aveam cu ce să-i plătesc lecțiile. „Nu contează, mi-a spus, îmi dai banii după ce câștigi primul tău proces.” I-am promis că așa voi face. Și m-a învățat tot ce se putea învăța despre legi, retorică și arta persuasiunii.

— De ce nu te ocupi cu sofistica? N-ai tras niciun folos din învățăturile lui.

— E posibil. Dar, când unchiul meu a murit lăsându-mi moștenire acest cabinet, m-am apucat să manevrez instrumentele și am uitat de legi.

— Protagoras ar fi foarte dezamăgit.

— E adevărat, a petrecut mult timp cu mine încercând să mă scoată din ignoranță. Dar cred că și-a văzut într-un fel recompensate eforturile în ziua în care l-am învins într-un proces. Eu am fost cel care l-a convins pe judecător de nevinovăția mea.

— Admirabil. Dar cum ai ajuns să fii rivalul lui Protagoras într-un proces?

— E simplu: m-a dat în judecată pentru că nu i-am plătit onorariile pe care, după el, i le datoram. Văzând că alesesem să mă fac felcer, a trecut pe aici și mi-a spus: „îmi datorezi bani, prietene”. Eu i-am răspuns că nu-i datoram nimic, de vreme ce înțelegerea fusese să-l plătesc când voi fi câștigat primul meu proces, fapt care încă nu se întâmplase. Mi-a răspuns că mă va da în judecată și că va trebui să plătesc indiferent dacă voi câștiga sau nu procesul. Eu l-am întrebat de ce. Mi-a răspuns în felul următor: „Dacă pierzi procesul, trebuie să-mi dai banii conform hotărârii judecătorești, iar dacă îl câștigi, trebuie să mi-i dai pentru că așa mi-ai promis”.

Izbucniră amândoi în râs în fața unui asemenea paradox.

— N-aveai nicio scăpare, spuse Prodicus.

— Ascultă mai bine ce răspuns i-am dat. Când Protagoras mi-a spus că îşi va recupera banii şi dacă pierdea, şi dacă avea câştig de cauză, eu i-am răspuns: „Ba deloc, maestre. Dacă voi câştiga, nu voi plăti, căci aşa spune hotărârea judecătorească, şi nici dacă pierd nu va trebui să plătesc, pentru că încă nu voi fi câştigat primul meu caz”.

— Fantastic! îl felicită Prodicus. Şi raţionamentul tău este corect. Suntem în faţa unei interesante dileme logice. Două afirmaţii adevărate care se exclud reciproc.

— Ce rezolvare i-ai fi găsit? îl provocă Diodor.

— Să considerăm situaţia din punctul de vedere al judecătorului. Dacă ţinea cont de termenii promisiunii tale, nu trebuia să-i dai banii lui Protagoras, aşa că ar fi trebuit să-ţi dea câştig de cauză. Dar, dacă ţi-ar fi dat câştig de cauză, adică dreptate, ar fi comis prin asta o nedreptate, de vreme ce aşa ai fi câştigat primul tău caz, fără să plăteşti. Dar era obligat să-ţi dea ţie dreptate.

Diodor îl asculta cu atenţie, lăsând să-i scape un râs uşor, în timp ce pregătea instrumentele cu un clinchet metalic. Prodicus întoarse capul şi îl văzu cum trecea lama bisturiului prin flacără pentru a-l dezinfecta.

— Aşa e, spuse felcerul. Am câştigat eu, aşa că nu i-am plătit nimic lui Protagoras. Am fost un timp foarte satisfăcut la gândul că argumentele mele îl învinseseră. Dar nu a durat mult până când, analizând iarăşi dilema, mi-am dat seama că îi eram îndatorat lui Protagoras şi că poate judecătorul s-a înşelat şi ar fi trebuit să-i dea lui dreptate. M-am dus să-l întreb pe Protagoras ce părere avea despre încurcata problemă. El nu-mi purta pică deloc şi mi-a explicat că totul este adevărat şi fals în acelaşi timp, în funcţie de unghiul din care te raportezi la lucruri. Mulţi oameni pot formula judecăţi diferite asupra a ceea ce este adevărat şi pot avea cu toţii dreptate, dat fiind că orice afirmaţie se susţine pe baze arbitrare. Eu voiam să-i demonstrez lui Protagoras că un lucru nu poate fi şi adevărat, şi fals şi că unul dintre noi trebuie că se înşela. „Cum o vei face?” m-a întrebat el. „Dă-mă din nou în judecată, i-am spus, pentru faptul de a nu îţi fi dat banii după ce am câştigat primul meu proces.” Protagoras a băgat de seamă că situaţia se schimbase faţă de primul proces şi mi-a spus: „Acum trebuie să plăteşti şi dacă ai câştig de cauză, şi dacă pierzi: în cazul în care câştigi, pentru că, deşi judecătorul îţi dă dreptate, se vor fi împlinit termenii promisiunii, iar în cazul în care pierzi, la fel, pentru că ai deja un proces câştigat – pe cel

dinainte – şi, în plus, pentru că ţi-o cere judecătorul”. Aşa am rezolvat dilema. I-am plătit cât îi datoram şi i-am demonstrat că există lucruri false şi lucruri adevărate, deşi el a continuat să susţină că erau false sau adevărate numai pentru mine. Cum ţi se pare?

— Pe toţi zeii! surâse el entuziasmat. Cu o asemenea experienţă, nu pot să-mi explic de ce ai renunţat să fii sofist pentru a scoate măsele.

În timp ce vorbea, Prodicus calcula în gând câţi paşi îl despărţeau de ieşire, în cazul în care acesta s-ar fi aruncat asupra lui cu cleştii şi cu bisturiul.

Diodor ghicise că avea de-a face cu unul dintre acei pacienţi pe care trebuia să-i ia pe nepregătite dacă voia să le scoată o măsea. Aşa că vorbi în continuare cât se putea de natural.

— Voi vreţi să fiţi numiţi democraţi şi susţineţi că aţi crede în egalitate, dar numai cei bogaţi îşi permit să vă plătească pentru a le ţine lecţii şi a-i învăţa legile, politica, oratoria şi tot ce este necesar pentru a ajunge la putere. În spatele democraţiei se ascunde plutocraţia.

— Aşa e, îi dădu Prodicus dreptate, suntem destul de elitişti. Şi Socrate ne critica pentru că noi ceream bani pe lecţii.

— Evident. Socrate nu le cerea niciodată bani discipolilor săi. Pe faţa lui Diodor se lăţi un surâs plin de viclenie. Dar făcea ceva şi mai rău: îi alegea. Cei aleşi de el pentru a-i pregăti erau întotdeauna odrasle de viţă nobilă.

Prodicus nu spuse nimic; se limită să se uite fix în ochii mici şi vicleni ai lui Diodor, timp în care acesta continua:

— El era, ca să spunem aşa, cel care îi pregătea pe viitorii reprezentanţi ai Atenei. Iar scenariul său se juca pe scena politică. Acolo era *misiunea* lui. Pentru asta a fost judecat şi condamnat.

— Mi-e teamă că trebuie să-mi explici mai bine şi pe îndelete toate aceste lucruri.

Diodor îşi înfipse fulgerător instrumentele între gingiile lui. Senzaţia metalică de rece îl făcu să uite de Socrate, pentru a se concentra asupra propriei supravieţuiri.

La început nu simţi durere, ci doar saliva care începuse să-i umple gura. Ceva tare începu să exercite un fel de presiune în interiorul gingiei, dar imediat ce începu să mişte de măsea îl trecură frisoane, din ce în ce mai pătrunzătoare, până în momentul în care, rădăcina cedând, carnea de dedesubt se deschise pentru a o lăsa să iasă, şi o durere tăioasă îi fulgeră

creierii, îi înnegură privirea, îi alungă toate gândurile până la ultimul. Saliva care îi umplea gura, scurgându-se pe la colțurile gurii, se amestecă rapid cu gustul sărat al sângelui. Ridică instinctiv mâinile, încercând să oprească supliciul, dar celălalt continuă să tragă, dislocându-i mandibula, și nu se opri până nu-i scoase molarul, într-o bolboroseală de sânge care i se revărsa pe haine.

Scoase un geamăt nearticulat, gutural. Privirea i se înceţoşă de durere. Scuipă o gură de sânge în vas şi privi, tremurând, măseaua pe care celălalt o ținea între cleşti, foarte satisfăcut de isprava sa, ca şi cum ar fi fost o pepită de aur.

Îi opri hemoragia punându-l să muşte un şervet. Apoi îi dădu un amestec dezinfectant pe bază de oţet cu lămâie şi miere. Prodicus se simţea de parcă i-ar fi fost scoase două sau trei măsele în acelaşi timp. Era ameţit, buimac, i se scursese toată energia din corp, de-abia mai era în stare să se mişte şi să reacţioneze. Simţea că nu s-ar mai fi putut ridica de pe scaun până la sfârşitul zilei.

Diodor îi aplică un pansament de mentă pentru a-i calma inflamaţia.

— O să te mai doară o zi, dar rana se va închide. Peste puţin timp te vei simţi mai bine. E doar o sperietură.

Se învăţase minte cu consultaţie asta. „În nenorocita asta de cetate se face filosofie în orice condiţii şi în orice împrejurări”, gândi el.

— Acum o să-ţi spun părerea mea despre procesul lui Socrate, profitând de faptul că nu poţi să-mi dai nicio replică. L-au târât pe bătrânel prin tribunale, acuzându-l că ar corupe democraţia şi că ar pune în primejdie statul. Acestea au fost acuzaţiile lui Anytos. Eu l-am cunoscut bine pe Socrate, şi pot să spun nu numai că era împotriva democraţiei, ca unii dintre cetăţenii din anumite cercuri, ci şi că făcuse tot ce-i stătea în puteri s-o slăbească şi s-o distrugă. E adevărat că el personal nu s-a băgat niciodată în politică, nici nu a aspirat la vreo funcţie importantă, dar le-a inculcat tinerilor proveniţi din familiile nobile nocivele sale idei, tineri care, prin proveniența lor, aveau destule perspective de a se transforma în viitori mandatari. La asta mă refeream când ţi-am spus că el îşi alegea numai odrasle din familii bune, de rasă. Aşa a procedat şi cu Alcibiade şi cu Critias, produse tipice ale democraţiei ateniene, cei care au făcut atâta rău cetăţii. Învăţăturile lui Socrate vorbeau despre virtute, e adevărat, dar adevărata lui arenă era cea politică. Un filospartan din cap până-n picioare:

idealul său era o republică guvernată de unul ca el, sub un regim de disciplină militară amestecat cu o ciudată formă de colectivitate. Ar fi putut să se rezume la idei, dar el a trecut la fapte. De aceea, pentru mine este un trădător. Greşeala, zic eu, a fost gravitatea pedepsei. Dacă mă întrebi pe mine ce pedeapsă merita Socrate, ţi-aş spune că exilul. Dar el, după cum se vede, a preferat moartea.

Nu îl apreciam, termină Diodor, dar nici nu m-am bucurat să-l văd sfârşind astfel. Atena a pierdut ceva odată cu el. Mai rea decât moartea unui om este moartea unor idei.

Capitolul XXIV

Lui Aristofan îi luă câteva zile bune să-şi revină din ciomăgeala primită de la proprietarul casei în care stătuse. Îşi venise în simţiri pe undeva prin livada de măslini Sunios – un promontoriu aflat la sud-est de Atena – cu faţa umflată ca o smochină la soare. Primul lucru pe care îi căzuseră ochii fusese ridicolul acoperământ de câine al sclavului său Xanthos, care îi încadra chelia, ceva mai încolo cerul albastru dintotdeauna, pentru ca, în momentul imediat următor, să se plângă că nu îl înghiţise urât mirositorul Hades.

Credinciosul sclav încerca să-l învioreze cu vorbe de îmbărbătare nepotrivite. Din fericire, nu avea nimic rupt, deşi fiecare bucăţică din corp îi fusese maltratată, astfel că putu să se întoarcă pe propriile picioare – şchiopătând cu durere şi sprijinindu-se de umărul sclavului – în casa prietenului său. Cinesias rămase impresionat de starea în care se afla şi îi oferi imediat găzduire, până ce avea să găsească o rezolvare a problemelor sale. Tot acolo se aciuă şi Xanthos, care nu era dispus să-l părăsească. Un medic, discipol al lui Esculap, îi dădu să bea o infuzie de iarba-nebunilor, îi dezinfectă rănile, îi retrase umflătura prin frecţii şi îi prescrise repaus timp de o săptămână. Primul lucru pe care îl făcu Aristofan când se înzdrăveni fu să depună o plângere în faţa areopagiţilor pentru agresiune cu vătămare corporală. Bătrânii judecători îi râseră-n nas.

— Cum îndrăzneşti să vii la noi să te plângi, neruşinatule, când i-ai luat de atâtea ori în râs pe atenienii care-şi petrec viaţa din proces în proces, iar despre noi ai spus, într-o comedie, că avem mai puţin discernământ decât o iepuroaică în călduri?

— Ba n-am spus în călduri, am spus între zarzavaturi[26], îi corectă el.

Aşa că, una peste alta, îi aplicară lui Aristofan şi o amendă de cinci sute de drahme pentru neplata chiriei, plus şase sute pentru că pierduse procesul cu proprietarul.

Era complet ruinat. Nu-i mai rămăsese decât sclavul. Îi spuse că putea să plece şi să-şi caute alt stăpân care să aibă grijă de el, el îi dăruia condiţia de sclav liber; liber măcar să-şi aleagă stăpânul. Dar Xanthos îi răspunse că, dacă era liber să aleagă cărui stăpân să-i aparţină, atunci rămânea cu el şi că, dacă-i ordona să-l lase, nu îl va asculta.

— Atunci va trebui să-ți dau câteva bice pe spinare, pentru că nu mă asculți.

Xanthos își ridică tunica pentru a-și primi pedeapsa, dând la iveală un fund descărnat care nu stimula prea mult apetitul punitiv al stăpânului său.

— Și de unde vrei să scot eu un bici, când e douăzeci de drahme bucata în târg?! protestă Aristofan. N-am bani nici măcar să te pedepsesc. Hai, acoperă-ți părțile rușinoase și dă-ți câteva singurel, fără să mă bagi la cheltuială.

Xanthos își scutură pământul din barbă și lucrurile se aranjară după dorința lui: rămase alături de comediograf.

Începu prin a cere bani prietenilor săi, dar nu obținu mai mult decât cu ce să-și plătească amenda și chiria provizorie a unei chichinețe cu o singură fereastră de pe lângă Cartierul Olarilor, unde proliferau tot felul de localuri dubioase și bordeluri ieftine pe care n-avea nici cea mai mică intenție să le viziteze. Strada era plină de bălți de ape reziduale împuțite, iar pe maidane, ridicături de morminte presărate printre urzici și ciulini. Toate acestea alcătuiau un peisaj dintre cele mai dezolante.

Prodicus află de la Aspasia că prietenii săi binevoitori îl salvaseră încă o dată pe comediograf. Aceștia erau conștienți că le căuta compania, înainte de toate, pentru a-i mai stoarce de bani din când în când, dar aprecierea lor nu era cu nimic știrbită de asemenea detalii nesemnificative.

Cu toate acestea, el avea nevoie de mult mai mulți bani decât îi veneau din binefacerile prietenilor. Avea nevoie să închirieze o nouă vilă care să dea strălucire reputației sale și se văzu silit să caute un cămătar la ale cărui servicii nu apelase încă. Partea rea era că nu-i uitase nici pe cămătari în comediile sale satirice, numindu-i, printre altele, „bogați indolenți cu inelele lor de onix”. Oricum ar fi luat-o, avea de reglat câteva conturi cu ei.

De parcă toate acestea nu erau de ajuns, printre cămătarii și zarafii din cetate se răspândise vestea insolvabilității lui și a felului în care fusese alungat din casa de pe colina Pnyx, așa că îl așteptau cu brațele deschise și cu cuțitele ascuțite. Îi ofereau vin și mâncare, se distrau împreună evocând pasajele cele mai reușite din comedii și sfârșeau prin a se pune în întregime la dispoziția sa pentru orice ar fi avut nevoie. În realitate, Aristofan își dădea seama că ei așteptau să audă povestindu-li-se o problemă, o problemă gravă care să-i ușureze de ale lor, și nu se dădea înapoi să-i facă să simtă acea putere pe care o dădea banul celor care își puteau permite să împartă

privilegii şi să facă abuzuri. Ştia că aceşti oameni trebuie că ascultau în fiecare zi probleme pecuniare şi de toate felurile, dar poate că nu savuraseră încă o umilinţă atât de dulce ca aceea de a vedea un celebru autor adus de disperare la poarta lor. El ura să ceară bani împrumut, mai ales dacă trebuia să-i dea înapoi, şi, deşi ştia că nu-i căpăta ca favoare, i se părea umilitor. Aşa că o lua pe ocolite, ca într-un ritual, întreţinându-i destulă vreme cu poveşti despre comedia pe care o avea aproape terminată şi gata de a fi reprezentată, un succes iminent care îi va aduce mari beneficii. O vreme se auzeau numai felicitări şi urări de bine, până când Aristofan îşi dădea seama că, între atâtea ocolişuri, încă nu ceruse niciun ban şi cămătarul începea să se neliniştească. Pentru a-şi menţine o poziţie dominantă, mai cerea vin şi timp. Se pierdea în amănuntele despre casă pe care îşi propusese să o cumpere. Văzuse câteva foarte bune în cartierul Scambonides, unde locuiau aristocraţii. Erau locuinţe bine construite, cu ziduri solide, cu portic, peristiluri, saloane mari, spaţii locuibile şi luminoase, cu acoperişuri înalte, curţi interioare, şi aveau baie, bucătărie, cramă şi ateliere, în afară de dependinţele pentru sclavi, împrejurimile erau liniştite, iar el avea nevoie de multă linişte pentru a scrie. În cartier exista un izvor care aproviziona cu apă toate casele şi conducte pentru a evita acumularea reziduurilor, în fine, erau locuinţe scumpe, dar demne de un bărbat ca el. Pe timpul acestei introduceri, îl lăsa pe cămătar să-i dea dreptate şi să-l felicite pentru bunul său gust. Aristofan mai stăruia un moment în descrierea unei case care îi plăcuse în mod special, orientată către sud şi care primea soarele matinal în androneu. Deja hotărâse ce culori urmau să aibă tapiseriile care îi vor împodobi interiorul. Îşi dădea toată silinţa să le demonstreze că, în afară de comediograf, era şi un mare decorator. În timp ce povestea toate aceste lucruri, cămătarul din faţa sa îşi tot făcea calcule în minte. În sfârşit, Aristofan dădea o cifră, evident exorbitantă, şi tăcea aşteptând răspunsul, ca unul care aşteaptă tunetul care urmează fulgerului lui Zeus. Cămătarul se mulţumea să zâmbească printre dinţi şi consimţea, desigur, desigur că era posibil. Reuşea astfel să-l facă pe Aristofan să spere şi să-şi vadă scopul încă şi mai aproape, pentru ca imediat după aceea să-l rănească de moarte informându-l asupra dobânzii pe care trebuia să o plătească la fiecare lună nouă. Ajuns aici, Aristofan încerca să negocieze, mai întâi cordial, o scădere a dobânzilor la un nivel acceptabil, dar cel din faţa sa se mulţumea să-şi menţină inflexibil oferta: o monedă dobândă pentru fiecare nouă

împrumutate. Dacă Aristofan se încăpățâna – aruncând pe umerii cămătarului responsabilitatea viitorului comediei atice –, i se sugera înțepat și plin de amabilitate să caute o locuință mai ieftină, accesibilă situației sale. „Ce locuință?!” exclama Aristofan exasperat. Celălalt făcea aluzie la una dintre colibele de pământ de pe strada Tripodes sau din împrejurimile Cartierului Olarilor, din Colytos sau din Melites, în apropierea fierberii din agora, lângă atelierele și tarabele care umpleau aerul de miros de pește, de tăbăcărie, de lume laolaltă, roiuri de muște și ape reziduale. Aristofan răspundea că pentru nimic în lume nu avea să se ducă să trăiască într-una dintre acele cocioabe unt mirositoare și le cerea din nou un împrumut în anumite condiții. Sângele i se urca la cap până ce începea să tune și să fulgere. Îl credeau tâmpit? își imaginau că avea să se lase înșelat de un asemenea ciufut, lipitoare, bastard, găinar?! Și pleca proferând în stânga și-n dreapta insulte, jurându-le răzbunare pe scenă.

Așa că se întoarse la Milesiana cu coada între picioare, pentru a solicita un avans din comedia comandată. Trebui să suporte mușmuluiala maternă a Aspasiei pentru că făcuse praf avansul oferit fără să-i fi înmânat măcar primul act al piesei. Ea era conștientă că Aristofan era un iresponsabil, dar mulțumită lui fuseseră adresate anumite mesaje patriarhatului atenian, bine primite în anumite cercuri și – cel mai important – provocând scandaluri în altele. Aspasia își pusese speranțe în viitoarea comedie, în care era vorba de o adunare a femeilor care lua finele puterii, acoperindu-și bărbații de ridicol, iar el îi jură că era aproape terminată.

Din păcate pentru el, Aspasia primise cu o zi în urmă pachetul cu scrierile lui Aristofan, aduse de Prodicus, care căuta un loc în care să le pună la adăpost de urgie, timp în care comediograful își căuta o cameră ieftină unde să stea până găsea ceva mai bun. Aspasia își petrecuse o după-amiază întreagă încercând să descifreze mâzgăliturile, până ce ajunse la concluzia că singurul lucru pe care îl scrisese pentru comedie erau… niște note! Simple însemnări! Și pentru asta avusese nevoie de trei luni de zile?!

Conștient de furtuna stârnită, Aristofan încropise, *în extremis,* câteva fraze dialogate, care se presupunea că erau esențiale pentru mersul operei și în care introdusese suficiente doze de indignare feminină pentru a o mulțumi. Se gândea să le pună în gura protagonistei, o femeie bătăioasă și clarvăzătoare, care amintea de Aspasia în tinerețe. I le citi cu voce tare:

> Femei, nu dorința de a ieși în față mă face să mă ridic pentru a lua cuvântul, ci faptul de a fi trăit mult timp ca o femeie umilită și nefericită. Suntem sătule ca bărbații să pună încuietori și zăvoare camerelor noastre, pentru a ne ține la păstrare, încât au ajuns să ne păzească cu câini molosieni[27], teroarea amanților noștri.

Aspasia ascultă cu atenție fragmentul. Îi plăcea faptul de a scoate în evidență că, în spatele revendicării, nu se afla o motivație dictată de vanitate, iar adjectivele „umilită” și „nefericită” aveau forță. În ceea ce privește zăvoarele și încuietorile, era simpatic și real, dar… câini molosieni care erau teroarea amanților? Cum a putut avea neruşinarea să scrie o asemenea enormitate? Aspasia era foarte iritată. Doar cu fraze ca acestea nu făcea decât să contribuie la întărirea stereotipului de soție nestatornică și incapabilă de fidelitate dacă nu era închisă! Aristofan lăsă să-i scape o chicoteală insidioasă și spuse că dialogul avea nevoie de o scânteie de umor pentru a fi numit comedie.

— Umor? strigă Aspasia deznădăjduită. Ție ți se pare amuzant?

— Și tu acum… ridică el mâinile la cer, ținându-i isonul. N-ai auzit de întorsătura paradoxală din teatru? E o lovitură de efect. Dacă nu spun nimic de câinele molosian, nu e nicio scânteie. Zăvorul în sine poate fi anodin, dar, pus alături de un câine molosian…

— Ajunge! Șterge imediat partea cu câinele molosian și cu amantul!

— Și dacă pun un câine beoțian sau unul corintian?

— Nu vreau niciun fel de insinuare a faptului că femeile măritate ar ascunde amanți. Nu ți se pare o glumă foarte ieftină?

— E posibil, dar nu va înceta niciodată să dea rezultate.

La aceste cuvinte, se apropie Neobula, care ascultase toată discuția. La simpla ei vedere, Aristofan uită pe loc de câinele molosian. Hetairei nu-i trecuse supărarea pentru aluzia neruşinată la Penelopa.

— Îți amintești cum ne-a trădat cu *Lisistrata?* îl împunse Neobula cu un deget acuzator.

— Trădat? Pe cine să fi trădat, neprețuita?

— Îți aduc aminte că în acea operă, pentru care te-am plătit cu generozitate pentru a ne împroșca cu noroi, le-ai făcut pe femei să apară ca niște idioate, trăncănind tot timpul despre depilarea pubisului.

— Pentru voi are o însemnătate destul de mare depilarea pubisului, și sunteți femei culte, se apără el.

Aspasia își dădu ochii peste cap.

— Iar apoi, continuă Neobula, îşi mărturiseau incapacitatea de a urma planul Lisistratei, motivând că nu pot trăi fără mătărânga bărbaţilor lor.

Aspasia nu-şi putu reprima un surâs. Spuse:

— E adevărat, îmi amintesc de pasajul acela nerușinat, dar i-am cerut deja socoteală pentru el şi a promis că nu o să-şi mai bată joc de noi.

Aristofan era practic încolţit. Se simţea ca victima unui sacrificiu oficiat de bacante însetate de răzbunare.

— Iar în alt pasaj, lovi din nou Neobula, ai pus-o pe una dintre femei să spună că ar fi în van să se aştepte de la ele să voteze ridicând mâna, de vreme ce ele sunt obişnuite doar să ridice picioarele!

— Bine, bine, se predă el, ridicând mâinile, am fost un copil rău. O să mă ţin de cuvânt şi o să vă fac pe toate frumoase, deştepte, bogate şi cu vorba aleasă, ca personajele lui Euripide.

— Vreau o comedie muşcătoare, spuse Aspasia. Nu glume grosolane ca aceea cu amantul şi cu câinele molosian.

— Și să nu-ți treacă prin cap să te iei după misoginul de Euripide, îl scuturã Neobula.

— Lasă-l în pace, draga mea, îi spuse Aristofan. Probabil că tocmai îşi face plimbarea zilnică prin Hades.

— Încă îmi mai amintesc acel pasaj în care corul spunea: „Femeile îşi fac întotdeauna apariţia în mijlocul adversităţilor pentru a-i pierde pe bărbaţi”. Și era un cor de femei! Euripide se purta urât cu noi şi ne arunca numai insulte. Ne făcea vicioase, beţive, trădătoare, intruzive, rele şi o adevărată calamitate pentru bărbaţi. Vreau să condamni toate aceste lucruri şi să ne răzbuni pentru toate umilinţele.

Aspasia scoase bani dintr-un cufăraş, îi puse într-o pungă de piele şi i-o încredinţă acestuia. Aristofan îi sărută dosul pistruiat al mâinii.

— Dacă îi cheltuieşti şi pe ăştia, nu vei mai primi nimic. Ţi-o jur pe Atena! spuse bătrâna, trăgându-l cu tandreţe de barbă.

Aristofan se simţi puţin decepţionat, văzând că muza lui se retrăgea într-un colţ al camerei, fără să-l mai bage în seamă.

— Nu mă pedepseşti un pic, Neobula?

Capitolul XXV

Sofistul din Cheos îi scoase pe Aristofan şi pe Diodor de pe lista suspecţilor. Primul avea datorii la prea mulţi creditori: uciderea unuia singur nu i-ar fi ameliorat semnificativ situaţia, aşa că nu avea niciun mobil. În ceea ce-l priveşte pe felcer, era un pacifist, democrat convins şi nu-l iubea deloc pe Socrate, deşi nu fusese de acord cu decizia de a-l condamna la moarte. Singurul pumnal de care ştia să se folosească era acela al cuvântului, şi pe acesta şi-l ascuţise la cea mai bună dintre şcoli.

În plus, îi oferise o viziune interesantă asupra procesului şi asupra naturii gândirii socratice. Cu toate acestea, Prodicus nu era foarte convins de faptul că ar fi fost un trădător, un conspirator în toată regula. I se părea mai degrabă un teoretician al conspiraţiei.

Următorul pe listă şi, probabil, principalul suspect era Antemion, fiul lui Anytos. Putea fi vorba de un paricid, de vreme ce se ştia că în tinereţe fugise din casa tatălui său pe motivul neînţelegerilor cu acesta. Conflictul îl aruncase în braţele băuturii şi nu mai avea veşti despre evoluţia relaţiei acestuia cu tatăl său până în ziua asasinatului. În ceea ce-o priveşte, Aspasia avea o părere bună despre bărbatul care era văzut deseori umblând beat prin localurile de la periferie. Îi spuse că era un bărbat cult, capabil să poarte o conversaţie, foarte dezlegat la limbă, dar nu un şarlatan, sau cel puţin asta era impresia pe care i-o produsese în timpul interogatoriilor.

Fusese îndrumat unde ar fi putut să-l întâlnească la ora aceea a după-amiezii, pentru că, asemenea tuturor băutorilor inveteraţi, avea obiceiurile sale. O turmă de oi era mânată pe strada principală către piaţă. Pentru a o evita, o luă pe străduţele lăturalnice, cu riscul de a-şi umple sandalele de noroiul roşiatic. Trecu pe lângă un izvor unde femeile spălau rufele vorbind şi râzând fără odihnă, pentru ca apoi să le întindă la uscat pe o copertină sau direct pe crengile arbuştilor. O văzu între ele pe Xantipa, şi Prodicus iuţi pasul.

Taverna se afla în afara Cartierului Olarilor. Odată ce ieşeai pe poarta Dipilon, lăsai râul Eridanos la dreapta şi traversai un maidan foarte accidentat, presărat cu pietre, acoperit când şi când cu smocuri de iarbă uscată, pe care se ridicau din loc în loc nişte colibe bătute de soare şi mici grădini îngrăşate de fecalele porcilor care treceau pe acolo în drum spre porcării. Era o cârciumă neîngrijită şi ieftină, care număra printre clienţii săi

indivizi de toate categoriile. Aici venea fiul lui Anytos în fiecare după-amiază să se otrăvească încet, fără grabă, aşezat la una din mesele de sub acoperişul şubred şi înconjurat de tovarăşii săi de ebrietate. Prodicus trecu pe-acolo în prima parte a după-amiezii, cu pălăria înfundată bine pe urechi, la o oră la care ştia că îl poate găsi pe Antemion încă suficient de lucid pentru a se simţi în largul său şi a se putea discuta cu el, şi suficient de băut pentru a-i fi dificil să mintă fără să se cunoască. Intrând în cârciuma plină de muşte, atrase atenţia clienţilor, care îl măsurară de sus până jos, mirosindu-l imediat că era străin de locurile acelea. Prodicus se aşeză la o masă descleiată, în faţa lui Antemion, şi ceru vin. Cârciumarul îi servi o stacană dintr-un vin apos. Fiul lui Anytos era curat, dichisit şi purta un chiton de calitate, lung, pătat cu vin în câteva locuri. Îi dădu puţin sub treizeci de ani. Pentru a ajunge să fii un băutor inveterat la această vârstă trebuie să investeşti multă pasiune. Era atrăgător, lăsând la o parte faptul că nu-şi îngrijea nici barba, nici părul. Ochii săi păstrau o scânteie de inteligenţă, iar acum îl scrutau pe Prodicus cu acea fixitate neplăcută a băutorului.

— De ce ai venit, bătrâne? îi aruncă el.

— Mă numesc Prodicus şi sunt de pe insula Cheos, din Ciclade. Am venit să vorbesc cu tine, Antemion, fiul lui Anytos.

— Fii bine-venit! Oricine vrea să-mi vorbească este primit ca un prieten. Îmi place să vorbesc cu toată lumea, tineri sau bătrâni, atenieni sau străini, bărbaţi sau femei. Rămase câteva momente pe gânduri, căutând o continuare a enumerării, şi adăugă pe un ton de beţiv simpatic: Cunoscuţi sau necunoscuţi. Aproape că îi prefer pe cei necunoscuţi. Aşa că spune-mi, prietene necunoscut care vii de atât de departe, de ce ai vrut să mă întâlneşti?

— Urmăresc firul morţii unui bărbat numit Socrate.

— Ah, Socrate! Lovi cu pumnul în masă, gest care făcu să sară vinul din câteva stacane, fără ca nici unuia dintre ceilalţi clienţi să i se pară ieşit din comun, adânciţi cum erau cu toţii în propriile discuţii. Îmi place să vorbesc despre Socrate. Un personaj de invidiat. Unii dintre noi se chinuie ani întregi să se omoare încet, şi el a reuşit dintr-o singură cupă.

Se auziră câteva râsete stinse.

— Puţini oameni din această cetate pot spune că l-au cunoscut la fel de bine ca mine. Ştii povestea?

— Ce poveste? întrebă sofistul.

— Era odată un bărbat care, ajuns la o răscruce de drumuri, se întâlni cu Socrate, care se plimba pe acolo. Îl întrebă atunci:

— Îmi poţi spune, om bun, cum se ajunge la izvoarele Eridanosului?

— Vrei să spui pe care din cele două drumuri trebuie să o iei? răspunse Socrate.

— Da, asta vreau să ştiu.

— În aşa fel încât să te îndrepţi către izvoarele Eridanosului. Eşti sigur că unul şi numai unul din aceste două drumuri duce la izvoarele Eridanosului?

Bărbatul începu să se neliniştească, după cum era şi normal.

— Nu ştiu dacă numai unul sau celălalt, sau amândouă, sau niciunul dintre ele, îi răspunse el.

— Ai grăit foarte bine, îi spuse Socrate, pentru că vei ajunge la izvoarele Eridanosului numai apucând pe drumul cel bun. Iar dacă alegi drumul greşit, nu vei ajunge la izvor.

Bărbatul era din ce în ce mai dezorientat şi începu să-l privească pe Socrate mai atent, întrebându-se de unde o fi ieşit individul ăsta atât de straniu.

— Şi, cum tu nu ştii care este acest drum, continuă filosoful, mă întrebi pe mine pe unde s-o iei.

În sfârşit, bărbatul, văzând că se întuneca şi temându-se că îl va prinde noaptea la răscrucea în care avusese neşansa să dea peste bătrânelul întrebăcios, se hotărăşte s-o apuce pe oricare dintre drumuri, numai să scape mai repede de Socrate.” Finalul poveştii.

— Plină de învăţăminte, surâse Prodicus, aşezându-se în faţa lui şi punându-şi pălăria într-o zonă aparent uscată a mesei.

Cârciumarul servi încă un rând de ceva care aducea a vin. Gustându-l, sofistul de-abia se abţinu să nu-l scuipe. Era oţet. O duhoare de gunoi le ajunse la nări odată cu adierea vântului. În apropierea magherniţei, corbii scormoneau croncănind în grămada de gunoi, în lăzile în care peştele putrezea de săptămâni sub un nor de muşte.

— Bănuiesc, spuse Antemion, că nu te-ai aşezat alături de mine nici pentru a bea din acest oribil vin, nici pentru a te complăcea în viciile mele.

— Investighez moartea lui Socrate, spuse bătrânul cu un aer liniştit.

— Mă bucur că vrei să afli lucruri despre relaţia mea cu Socrate, pentru că asta îmi va da posibilitatea să-ţi povestesc cum am ajuns să beau. Este

singurul lucru pe care ştim să-l povestim, noi beţivii, dar îl povestim foarte bine. E specialitatea noastră. Nimeni nu o poate face mai bine ca noi, pentru că este o poveste autentică la care ne-am gândit timp de mulţi ani, întotdeauna în faţa unei cupe cu vin.

— Chiar am chef să ascult o poveste bine povestită, spuse Prodicus. Sunt numai ochi şi urechi.

— Să-i dăm bătaie! Bău vreo două înghiţituri, se şterse la gură cu dosul mâinii şi începu cu o frază pe care o învăţase pe de rost, tot repetând-o. Am fost oaia neagră, dezonoarea familiei mele. Tatăl meu voia să scoată ceva din mine, şi cu asta s-a ales.

— Am înţeles că provii dintr-o familie bună.

— E adevărat: una dintre cele mai bogate din oraş. Jumătate din negoţul de piei şi tăbăcărie i-a aparţinut tatălui meu. Eu eram un tânăr aristocrat leneş, arogant, supărat cu tatăl meu pentru că nu voiam să muncesc alături de el. L-am cunoscut pe Socrate într-un moment al vieţii în care eram prea tânăr pentru a şti ce voiam. Eram dezorientat, plin de fumuri şi de ură faţă de tatăl meu. Am găsit în Socrate un nou îndrumător şi maestru, pe adevăratul meu tată. El mă înţelegea mai bine decât mă înţelegeam eu însumi. Alături de el mă simţeam mic, insignifiant şi slab. Îl admiram ca pe un zeu. Zeul cel mai urât şi mai murdar din Olimp. Găseam în sfaturile şi în cuvintele sale singurul meu sprijin. După ce m-a ameţit cu întrebările în asemenea măsură încât îmi pierdusem toată încrederea în mine însumi, tot ce puteam să fac era s-o depozitez în el. Aş fi făcut orice mi-ar fi cerut. Dacă mi-ar fi cerut să mă arunc de pe faleză, aş fi făcut-o. Dar eu l-am dezamăgit. L-am dezamăgit pe maestrul virtuţilor! Am reuşit să-i exasperez divina răbdare! El mă învăţa cum să duc o viaţă virtuoasă, renunţând la bogăţiile familiei mele, dar eu, în realitate, n-am renunţat niciodată la nimic. Nu am fost capabil să-l urmez, dar nu am fost capabil nici să-l părăsesc. Nu puteam lua nicio decizie, şi aşa am ţinut-o timp de câţiva ani, până ce Socrate s-a săturat de mine. M-a repudiat.

Prodicus găsea situaţia tristă şi amuzantă, în acelaşi timp. Aprobă, din condescendenţă, încă atent la orice semn care ar fi scos la iveală o minciună sau o omisiune.

— Mi-a luat ceva timp să înţeleg că Socrate îşi pierduse răbdarea cu mine, că ajunsesem să-l plictisesc, eu fiind mereu fiul care spune: „Da, câtă dreptate ai, tată”, iar apoi face tot ce-l duce pe el capul. Eu credeam, pe

vremea aceea, că mă alungase nu pentru că-l oboseam, ci pentru că primise amenințări din partea tatălui meu. Și asta a făcut ca relațiile mele cu tata să se înrăutățească. El credea că am devenit rebel din pricina lui Socrate. Eu îl învinovățeam pe el pentru respingerea lui Socrate. Așa că am fugit de acasă. Am trăit o vreme în casa unui prieten pe care-l poreclisem Platon, dar și cu el lucrurile au luat o întorsură urâtă, tot din cauza lui Socrate.

Chipul lui Antemion era încă și mai grăitor decât cuvintele sale. Întreaga față i se schimonosise într-o expresie chinuită, cu gâtul înțepenit, cu mușchii mandibulei vizibili, cu sprâncenele și întreaga frunte încruntate, iar privirea i se pironise în pământ, aruncând flăcări. Până și lui Prodicus îi era greu să continue să-l privească.

— De acord, îl întrerupse. Socrate te-a părăsit, și tu nu puteai suporta acest lucru. Finalmente, el a ajuns adevărata cauză a problemelor tale.

Antemion își ridică ochii din pământ și pocni din degete.

— Te-ai prins din prima, amice!

— Și în ce constă drumul virtuții?

— În linii mari, în faptul că discipolul trebuie să înlocuiască părerile greșite cu…

— Cu cele adevărate?

— Cu ale sale.

— Atunci, dacă nu mă înșel, la început pe Socrate l-a interesat persoana ta pentru că erai tânăr, bogat și de familie și păreai a avea nevoie de un îndrumător spiritual.

Antemion nu-și ascunse mulțumirea la auzul răspunsului și sărbători faptul dând pe gât o nouă cupă cu vin.

— Ce s-a întâmplat cu Platon?

— Eu am fost cel care i l-a prezentat lui Socrate, fapt pe care l-am regretat imediat. La fel ca mine, Platon avea nevoie de un tată. Rămăsese orfan la vârsta de șase ani și îi ura atât de mult pe mama și pe cel de-al doilea soț al acesteia, încât încercase o dată să dea foc patului în care dormeau cei doi. Unchiul lui nu era altul decât Critias, cel de tristă amintire. El îl inițiase în tainele elegiei și ale hexametrului și îi insuflase ura față de democrație, așa că, atunci când a ajuns pe mâinile lui Socrate, celălalt i-l lăsase numai bun de înghițit.

— „Sufletul este sânge, și sângele inimii este al bărbaților gând”, recită Prodicus cu mulțumire.

— Ce este?

— A compus-o Critias, sângerosul. Avea, fără nicio îndoială, har liric.

— Între Socrate şi Critias, continuă fiul lui Anytos, exista o veche prietenie. Înainte de a fi exilat şi de a se refugia în Thessalia, Critias a vorbit cu Socrate şi s-a arătat foarte mulţumit să-l lase pe Platon în grija lui. Prietenia mea cu Platon începuse să se strice în acea perioadă. Nu puteam suporta gândul că ocupase un loc care mi s-ar fi cuvenit mie. Transformându-se în discipolul preferat al lui Socrate, a devenit arogant şi morocănos şi încă mai rebel cu mama şi cu tatăl său vitreg, cu care începuse să vorbească despre politică, acesta fiind ambasadorul Persiei şi susţinător convins al democraţiei. Te asigur că îl diviniza pe bătrânul cu faţă de ţap. La urma urmelor, Socrate îşi vedea în sfârşit împlinit visul de a educa discipolul perfect, bărbatul care îi îmbrăţişase cu fidelitate doctrina şi care era foarte posibil să pună mâna pe frâiele puterii în Atena, la un moment dat. Un conducător care ar fi fost vocea şi umbra maestrului său. Eu nu fusesem pregătit să apuc pe acest drum, îngropat cum mă aflam în cea mai cruntă suferinţă şi nedorindu-mi decât moartea. Pentru că mă făcuse atât de dependent de el, încât acum nu-mi mai rămânea niciun punct de sprijin. Şi asta a fost povestea despre cum Socrate a făcut din mine gunoiul pe care îl ai în faţă. M-a folosit şi m-a dat pierzaniei.

— Şi totuşi, nu mi se pare deloc că îl mai idolatrizezi.

— Vinul ascute memoria şi înţelegerea. Amice, deschide bine urechile la ce am să-ţi spun: eu l-am ajutat pe tatăl meu să-şi pregătească acuzaţiile împotriva lui Socrate.

Prodicus rămase câteva clipe pe gânduri, cântărind în minte valoarea dezvăluirii.

— Aşa că tu şi tatăl tău aţi fost uniţi în ultimele lui momente.

Celălalt aprobă. Cu vocea din ce în ce mai spartă şi mai neclară, încercă să-i explice că fusese tocmai însărcinarea de a pregăti procesul cea care îi unise. Să sfârşească o dată pentru totdeauna cu duşmanul comun. Erau din nou tată şi fiu. Îi rămânea doar slaba consolare de a se fi împăcat cu el înainte să-l înghită gurile Hadesului.

Antemion ridică din nou cupa, de această dată cu mâinile tremurânde. Prodicus observa cum pierdea şirul din când în când, cum gândirea îl părăsise pentru a deschide răni mai vechi. Privirea căta la ceva de dincolo

de baraca în care se aflau, dincolo de grămezile de gunoi, şi în ea ghici sofistul resturile unei un nestăpânite. Cunoştea foarte bine acest sentiment.

— Cine l-a ucis pe tatăl tău?

Întrebarea îl făcu să se scuture din visare, îl trezi din vaporii vinului şi-i topi cețurile moleşelii.

— Dacă l-aş cunoaşte, cel responsabil n-ar mai fi acum în viață.

— Mi-ai vorbit despre Platon.

Antemion negă, scuturând din cap.

— Platon e puternic, fanatic, dar nu are stofă de asasin.

— Cum poți să ştii asta?

— El nu este omul care să țină cuțitul, ci pana de scris. Acum e foarte ocupat în Megara, scrie povestea isprăvilor maestrului său.

— Poate a plătit pe altcineva să o facă.

— Poate, dar nu cred. Ai cunoscut vreun idealist, în afară de Socrate? Eu eram unul, şi Platon este altul. Cei care trăiesc hrănindu-se cu idei nu urzesc răzbunări. Cu asta se ocupă oamenii de acţiune.

— Poate că ai dreptate, admise Prodicus.

— Vrei să ştii ce cred eu?

— Desigur, pentru asta am venit.

Antemion se asigură că nu-i asculta nimeni şi continuă, cu vocea şoptită.

— Eu suspectez că l-au omorât pentru că ştia ceva important despre încercarea de evadare din închisoare a lui Socrate.

— Ce ştia?

— Nu ştiu exact. Nu mi-a povestit, pentru că voia să se ocupe de asta cu maximă discreţie şi să-l dea pe mâna judecătorilor înainte să înceapă să se dezlege limbile.

Antemion suspină şi încercă să se concentreze. Erau momente în care părea că-şi pierde capul. Era lucid, dar ameţit. Continuă:

— Umblă zvonul că prietenii lui Socrate îi pregătiseră o evadare pe când acesta se afla în închisoare. Ei bine, pot să-ți confirm că este adevărat. Şi la fel de adevărat este că el a refuzat să fugă, pentru a apărea astfel drept marea victimă a unei erori tragice. Faptul a semănat o teribilă îndoială: Ne-am înşelat executându-l pe acest bărbat? Era într-adevăr un om drept? Socrate a vrut să alimenteze cu moartea sa această îndoială, a sperat să facă din această vină una pe care oamenii să o regrete pentru ani şi secole de-atunci încolo, întărindu-i faima de înțelept incoruptibil până la moarte.

— Delirul său de nemurire, aprobă Prodicus.

— Eu și tatăl meu suspectam că se pregătea un asemenea plan, dar am fi preferat să fi fugit, dovedindu-și, astfel, vinovăția. Probabil că ar fi fost mai bine pentru toți. Am fi fost în stare chiar să contribuim la planul de evadare, dacă ne-ar fi cerut-o prietenii săi, surâse el. Dar Socrate a fost mai inteligent și a ales să rămână în închisoare, așteptându-și cucuta. Bun. Asta este povestea cunoscută de toți, dar are o continuare pe care nu o știe nimeni. O cunoștea tatăl meu, dar nu mi-a povestit despre ce era vorba. Ce știu eu este că el descoperise ce urma să se întâmple, și mai știu că a existat un al doilea plan de evadare, un plan atât de bine pus la punct, încât nici Socrate nu putuse să-l respingă. Despre ce plan era vorba? Cu cât mă gândesc mai mult la asta, cu atât reușesc mai puțin să-mi dau seama de ce anume putea fi vorba. Între avantajele sale, figura aceea de a păstra îndoiala cu privire la nevinovăția sa.

— Vrei să spui că s-ar fi păstrat prezumția de nevinovăție, chiar după ce ar fi evadat? se miră Prodicus.

— Exact. Incredibil, nu-i așa? Nu mă întreba cum ar fi fost posibil să împace aceste două condiții, cea de evadat din fața condamnării injustiție pentru crimă împotriva statului și cea de nevinovat. Dar fapt este că așa s-ar fi întâmplat. Tata deținea informația, știa că Socrate acceptase acest al doilea plan de fugă, prin care se refugia cu ajutorul partizanilor săi la Megara și, dacă nu i-a reușit, n-a fost pentru că nu a vrut, ci din cauză că un detaliu important al planului a dat greș în ultimul moment. Altfel ar fi acum în viață. Ce contează este că tata credea că poate demonstra acest lucru. Voia să aducă în fața judecătorilor rezultatele anchetei sale, după moartea lui Socrate, pentru a rămâne o dată pentru totdeauna dovedit că Socrate și cercul lui de prieteni acționau în afara legii. Avea totul pregătit pentru a înfățișa cazul în fața Areopagului, dar îi lipsea dovada cea mai importantă, dovadă pe care o ținuse în mâini la un moment dat și care îi scăpase. Sau îi fusese smulsă. Cu toate acestea, era convins că dovada sau posesorul mărturiei, sau ce-o fi fost, nu părăsise Atena, și încă o mai putea recupera. Avea el bănuielile lui, bine fondate, cum că ar fi putut-o găsi în Milesiana sau într-un loc care avea legătură cu Milesiana.

— Ești sigur? se miră sofistul.

— Păi, gândește-te că și-a petrecut ultimele zile frecventând bordelul, în căutarea unei piste cu privire la unde se putea ascunde respectiva dovadă. Și

așa a și sfârșit.

— Vrei să spui că și altcineva știa unde se afla dovada?

— Vreau să spun că o ascundea cineva.

— Așa că această persoană ar fi putut fi una și aceeași cu cea care l-a omorât, observă sofistul, cu scopul de a păstra secretul cu privire la această informație care ar fi putut compromite imaginea lui Socrate și de a-l împiedica pe Anytos să aducă dovada vinovăției sale.

— Exact. Așa ar fi logic. Oricine ar fi fost asasinul, deținea această dovadă și știa că tatăl meu o căuta.

— Totul s-a întâmplat în interiorul Milesienei, dădu Prodicus din cap, gânditor.

— Acum ghicești către cine se îndreaptă suspiciunile mele. Calități: legat de Socrate printr-o puternică prietenie, deși nu se amestecase cu susținătorii lui, mânat de dorința de a păstra neatinsă onoarea filosofului, dincolo de moartea sa, inteligent, influent, capabil să pună la cale un plan de evadare, foarte legat de Milesiana.

— Aspasia din Milet, suspină Prodicus. Mâna-i tremurătoare dărâmă cupa de vin. Se aplecă să o ia de jos și văzu, pentru o clipă de groază, reflectată în bronzul plin de zgârieturi, urâțenia propriului chip.

Capitolul XXVI

Prin aburii vinului şi fumul înecăcios degajat de grăsimea fitilului din opaițuri se zărea un du-te-vino de pepluri[28] desfăcute, jupoanele transparente, o feminitate difuză, plăpândă, şerpuitoare, dezgolită pe alocuri, o aromă de uleiuri, un murmur de voci şi de râsete care păreau să răzbată din cavernele somnului. Tolăniți pe perne moi sau lungiți pe jos, îmbuibaţi de vin, bărbaţii urmăreau cu gura căscată trupul unduitor al unei dansatoare aflate la prima reprezentaţie a nopţii, care îşi făcea apariţia din întunericul dens al unor draperii, făcând să-i sune brăţările şi fluturându-şi părul într-un zigzag de umbre pe fondul luminos al torţelor.

Cele care turnau vin îi serveau îngenunchind în faţa lor, zâmbindu-le dulce, mângâietoare, frumos mirositoare. Hetairele intrau şi ieşeau din separeuri, cu bărbaţii de mână, docili ca nişte căţelandri, vrăjiți unul după altul printre dantele şi draperii, cu dansuri şi ritmuri de ţiteră, şoapte, gemete, râsete, apropierea trupurilor, atingeri asudate, liniştiți şi bucuroşi la gândul că aveau să mai petreacă astfel o noapte. Aşa cum se arătau privirii, desculţe ca nişte zeiţe, mişcând provocator din şolduri sau aplecându-se pentru a oferi câte o cupă cu vin, şoptind cuvinte indecente şi etalându-şi pline de graţie bustul, părea imposibil de imaginat ca un bărbat să nu fie cuprins de dorinţă până la delir.

Secretul Milesienei era acela de a fi un loc al simţurilor tocmai pentru că le incita. Stătea în jocurile de lumini şi oglinzi cu rame şlefuite în care se reflectau flăcările şerpuitoare, în pereţii acoperiți de mozaicuri argintii, ca nişte solzi care străluceau în dansul umbrelor, în licorile ameţitoare şi în aromele diafane care ascundeau o adâncă înşelătorie, o schimbare a aparenţelor. Prin asta reuşea să fie un loc în care mult râvnita fericire a tangibilului părea posibilă.

Tolănit cu faţa-n jos pe un fel de divan uriaş, ticsit cu perne, dintr-un separeu, savurând masajul de zile mari al Neobulei, Prodicus contempla tapiseria pe care o avea în faţă şi care îl reprezenta pe Ulise înlănţuit de catargul corabiei sale, în vreme ce sirenele, perfide păsări de pradă cu chip de femeie, zburau în cercuri deasupra lui. Din atitudinea lui Ulise se putea ghici dorinţa de a se elibera din lanţuri şi de a se lăsa înghiţit de hăul negru de ape.

Destul de ameţit din pricina relaxării totale şi a pătrunzătorului parfum al unguentului cipriot cu care îl îmbălsămase, începuse să-şi închipuie că farmecele sirenelor erau totuna cu cele prin care Neobula îi pusese stăpânire pe simţuri. Se simţea lax şi alunecos ca un peşte pe o tarabă, gata să fie tăiat în bucăţi. Mângâierile profunde îi desfăceau rând pe rând legăturile dintre corp şi voinţă, membrele i se înmuiau din ce în ce mai mult, până ce o ultimă atingere, cea mai eliberatoare dintre toate, pogorî asupra grumazului său, sigură şi letală.

Un perete subţire ca o foaie de hârtie îi despărţea de petrecerea din bordel, dar se bucurau de o oarecare intimitate. Şi-ar fi dorit să rămână acolo, întins, pentru totdeauna. Uneori, când trecea prin faţa lui, putea să-i vadă la lumina opaiţului coapsele fine şi netede, perfect depilate cu ceară. Nu se simţea tentat să întindă mâna să le atingă. Voluptatea inactivităţii îi părea mai atrăgătoare decât orice altceva. Erau ani de când renunţase la hărţuielile senzuale, dar şi-ar fi dat o mână şi o bucată din cealaltă pentru a se putea bucura din nou de ele.

— Trebuie că ai dus o viaţă foarte interesantă ca ambasador şi ca sofist, spuse Neobula. Cu siguranţă că ai iubit multe femei şi ai scris cărţi frumoase.

Hetaira îşi purta părul castaniu strâns într-o eşarfă de mătase violetă. Era culoarea sa preferată, aşa că o alesese, în tonuri mai roşietice sau mai albăstrii, ca nuanţele mării la anumite ore ale amurgului, şi pentru himation[29], şi pentru peplul doric.

— Puţine cu adevărat frumoase şi multe cărţi proaste.

— Nu m-am culcat niciodată cu un sofist. Nu sunt mulţi şi au gusturi ciudate. Dar sunt atrasă de toate felurile de perversiune.

Începuse să-i maseze umerii, apăsând spre exterior cu partea anterioară a palmei. Umerii cedau de parcă oasele care îi susţineau îşi recâştigaseră flexibilitatea.

— N-ai pierdut nimic, răspunse el liniştit.

— Voi, înţelepţii, nu credeţi în pasiune, spuse ea, strângându-şi buzele într-o expresie pe jumătate batjocoritoare, pe jumătate voluptoasă.

— Ce altceva decât pasiunea poate fi luat în serios? Pentru ea se duc războaie, se comit crime şi prin ea procreăm.

— Cred că-ţi cunosc slăbiciunea, surâse Neobula. Ai prea multă încredere în raţiune. Şi în faptul că-ţi poţi păstra luciditatea în orice moment.

— Mult mai puţin decât mi-aş dori.

Neobula arătă înspre tapiseria care îl reprezenta pe Ulise înlănţuit de catarg. Prodicus îşi întoarse cu greu capul pentru a o privi.

— Uite acolo un bărbat abil, spuse ea. A supravieţuit pentru că nu credea că raţiunea lui putea rezista tăvălugului pasiunii. Din cauza asta a pus să fie legat. A renunţat la libertatea de a alege.

Prodicus era plăcut surprins de cuvintele Neobulei. Iată un comentariu demn de Aspasia! Ştia în acelaşi timp că, în spatele aparenţelor acelei conversaţii erudite, se tatonau reciproc, încercând fiecare să pătrundă mecanismul intern al celuilalt şi gradul de pericol pe care îl putea reprezenta.

— E interesant ceea ce spui, Neobula. Eşti, fără îndoială, o femeie instruită. Totuşi, nu sunt de acord cu raţionamentul tău. Eu cred că, dimpotrivă, Ulise a făcut o alegere raţională, a cărei logică era aceea de a prevedea că pasiunea va fi mai puternică. A ştiut să-şi anticipeze eroarea.

Hetaira începu să-l ciupească uşor de-a lungul spinării.

— Au fost bărbaţi care m-au numit sirenă, ştii?

— Te consideri într-adevăr o femeie de moravuri uşoare?

— De ce nu m-aş considera?

— Cunosc libertăţile de care te bucuri, dar şi servituţile.

Mâinile calde începuseră să coboare către extremităţi, întinzându-i energic pielea.

— Noi, hetairele, trăim printre bărbaţi şi cunoaştem fiecare fir din pânza de păianjen a puterii. E mult de când frecventăm casele bărbaţilor influenţi, ascultăm conversaţiile purtate, suntem martore la ceea ce se întâmplă de cealaltă parte a uşilor închise, în umbra iatacelor. Îi purtăm pe bărbaţi în noapte, în locurile în care sunt cel mai vulnerabili, şi acolo îi dezbrăcăm. Ştim totul despre ei, despre viciile, bolile, slăbiciunile, meschinăriile lor şi majoritatea lucrurilor pe care le ascund nu valorează mai nimic. Intră aici plini de secrete şi ies implorându-ne să jurăm discreţie. Ceea ce caută bărbaţii este un refugiu, ard de nerăbdare să mărturisească şi o şi fac, crede-mă. Au nevoie de un sfat, de o mână de ajutor. Noi îi ajutăm să se elibereze de fricile lor.

— Înţeleg.

— Locul acesta este o reflectare a Atenei în miniatură. Aici converg multe forţe şi multe tensiuni. Puterea politică e supusă puterii sexuale. Trupul este cetatea, iar politica cetăţii este arta erotică.

— Ai fi putut să te faci sofistă, surâse Prodicus. Cred că ai fi bine primită în micuța noastră societate. Şi avem cu siguranţă câteva trucuri interesante de învăţat de la tine.

— N-ar fi o lipsă de merit pentru mica voastră societate să accepte în rândurile ei o femeie?

Neobula intrase în câmpul lui vizual. Avea obrajii înflăcăraţi de efort.

— Nicidecum, îi spuse el. Suntem deschişi la orice excentricitate.

— Bine, o să vă am poate în vedere când va trebui să mă retrag din actuala ocupaţie. Vârsta nu iartă.

— Unul dintre avantajele sofisticii este că poate fi practicată până cazi din picioare de bătrâneţe.

— Şi ţie ce-ţi place să predai?

— Am predat ceva retorică, câte puţin din fiecare, înţelegi tu.

— Şi acum investighezi crime?

Prodicus se bucură că era cu spatele la ea în acel moment pentru că îşi putea astfel ascunde surpriza.

— Ştiu pentru că îţi cunosc relaţia cu Aspasia, adăugă ea.

Acum da, o putea privi în ochi, şi o făcu.

— În realitate, spuse el, interesul meu nu este atât să descopăr asasinul, cât să împiedic închiderea Milesienei. Bineînţeles că un lucru îl implică pe celălalt.

— Este şi dorinţa noastră, a tuturor hetairelor.

— Atunci poate mă poţi ajuta.

Neobula îl privi cu simpatie. Se aşeză pe nişte perne aflate pe jos, în apropierea opaiţului, şi îşi cufundă mâinile într-un bol cu apă pentru a îndepărta unguentul. Prodicus se adună încet şi alene. Avea corpul relaxat, dar mintea îi era limpede şi veghea cu atenţie la fiecare cuvânt care se auzea de pe buzele hetairei.

— După părerea mea, spuse Neobula, a fost o crimă politică. De asta cred că, pentru a analiza cele întâmplate, este necesară o înţelegere a felului în care se ordonau relaţiile de putere. Orice persoană importantă din acest oraş are o funcţie şi o atitudine faţă de putere bine stabilite. Ceea ce defineşte fiecare persoană este felul în care se situează în acest joc. Cei mai mulţi

oameni se supun autorității și legii. Aceștia sunt conformiștii. Acceptă regulile jocului fără să creeze probleme. Dar există și persoane care se situează pe o linie de frontieră sau chiar opusă.

— Este inevitabil și de dorit să existe și persoane care să critice, chiar și în cazul unui sistem de guvernământ atât de avansat ca al polisului, spuse Prodicus.

— Criticul este cel care scoate la lumină slăbiciunile unui sistem, dar nu le înfruntă în mod direct. De exemplu, îl avem pe

Aristofan care împunge cu umorul său, dar, ca un bun cetățean, își îndeplinește obligațiile și nu reprezintă o adevărată amenințare.

— Diodor, felcerul?

— Și el este un critic, dar nu un transgresor.

— Ce înțelegi prin transgresor?

— Este acea persoană care reprezintă o adevărată amenințare, pentru că schimbarea pe care o propune este una atât de radicală, încât nu poate fi dusă până la capăt decât prin abolirea orânduirii anterioare. Transgresorul, în plus, a găsit forma de a-și atinge scopul și de a întoarce totul cu fundul în sus.

— Pe acesta trebuie să-l găsesc eu, pe cel cu adevărat periculos.

— Poate.

— Dar însuși Socrate era un transgresor. Nu l-au condamnat pentru asta?

— Era cu adevărat? întrebă ea.

Prodicus se mulțumi să dea din cap.

— Ar fi putut să fie, spuse Neobula, pentru că valorile și principiile sale erau contrare celor ale Atenei, dar i-a lipsit curajul de a ieși din micul lui cerc de discipoli. A păstrat ambiguitatea. Nu a știut să găsească o rezolvare pentru conflictul său interior, și din această cauză trăia într-o permanentă frustrare.

— Dar se spune că a murit pentru a-și apăra adevărul. Tu ce părere ai, Neobula?

— Dacă așa a fost, se pare că a reușit să se convingă de acest lucru.

— Nu contează atât dacă avea dreptate sau dacă s-a înșelat, cât faptul că a avut curajul să-și apere adevărul până la moarte.

— Și asta te impresionează? spuse ea cu un zâmbet batjocoritor.

— Da, mărturisi el. Mă interesează orice cauză care poate să-l facă pe un om să o apere cu prețul vieții lui și vreau, de asemenea, să-l înțeleg pe omul

care era sigur că există un motiv pentru care merită să mori. Mă interesează să știu ce anume poate să-l împingă pe un om să bea o cupă plină de venin în sănătatea călăului său, fără să se fi simțit nici lovit de soartă, nici atins de nebunie.

— E liniștitor să afli că măcar cineva știe pentru ce moare.

— Fără nicio îndoială. E liniștitor.

— Și el ți-a povestit care era acest motiv? întrebă hetaira.

— Nu în mod direct, dar am aflat lucruri. De exemplu, știu că în timpul procesului și-a pus onoarea mai presus decât viața, și pentru asta a refuzat să accepte orice fel de pedeapsă, oricât de îngăduitoare ar fi fost. Și știu că a acceptat cucuta cu seninătate. Poate a acționat prostește, dar niciodată vulgar.

— Un final de act dramatic și elocvent. Cu acest final și-a câștigat posteritatea, o faimă de care, în viață fiind, nu s-a bucurat niciodată, oricât s-ar fi străduit să o obțină. În schimb, dacă ar fi murit de bătrânețe, pe cine ar mai fi interesat să-i reînvie memoria?

Prodicus izbucni într-un râs potolit.

— Dacă nici Socrate n-a fost un transgresor, atunci cine ar putea fi? întrebă Prodicus.

— O femeie care a pus bazele unei afaceri pentru a le educa pe celelalte femei, pentru a le oferi libertate de gândire și independența bărbaților, o femeie care pledează pentru o formă de democrație cu reprezentare feminină și care visează la revolta femeilor.

— Aspasia?! Vrei să insinuezi că…?

— Eu nu insinuez nimic, îi tăie ea vorba. Dar imaginează-ți indignarea populară dacă s-ar închide acest local. Ar fi o adevărată răscoală care ar duce la schimbări importante. Iar pentru noi ar putea reprezenta un avantaj considerabil.

— Ce fel de avantaj?

— Depinde de ce anume am negocia. În principiu, am fi ascultate, noi și cererile noastre.

— Doar n-o crezi în stare să omoare un bărbat?

Neobula se mulțumi să păstreze o tăcere grăitoare.

— E nevoie de forță, insistă Prodicus.

— Cunosc o băutură în stare să drogheze și să cufunde un bărbat în cel mai adânc somn. Iar un cuțit bine ascuțit și cu un vârf subțire alunecă Iară

nicio dificultate în carnea unui porc sau a unui bărbat, până la inimă. Nu e nevoie de forță fizică: e suficient să te lași cu toată greutatea pe armă.

Prodicus cântări în gând, timp de câteva secunde, argumentele și le găsi rezonabile.

— Care este drogul care îl poate aduce pe un bărbat într-un asemenea hal de neajutorare? întrebă el.

— Aspasia este expertă în prepararea unei băuturi cu opium și iarba lui Circe.

Prodicus admise că o văzuse el însuși preparând-o, la ea acasă. Avea chiar o provizie de ierburi pe care le folosea ca analgezice.

— Nu rămâne decât să nimerești doza potrivită, surâse ea.

Prodicus era descurajat. Nu-i plăcea deloc turnura pe care o luaseră lucrurile, dar trebuia să continue până la final. Consimțea, cu inima îndoită, că nu i-ar fi fost greu să amestece drogul în vinul lui Anytos. Avusese o noapte la dispoziție pentru a-l droga, puțin câte puțin. Nu ar fi fost, de asemenea, imposibil ca o femeie în vârstă și lipsită de forță ca Aspasia să fi reușit să implânte un cuțit bine ascuțit în pieptul unui bărbat inconștient.

— Problema este că… suflă greu, descurajat, nu pot să-mi închipui că ea ar fi fost capabilă de o asemenea atrocitate.

Neobula îl privi cu blândețe și-l mângâie pe păr.

— E logic, de vreme ce tu însuți recunoști că există momente când sentimentele intense te împiedică să vezi lucrurile cu claritate.

Prodicus fu de acord.

— Aspasia a fost acolo când a murit, adăugă ea.

— Într-adevăr, a recunoscut-o.

— Dar pe ea nu au interogat-o. Cu toate acestea, a fost prezentă la interogatoriul meu. Nu m-au întrebat niciodată dacă am văzut-o intrând în iatacul lui Anytos.

— Ai văzut-o? se sperie el.

— Nu. Dar nici în altă parte n-am văzut-o. Nu știu unde se afla în acel moment, dar te asigur că nu se afla în niciunul dintre saloanele de trecere. Întreabă-le pe Timareta, pe Eutila sau pe Clais. Aspasia este singura dintre noi care nu are alibi.

Prodicus rămase pe gânduri.

— Și cel mai de neînțeles, adăugă ea, este că, fiind atât de puțini cei care eram acolo în momentul asasinării lui Anytos, încă nu s-a putut descoperi

vinovatul. Cum este posibil? Trage singur concluziile.

Sofistul fu impresionat de gândirea hetairei şi recunoscu faptul că această informaţie schimba perspectiva anchetei. Ea se arătă încântată. Îl mângâie pe obraz şi îl ajută să se aşeze mai comod între perne. Prodicus îi ceru să rămână alături de el. Îi plăcea să simtă trupul unei femei alături de al său. Neobula se dădu mai aproape şi îl făcu să se întindă în întregime pentru a se culca alături de el. Prodicus se simţea bine aşa, până ce începu să-i mângâie pântecul şi sexul. Prodicus încercă să o împiedice, la început cu o mişcare timidă a braţului, lipsită de forţă şi de convingere. Ea continuă să-l mângâie, ignorându-i slabele proteste. Atunci Prodicus încercă să se întoarcă pe o parte, fiind prea adormit pentru a se opune sau pentru a se ridica. Uşor, dar ferm ea îl opri apucându-l de umeri şi îl întoarse la loc cum fusese, îi desfăcu braţele, îl linişti în şoaptă, spunându-i să stea cuminte şi să o lase pe ea, asigurându-l că îi va plăcea.

— Corabia e prea bătrână, protestă Prodicus, şi şi-a pierdut catargul.

Prodicus privea surâsul Neobulei, încântător într-un mod calculat. Îi trecu un deget peste buzele pline, şi ea i-l supse uşurel. Pe când degetul se făcea nevăzut în căldura umedă a gurii Neobulei, pe bătrân îl învăluiră senzaţii calde şi amintiri. Simţindu-i tresărirea, femeia îngenunche alături de el şi-i susură cuvinte fără glas şi fără şir, de pe vârful limbii, cuvinte mai clare, persuasive, pe care un sofist n-ar fi ştiut niciodată să le pună cap la cap, care vorbeau despre dorinţa îngropată în străfundurile minţii sale. Respiraţia ei îi gâdila urechea, îl transporta într-un trecut de călătorii, imagini neclare, femei, senzaţii. Se gândi, de departe, la o existenţă imediată, fără metafore, de toropeală şi abandon, care emana nard, arome, vin şi beţie, mângâieri fierbinţi, priviri umede în întuneric; o voce caldă care-i şoptea ceva finalmente înţeles până la ultimul detaliu. Adevăruri fictive, minciuni mult dorite.

Nu voia să se lase cuprins cu totul de calda crisalidă. Nu putea să-şi scoată din minte conştiinţa propriei decrepitudini, a pielii sale zbârcite şi flasce ca o pojghiţă gălbejită întinsă pe un schelet diform. Întotdeauna îl întristase propria urâţenie, dar în ultimii ani îi repugna de-a dreptul. Era incapabil să se concentreze numai asupra mâinii de femeie care înainta pe pielea lui: i se împotrivea realitatea propriului trup, senzaţia pe care ghicea că o transmitea pielea lui.

Ea îl sărută, lăsându-şi limba să înainteze până în cerul gurii, şi continuă să-l mângâie până ce îi aduse sexul, dacă nu în stare de erecţie, măcar în stare de tumescenţă. Aşezată călare pe abdomenul lui, îşi puse genunchii pe mâinile bătrânului, eliberându-se din apele transparente ale lenjeriei de corp, şi începu să se frece fără pudoare de sexul sofistului, aplecată deasupra lui până la a-i atinge pieptul cu sfârcurile. Prodicus începu să se zbată când îşi simţi trupul, forţele abandonându-l şi sângele invadându-i creierul. Ea continua să se mişte sinuos deasupra lui, mai întâi foarte încet, căutând atingerea suavă, de-abia simţită, apoi o lovitură îi smulse un geamăt slab, o făcu să-şi mute privirea şi să se aşeze mai bine, coborând din nou, deschisă, expusă, umedă, alunecând de jos în sus şi înapoi, de parcă s-ar fi agăţat de el, până ce simţea din nou fiorul şi atunci urca din nou febril către suprafaţă pentru a se scufunda din nou, alunecând deasupra lui, deasupra sexului său moale, inofensiv, stors de vlagă, pe pielea searbădă, şi apoi mai repede, odată stabilit contactul între centrul plăcerii şi suprafaţa flască a bătrânului, încă o dată şi încă o dată, urcând şi coborând de parcă Prodicus ar fi fost mort, de parcă ar fi fost nişte rămăşiţe omeneşti, carne bătrână, puhavă, zăcândă întru plăcerea celeilalte.

Se concentră să respire în ciuda apăsării greutăţii femeii de pe toracele lui, gâfâia de parcă ar fi făcut un efort teribil, deşi nici nu se mişca. Era incapabil să-şi amintească vreo altă experienţă din viaţa sa, sexuală sau de altă natură, care să fi fost la fel de umilitoare. Cel puţin dacă i-ar fi cerut să o satisfacă mângâind-o, ar fi fost altceva, s-ar fi simţit parte activă, dar aşa îl reducea la condiţia de obiect fără viaţă, de cadavru fierbinte.

După câteva momente, înţelese că Neobula era excitată cu adevărat şi că excitarea ei îşi avea izvorul tocmai în umilirea lui Prodicus, lăsându-se să alunece deasupra virilităţii lui pierdute, în ruşinea şi în bătrâneţea resimţite, pe scurt, în a i-o trage cadavrului unui învins.

Capitolul XXVII

Prodicus era satisfăcut de declarațiile Neobulei și spera să-l ajute să urmeze un fir sigur. Bineînțeles că nu se gândise nicio clipă serios la faptul că Aspasia ar fi putut fi asasina, dar fusese impresionat de răceala și de consistența mărturiei hetairei. Luat separat, fiecare argument stătea în picioare, iar împreună se completau perfect, ceea ce nu dovedea decât că Neobula era foarte abilă. În definitiv, sofistica nu era apanajul bărbaților! Tocmai din acest motiv, un sofist trebuia să pună întotdeauna la îndoială spusele altui sofist.

Neobula avusese dreptate și când spusese că sentimentele lui Prodicus față de Aspasia erau foarte intense, lucru suficient pentru a-i întuneca judecata. Deși conștient de asta, convingerea sa în ceea ce privea nevinovăția Aspasiei era absolută.

Întrebarea cea mai relevantă, după el, era de ce dorea hetaira să-i strecoare această bănuială, din ce motiv îl manipula. Dovedea acest lucru vinovăția Neobulei? Răspunsul era negativ: nu dovedea decât că Neobula își dorea moartea Aspasiei.

Prodicus adăugă numele hetairei pe lista principalilor suspecți. Celelalte nume erau șterse.

Orgoliul rănit, acela de a fi fost respins de singura femeie pe care o iubise vreodată, nu mai era un pretext suficient; ar fi murit ca o buruiană la schimbarea anotimpurilor, deși se agăța cu tenacitate de pământul din care crescuse. În miezul zilei, în aerul lipicios ca rășina, se simțea sigur că putea întoarce spatele pasiunii, chiar dacă i s-ar fi înfățișat însăși Afrodita cea seducătoare, legănându-și șoldurile. Aspasia se odihnea pentru a putea lucra noaptea. Dar, în curtea interioară cufundată în noaptea cu lună galbenă, în liniștea iasomiei și în răcoarea iederei care înconjura fântâna, Aspasia îi apărea ca o fantasmă din alte timpuri și vocea ei îi electriza pielea. Vorbeau atunci despre prieteni de demult, își aminteau împreună și se străduia din nou să o facă să râdă. Iar ea îi căuta ochii și, timp de câteva momente, mâinile lor se întâlneau. Această beție era lucrul cel mai apropiat de fericire pe care îl cunoscuse vreodată și și-ar fi dorit să nu se termine niciodată.

Poate că Aspasia știa ce simțea Prodicus mai bine decât el însuși. Sofistul își petrecuse viața singur, din dorința expresă de a nu se supune

constrângerilor nici unei relaţii care i-ar fi putut afecta libertatea, aşa că nu ar fi fost surprinzător ca la bătrâneţe să se fi transformat într-un maniac al singurătăţii. Dar niciun bărbat nu reuşise să-şi ascundă vreodată sentimentele faţă de ea, şi Prodicus, deşi avea buzele pecetluite şi o grămadă de tufişuri care mascau intrarea în sufletul lui, era totuşi un bărbat.

Într-o zi, femeia ceru sclavilor săi să fie dusă la Delfi pentru a consulta oracolul lui Apolo. Se scurseseră zece ani de când fusese acolo ultima oară. Îşi petrecu astfel toată dimineaţa, şi Prodicus trebui să ia prânzul singur. Într-un final, a venit şi Aspasia, cu moralul destul de scăzut. Îşi puse cimberica neagră şi se aşeză alături de el să-i povestească experienţa. Îi povesti întâmplările călătoriei de-a lungul drumului sinuos şi accidentat, cum pusese piciorul, obosită de zgâlţâiturile căruţei, pe pământul de sub stăpânirea lui Apolo şi surprinderea care o cuprinse atunci când intra desculţă în templu odată cu ultimele raze ale după-amiezii. Nu îi ascunse sofistului întrebarea care o adusese acolo: când avea să moară.

Prodicus nu se bucură aflând toate acestea.

— Nu ştiu de ce te surprinde, dragul meu, îi spuse ea. Dacă e ceva care să ne intereseze pe toţi, atunci nu poate fi decât asta.

— Pe toţi?

— Pe nimeni nu lasă indiferent, nici măcar pe tine.

— Foarte bine, renunţă el. Ştiu cum se termină povestea şi e chiar mai mult decât mi-aş dori să ştiu.

— Trebuie să fim prevăzători până şi faţă de propria moarte, surâse ea. E o călătorie pe care nu voiam să o las nepregătită. A o pregăti înseamnă a pleca acceptând acest lucru.

— Nu-mi cere şi mie să îl accept.

— Bineînţeles că ţi-o cer!

Aspasia vru să-i apuce mâna, dar el îi întoarse spatele, supărat. Spuse:

— Presupunând că există un destin şi un oracol care să îl dezvăluie, nu văd ce mare avantaj e să afli şi tu.

— Îmi aminteşti de Dafnites, gânditorul sceptic care s-a dus să viziteze oracolul. S-a întâmplat în urmă cu vreo sută de ani. Cunoşti povestea?

— Sunt numai urechi.

— Ei bine, Dafnites al nostru s-a dus să consulte oracolul din Delfi pentru a se amuza puţin, dat fiind că nu credea deloc nici în oracole, nici în magia lui Apolo. Aşa că îl întrebă pe oracol în bătaie de joc: „O să-mi pot

găsi calul?” De fapt, el nu avea niciun cal. Oracolul îi răspunse cu vocea spartă a sibilei în transă: „îţi vei găsi calul, dar vei cădea şi vei muri”. Dafnites plecă foarte mulţumit de la Delfi, râzând pe sub mustaţă de autoritatea oracolelor sacre. Pe drum se întâlni cu regele Atalos, care fusese de multe ori până atunci, *in absentia,* obiectul criticilor dure ale acestuia. Regele nu se mai întâlnise niciodată până atunci cu Dafnites în persoană, aşa că era mai mult decât doritor să pună mâna pe el şi să-i aplice o corecţie şi iată că dădu tocmai peste el pe drumul care venea de la Delfi, şerpuind printre prăpăstii. Garda regelui îl prinse, şi regele Atalos porunci să fie aruncat de pe o stâncă numită Calul.

— O legendă foarte interesantă şi plină de învăţăminte, fu de acord Prodicus. Pare să ne spună că nimeni nu scapă destinului. De fapt, cunoşteam povestea, dar nu aşa cum ai povestit-o tu.

— Ah, da?

— Povestea adevărată, aşa cum s-a întâmplat ea de fapt, este că numitul Dafnites nu l-a întrebat pe oracol dacă îşi va putea găsi calul, ci când va muri, lucru pe care, în definitiv, cu toţii vrem să-l aflăm. Oracolul îi răspunsese că avea să moară căzând de pe cal.

Dafnites găsi răspunsul mai mult decât amuzant, pentru că nici nu ştia să călărească, nici nu avea vreo intenţie să înveţe, la cei şaptezeci de ani ai lui. Şi, pe drumul de întoarcere, pe cărarea strâmtă care şerpuia printre prăpăstii, se opri în faţa stâncii numită Calul, şi atunci simţi un junghi în inimă, pentru că, brusc găsise un sens spuselor oracolului. Începu să se simtă cuprins de panică. Ochii îi rămaseră aţintiţi în golul de dedesubt şi fu incapabil să reziste curentului, ameţelii, iminenţei morţii sale, pentru că zeii hotărâseră ca viaţa lui să se termine în acel punct. Aşa că se aruncă singur, cu capul înainte, şi se zdrobi în hău. Atât a fost de prost, săracul de el. Şi toate astea pentru că a crezut că nu va scăpa niciodată de destin.

Aspasia izbucni în râs, înţelegând că tocmai născocise povestea.

— Of, ţie nu poate omul să-ţi povestească nimic! protestă Aspasia.

În acea noapte îşi petrecu ceva vreme gândindu-se la problema oracolului şi a destinului şi la posibilitatea că totul ar fi într-adevăr stabilit dinainte. Dacă aşa stăteau lucrurile, ar fi fost justificarea perfectă pe care oricine şi-ar fi putut-o găsi pentru toate greşelile, aruncând întreaga responsabilitate pe umerii destinului. Numai Protagoras credea în soartă, deşi până şi el vedea

în noroc acelaşi pericol de a schimba cauza propriilor erori cu ceva exterior omului. În această privinţă, maestrul obişnuia să spună că acela care ştie să aleagă cu înţelepciune va avea întotdeauna noroc.

Odată, pe când cei doi sofişti dezbăteau tocmai această chestiune, se întâlniră cu un bărbat care zicea că fusese atins de fatalitate încă din clipa naşterii sale. Condiţiei sale de orb i se adăugau o grămadă de alte nenorociri, cum ar fi aceea de a-şi fi pierdut un picior şi o mână într-un accident. Prodicus îi arătase că acela care merge fără să vadă pe unde riscă să calce, de-a lungul vieţii, pe multe cozi.

Îi dădu, de asemenea, exemplul fulgerului care omoară un om. Raţiunea nu poate accepta faptul că o astfel de nenorocire este opera hazardului şi că e lipsită de orice semnificaţie. Este atunci preferabil ca întâmplarea să-i fie atribuită mâniei lui Zeus: „Ceva rău a făcut sigur, pentru care să merite să fie pedepsit”. Şi, dacă muritorului nu i se găseşte nicio greşeală sau o impietate, este ştiut faptul că zeului, prin caracterul său, îi mai scapă nişte fulgere în timpul neînţelegerilor amoroase cu geloasa Hera. De fapt, bărbatul preferă să se considere, mai degrabă, victima pasiunilor josnice ale zeilor, decât să se recunoască sclavul a ceva atât de neutru ca hazardul.

— Şi totuşi, medita Prodicus, fulgerele continuă să lovească în timpul furtunilor şi, în majoritatea cazurilor, nu lovesc pe nimeni. O scăpare a lui Zeus? Ah, fulgerele cu pricina nu interesau oricum pe nimeni.

Prodicus înţelegea foarte bine trebuinţa de a atribui o necesitate morţii, pentru că propria mamă murise într-un mod de neînţeles: se aşezase să tragă un pui de somn, la amiază, în patio, şi nu se mai trezise niciodată. Nu avusese parte de niciun semn, de niciun indiciu prealabil. Inima încetase pur şi simplu să-i mai bată. Începând de atunci, tânărul Prodicus se afundase într-un fel de reverie, o transă din care i se părea deseori că nu se trezise niciodată complet.

— Cred că singura lege este instinctul pe care îl avem faţă de frumos, spusese Protagoras, şi fantezia de care ne folosim atunci când interpretăm hazardul. Multe coincidenţe sunt orchestrate, în mod inconştient, de dorinţa noastră ca viaţa să urmeze un model armonios, inteligibil.

Prodicus nu-şi găsea liniştea în pat tot reflectând şi amintindu-şi conversaţiile avute cu Protagoras, singurul prieten la a cărui moarte plânsese, într-un naufragiu petrecut nu cu mulţi ani înainte. Pe el întotdeauna îl preocupase anticiparea momentului, durerea de a şti aproape

cu siguranţă ce urma să ţi se întâmple, pentru că totul se întâmpla repetându-se până la saţietate. Această senzaţie de clipe deja trăite, de presimţire a efectului înaintea producerii cauzei, de a cunoaşte dinainte finalul reprezentaţiei era ceva care repugna spiritului său, banalizându-l şi răpindu-i surpriza şi orice interes. Pentru el, forţa conducătoare a vieţii era curiozitatea, iar anticiparea reprezenta moartea speranţei. Lumea se ducea la oracol pentru a afla ce avea să vină, să-şi cunoască nenorocirile viitoare, iar asta i se părea pur şi simplu o aberaţie. Nu putea înţelege cum putuse Aspasia să facă o asemenea greşeală.

Şi, gândindu-se la sensul anticipării, temându-se să nu fie o rătăcire mintală care se acutiza odată cu bătrâneţea, fu surprins când i se întâmplă ceva la care nu se aştepta deloc şi care îl făcu să simtă că viaţa îi mai rezerva încă multe surprize şi nelinişti: Aspasia intră în linişte şi se întinse alături de el.

Cu ea nu mângâia carne, ci lumină. Nu aveau nicio importanţă oasele, ci parfumul pe care îl răspândeau, împăcarea şi liniştea, umbra care se îndesea în jurul lor, nu mai conta dacă aveau sau nu ce să-şi spună, în sfârşit dezgropaseră adevăratele cuvinte: în tăcere se întâlniră şi se iubiră.

Capitolul XXVIII

Pe măsură ce sănătatea Aspasiei se deteriora, vizitele lui Herodicos erau din ce în ce mai dese. Ea nu vorbea niciodată despre ele, nici măcar atunci când Prodicus o întreba ce îi spusese medicul. Imediat după ce acesta pleca, cu capul în pământ şi îngândurat, Aspasia începea să surâdă şi să se poarte ca şi cum ar fi uitat că tocmai avusese parte de un control medical. Nu era, în niciun caz, vorba de o uitare autoimpusă – îşi cunoştea prea bine suferinţa –, ci felul ei de a fi, prin care prefera să lase veştile proaste la sfârşit, câtă vreme mai avea timp să se bucure de cele bune. Sofistul se simţea dezorientat de refuzul ei de a se plânge; el se plângea de fiecare dată când i se oferea ocazia, mai puţin cu Aspasia. Intui că motivul purtării sale stătea în faptul că prietena lui era un model atât de desăvârşit, încât făcea să iasă la suprafaţă tot ce era mai bun în el.

În ultimele săptămâni i-a fost din ce în ce mai rău. Tuşea mult, deşi încerca să disimuleze, şi erau zile în care nu putea nici să se ridice din pat. Zilele în care se simţea puţin mai bine plutea în vaporii ierburilor narcotizante, ai macului, ierbii lui Circe şi vinului, cu care încerca să-şi amăgească durerea care trebuie că îi scormonea măruntaiele. O auzise de câteva ori plângând în anticameră. Servitorii erau pregătiţi să o ajute de fiecare dată când dădea semne de slăbiciune. În faţa lui Prodicus îi concedia, încercând să păstreze aparenţele unei sănătăţi încă demne, suficient de demnă cel puţin pentru a putea avea grijă de propria persoană şi pentru a-şi îndeplini obligaţiile, deşi nu mai era nimic de ascuns, aşa cum stăteau lucrurile. Sofistul ezitase până atunci să-şi manifeste îngrijorarea pe care starea de sănătate a prietenei sale i-o provoca şi, dacă încercase vreodată să o întrebe cum se simţea, nu primise drept răspuns decât simularea unui dezinteres optimist, pentru ca apoi subiectul să fie schimbat imediat, lucru care nu îl făcuse deloc să se liniştească. Vorbea deseori singură, pierzându-se într-un solilocviu şoptit şi fără speranţă. Când se întâmpla asta, Prodicus încerca să iasă la o plimbare. Nu putea îndura să o vadă astfel.

Înfăşurată într-un voal fin şi închis la culoare, era locatarul cel mai discret al casei. Din acest motiv, când îşi făcu apariţia într-o noapte târziu, pe când Prodicus medita, cufundat într-un scaun de răchită din bibliotecă, la asasinarea lui Anytos şi, în particular, la maniera în care se putea apropia

cineva de o persoană care nu avea nici cea mai mică bănuială despre pericolul care o pândea, ținând în mână un cuțit lung și ascuțit, tresări speriat când dădu peste Aspasia, aflată chiar în spatele lui.

— Nu te-am auzit intrând, se scuză Prodicus.

— Bufnițele vânează după auz în plină noapte.

După ce rosti aceste cuvinte, Aspasia îi ceru să o pună la curent cu ultimele descoperiri. El recunoscu că, de câteva zile, se afla într-un punct mort. După părerea lui nici Aristofan, nici Diodor și nici Antemion nu erau autorii crimei, dar mărturiile lor scoseseră la iveală noi date care îl făceau să-și îndrepte atenția în altă direcție, deși nu dispunea de informații suficiente. Aspasia se arătă foarte interesată să afle despre ce noi informații era vorba.

— Au legătură, se pare, cu încercarea de evadare a lui Socrate.

— Asta o știm deja. A respins-o chiar el.

— Da, dar se pare că a existat o alta, mai bine pusă la punct, al cărei secret era păstrat cu sfințenie de cei care voiau să-l elibereze. Mai era o singură persoană, în afară de ei, care cunoștea secretul, iar această persoană era Anytos. Antemion știa că tatăl său era în posesia unei dovezi a planului de evadare, care urma să demonstreze o dată pentru totdeauna faptul că Socrate era un trădător și că acceptarea condamnării care i se impusese nu fusese decât o minciună sfruntată.

Aspasia tuși de câteva ori, acoperindu-și gura cu dosul palmei, și întrebă:

— Dacă era deja condamnat la moarte, pentru ce avea nevoie de noi dovezi?

— Bănuiesc că Anytos și-a dat seama că nu făcuse, de fapt, decât să împlinească dorința nemărturisită a lui Socrate: aceea de a sfârși în acest fel, ca victimă a unei mari nedreptăți, făcând ca faima lui să fie eternă.

— Acum te înțeleg. Mobilul asasinării lui Anytos a fost deci păstrarea reputației filosofului, evitându-se astfel dezvăluirea celui de-al doilea plan de evadare, presupunând că a existat un asemenea plan.

— Exact. Problema este că nu avem decât bănuieli. Nici măcar Antemion nu știe despre ce plan era vorba și nici care era prețioasa dovadă pe care se baza, dar el crede că era vorba despre un martor.

— Interesant. Poate că așa ne apropiem de mobilul crimei.

— Da, dar nici acest nou mobil nu trimite la nimeni în mod direct. Pe de altă parte, eu am un suspect, deși îmi lipsesc dovezile, și pe deasupra mai

are şi un alibi perfect.

— Neobula.

Prodicus încuviinţă.

— Şi ce te face să o suspectezi?

— E simplu. Mi-a zis că tu ai fost cea care l-a omorât pe Anytos. Şi n-o spunea tocmai cu lacrimi de emoţie.

Pe Aspasia o surprinseră ultimele cuvinte ale sofistului: clipi des şi îşi duse o mână la piept.

— Nu pot să cred că e convinsă de acest lucru.

— Sunt aproape sigur că nu. Încearcă să mă manipuleze. Dar cu ce scop?

Ea rămase pe gânduri câteva momente.

— E în natura ei să urzească şi să deruteze. E falsă. Ce perversă! A hotărât că trebuie sacrificat cineva pentru a evita închiderea Milesienei, şi puţin îi pasă cine va fi acea persoană. Marea ei ambiţie, de mult timp, e să-mi ia locul.

— Sună coerent.

— Pe de altă parte, ea este şi cea mai în măsură să o facă, mai ales în ceea ce priveşte lupta pentru proiectul de emancipare a femeii. E orgolioasă şi nu dă înapoi în faţa nici unui obstacol.

— Dar nu merită, obiectă Prodicus. Îţi doreşte moartea!

— Moartea mea e mult mai aproape decât crede ea.

Prodicus îi reproşă Aspasiei că vorbea astfel.

— Dragul meu Prodicus, îl mângâie ea pe obraz, alături de tine petrec cele mai frumoase zile de care am avut parte de ani întregi.

— Şi mie mi se întâmplă acelaşi lucru.

Rămaseră schimbând priviri pline de tandreţe şi ţinându-se de mână, până ce Aspasia exclamă:

— Aproape că uitasem! Am noutăţi. Am dat peste ceva interesant de local. Trebuie să mergem chiar acum.

O duzină de sclave trudeau la curăţenia şi pregătirea bordelului pentru noaptea care urma. Vinul era amestecat în cratere şi opaiţele erau umplute cu ulei, se acordau instrumentele şi se ordona mobilierul. Aspasia îi arătă sofistului o tapiserie aşezată pe perete, reprezentând scene amoroase cu bărbaţi şi femei. Prodicus se apropie şi băgă de seamă că avea marginile pârlite.

— Mi-a sărit în ochi ieri, pe când îmi făceam turul prin local, îl lămuri Aspasia.

La vreo doi paşi de ea se afla un suport înalt de lumânări cu cinci braţe. Ea încuviinţă, urmărindu-i direcţia privirii.

— Şi eu am crezut la fel. L-am chemat pe Philippos şi l-am întrebat ce se întâmplase. Mi-a spus că sfeşnicul căzuse nu cu mult timp în urmă şi unul dintre opaiţuri rămăsese sprijinit de tapiserie. „Şi când s-a întâmplat asta, Philippos?" l-am întrebat eu. Aşa, încet-încet, îşi aminti şi exclamă că se întâmplase chiar în noaptea în care fusese omorât Anytos, cu câteva ore înainte. De-asta nu făcuse legătura. Se pare că sfeşnicul se răsturnase şi trei lumânări căzuseră pe jos, una pârlind tapiseria, iar alta rănindu-l uşor pe unul dintre clienţi.

— Şi cum s-a întâmplat să cadă suportul? Mie mi se pare că are un picior destul de stabil.

— O hetairă s-a ciocnit de un bărbat care era aşezat pe jos şi s-a agăţat de sfeşnic. Şi nu a fost nimeni alta decât Neobula.

— Ce coincidenţă!

— Într-adevăr, surâse Aspasia. Una dintre acele coincidenţe care m-a pus pe gânduri. Philippos mi-a povestit în detaliu cum s-a întâmplat: când a căzut ceara fierbinte pe client, acesta a scos un strigăt şi au urmat nişte momente de derută, dar Philippos s-a prezentat imediat şi a aruncat o găleată cu apă pe el şi încă una pe tapiserie. Totul s-a terminat cu hohote de râs.

— Dar Philippos nu mai păzise intrarea în tot acest timp.

— Exact.

Prodicus studie pe îndelete sfeşnicul. Era susţinut de un suport de fier cu patru picioare. Trunchiul era din bronz masiv şi avea o suprafaţă rugoasă. Nu se dezechilibra foarte uşor.

— A fost mereu la această distanţă de perete?

— Înainte era mai aproape de tapiserie, dar acum, după cum vezi, l-am îndepărtat puţin, pentru orice eventualitate.

— Să presupunem că a simulat pasul greşit pentru a-l răsturna şi a obţine cele câteva momente de derută. Acest lucru deschide posibilitatea ca o persoană, pe care nu am avut-o în calcul din rândul suspecţilor de până acum, să se fi strecurat la locul crimei.

— Un bărbat s-ar fi putut strecura în local fără ca Philippos să-l vadă.

Prodicus încuviinţă şi începu să facă legături cu voce tare:

— S-ar fi putut strecura ca o pisică, fără să fie văzut, cu chipul ascuns de mantie, de exemplu, cu un cuţit ascuţit pe sub tunică, înaintând fără să fie recunoscut în mijlocul confuziei generale. S-ar fi putut ascunde undeva în interior, într-un loc ferit, din care ar fi ieşit în momentul în care Eutila i-a servit vinul lui Anytos, ultimul moment în care acesta a fost văzut în viaţă.

— Cine poate fi acest bărbat?

— Neobula nu ne va spune. Dar e bine să ştim că ea ştie.

Capitolul XXIX

Ranchiuna purtată femeii care încercase să îl manipuleze în asemenea măsură îl ajută să se concentreze la ce avea de făcut, să-şi canalizeze energiile, să-şi ascută simţul analizei. Ura resimţită reuşise să-l scoată din letargie şi conferise minţii sale o înflăcărare productivă. Dacă ea era asasina, binemeritata pedeapsă nu va ierta nicio părticică din corpul acesta de o frumuseţe sfidătoare, atât de plăcut la vedere. Dar nu trebuia să se lase purtat excesiv de dorinţa de răzbunare. Prima regulă este întotdeauna aceea a imparţialităţii.

„Puterea politică este supusă puterii sexuale”, îi spusese hetaira.

Se hotărî să arunce o privire în casa Neobulei noaptea, la o oră la care aceasta era la lucru. În principiu, nu căuta nimic concret, îi lipsea un principiu călăuzitor, ceea ce putea foarte bine să fie sau un avantaj, prin faptul că erau deschise toate posibilităţile, sau un dezavantaj, dat fiind că nu avea prea mult timp la dispoziţie pentru a epuiza toate posibilităţile.

Era vizuina unui animăluţ cochet şi dezordonat, spaţioasă, luxoasă, dar foarte prost organizată. Îi atrase atenţia încă de la intrare un bust care prezida încăperea principală, reprezentându-l pe defunctul Alcibiade pe când era tânăr, o sculptură a marelui Fidias, care o costase cu siguranţă o grămadă de bani. Examină, rând pe rând, toate camerele şi petrecu destul de mult timp în dormitor. Pe salteaua de puf căptuşită cu lână a patului dădu peste o grămăjoară de ciudate ustensile de machiaj, flaconaşe cu unguente colorate şi, lângă pat, câteva cufere ticsite cu haine, un sertar întreg de văluri de mătase violetă, împăturite cu grijă. Nu se putu abţine să nu le adulmece. La picioarele patului se afla un vas pentru igiena intimă. Pe umeraşele de lemn se odihneau peplumuri şi tunici, iar, alături de ele, o măsuţă de toaletă prevăzută cu oglinzi din bronz şlefuit, incrustate în lemn de santal. Găsi pe o poliţă o foarfecă, panglici, pieptene de os, instrumente ascuţite pentru manichiură, pensete pentru depilat şi o plasă pentru păr, precum şi o mulţime de alte obiecte a căror utilitate îi era complet străină, cum ar fi un pămătuf care aducea a coadă de iepure sau o periuţă minusculă, cât unghia. Era evident că invenţiile cochetăriei feminine o luaseră cu mult înaintea unor ştiinţe ca astronomia sau medicina.

Îşi ţinea într-o mulţime de casetuţe mărgelele, diademele, brăţările şi lănţişoarele cu pandantive de pietre preţioase. Foarte mult aur. Într-un alt

dulăpior dădu peste instrumente de încălzit ceara, creuzete pentru amestecurile de prafuri și unguente, flacoane fine de parfumuri. Nu se putu abține și se privi pentru o clipă într-o oglindă de cupru șlefuit, lucru pe care îl regretă aproape instantaneu.

Brusc, ceva îi atrase atenția: o scară de lemn cu zece trepte care stătea sprijinită de perete, lângă prag. Se întrebă la ce ar putea folosi, având în vedere că nu dăduse, în toată casa, peste nicio policioară, dulap sau șifonier la care să nu se poată avea acces. Trecu din nou prin toate încăperile pentru a-și confirma observația. Căzut pe gânduri în fața unui asemenea paradox, își spuse: „Am căutat uitându-mă în sus, dar o scară nu servește numai pentru a urca, ci și pentru a *coborî*”. Străbătu iarăși toată casa, de această dată căutând din priviri la nivelul solului ceva care să semene cu o trapă de acces într-o încăpere secretă aflată sub podea. Și, ascunsă sub un covor, o găsi. Se puse în genunchi și trase cu putere de inelul metalic. Înainte de a putea zări ceva în întunericul de dedesubt, îl răzbi mirosul de ființă umană claustrată. Se înarmă cu unul dintre opaiţurile pe care le folosise în timpul căutărilor sale și îngenunche la marginea trapei, încercând să distingă ceva în interior. Văzu, chircit într-un colț, un bătrân descărnat și pe jumătate gol. Cu paşi nesiguri, acesta se apropie de punctul de lumină și atunci Prodicus putu să-i distingă chipul. Îl străbătu un fior de oroare când îl recunoscu pe Socrate.

Capitolul XXX

— Numele meu este Licinus, am şaptezeci şi trei de ani şi sunt ilot. Nu am ieşit niciodată până acum din Sparta. Tatăl meu m-a abandonat la naştere şi un bărbat bogat m-a găsit şi m-a adus, ca sclav, în casa care număra trei sute de iloţi aflaţi în serviciul său. Stăpânul meu era un aristocrat rafinat şi cult, numit Philippos. Fusese educat în Megara şi moştenise proprietăţi întinse în Sparta, aşa că se stabilise aici împreună cu soţia lui şi cu cohorta de sclavi care-i muncea pământul şi avea grijă de vite. Acest bărbat plin de înţelepciune s-a străduit să-mi şlefuiască natura necioplită şi să-mi rafineze purtările pentru că mă alesese să fac parte din rândurile celor care se ocupau de nobilii săi oaspeţi. Războiul cel mare tocmai începuse şi eu aveam cincizeci de ani şi trăisem mai bine ca oricare dintre sclavii cetăţii: primisem o educaţia aleasă, îmi însuşisem legile cititului chiar în casa stăpânului meu, învăţasem să îngrijesc şi să ţesal caii, să aprovizionez grajdurile cu cele necesare, să pregătesc uneltele şi să nu las niciodată un opaiţ fără ulei.

Ajunsesem în fruntea servitorimii care se ocupa de primirea oaspeţilor. Aveam grijă ca invitaţilor stăpânului meu să nu le lipsească nimic, vegheam ca servirea în saloane să fie fără cusur, iar stăpânul meu era foarte mulţumit de mine. La moartea sa, a avut parte de o înmormântare plină de onoruri şi nu a lăsat în urmă decât un fiu, al cărui caracter se dovedi exact opusul celui al tatălui său: era despotic, crud şi răzbunător şi exercita o autoritate despotică asupra tuturor celor pe care îi avea în subordine, în special asupra sclavilor şi a sclavelor sale. Cei care îi erau datori şi care îşi închipuiseră vreodată că le-ar face favoruri erau jupuiţi fără milă, fiind puşi să plătească dobânzi usturătoare. Avea obiceiuri dezmăţate şi atât de violente, încât niciodată bărbatul sau femeia respectivă nu îşi mai oferea de bunăvoie serviciile amoroase, iar sclavii care îi trecuseră prin pat erau cei care îi ştiau cel mai mult de frică. Eu fusesem toată viaţa în slujba tatălui său, aşa că acum trebuia să-i cinstesc memoria, împlinind cu devotament obligaţiile impuse de fiul său, ca stăpân ce îmi era, deşi, în inima mea, nu mi-am recunoscut niciodată alt stăpân decât acela care mă culesese de pe drumuri.

Deseori, severitatea şi dispreţul noului meu stăpân se îndreptaseră asupra mea, umilindu-mă până la limita posibilului. M-am transformat într-o piatră nesimţitoare. Trupul meu se mişca de colo-colo fără să adăpostească vreo

emoţie, sau, dacă păstrase vreuna, era doar curiozitatea de a vedea dacă norocul îmi scotea în cale propria moarte. Odată cu reapariţia ostilităţilor şi a războiului cu Atena, stăpânul era periodic plecat şi acestea au fost singurele zile în care ne-am putut bucura de linişte, deşi datoria noastră era să păstrăm totul pregătit în eventualitatea întoarcerii iminente a stăpânului. S-a întors de la război nevătămat şi mulţumit să fie din nou acasă, fapt sărbătorit în nenumărate banchete care se terminau în crunte orgii. Eu îmbătrânisem între acei pereţi şi nu mai aşteptam nimic de la viaţă. Nu am avut niciodată duşmani, nici nu m-am amestecat în neînţelegeri, nici nu dădusem cuiva motive să se plângă de mine, fiind dintotdeauna un sclav muncitor şi discret. Nu am cerut favoruri nimănui, nu datoram nimic nimănui. M-am mulţumit întotdeauna cu faptul că aveam un acoperiş deasupra capului, să se abată asupra mea urgia divină dacă e vreo urmă de minciună în ceea ce spun. Asta e tot ce pot să vă povestesc până în momentul în care am fost smuls de destin şi târât în această cetate. Văd bine că asta vă interesează cel mai mult să ştiţi. Şi voi face tot posibilul să vă fac pe plac, deşi tocmai în acest răstimp nu pot găsi nicio explicaţie pentru cele petrecute.

S-a întâmplat că au sosit doi bărbaţi în casa mea şi s-au pus să negocieze cu stăpânul. Numele meu a fost pronunţat de câteva ori înainte ca stăpânul să trimită după mine. M-am prezentat în faţa lor şi, la vederea mea, au rămas foarte surprinşi de aspectul meu, pentru ca apoi, cuprinşi de o mare însufleţire, să-mi atingă chipul, ca şi cum nu puteau să-şi creadă ochilor, şi să-mi pipăie carnea, încercând să-şi dea seama cât cântăresc. Stăpânul meu era la fel de surprins ca mine şi a vrut să afle motivele pentru care doi atenieni călătoriseră până aici pentru a cumpăra un sclav bătrân şi aproape nefolositor. Nu a reuşit să obţină vreo lămurire în afara unor minciuni cusute cu aţă albă. Bănuind că trebuie să fie vorba despre ceva destul de important, mai ales după forma atât de ciudată în care mă cercetau, a cerut pentru mine un preţ exagerat, echivalentul a douăzeci de sclavi tineri şi plăcuţi vederii. Ei au scos punga cu atâta promptitudine, încât stăpânul meu s-a căit pe loc că nu ceruse dublu sau chiar triplu.

Aşa că am plecat cu cei doi atenieni, doar cu hainele de pe mine, ştiind prea bine că bătrânul Licinus nu avea să mai revadă niciodată casa în care îşi petrecuse întreaga viaţă. De ce mă voiau acei străini? Am fost condus într-o casă de ţară, unde m-au legat cu lanţuri de glezne ca pe un câine. M-

au lăsat acolo doar cu o găleată de apă lângă mine. Foarte curând m-a încercat foamea. Timp de trei zile nu am văzut pe nimeni, iar a patra zi a sosit un necunoscut, şi el atenian după port, care nici nu a intrat bine că a şi făcut ochii mari de uimire, zicând că era încă şi mai grozav decât şi-ar fi imaginat, fără să precizeze ce anume. Bărbatul m-a curăţat de murdării, m-a cântărit, mi-a dat două smochine şi a umplut din nou găleata ca să nu-mi lipsească apa. Cum a venit aşa s-a şi dus, şi eu am rămas acolo mort de foame, o foame pe care cele două smochine, în loc s-o potolească, mai mult a aţâţat-o.

Aşa am petrecut încă cinci zile fără să mănânc nimic. Am înţeles în sfârşit că voiau să mă lase să mor de foame şi am încercat să-mi pun capăt zilelor. Mai întâi mi-am ţinut respiraţia, dar corpul meu lipsit de voinţă şi-a recăpătat suflarea. N-am reuşit nici să mă strangulez cu lanţurile, pentru că erau prea jos şi prea scurte. Dacă strigam, cu puţinele forţe pe care aş fi reuşit să mi le adun, nimeni nu m-ar fi auzit pentru a-mi sări în ajutor. Singurul lucru pe care îl puteam face era să mă dau cu capul de podea, dar pământul bătucit nu mă ajuta decât să-mi pierd simţirea pentru câteva momente.

Atunci l-am mai văzut o dată pe bărbatul care venise ultima dată să-mi aducă apă şi l-am implorat să mă ucidă, dar acesta se limită să mă ciupească de piele, constatând mulţumit că slăbisem mult. Nici nu vă puteţi imagina cât de cumplit a fost! Eram atât de slăbit, încât nu mai puteam să stau treaz decât câteva ore pe zi. În rest, dormeam şi visam mâncare. Pierdusem noţiunea timpului, deşi cred că de la ultima vizită nu trecuseră mai mult de trei zile când cei doi bărbaţi care mă cumpăraseră au intrat pe uşă, arătându-se foarte mulţumiţi la vederea mea. Unul dintre ei avea o foarfecă şi mi-a tuns barba şi părul. Apoi m-au curăţat şi m-au eliberat din lanţuri. Unul dintre ei, cel mai tânăr, mi-a promis că, dacă îi ascultam şi mă lăsam condus fără să strig acolo unde trebuia să merg, odată ajuns, mi s-ar fi oferit o moarte atât de dulce, că nici n-aş fi simţit-o lovindu-mă. Cuvintele au picurat ca un balsam în inima mea. I-am întrebat unde şi când puteam să mă bucur de această moarte şi ei mi-au răspuns că peste o zi sau două, în închisoarea din Atena.

M-au băgat într-un sac de in, m-au legat cu sfori şi, la puţin timp, am simţit cum oasele mi se freacă de fundul unei căruţe. Am călătorit toată noaptea. Un incident ne-a făcut să ne oprim în loc mai mult de o oră: o roată

trebuie că sărise de la locul ei. Corpul meu sălta lovindu-se de tăbliile de lemn, dar nu izbuteam în niciun fel să mă las să cad din căruţă. Aproape de revărsatul zorilor, am fost descărcat şi transportat într-o roabă până într-un loc unde, în sfârşit, m-au scos din sac. În capul meu se adunaseră gânduri tulburi şi îmi pierdusem orice speranţă ca bărbaţii să-şi ţină promisiunea de a-mi dărui o moarte rapidă. M-am aruncat din nou la picioarele lor, implorându-i să-mi pună capăt zilelor acolo, dintr-o lovitură de sabie. M-au ameninţat că mă închid încă o dată dacă mă mai plângeam. Erau foarte nervoşi pentru că, peste puţin timp, se lumina de ziuă şi planul lor fusese să ajungă puţin după miezul nopţii. Mi-au pus pe cap un sac negru pe care mi l-au legat bine înjurai gâtului, nelăsându-mi decât un orificiu în dreptul gurii, pentru a putea respira. Eu nu înţelegeam de ce făceau asta, dacă tot aveam mâinile legate şi oricum nu puteam să scap, dar cred că le era teamă să nu-mi vadă cineva chipul. Aşa că m-au condus pe un drum care, din câte mi-am putut da eu seama, ducea la închisoare. Atunci s-a întâmplat ceva care m-a umplut de spaimă. Am auzit strigând: „Puneţi mâna pe ei!”, apoi nişte bărbaţi venind în fugă, iar cei care mă duceau legat trebuie că s-au pus în gardă, pentru că mi-au dat drumul. Am auzit cum îşi scot săbiile din teacă şi lupta s-a încins chiar acolo. Eu, imediat după ce m-am văzut liber, deşi eram cu mâinile legate, am rupt-o cu disperare la fugă, aproape fără să văd nimic din pricina glugii, lovindu-mă de tot ce-mi ieşea în cale, căzând şi ridicându-mă din nou.

Am urmat în felul acesta drumul care urca, fără să-mi dau seama că nu făceam decât să merg în aceeaşi direcţie pe care o urmaseră şi ei. Motiv pentru care nu este de mirare că am sfârşit prin a mă poticni tocmai în zidurile închisorii. Am căzut la pământ, rămânând nemişcat nu ştiu cât timp, pe jumătate leşinat, aşteptând să se termine o dată pentru totdeauna cu chinurile mele, până când cineva m-a întors violent cu faţa în sus şi a smuls sacul care îmi acoperea chipul. Mi-a dat câteva palme pentru a mă dezmetici şi atunci am băgat de seamă că-mi curgea sânge din gură, pentru că îmi pierdusem puţinii dinţi care îmi mai rămăseseră. Individul care era în faţa mea, de cum îmi descoperise chipul, se lăsase pradă unei mari surprize, apucându-mi bărbia cu o mână şi privindu-mă de foarte aproape, ca pentru a se convinge de ceva. Eu nu ştiam încă unde mă aflam, nici dacă acel bărbat era sau nu gardianul închisorii din Atena. A exclamat: „Chiar tu eşti!”, ca şi cum m-ar fi aşteptat, de fapt, deşi atunci mă vedea pentru prima dată. Era

foarte nervos şi nu înceta să mă întrebe unde se aflau ceilalţi, cei care ar fi trebuit să mă aducă, şi cum am putut ajunge până acolo singur. Nu puteam să vorbesc şi nici măcar să bolborosesc ceva, era suficient efortul de a respira fără să mă sufoc. Gardianul a apucat o torţă şi a înaintat în întuneric, pe drum în jos, dar nu a văzut nimic. Era furios. Când s-a întors la mine, am crezut că vrea să mă lovească, dar nu a făcut decât să mă apuce de umeri şi să mă scuture, întrebându-mă unde erau ceilalţi şi ce se întâmplase. Eu nu spuneam nimic, îmi era oricum indiferent. Bărbatul nu ştia ce să facă în acel moment cu mine, aşa că a renunţat să încerce să mai scoată ceva de la mine, mi-a dat brânci înăuntru, îngrămădindu-mă într-o celulă pe care a închis-o cu zăvorul, înjurând printre dinţi că de ce s-o fi băgat el în povestea asta, şi a ieşit apoi cu torţa, probabil pentru a-i aştepta pe cei care ar fi trebuit să mă aducă.

Aşa că m-am văzut dintr-odată aruncat într-o celulă întunecată şi umedă; totul se întâmplase atât de repede şi de nedesluşit, încât mă simţeam împins de mâna unui zeu crud care voia să se distreze. Fusesem chiar eu acela care evadase pentru a mă îndrepta apoi către propria captivitate. Îmi pierdusem orice speranţă de a mi se mai întâmpla vreodată ceva bun. Eram stors de vlagă, capul mi se învârtea, inima îmi bătea înnebunită şi genunchii îmi tremurau. M-am lăsat să alunec pe podeaua rece, abătut şi dorindu-mi o moarte care nu mai sosea. Am rămas aşa o vreme, până ce m-am liniştit puţin şi mi-am recuperat suflarea. După ce m-au străbătut câteva spasme, am rămas foarte liniştit, de parcă trupul nu-mi mai aparţinea, de parcă mi-aş fi pierdut orice capacitate de a mai simţi ceva.

Atunci am auzit o voce care mă striga în şoaptă. Era un tovarăş de temniţă. Se afla în celula de alături. Vreţi să vă vorbesc despre acest bărbat? Bine, o voi face, dacă aceasta vă este dorinţa. Am auzit cum respectivul prizonier m-a strigat „om bun” de câteva ori şi nu ştiam dacă să răspund sau nu. A insistat atât de mult şi vocea lui era atât de prietenoasă, numindu-mă om bun, încât m-am gândit că nu aveam prea multe de pierdut dacă îi răspundeam, de vreme ce era şi el prizonier, la fel ca mine, şi nu căuta decât puţină companie. M-am târât cu greu în întuneric până la grilajul care ne despărţea. De-abia îi distingeam umbra. „Cine eşti, prietene?” m-a întrebat. Mi-am adunat cu greu puţina voce care îmi rămăsese şi i-am spus cine eram şi de unde veneam. Am observat că îl mira faptul că eram din Sparta, întrucât cetăţile noastre erau în timp de pace, şi m-a întrebat dacă eram

prizonier de război. I-am răspuns că da, deşi nici eu nu eram foarte sigur ce fel de prizonier eram şi din ce motiv. Părea îngrijorat de soarta mea şi animat de dorinţa de a mă alina în vreun fel. Mi-a mărturisit că aproape n-a ieşit din Atena, o dată numai, pentru a merge la război, şi că nu a vizitat niciodată Sparta, deşi nutrea o mare admiraţie pentru sistemul de organizare din cetatea noastră şi pentru disciplina care ne guverna obiceiurile. Mi-a spus că toate cetăţile aveau de învăţat de la alte popoare, chiar şi Atena, cea mai înţeleaptă dintre toate, putea trage învăţătură de la cetatea Spartei, din modul de viaţă al cetăţenilor săi şi din superioritatea educaţiei şi a guvernării, care îi tăcea să fie atât de buni luptători. M-a surprins să-l aud vorbind aşa despre noi, atenian fiind, şi m-am gândit că un război sângeros ar fi putut fi evitat dacă şi alţi atenieni ar fi gândit ca el. M-a întrebat dacă aveam mult de stat în închisoare, la care eu i-am răspuns că, dacă am noroc, voi petrece foarte puţin timp şi îmi vor da să beau o otravă care mă va face să trec rapid şi fără suferinţă pe tărâmul de dincolo. M-a întrebat dacă putea să facă totuşi ceva pentru mine. Era primul om de treabă peste care dădeam de când mă cumpăraseră şi mă sechestraseră. I-am spus că putea să-mi desfacă încheieturile dacă avea mâinile libere, şi a făcut-o bucuros, strecurându-le pe ale lui printre gratii. A desfăcut răbdător nodul de la frânghia de cânepă şi m-a eliberat din strânsoare. Apoi mi-a pipăit chipul pentru a-şi face o idee despre cum arătam şi, făcând acest lucru, a scos un strigăt foarte ascuţit, ca şi cum ar fi înţeles brusc cine eram şi acest lucru l-ar fi speriat.

Conversaţia a fost întreruptă în acel moment de sosirea gardianului, care a intrat foarte agitat în celula mea. Flacăra torţei sale a luminat încăperea şi am avut prilejul să mă minunez la vederea, de cealaltă parte a gratiilor, a unui bărbat care părea copia mea fidelă. Nu a fost decât preţ de o clipă, pentru că temnicerul m-a înşfăcat şi m-a scos cu forţa din celulă, strigându-mi: „Carevasăzică, poţi să vorbeşti! Ia spune-mi tu mie, de ce ai venit singur? Unde sunt cei care trebuiau să te aducă? Vorbeşte sau te sugrum pe loc!” Bolborosind, i-am povestit cum am putut mai bine ambuscada de care avuseseră parte şi cum ajunsesem eu până acolo încercând să scap. Bărbatul trebuie că şi-a făcut o idee despre cele întâmplate şi a hotărât că nu mă putea ţine acolo. Aşa că mi-a dat drumul, spunându-mi: „Ascultă-mă cu mare atenţie! Dacă povesteşti cuiva că ai trecut pe aici, te ucid. Ai înţeles? Ţi-o jur pe Zeus! Şi acuma fugi de aici, dispari, ieşi din cetate fără să te

vadă cineva şi nu mai pune niciodată piciorul aici”. I-am jurat ascultare, iar apoi m-am îndepărtat fugind cât mă ţineau picioarele, adică nu foarte tare.

La început nu-mi venea să cred. Din nou liber! Dar oare până când? Cine va fi următorul care mă va prinde şi mă va tortura? Noaptea era pustie şi întunecată, n-am văzut pe nimeni pe drum. M-am afundat într-o pădurice. Cu fiecare pas mă simţeam mai slăbit şi m-am prăbuşit într-un final sub nişte măslini, cu unica dorinţă de a mă putea odihni în pace până la următorul răsărit.

Dimineaţa nu ştiam nici măcar unde mă aflam. M-a trezit o femeie care căra un sac şi atunci m-am ridicat şi am rupt-o la fugă. Am ieşit din pădure şi am intrat din nou în cetate, şi nu ştiu dacă din pricina disperării pe care o afişam sau a acestei minunăţii pe care o vedeau toţi pe chipul meu de când fusesem vândut, oriunde mă întâlneam cu un atenian, acesta îşi schimba expresia feţei, striga de spaimă sau pur şi simplu o lua la fugă la fel de repede ca mine.

În sfârşit, am fost capturat din nou şi dus într-o casă, o reşedinţă aproape la fel de somptuoasă ca aceasta, al cărei proprietar m-a luat la întrebări şi căruia i-am povestit aceleaşi lucruri pe care vi le-am povestit acum. Dacă îmi amintesc numele acestui proprietar bogat? Bineînţeles că-mi amintesc. Îl chema Anytos, un bărbat cam la vreo cincizeci de ani, de familie bună, foarte educat. Şi acest bărbat s-a purtat frumos cu mine, ca să fiu sincer: mi-a dat să mănânc, să beau şi m-a lăsat să mă odihnesc. Era foarte mulţumit să mă aibă în casa lui şi, în plus, mi-a spus că avea nevoie să depun mărturie într-un proces, în faţa unui tribunal, povestind cele întâmplate, pentru că el credea că eram dovada faptului că existase o conspiraţie pentru a elibera un întemniţat din închisoare. Cred că se referea la bărbatul care îmi semăna atât de mult. Urma să mă prezinte în ziua următoare în faţa tribunalului, care, după cum îmi spusese, se afla în vârful unei coline, pentru ca acolo, în faţa judecătorilor, să repet povestea mea, dar aceasta nu s-a întâmplat din cauză că, la revărsatul zorilor, a apărut un bărbat pe care îl cunoşteam, fiind cel care îmi adusese apă în timpul întemniţării mele din Sparta. Era înarmat şi m-a scos de acolo fără să folosească forţa. L-am întrebat dacă venea din partea lui Anytos şi mi-a spus că Anytos era mort.

Ce spui? Da, îl chema Alcibiade. Aşa îi spunea femeia în casa căreia am fost închis ultima dată. Nebunia continua. Acum acest Alcibiade voia să mă îngraş ca să nu mai semăn cu bărbatul din închisoare, deşi, după cum se

părea, acesta fusese executat pentru că planul de eliberare dăduse greș, dar prezența mea continua să fie o amenințare, nu mă întrebați de ce. Frumoasa femeie care m-a închis în subsolul casei ei mi-a tuns barba și m-a îmbrăcat cu aceste haine. Mi-a spus că atunci când îmi voi fi schimbat suficient aspectul mă vor duce înapoi în Sparta și acolo mă vor elibera. Dar din camera întunecată în care mă aflam nu prea îmi vedeam eu libertatea aproape. Și asta este tot ce am de povestit până în momentul în care m-ați scos de acolo. Ce vreți să faceți cu mine acum?

— Chiar azi vei pleca spre Sparta cu aur suficient asupra ta ca să nu mai trebuiască niciodată să trăiești ca un sclav, îi spuse Prodicus.

Capitolul XXXI

Sofistului din Cheos îi plăcea foarte mult epitaful cioplit de Alcibiade cu propria mână în piatra care avea să servească, peste ani, drept lespede funerară şi pe care tovarăşii săi o transportaseră din îndepărtata Tracie, alături de cadavrul său, pentru a fi îngropat în Atena.

PATRIA MEA, DACĂ AŞ MAI TRĂI O DATĂ,
ÎNCĂ O DATĂ TE-AŞ TRĂDA.

Era frumoasă şi sinceră ca o declaraţie de dragoste.

Trecuse un an de la funeraliile sale, ceremonia cea mai ciudată pe care o găzduise cetatea. Privind înapoi, în lumina timpului scurs de atunci, lui Prodicus i se părea cu atât mai paradoxală, cu cât ţinea cont de faptul că sicriul închis în care ar fi trebuit să i se odihnească oasele conţinea orice altceva, numai asta nu.

Când sosise vestea că Alcibiade murise, cea mai mare parte a adunării cetăţenilor se opusese vehement ca rămăşiţele acelui trădător fără scrupule să se întoarcă în Atica. Dar au existat şi alte voci, ridicate din rândurile nostalgicilor, care cereau să i se permită să fie înmormântat acolo, dintr-un act de pietate faţă de strămoşii săi şi ca semn de respect pentru dinastia alemeonizilor, din care făcea parte şi Pericle. În sfârşit, de teama unei revolte, i s-a permis să fie îngropat în pământul patriei, dar i s-au refuzat orice onoruri, cum ar fi acela de a i se săpa groapa în pământ sfânt, în interiorul cetăţii, sau de a se bucura de demnităţile unui erou. Cadavrul fusese adus din exilul trac de o mână de susţinători ai săi, într-o călătorie aproape fără oprire. Încă din momentul debarcării în Pireu, a trebuit să fie supravegheat de un grup de soldaţi pentru a-l salva de nenumăratele tentative de sabotaj. Cordonul de pază acoperea întregul coridor fortificat care unea portul de cetate. Acolo, între Marile Ziduri, se îngrămădi suflarea ateniană ca atunci când armata spartană invadase Atica, pentru a vedea trecând cortegiul funerar. Agitaţia atotstăpânitoare dădea impresia că nu avea să reuşească niciodată să pătrundă în cetate. Toţi se întrebau cine sau care sunt cei care împiedicaseră acest lucru şi în ce fel; dacă vor fura sicriul sau îl vor face să se întoarcă pe mare, dacă se vor alătura soldaţii, punând înaintea ordinelor primite ranchiuna personală sau dacă, dimpotrivă, vor fi

stricţi în împlinirea datoriei, până la a-i înfrunta pe insurecţi la cel mai mic semn de sabotaj. Caii înhămaţi la carul funerar înaintau încet, bătând din copite şi scuturând din cap, neliniştiţi să se afle în apropierea mulţimii. În faţă, garda care conducea procesiunea, în stare de alertă şi pradă unei mari agitaţii, înainta făcându-şi loc prin mulţimea de oameni.

În ciuda celor prorocite, cortegiul funerar alcătuit din puţinii prieteni şi susţinători care îi mai rămăseseră defunctului, abia avu parte de câteva huiduieli care nu reuşiră să aprindă focul violenţelor. Cadavrul purtat în car trecu prin faţa mulţimii înspăimântate şi nimeni nu îndrăzni să ridice mâna împotriva mortului.

Copiii urmăreau înmormântarea cocoţaţi pe crengile copacilor sau călare pe zidurile din jurul cimitirului, nerăbdători să asculte povestindu-se legenda fără sfârşit a celui mai admirat şi mai urât erou. Bărbaţi şi femei îndurau canicula scăldaţi în sudoare şi fără să se mişte din loc, speriaţi de acea ultimă lovitură de maestru a lui Alcibiade, şi anume epitaful său. În sfârşit, Neobula fu cea care rosti câteva cuvinte la coborârea sicriului în groapă:

— Aici zace un bărbat liber, un bărbat care nu şi-a fost fidel decât sieşi. A vrut să urce pe culmea cea mai înaltă. Totul în el iradia lumină. A dorit să trăiască şi a făcut-o pe deplin, pentru că ura mediocritatea. Singura sa dragoste a fost Atena.

În continuare, dădu citire discursului pe care Alcibiade îl adresase poporului său cu ani în urmă, pe vremea când trăiau împreună. Era un cuvânt de adio:

> Atenieni.
>
> Furtuna mă ameţeşte. Galopez de-a lungul falezelor pe sub pescăruşii cu zborul frânt. Pământul acesta e încă virgin, iar marea, infinită.
>
> Destinul mă obligă din nou să mă îndepărtez de Atena, singura cetate pe care am iubit-o, de data aceasta pentru totdeauna, căci nu mai e dram de întoarcere. M-am rapt de ea, pe unica mea navă, pentru ultima dată, îndreptându-mă către Tracia. Nu mai există adăpost pentru mine pe pământ, aţi făcut din mine un străin. Rătăcesc dintr-o ţară în alta, Iară niciun orizont. Din trista fortăreaţă din Chersonesul tracic contemplu marea gândindu-mă că, într-un loc îndepărtat, apele mării scaldă portul inefabilei Atene. Am trăit pentru mine, neacceptând niciodată altă putere decât cea a liberului meu destin, şi, în fiecare moment, m-am condus după acesta din urmă: propria viaţă, înaintea oricărei datorii sau loialităţi.
>
> M-aţi împuns vreme de mulţi ani cu injurii, calomnia urmărindu-mi paşii oriunde m-aş fi dus, alb de invidia proştilor şi a spiritelor meschine care au încercat să mă îndepărteze de la conducerea armatei atunci când aş fi putut să duc această cetate pe culmile gloriei.

Ascult din înălțimile acestor coline pustiite strigătele pescărușilor și amintirea mea călătorește spre falezele unde valurile, spărgându-se de stânci, purtau cu ele corăbiile eșuate și le făceau să rătăcească în voia vântului. E suficient curajul unui singur soldat pentru a însufleți o armată bântuită de spaimă. Cu dulci cuvinte de îmbărbătare se încălzesc inimile combatanților cuprinși de frică. Nicio mâhnire nu rezistă să vadă lumina unui nou răsărit, odată cu care se deschide rouă și respiră aerul pur, iar trapul, ieri abătut, se ridică din nou cu fibrele pline de vlagă, ca o coardă de arc în focul luptei.

În urmă rămâne efebul crescut în luxul rafinat al curții lui Pericle, femeile și pernele cele moi. Pielea mea a prins crustă de sare și de nisipuri, și tăbăcită e de spini. Încă mă simt tânăr și în deplinătatea forțelor. Dar firul vieții mi-a fost retezat cu cruzime. Nu-mi rămâne nicio speranță și nicio alinare.

A te uita în urmă mi s-a părut întotdeauna un semn de lașitate și la fel de fără rost ca dorința de a grăbi zborul lui Cronos, dar a-ți striga adevărul fără să mai speri că cineva vrea să îl audă e pe atât de frumos, pe cât de inutil. Știu ce se spune despre mine, în termeni dictați de ignoranță sau de rea-voință: nu mă voi lăsa păgubaș în fața minciunii istoriei și nici nu voi aștepta ca alții să vină să-mi curețe onoarea de atâtea infamii. Dincolo de greșelile și trădările mele, singura mea dorință a fost aceea de a aduce în Atena egida30 învingătorilor. Acum vă plângeți de nefericirile voastre și aruncați vina pe mine, dar eu nu pot fi tras la răspundere pentru niște greșeli pe care voi le-ați comis.

Am visat că o femeie îmi acoperea cadavrul cu un linţoliu și știu că sfârșitul îmi este aproape. Acesta este motivul pentru care fac să vă parvină acest mesaj. Mă rog zeilor să nu îngăduie să fiu îngropat aici, în Chersonesul tracic, atât de departe de singura mea patrie. Și nu voi pieri de mâna nici unui Lisandru în fruntea trupelor sale, a nici unui Nicias, a nici unui rege, a nici unui Hipparc, a nici unui hoplit pe câmpul de luptă, nici măcar de mâna vreunui bogat satrap persan. În această ultimă oprire din călătoria mea, știu că, murind, nu voi avea prilejul de a-mi împurpura sulița pentru ultima dată, cum mi-ar fi plăcut, nici nu mă voi bucura de voluptatea de a-mi vedea curgând propriul sânge, pe când în juru-mi câmpul se-ndesește de leșuri, ci va fi așa cum o spun versurile lui Callinos din Efes:

Moartea veni-va chiar în clipa
În care Moirele-au urzit-o
pentru că omului nu-i este-n soartă scris
să scape morții, nici dacă-ntreaga-i stirpe
i-ar coborî din zei.

Capitolul XXXI

Era uşor de dovedit că Alcibiade nu era mort: era suficient să îi fie deschis mormântul. Nu se grăbea să o facă, era aproape sigur că nu ar fi dat decât peste un cenotaf[31]. În toată Atena, doar Neobula şi el ştiau că Alcibiade trăia. Prodicus nu înceta să-şi dea palme peste frunte pentru că nu avusese în vedere posibilitatea ca Alcibiade să fi fost asasinul lui Anytos. Cum de nu se gândise la asta? Evident, lăsase la o parte această ipoteză pentru că el însuşi asistase la înmormântare: Alcibiade era mort. Se întâmplă câteodată să iei de bună versiunea oficială, fără să-ţi treacă prin cap măcar s-o pui la îndoială: aici îşi descoperi greşeala, de vreme ce Alcibiade – lăsând la o parte faptul că era un cadavru – se potrivea la perfecţie cu portretul asasinului lui Anytos. Era adversarul său politic – antidemocrat, susţinător al propriei dictaturi –, prieten intim al lui Socrate; era inteligent şi curajos, capabil să ucidă un bărbat într-un bordel fără să lase nicio urmă, şi amantul Neobulei, fapt pentru care nu ar fi fost de mirare ca aceasta să-i fie chiar complice.

Singura şansă pe care o avea Alcibiade să se întoarcă la Atena era să moară, după ce trădarea lui în timpul războiului îl transformase în duşmanul numărul unu al poporului. Odată mort ultimul conducător capabil să mobilizeze forţele oligarhice, democraţia putea să respire uşurată. Fusese un efect tactic inteligent, acela de a-şi înscena propriile funeralii pentru a se putea bucura de avantajul unei întoarceri clandestine. În acord cu această ipoteză, intrarea sa se produsese în secret, cu complicitatea câtorva susţinători. Deşi… ce susţinători îi rămăseseră alemaeonidului, după atâta timp petrecut în exil? Poate o femeie ancorată într-un vechi amor.

Ce nu-i era încă foarte clar era dacă acel asasinat se născuse în mintea lui Alcibiade ca o răzbunare personală sau nu fusese decât o acţiune puse la cale de Neobula. Cea de-a doua ipoteză explica cel mai bine prezenţa lui Alcibiade în Atena: se întorsese pentru ea.

Ajuns aici, Prodicus a trebuit să abandoneze investigaţiile dintr-un motiv foarte important şi a cărui gravitate făcea să apară futilă orice altă preocupare: viaţa Aspasiei se stingea cu repeziciune.

Nu răzbătea prin uşă nici cel mai mic zgomot a ceea ce se întâmpla în dormitorul Aspasiei, nicio voce nu spărgea liniştea sepulcrală. Hotărât să nu intre pentru a nu perturba examenul medical, Prodicus se plimba prin patio,

ocolea în cercuri concentrice fântâna din mijloc, vorbea cu sclavii, şi ei neliniştiţi de boala stăpânei, se aşeza câteva momente, încercând să nu se gândească la nimic, dar gândurile i-o luau înainte, în derivă, înnegurate. Din când în când, se întorcea în vestibul să vadă dacă medicul ieşise în sfârşit. Avea deplină încredere în Herodicos, nu numai datorită prestigiului de care se bucura, dar mai ales pentru că era fratele lui Gorgias, analitic şi meticulos ca el, deşi ceva mai rezervat. Vizita lui dura mult mai mult decât cele dinainte, ceea ce era un semn rău. În sfârşit auzi uşa deschizându-se şi plecă în întâmpinarea lui, încercând să-şi stăpânească nerăbdarea. Citi în ochii medicului răspunsul încă înainte de a apuca să-i pună întrebarea. Herodicos îl conduse ceva mai departe de uşă, undeva unde Aspasia nu putea să-i audă, şi îi spuse că de această dată era o chestiune de zile, dacă nu chiar de ore.

— Ea nu ştie, adăugă Herodicos, şi mai bine nu-i spune nimic. Ştiu din experienţă că speranţa de viaţă e capabilă câteodată chiar să întârzie moartea şi face mai suportabilă agonia.

Consimţi cu un nod în gât. Medicul continuă.

— Are pulsul foarte slab, are febră şi respiră greu. Este destul de bătrână şi are trupul slăbit, în ciuda vitalităţii ei.

Sofistul îl însoţi până la ieşire şi rămase un moment în pragul uşii, nehotărât, uitându-se la medic cum se îndepărtează. Îi tremurau genunchii. Respiră adânc. Afară, în dimineaţa proaspătă, aerul se mişca puţin, o dimineaţă ca oricare alta, Iară semne, cu un cer uşor vălurit de nori, anunţând sosirea toamnei, străbătut de săgeţile rândunelelor cu aripi ascuţite. Într-un sfârşit, aproape adormit de propria somnolenţă, străbătu din nou vestibulul şi intră cu o grijă exagerată în dormitor.

Prietena sa zăcea cu gura în sus, sub cuverturi, cu părul de culoarea cenuşii în dezordine, şi îl privea blând de undeva de dincolo de frică. Spuse, cu vocea spartă:

— Acest Herodicos nu a fost niciodată un bun mincinos. Ce ţi-a spus?

Avea proaspete în minte sfaturile medicului. În ciuda acestui fapt, acum, că se afla faţă în faţă cu ea, înţelegea cât de inutil şi de stupid ar fi fost să încerce să o păcălească. Vocea îi rămase în gât:

— Că ţi se termină viaţa, Aspasia.

Ea suspină şi clipi încet.

— Bine, spuse cu vocea stinsă.

Sofistul i se aşeză alături. Făcea eforturi să îşi stăpânească emoţiile şi să nu izbucnească în hohote de plâns, căci dacă vreodată în viaţă simţise această dorinţă, de a verifica dacă ochii săi mai puteau plânge, acum era acel moment.

— Spune-mi ce pot să fac pentru tine.

Mâna Aspasiei alunecă pe ţesătură, tremurândă, căutând-o pe a sa. El o strânse cu delicateţe. Ardea.

— O să veghezi să nu-mi pună un epitaf de tipul celor care li se pun femeilor: „A avut grijă de fiii săi şi a ţesut la război”, nu-i aşa?

Prodicus surâse la auzul glumei.

— Numai cu preţul vieţii mele.

— Întotdeauna ai făcut în aşa fel încât să fii alături de mine în momentele critice, dragul meu.

— Nu scapi tu aşa uşor de mine.

Bătrâna începu prin a râde şi sfârşi într-o cascadă de tuse răguşită. Prodicus nu ştia ce să facă. Aprinse un opaiţ şi îi şterse fruntea cu un şervet.

— Cei buni, spuse Aspasia, ştiu întotdeauna să se retragă la timp, când încă mai sunt în putere.

Îi luă din nou mâna slabă şi şi-o duse la buze. Ea închise ochii pe jumătate.

— Viaţa a fost bună cu mine, adăugă femeia.

— Asta pentru că ai fost mai inteligentă decât mine. Unii trăiesc încercând să înţeleagă viaţa; tu, în schimb, ai ales să te bucuri de ea. Este lucrul care ne deosebeşte pe noi doi.

— Dragul meu Prodicus, m-aş fi bucurat mai mult de ea dacă n-aş fi fost atât de încăpăţânată. De câte ori m-am înşelat din orgoliu şi din încăpăţânare, m-am înşelat faţă de tine şi am plătit amândoi pentru asta. În sfârşit, nu-mi pare rău de nimic, nici măcar de defectele mele, care au fost nenumărate, şi nu am reuşit să depăşesc nici măcar unul, recunosc. Şi dacă am fost fericită, mult mai fericită aş fi fost alături de tine.

Prodicus îşi sprijini cu delicateţe capul la pieptul ei şi lăsă lacrimile să-l năpădească.

— Dragostea neconsumată este cea care durează pentru totdeauna.

Chiar în acea după-amiază, Aspasia primi o vizită neaşteptată din partea Neobulei. Prodicus ascultă din hol, ascuţindu-şi auzul, şi simţi cum îl apucă greaţa. Nimic nu îi repugna mai mult decât ipocrizia, dar şi Neobula, şi

bolnava împlinire cu scrupuloasă corectitudine acel ritual, până într-atât încât Prodicus se întrebă dacă nu cumva femeia credea într-adevăr manifestările de durere ale elevei sale. Și dacă aceasta din urmă nu era sinceră.

Neobula udă cu lacrimi mâna celei pe care o numi binefăcătoarea sa, persoana căreia îi datora cel mai mult. O educase, îi dăduse o casă, o nouă familie și posibilitatea de a fi o femeie liberă și independentă. Îi mărturisi că o invidiase întotdeauna pentru realizările sale, pentru influența pe care o exercitase asupra bărbaților importanți, în anii de glorie ai Atenei, cei în care viața i se împlinise alături de Pericle. Îi spuse, în sfârșit, că întotdeauna va fi pentru ea un model de urmat.

— Vrem ca Milesiana să rămână fidelă spiritului pe care i l-ai imprimat tu, îi spunea Neobula. Dar ne e teamă că nu suntem în stare să o facem așa cum ți-ar fi plăcut ție.

— Știu că o puteți face fără mine încă și mai bine decât am făcut-o eu însămi, spuse Aspasia. Ați discutat între voi cine îmi va lua locul?

— Am vorbit, și fiecăreia dintre noi i se pare o însărcinare care îi depășește puterile.

— Nu cred să fie și cazul tău, Neobula.

Hetaira îi luă mâna și i-o sărută.

— Mă măgulește ceea ce-mi spui, dar nu pot…

— Știu că noi două am avut neînțelegeri, Neobula. Vreau să-ți spun, înainte să fie prea târziu, că sunt conștientă, întotdeauna am fost conștientă că am greșit față de tine, când nu erai decât o copilă. Nu am știut să te inițiez cum se cuvine și te-am făcut astfel să suferi. Mai târziu m-am căit, deși nu am îndrăznit niciodată să ți-o mărturisesc. Acum ascultă-mă cu atenție, Neobula – o apucă de bărbie și o apropie de ea –, cred că tu ești singura în stare să ia frâiele Milesienei. Ai curaj și talent. Am încredere în tine ca succesoare a mea.

Recunoscătoare, Neobula își plecă ochii.

— Învață să-ți stăpânești orgoliul, continuă Aspasia, pentru că este o armă cu două tăișuri. Folosește-l în luptă. Acesta este începutul unei lupte îndelungate. Ești puternică, ai un temperament dominator. Poate nu ești cea mai virtuoasă, dar ești cea mai inteligentă.

— Așa voi face, Aspasia, ți-o promit!

— Mă liniștește să știu că am lăsat casa în mâinile tale.

Prodicus dădu din cap la auzul acestor cuvinte şi îl uimi isteţimea Aspasiei; nu avusese niciodată niciun strop de virtute socratică. Era sofistă până la moarte.

Capitolul XXXIII

Chiar în acea noapte plutea peste apa neagră o lună translucidă care făcea să strălucească grămezile de peşte putrezit de pe chei, acoperite cu o spumă care bătea în galben, aproape de dana de scânduri pe care erau urcate şi coborâte, în fiecare zi, încărcăturile de peşte şi care acum, în răcoarea umedă a nopţii, nu adăpostea decât silueta unor cutii îngrămădite şi a unor rânduri aliniate de tarabe. Corăbiile ancorate în port dormeau cu sforăituri de lemn trosnind şi se putea auzi la mal ecoul muzicii şi animaţia bordelurilor. Când se deschidea poarta vreunuia dintre bordeluri, năvălea afară, pentru câteva momente, toată zarva de mitocănime petrecăreaţă, pentru ca apoi să fie absorbită din nou de liniştea nopţii.

Neobula îl asculta pe bărbatul din faţa ei, care îi vorbea, refugiat în adăpostul întunericului unei arcade, pe scările ce coborau din Phalero. Dincolo de cuvintele pasionale, putea citi în expresia chipului, a mâinilor şi a gesturilor schiţate de acestea frica de a fi văzut, o teamă pe care nu o mai observase la el. Chipul îi apărea pe fondul întunecat al mării şi, dincolo de el, nu era altceva decât hăul. Hetaira schiţa gesturi de aprobare în timp ce căuta în bărbatul din faţa ei o urmă a acelei insolenţe care îl făcuse demn de iubirea ei, dar nu găsi niciuna şi, chiar dacă ar fi găsit, era sigură că nu avea să mai reuşească să-i stârnească acelaşi interes. Trecuseră ani de atunci şi nu mai păstra nici măcar umbra celui care fusese. Îi vorbea despre nişte tărâmuri îndepărtate care nu-i erau nici ei străine, evoca păduri umbroase şi virgine, stufărişuri întinse, pasiunea de sub luna persană, libertatea de altădată, când lumea nesfârşită se umplea de prezenţa celuilalt. Acum nimic din cele spuse nu mai avea sens, suna aproape obscen evocarea delirurilor din tinereţe: nu mai erau tineri, deşi el părea să nu-şi dea seama de asta. Neobulei i se năzări că bărbatul care îi vorbea pierduse simţul realităţii, prea mult timp izolat, exilat, ros de propriile probleme, trăind din legendele trecutului, dintr-o glorie care încetase să mai aibă altă importanţă decât cea pe care continua să i-o dea el. Îmbătrânise în resentiment, vorbea de parcă războiul nu s-ar fi terminat cu ani în urmă, ca şi cum Atena ar fi fost un teren nedesţelenit de subversiuni şi trădări, vorbea din singurătatea în care, timp de ani de zile, îşi decantase gândurile rele până la pierderea judecăţii. Nu putea să-şi creadă ochilor, sigur era mort şi rămăşiţele sale se odihneau sub o lespede.

Continua să o învăluie în cuvinte goale, își pierduse capacitatea de a-i citi pe chip ceea ce simțea, ea îi privea gura mișcându-se cu repeziciune, acea gură care o fascinase cu ani în urmă cu arcuirea ei vicleană și efeminată, chiar și atunci când buzele se uneau într-o expresie de seriozitate; acum se mișca fără sens, prostește, ca gura unui pește pe uscat, zbătându-se între stâncile digului. O trase spre el, căutând un semn de ezitare, de afecțiune, dar ea se simțea rece, insensibilă, mai distantă ca niciodată și îi părea teribil de rău că trebuia să trăiască acel moment care o făcea să-și renege cele mai frumoase amintiri. Încercă chiar să o sărute. Ea se limită să-și întoarcă fața. Îi spuse că de această dată nu voia să îl urmeze, că rămânea acolo, în cetatea ei, pentru că aici era locul ei și pentru că avea o misiune de dus la bun sfârșit. „Înțelege o dată pentru totdeauna, nimic nu ne mai unește. Pleacă!”

El comise imprudența de a-i aminti cuvintele pronunțate cu ani în urmă, când fusese el cel care o îndepărtase și o obligase să se întoarcă în Atena, cum ea îl implorase să o lase să împartă exilul cu el jurându-i dragoste eternă. Neobula ajunse la limita a ceea ce putea suporta și se ridică să plece. Atunci simți smucitura brațului, forța cu care el o târa înapoi, pentru prima dată simți fierbând în el furia și, în sfârșit, îl recunoscu. Observându-i mulțumirea, o rugă să-l însoțească pe corabie, unde erau în siguranță. Hetaira simți frică, surâse puțin și îi spuse că era de acord, acolo își puteau continua discuția.

Din fericire pentru Neobula, sclavii vâslași nu erau pe corabie, pentru că altfel ar fi forțat-o să iasă în largul mării, ca pe o sclavă captivă. Petreceau probabil prin bordeluri. Timp de câteva clipe, meditã la ce era de făcut, așezată la pupă cu spatele la el, privind lumina abia pâlpâindă a unei corăbii îndepărtate care strălucea în întunericul mării, ca o insulă de unde luminile coastei s-ar fi zărit asemenea unor insulițe nesigure. Încă mai putea să se arunce în valuri și să scape înotând. Înainte de a-și putea calcula posibilitățile de salvare în acest fel, simți în spatele său apropierea odioasă a bărbatului, o răsuflare în grumaz, brațele care o cuprindeau, mâinile care îi căutau pielea. El o chemă atunci pe numele pe care obișnuia să i-l dea, de floare a cărui parfum înnebunește bărbații. Pentru prima dată îi veni în minte clară, precisă, ideea de a-l ucide. Închise ochii și strânse din dinți, lăsând limba care înainta de jos în sus să-i scormonească gâtul și mâna să-i desfacă hoțește peplumul, coborând țesătura până la șolduri. Doar mirosul acela familiar o amețea puțin; nu era însă decât mirosul unei amintiri. Se

trezi curând în micuța cabină de pânză, dezbrăcată, strivită cu violență sub genunchii bărbatului. Nu opuse rezistență. Se lăsă linsă ca și cum și-ar fi făcut treaba cu un client dezagreabil, desfăcu picioarele și alunecă ea însăși spre sexul erect, suspină, își undui ritmic șoldurile până ce tensiunea scăzu și bărbatului începu să-i placă, uitând cum se ajunsese până acolo. Ea se lăsă întoarsă pentru a o putea pătrunde pe la spate, își crispă mâinile pe când el năvălea în ea cu euforie și îl ura din adâncul stomacului. „Îl voi ucide, se gândea, mișcându-se înainte și înapoi, îl voi omorî chiar în noaptea asta, oamenii lui o să-l găsească chiar în locul ăsta”. Localizase deja cuțitul, îl întrezărise ieșind din faldurile mantiei care zăcea aruncată la pământ, la îndemână, gemu și începu să simtă plăcere, i se oferi în întregime, desfăcând încă și mai mult coapsele primitoare, și el o întoarse cu fața în sus, îngropându-se în pântecul ei, spărgându-și picăturile de sudoare de ale ei, gemând înnebunit, spasmodic, cu gura deschisă care saliva, chipul încordat și privirea oarbă sticloasă, în căutarea frenetică a unui climax care sosi cu un urlet sălbatic și cu sângele năvălind în trăsăturile schimonosite ale chipului, sânge urcând prin gâtul său victorios, ochi injectați în ultimul frison înainte de a cădea stors de vlagă lângă ea. Înainte ca vârful cuțitului să-i străpungă pieptul și lama să se scalde în sânge, văzu în ochii deschiși ai bărbatului o acceptare voluntară. Citi în ei că se lăsa ucis de mâinile pe care le iubea.

Capitolul XXXIV

La trei ani după falsa înmormântare, Prodicus era acolo, la picioarele gropii, gata să arunce o privire asupra cadavrului ca să vadă dacă nu descoperea vreun indiciu sau obiect de îmbrăcăminte care să-l ajute să-l identifice.

Înainte ca sclavii să ridice sicriul, la revărsatul zorilor, pe Prodicus îl lovi un val de putreziciune şi de pământ fermentat. Se dădu înapoi câţiva paşi pentru a nu asista la deplorabilul spectacol. Sclavii nu putură să scoată cuiele cu levierele de fier, aşa că, după câteva încercări infructuoase, sparseră prin lovituri lemnul de brad al sicriului. Prodicus se feri când începură să sară aşchiile de lemn. După prima spărtură, restul veni de la sine. Interiorul se dezvăluia puţin câte puţin. Înăuntru nu erau decât saci cu pământ. Trei saci plini. Lui Prodicus îi tresări inima şi simţi excitaţia de nestăpânit a gustului victoriei. Acest moment de satisfacţie era recompensa tuturor eforturilor depuse. Iată-le, expuse, rămăşiţele lui Alcibiade, cel care îşi iubea patria, pământ redat pământului când goliră sacii, aproape că putea să-l audă râzând pe vulpoiul care reuşise încă o dată să înşele vigilenţa Atenei. Era un fel de a-şi scoate pălăria în faţa acestei noi mostre de ingeniozitate a bărbatului care făcuse din viaţa sa o ciudată capodoperă.

Le ordonă sclavilor să închidă sicriul, să-l acopere cu pământ şi să pună la loc lespedea de parcă nimeni nu ar fi profanat vreodată acel secret. Îşi simţea în continuare inima bătând nebuneşte, cuprinsă de beţia satisfacţiei de a-şi fi depăşit în viclenie adversarul. În timp ce sclavii se grăbeau să îngroape la loc catafalcul,

Prodicus făcu o plimbare printre statuile şi pinii cimitirului, reflectând la noua sa descoperire. Aerul se umplea de praful secerişului.

Continuând să meargă printre morminte, absorbit de gânduri, îşi imagina cum Alcibiade ar fi putut să ajungă la Atena înainte de moartea lui Socrate, în scopul de a-l elibera. Poate Alcibiade nu sosise la timp, dat fiind lungul drum care desparte Tracia de Atena. Purtat de succesiunea conexiunilor pe care le făcea, Prodicus calculă zilele scurse de când Socrate fusese condamnat la moarte până băuse cucuta, şi timpul scurs era suficient pentru ca un emisar să străbată tot drumul de la Atena până în Tracia ca să-i ducă vestea lui Alcibiade, dar nu şi pentru ca acesta să ajungă la timp ca să împiedice ca lucrurile să-şi urmeze cursul stabilit. Urmându-şi firul

gândurilor, era foarte posibil ca filosoful să fi acceptat pedeapsa aproape fără să opună rezistenţă, tocmai pentru că, în acest fel, îl convingea pe alemeonid să nu-şi mai amâne întoarcerea la Atena şi să instaureze republica ideală al cărui conducător ar fi fost. Toate aceste gânduri i se îngrămădeau în mintea surescitată, împreună cu nesiguranţa privitoare la consecinţele descoperirilor sale. Dacă acesta trăia şi se afla încă pe pământul zeiţei Pallas, care erau planurile lui? Oare pregătea o nouă revoltă împreună cu susţinătorii săi? Analiză această posibilitate, găsind-o însă practic imposibilă. Rămâneau foarte puţini cei dispuşi să îl sprijine. Cea mai mare parte a foştilor săi admiratori muriseră cu puţini ani în urmă, în timpul revoltelor care contribuiseră la căderea regimului Celor Treizeci. Era foarte probabil ca Alcibiade să fie de fapt absolut singur şi neputincios.

Ceva îl obligă să ridice privirea, abandonându-şi gândurile precipitate. La o aruncătură de băţ de locul în care se afla avea loc o înmormântare. Porni într-acolo. Erau cinci străini arşi de soare şi robuşti, cu aspect de sclavi care dădeau la rame. Se întoarseră către el pentru o clipă, neprietenoşi, apoi îşi văzură de treabă. Prodicus ajunse lângă ei şi îi salută. Nu răspunseră. Atunci îşi îndreptă privirea către cadavrul care zăcea pe pământ, plin de sânge, şi i se tăie răsuflarea.

Era Alcibiade.

Îl recunoscu fără nicio urmă de îndoială. În piept i se deschidea o rană proaspătă de cuţit. Rosti „prieten” în mai multe limbi, până când încercă în persană. Din privirile pe care i le aruncară îşi dădu seama că îl înţelegeau.

— Cine l-a ucis? repetă el.

Schimbară o privire rapidă care lăsa să se înţeleagă ceva între dispreţ, indiferenţă şi lipsă de încredere. Nu răspunseră. Prodicus văzu lângă cadavru, în cuvertura în care era înfăşurat, un văl violet de mătase.

Bărbaţii terminară de săpat, doi dintre ei ridicară cadavrul şi îl aruncară în fundul gropii. Căzu sunând a gol şi ridicând un norişor de praf. Rapid şi aseptic, fără nicio emoţie, fără nicio lacrimă sau vreun ceremonial, îl acoperiră cu pământ şi plecară, luându-şi cu ei uneltele.

Îşi îndemnă sclavii să dea bice cailor de la căruţă pentru a ajunge cât mai repede în casa Aspasiei. Era nerăbdător să-i dea veştile cele bune. De-abia intrat pe poartă, aproape c-o luă la fugă către iatacul Aspasiei, dar ceva îl

reţinu încă de la intrare. Simţi acolo, plutind în aer ca o emanaţie a nenorocirii, urma pasului tăcut al morţii.

Își apropie mâna de aceea a bătrânei și simți o răceală mai rece chiar decât frigul, un suflu înghețat, înțepătura unui metal ca un țurțure în mâna despodobită de viață și apoi privi înspăimântat chipul imobil, îndepărtat și inexpresiv, scăldat în lumina primară, văzu ochii goi ai unei statui străine și opace, de nerecunoscut. Nu mai era Aspasia, era doar o grămadă de măruntaie moi, o masă fără viață, inutilă, decolorată. „Dacă s-ar putea vedea acum, se gândi el, cu sufletul strâns, dacă s-ar putea vedea așa cum o văd eu.”

Capitolul XXXV

Aşa că acum nu mai avea importanţă, iar Prodicus simţea că misiunea sa se apropia de sfârşit. Cadavrul Aspasiei, incinerat în prezenţa prietenilor celor mai dragi în vârful muntelui Lycabetos, se ridică risipind către imperturbabilele stele un fum albăstrui. În picioare, două sute de umbre îndurerate purtătoare de torţe murmurară o rugăciune adresată zeilor. Erau mai mult femei, iar puţinii bărbaţi prezenţi erau dintre cei mai importanţi din Atena. Dacă a fost să fie ceva pe placul lui Prodicus, aceasta a fost lipsa muzicii şi a bocitoarelor; Aspasiei nu-i plăcea exhibiţionismul ritual al înmormântărilor. A fost o ceremonie reţinută şi liniştită, foarte pe gustul său. S-au aruncat petale de anemone în vântul care îi purta cenuşa şi nimic mai mult. Logograful Lysias se însărcină să spună câteva cuvinte care, din fericire, fură repede date uitării. Apoi fiecare se refugie în propria durere, pe drumul de întoarcere care se unduia în munte.

Nu avu nicio ezitare în a se servi de vechea sa funcţie de ambasador – cu al cărei abandon nu erau la curent decât guvernatorul din Cheos, Aspasia şi el însuşi – pentru a obţine o audienţă specială în faţa ilustrului tribunal al Areopagului; motivul anunţat nu era altul decât elucidarea asasinatului lui Anytos. Răspunsul tribunalului nu se lăsă aşteptat şi fu convocat pentru ultima zi a lunii Boedromion[32], după terminarea culesului viilor.

Ziua se anunţa vântoasă, ca o anticipare a toamnei. Agonia şi moartea Aspasiei însemnaseră tot atâtea nopţi de nesomn şi, când se trezi, îşi simţi capul gata să explodeze. Îl durea în fundul ochilor şi simţea o milă dezgustătoare pentru propria persoană, amestecată cu ruşine şi cu o amărăciune reziduală, de nedefinit, care se tot hrănise cu anii de excrescenţe şi coroziuni ca o ancoră ruginită abandonată pe fundul mării. Cu stomacul în gât, îşi puse cele mai bune haine pentru a se prezenta demn în faţa Areopagului şi chiar făcuse nişte încercări timide de a-şi pregăti discursul, înainte de a descoperi că până şi faptul de a gândi îi făcea rău. În sfârşit se hotărî să improvizeze, amintindu-şi de alte momente dificile, în care totul părea pierdut şi din care reuşise să iasă cu ajutorul unei lucidităţi de care nu se credea în stare.

Coborî din căruţă în vârful colinei lui Ares şi făcu pe jos ultima bucată de drum, până la scările albe ale tribunalului, în speranţa că vântul avea să îl

învioreze puţin sau să îi alunge neplăcutele senzaţii de la nivelul craniului. Ajunse curând la scările de piatră unde bătrânii îl aşteptau nemişcaţi, ca nişte statui. Îşi plecă grumazul în faţa lor. De la înălţimea podiumului se aflau cu un braţ mai sus decât el, un efect căutat pentru a-l face să le simtă autoritatea, efect pe care Prodicus îl găsi foarte naiv. Avu dezagreabila senzaţie de a-şi vomita chiar acolo maţele, pe nisipul sacru, mânjind numele lui Ares şi al tuturor nerușinaților săi coreligionari din Olimp. Se abţinu gândindu-se la Aspasia şi la dorinţa ei de a-i oferi o moarte demnă. Înghiţi în sec şi îşi strânse coatele în jurul trupului, de parcă astfel şi-ar fi putut reprima dorinţele viscerale.

Ceremonia ofrandelor în cinstea zeului începu cu stângul, fapt care distrase atenţia sofistului de la ce se întâmpla în pântecul său. Promontoriul era în această dimineaţă bătut de toate vânturile şi, mai întâi, cenuşa năvăli înapoi peste bătrâni, făcându-i să tuşească şi să lăcrimeze, apoi iasca refuza să ia foc. Stânjenitorul spectacol îl amuză atât de mult pe Prodicus, încât se simţi dintr-odată stăpân din nou pe propriul trup, dacă nu punea la socoteală loviturile de ciocan din tâmple. Cei care îi secundau pe arhonţi în oficiu se grăbiră să pună cădelniţa la adăpostul altarului Implacabilităţii, şi de-abia acolo, sub coloanele de marmură, reuşiră în sfârşit să aprindă focul care se stinse de două ori înainte ca flăcările să ajungă destul de puternice.

După atâtea întârzieri, bătrânii ajunseseră la capătul răbdării şi nu făceau decât să îngâne scuze stângace printre dinţi, iar Prodicus simţi acea formă de simpatie apropiată de milă, deşi se limita să privească în pământ pentru a nu da dovadă de impertinenţă. În sfârşit, zeul sângeros avu parte de ofrandele rituale. Sosise momentul să intervină. Prodicus se apropie de podiumul arhonţilor, temându-se ca nu cumva vreunul dintre ei să fie surd, şi vorbi ridicând vocea pe cât îi stătea în putinţă, cu spatele la vânt:

— Venerabili magistraţi! Mă aflu aici pentru că mie, Prodicus, ambasadorul Ceosului, mi-a fost încredinţată de către Aspasia misiunea de a aduce lumină în întâmplările legate de uciderea lui Anytos, pentru ca acest tribunal să facă dreptate. Am venit să vă vorbesc în numele prietenei mele, care, spre marea noastră tristeţe, şi-a început călătoria fără de întoarcere. Mi-am asumat sarcina de a duce la bun sfârşit această investigaţie pe când ea era grav bolnavă şi scopul meu de neclintit a fost acela de a-mi îndeplini promisiunea făcută în faţa altarului lui Ares, pentru a-i curăţa numele şi a spăla onoarea Milesienei de orice suspiciune sau infamie.

Făcu o pauză şi cuprinse cu privirea chipurile severe şi brăzdate de riduri, care aşteptau cu nerăbdare, înfăşurate în tunicile lor. Din privirile lor lacome, Prodicus înţelese că îi sorbeau fiecare cuvânt, căutând o greşeală incriminatoare.

— Scopul prezenţei mele în faţa Areopagului este deci împlinirea promisiunii făcute şi transmiterea rezultatului investigaţiilor. Au fost reluate şi refăcute interogatoriile, în căutarea unor noi indicii sau a unor contradicţii, dar declaraţiile inculpaţilor sunt, fără excepţie, consistente şi nu au fost descoperite elemente care să facă loc punerii la îndoială a veridicităţii lor sau fondării vreunei suspiciuni de tergiversare, ocultare de informaţii sau contrafacere de alibiuri. Nici nu s-a găsit vreo probă incriminatoare în niciuna dintre casele cercetate şi nici indicii care să ne facă să ne gândim că vreunul dintre cei prezenţi în acea noapte în Milesiana ar nutri sentimente de duşmănie împotriva lui Anytos sau vreun motiv pentru care să îşi dorească să-i facă rău. Pe de altă parte, am revizuit probele obţinute din mărturiile care descriau felul în care a fost descoperit cadavrul şi, mai concret, poziţia mâinilor sale pe cuţit. După cum ştiţi, mâna dreaptă ţinea strâns mânerul, iar cea stângă se afla deasupra ei, amândouă odihnindu-se pe piept, pentru că lama cuţitului era înfiptă până la mâner. Motivul pentru care s-a socotit că era vorba de un asasinat a fost prezumţia că, de vreme ce Anytos era stângaci, nu ar fi putut lua cuţitul cu dreapta, ci ar fi pus mâna stângă pe mâner, pentru a-i stabili traiectoria şi a imprima loviturii o forţă maximă, ajutându-se şi de cealaltă mână. Până aici sunt de acord cu stimabilii judecători. Totuşi, cred că s-a ţinut cont în mod eronat de presupunerea că poziţia mâinilor după moartea sa ar fi aceeaşi din momentul pătrunderii lamei, în cazul în care a fost chiar el cel care şi-a luat viaţa. Cu alte cuvinte, nu există suficiente dovezi pentru a înlătura posibilitatea unei sinucideri. Să revizuim puţin această posibilitate. Oare faptul că mâna dreaptă se afla în contact direct cu mânerul în momentul morţii demonstrează că s-a sinucis cu mâna dreaptă? Cine ne poate asigura că această poziţie a rămas neschimbată din momentul în care a apucat arma până în momentul în care a fost descoperit mort? Mă limitez la a expune această îndoială în faţa tribunalului, şi anume posibilitatea, deloc de neglijat, ca el însuşi să îşi fi mişcat mâinile după o primă tentativă de a se omorî sau poate involuntar, în momentul agoniei. Şi e adevărat că nu ştim dacă a murit pe loc sau dacă, dimpotrivă, a împins şi mai mult cuţitul sau a

fost nevoie de o nouă împunsătură sau dacă, în timp ce își aștepta moartea, nu și-a relaxat sau nu și-a schimbat poziția mâinilor.

Prodicus făcu o pauză pentru a se odihni. De-abia băgă de seamă că îl mai lăsase durerea de cap. Privi flăcările sinuoase din altar și își dori ca Aspasia să fi fost acolo pentru a-i asculta discursul. Continuă:

— Să presupunem deci, venerabili magistrați, că Anytos și-a luat viața în acest fel. Suntem noi în măsură să judecăm de ce a făcut-o? Motivațiile acțiunilor sale merg dincolo de puterea noastră de înțelegere, noi nu putem decât să facem presupuneri pentru a ne liniști, deși s-ar putea ca niciuna dintre ele să nu se poată vreodată dovedi. Pe de altă parte, interesul nostru comun este să se facă dreptate și, dacă există un vinovat, acesta să-și primească pedeapsa. Și cum victima este și autor, și vinovat, a comis astfel un delict care l-a dus la propria execuție. Justiția nu rămâne așadar, în niciun fel îndatorată. Judecați acum dacă opinia fondată merită încrederea acestui nobil tribunal și, dacă așa stau lucrurile, este momentul să se pună capăt conflictului care nu ne-a adus decât neînțelegeri și proteste și care prejudiciază nu numai onoarea hetairelor, ci și încrederea multora dintre cetățeni în faptul că legile cetății sunt aplicate în favoarea, iar nu în defavoarea lor. În cursul investigațiilor mele m-am convins și că Milesiana își îndeplinește toate îndatoririle religioase față de Afrodita și față de Pallas Atena și că persoanele de acolo sunt femei respectabile, loiale zeiței Atena, care respectă legile și, desigur, au o ocupație foarte apreciată de mulți dintre cetățenii noștri. Nu ar fi deloc bine pentru cetate ca localul să fie închis, și o asemenea decizie nu ar putea fi impusă decât cu prețul discordiei și al nemulțumirilor. Venerabili magistrați! Trebuie să onorăm memoria celei care a fost soția divinului Pericle, din nefericire moartă, o persoană care, ca nimeni alta, ne-a luminat drumul către democrație și către civism, prin marea înțelepciune a zeiței Atena, protectoarea acestei cetăți. Pentru toate acestea vă cer un gest de înțelegere și de bunăvoință.

Magistratul suprem al areopagiților, în mod vizibil derutat și enervat de alambicata expunere a sofistului, luă cuvântul și spuse:

— Ilustre sofist, retor și ambasador. Ne face multă plăcere să-ți ascultăm cuvintele și sfaturile prudente care urmăresc binele cetății și demonstrează loialitatea-ți față de venerabila Aspasia, a cărei moarte ne-a lăsat pe toți profund îndurerați. Motiv pentru care această adunare își va reconsidera

decizia dacă aşa se va dovedi necesar. Vom delibera cu ajutorai lui Zeus şi vei primi curând răspunsul şi verdictul nostru.

Prodicus nu credea în adevăr, dar credea în oportunitate. Avea aceeaşi convingere ca Protagoras că verticalitatea consta în alegerea potrivită, câteodată în alegerea vicleană, în a trece sub tăcere, a lăsa să treacă lucrurile, a acţiona disimulat, chiar a minţi dacă era necesar. Motiv pentru care neînţelegerile doctrinale cu Socrate, apărător până la moarte al naturii intrinseci a binelui şi a adevărului, erau ireconciliabile.

Se gândea ce să facă. Era conştient de faptul că, în realitate, venise la Atena pentru Aspasia şi acum i se părea o cetate ca oricare alta, ba mai rău, o cetate goală, moartă. Bufniţa cu ochi clarvăzători îşi luase zborul către alte orizonturi. Totul îl îndemna să fugă de acolo imediat, nimic nu îl mai reţinea, iar Milesiana – era sigur – avea să îşi urmeze drumul sub mâna de fier a Neobulei, de ale cărei calităţi de conducătoare nu se îndoia nicio clipă.

La început se gândise la posibilitatea de a avea o confruntare faţă în faţă cu Neobula, cu scopul de a-i cere o mărturisire, dar înţelese într-un final că era mai bine să lase lucrurile aşa cum erau. Singurul său interes în materie viza clarificarea câtorva mici detalii, fără prea mare importanţă. În primul rând voia să afle mobilul crimei. Se îndoia că Alcibiade nutrise o aşa de mare afecţiune faţă de fostul său maestru Socrate, încât, împins de durerea prilejuită de moartea sa, ar fi pus la cale o răzbunare faţă de Anytos. Era mai degrabă înclinat să creadă că răzbunarea avea nume de femeie şi că, în acest caz, Alcibiade nu fusese decât mâna fidelă care a dus la bun sfârşit urzelile răzbunătoare ale Neobulei. Dar toate aceste îndoieli nu îl nelinişteau într-atât încât să-l distragă de la gândurile sale şi să risipească negura funebră care îi cuprinsese sufletul. O să aştepte decizia Areopagului, iar apoi o să se întoarcă la Cheos.

Capitolul XXXVI

Verdictul bătrânilor areopagiți a fost acela de nevinovăție pentru hetairele Milesienei. Prestatoarele de servicii se bucurau de aprobarea oficială a cetății pentru continuarea activităților lor nocturne. Vestea a fost sărbătorită cu bucurie zgomotoasă. Noaptea următoare intrarea a fost liberă la o petrecere unde s-a dansat până în zori.

Își făcuse treaba. Acum nu se mai putea întâmpla nimic nici în Atena, nici în inima lui, nimic mai mult decât un du-te-vino de fantome. Nu întrezărea niciun viitor între acele pietre, care nu mai erau nici atât de vechi și nici atât de numeroase ca acelea din amintirea lui. Inima își câștigase tăcerea, dar această tăcere era anticamera morții. Și dacă mai era cineva viu în Atena, tot nu ar fi dorit să-și ia rămas-bun. Iar dacă zarurile sau zeii îi mai rezervau vreo surpriză, nu voia să o cunoască.

Așa că începu să se pregătească de îmbarcare pe nava ambasadei care îl purtase până pe pământul lui Pallas, de această dată pentru a se întoarce la Cheos, sub soarele Hesperidelor. Va lăsa pentru ultima dată în urmă iubita sa cetate.

Se simțea bătrân, măcinat de timp și de nostalgie. Un simptom clar de decrepitudine i se părea dezinteresul pentru prezent și pentru viitor. Lumea lui era acum un amalgam de amintiri de demult; din fericire, momentele bune erau cele care se păstraseră cel mai bine în memorie: frânturi de frumusețe, chipul oval al mamei sale sub umbra teilor din patio, plimbările printre cirezile de la Salamina, cu Aspasia, pe vremea când erau amândoi tineri, când un stol de gâște săgetase amurgul, aliniate într-o formație care imita vârful unei săgeți, și ea se sprijinise de el și îl sărutase, își amintea, de asemenea, multe dintre conversațiile avute cu Protagoras, când renunțase să-i mai fie discipol pentru a-i fi pur și simplu prieten, de la egal la egal, și o anume ocazie când, urmând cursul râului Iliso, odată ajuns la fântâna lui Calliores, dăduse peste un individ care își spunea geometru și care aparținea sectei pitagoreice. Scrijelea linii și numere pe pământ cu o nuielușă. Acel bărbat îi arătase o teoremă de o frumusețe perfectă, curată și precisă ca un cristal de cuarț și de consistența unui adevăr menit eternității și imuabilității: iată, în sfârșit, minunata gramatică a gândirii care se conducea după legile logicii.

Înainte de a-şi pregăti lucrurile pentru a se îmbarca, îndeplini ultima dorință a prietenei sale: să pună un epitaf la mormântul lui Socrate. Îşi petrecuse o dimineață întreagă gândindu-se la o maximă care să poată surprinde adevărata esență socratică; misiune extrem de dificilă. Şi-l amintea ca pe un mort viu, plimbându-şi cadavrul pe sub soare, cu convingerea de a încarna modelul perfect de virtute şi de adevăr. De fapt, înghiţise singur cucuta propriei doctrine, iar Atena se relaxase să-l vadă în sfârşit sub pământul său.

Comandă, deci, la atelierul lui Fidias, o placă funerară de marmură pe care se putea citi în partea superioară următoarea inscripţie:

AICI ZACE SOCRATE, FIUL LUI SOPHRONISCOS: CADAVRU EXEMPLAR.

Pe lespedea inimii lui, Prodicus purta un alt epitaf, incrustat cu un pumnal de foc, secret şi de neclintit, până la sfârşitul zilelor sale:

AICI ZACE ASPASIA DIN MILET ADORMITĂ LA 66 DE ANI, ÎNȚELEAPTĂ CA PALLAS ATENA,

CA PALLAS DE FRUMOASĂ,

CEA CARE ATÂTEA NE-A ÎNVĂȚAT, CEA PE CARE ATÂTA AM IUBIT-O.

Notes

[←1]

Datele care fac referire la fapte istorice sunt, în unele cazuri, aproximative. (n.a.)

[←2]

Andronul (< gr. *andron)* era o parte constitutivă a locuinţei în Grecia antică, rezervată exclusiv bărbaţilor, opusă gineceului (< gr. *gunaikeion),* rezervat femeilor. (n.tr.)

[←3]

Vas antic mare, cu gura largă și cu două mânere, care servea la masă pentru amestecarea vinului cu apa. (n.tr.)

[←4]

În greceşte, *metoikos*, categorie socială lipsită de drepturi politice, precum şi de posibilitatea de a dobândi proprietăţi imobiliare, alcătuită din străinii stabiliţi într-o cetate. (n.tr.)

[←5]

Scylla și Charbda (< gr. *charybdis),* monștri alegorici, lacomi și devoratori de oameni, din mitologia greacă, personificări homerice ale stâncilor strâmtorii Messina (între Italia și Sicilia), pe unde au trecut Ulise și argonauții. (n.tr.)

[←6]

În spaniolă, cuvânt derivat, în sinul academiilor literare din Secolul de Aur (ultima jumătate a secolului al XVI-lea prima jumătate a secolului al XVII-lea) de la numele împăratului roman Tertulian. Desemnează o reuniune relaxată, neoficială, în care sunt dezbătute teme culturale. (n.tr.)

[←7]

Importantă sărbătoare religioasă cu caracter agrar inițiatic, consacrată anual de greci, timp de zece zile, zeiței agriculturii Demeter, și care aveau loc la Eleusis (Atica). (n.tr.)

[←8]

Obiect de îmbrăcăminte de origine spartană, de lungime medie, fără mâneci, care putea fi purtat atât vara, cât și iarna, adoptat de Socrate și de filozofii stoici. (n.tr.)

[←9]

Vas grecesc în formă de cupă cu gura largă (cele timpurii erau adânci și prevăzute cu un picior conic) cu două mânere. (n.tr.)

[←10]

Joc de societate constând în aruncarea cu mâna dreaptă cea stingă fiind sprijinită în cot într-un recipient special în formă de disc care putea fi rotit, a picăturilor de vin rămase pe fundul unei cupe. Gestul era câteodată însoțit de rostirea numelui celui drag și, după sunetul produs de picături, se putea deduce dacă amorul era împărtășit sau nu. (n.tr.)

[←11]

În Antichitate, corabie de război cu trei rânduri de vâsle, dispuse la trei niveluri diferite, condusă de un trierarh (< gr. *trierarkhos).* (n.tr.)

[←12]

Bătălia navală de la Arginuse (< gr. *Arginousai)*, grup de insule situat între Lesbos şi teritoriul de azi al Turciei, a avut loc în anul 406 î.H., în timpul războiului peloponeziac. Au câştigat atenienii conduşi de Mytilene şi de Conon, superiori numeric spartanilor. (n.tr.)

[←13]

De fapt, doar șase dintre ei au fost condamnați la moarte, ceilalți doi fiind ostracizați pe viață, *in absentia*. (n.tr.)

[← 14]

Tunică purtată direct pe piele de vechii greci, folosită în diverse combinații atât de bărbați, cât și de femei, realizată ca un drapaj dintr-o singură bucată de material și strânsă la nivelul pieptului sau al taliei. (n.tr.)

[←15]

Protagoras fusese acuzat de impietate (< gr. *asebeia)* la Atena, în 411 Î.H., şi obligat să părăsească imediat cetatea. Euripide, la rândul lui, suferise persecuţiile anumitor atenieni care vedeau în tragediile sale o mostră de imoralitate. (n.tr.)

[←16]

Rocă vulcanică neagră sau brun-verzuie, cu înfățișarea sticlei topite (n.tr.)

[←17]

Clădire de formă circulară cu un diametru de 18 metri, acoperiș conic și interiorul susținut de coloane, situată în partea de vest a agorei din Atena, construită în anul 465 î.H. pe ruinele Prytanikonului. (n.tr.)

[←18]

Sărbători care aveau loc la începutul verii şi pe timpul cărora era interzisă orice fel de execuţie publică în Atena, până la încheierea peregrinărilor la Delos. (n.tr.)

[←19]

A patra lună din calendarul lunisolar atic, folosit şi în Atena, corespunzătoare lunilor septembrie octombrie. Anul avea douăsprezece luni şi începea în jurul echinocţiului de toamnă, trecerea de la o lună la alta făcându-se în funcţie de luna nouă (< gr. *noumenia).* (n.tr.)

[←20]

Insulă grecească aflată în Marea Egee, făcând parte din arhipelagul Dodecanez (n.tr.)

[←21]

Obiect de îmbrăcăminte pentru femei, atestat în piesa lui Aristofan, *Lisistrata*, fără centură, al cărui nume vine de la locul în care fusese confecţionat. (n.tr.)

[←22]

În spaniolă, *arconte rey*, al doilea arhonte în Atena antică, îndeplinind funcții religioase și judiciare. Ceilalți doi erau polemarhul, însărcinat cu funcțiile militare, și arhontele eponim, șeful guvernului și magistratul principal, cel care împrumuta numele său anului pe parcursul căruia își îndeplinea mandatul. (n.tr.)

[←23]

Galerie interioară sau exterioară, formată dintr-un șir de coloane sau de stâlpi, care mărginește o clădire, o grădină, o sală. (n.tr.)

[←24]

Amforă de dimensiuni mari, înaltă şi suplă, utilizată cu precădere în riturile funerare şi nupţiale. (n.tr.)

[←25]

Alergătorul mitic de la maraton (n.tr.)

[←26]

Joc de cuvinte intraductibil între *coneja* „iepuroaică“ și *comeja* „cioară“ (n.tr.)

[←27]

Rasă de câini originară din regiunea Molossia a Epirului elen, răspândită de romani după cucerirea Greciei sub numele de Molossus, folosindu-i în război, la vânătoare şi în arenă. (n.tr.)

[←28]

În greceşte, *peplos*, mantie scurtă fără mâneci, prinsă pe umeri cu o agrafă, purtată de către femeile din Antichitate peste tunică sau direct pe piele. (n.tr.)

[←29]

În grecește, mantie din in sau din lină, care era purtată pe deasupra, acoperind câteodată și capul, cu rol decorativ sau de protecție împotriva intemperiilor. (n.tr.)

[←30]

În greceşte, *aigis*, scut făcut pentru Zeus de către Hefaistos, împodobit cu chipul Gorgonei aşezat în poziţie centrală, pe care olimpianul suprem i-1 împrumuta din când în când Atenei şi, mai rar, lui Apolo. (n.tr.)

[←31]

Monument funerar ridicat în amintirea unei persoane decedate ale cărei oseminte se găsesc în alt loc sau au dispărut. (n.tr.)

[←32]

Lună a calendarului atic, corespunzătoare lunilor august-septembrie. Este luna în care aveau loc misterele eleusine. (n.tr.)